

KPSS
2023

★★★★★
KPSS'de
En Çok
Soru Tutturun
Kitap

TARİHİN
PUSULASI®
Pratik-Şematik
DERS NOTLARI

İsmail ADIGÜZEL

CBA
YAYINLARI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN: 978-605-73015-5-0

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

TARİHİN PUSULASI®

PRATİK DERS NOTLARI

Yazar

İsmail ADIGÜZEL

Dizgi Tasarım

Murat KORLAELÇİ

Öneri ve Düşünceleriniz için

 instagram/cbayayinlari

 cbapusula@gmail.com

Yayın ve Dağıtım

CBA Yayınları

Baskı Tarihi

Ekim 2022

Basım Yeri

4 Renk Matbaa

4 Renk Grup Matbaacılık Yayıncılık San.
Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir
Cad. 39

Murat Çrş. Dk:11

Altındağ / ANKARA

Matbaa Sertifika No: 50019

Yayın Hakkı © COPYRIGHT

Bu kitabın her türlü yayım hakkı CBA Yayınları'na aittir. Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası hükümleri gereğince kaynak gösterilerek bile olsa alıntı yapılamaz, herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, genel ağ ve diğer elektronik ortamlarda yayımlanamaz.

ÖN SÖZ

Değerli Adaylar;

Temeli Tarihin Pusulası® adlı konu anlatımlı kitabımıza dayanan *Tarihin Pusulası® Pratik Ders Notları* adlı çalışmamız, *KPSS Genel Kültür Testi'nde* önemli bir yer tutan “Tarih” alanındaki konuları kolayca kavramanız, karşınıza çıkabilecek soruları etkili bir şekilde çözebilmeniz amacıyla, uzun bir çalışma sürecinde hazırlanmıştır.

Tarihin Pusulası® Pratik Ders Notları; zengin içeriği, yepyeni tasarımı, konuların ele alınışı ve ortaya koyduğu yöntem bakımından bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Temel amacı, “konuları detaylı ve en kolay şekilde aktarabilmek, soru çözme pratiğini geliştirmek ve sınavlara yönelik çalışma sürecinde adaylara kılavuzluk etmek” olan bu çalışmamızın hazırlık sürecinde hemen hemen her konuyla ilgili yazılmış akademik kitap, tez, araştırma ve makalelerden belirli bir disiplin içerisinde yararlanılmıştır. Ayrıca ÖSYM’nin gerçekleştirdiği pek çok sınavda sorulmuş binlerce soru titizlikle ve dikkatle incelenerek çalışmanın içeriğine metodolojik olarak yansıtılmıştır.

Tarihin Pusulası® Pratik Ders Notları, ÖSYM’nin yaptığı değişikliklere ve son yıllardaki soru eğilimine uygun olarak güncellenmiş olup, toplam 22 bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda konular ele alınırken;

- ÖSYM’nin 2019, 2020, 2021 ve 2022 yılı sınavlarındaki soru eğilimi dikkate alınmış, kimi konular detaylandırılmış kimi konular ise daha akılda kalıcı şekilde şema ve tablolarla zenginleştirilmiştir.
- Bölümler detaylı, sınav formatına uygun ve soru çözümlerini kolaylaştıracak şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.
- Görsellik ve dikkat ön planda tutularak konular tablo, kavram haritaları, grafik ve şemalarla somutlaştırılmış, böylece adaylar için kavrama kolaylığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu kitabın hazırlanma sürecine tanıklık eden, beni yüreklendiren ve yardımcı olarak benimle birlikte “ev hapsi” yaşayan değerli eşim **Selen ADIGÜZEL’e** ve varlıklarıyla hayatıma can katan canım çocuklarım **Cemre** ve **Mustafa Çağan ADIGÜZEL’e** kuşkusuz teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum. Öte yandan çalışmamı sizlere ulaştırma imkânını sağlayan başta Sn. **Ahmet Çelen** ve Sn. **Okan Yolcu** olmak üzere tüm **CBA Yayınları** çalışanlarına; kitabın yeni konseptine ilişkin dizgi ve mizanpaj aşamasında her türlü fedakârlığı gösterip emek harcayan **CBA Yayınları Dizgi Birimi’ne** teşekkürü bir borç bilirim.

Bu kitap uzun bir çalışma safahatının, birikimin ve yoğun bir emeğin ürünüdür. Kitapla ilgili görüş ve önerilerinizin bu çalışmanın niteliğini artıracığına şüphe yoktur. Görüş, eleştiri ve önerilerinizi lütfen bizimle aşağıdaki iletişim kanallarıyla paylaşınız.

E-mail : tarihinpusulasi@hotmail.com

Facebook : <https://www.facebook.com/tarihinpusulasi>

Instagram : <https://www.instagram.com/ismailadiguzelofficial>

KPSS ile ilgili endişelerinizi yeneceğine inandığımız *Tarihin Pusulası® Pratik Ders Notları* adlı bu kitabımızın, çalışmalarınızda yararlı olması dileğiyle... Hepinize sınavlarınızda ve meslek hayatınızda başarılar diliyorum.

İsmail ADIGÜZEL
Tarihçi/Araştırmacı-Yazar
İstanbul/Eylül-2022

CBA Yayınları'ndan Küçük Bir Not...

Nitelikli eğitimin en önemli ayaklarından biri hiç kuşkusuz kaliteli kitaplardır. Atanma sürecinde verdiğiniz yoğun emeklerin başarıyla taçlanması için doğru kaynaklarla buluşmanızı çok önemsiyoruz. CBA Yayınları, atanmanıza büyük katkı sunacak eserlerin üretimini kendisine amaç edinmiştir.

Yayın sektörüne yeni bir soluk getirmek için çıktığımız bu yolda kısa zamanda çok önemli başarılarla imza attık. Tamamen **Araştırma-Geliştirme (AR-GE)** faaliyetlerine dayanan çalışmalarımızda, tüm eserlerimiz titiz bir incelemeden geçmekte ve sizlere sunulmaktadır. Tüm bu sistemli sürecin sonunda, tamamen ÖSYM formatını ve akademik literatürü merkeze alan eserlerimiz, orijinal içerikleriyle atanma sürecinizde en yakın yardımcınız olmaya devam edecektir.

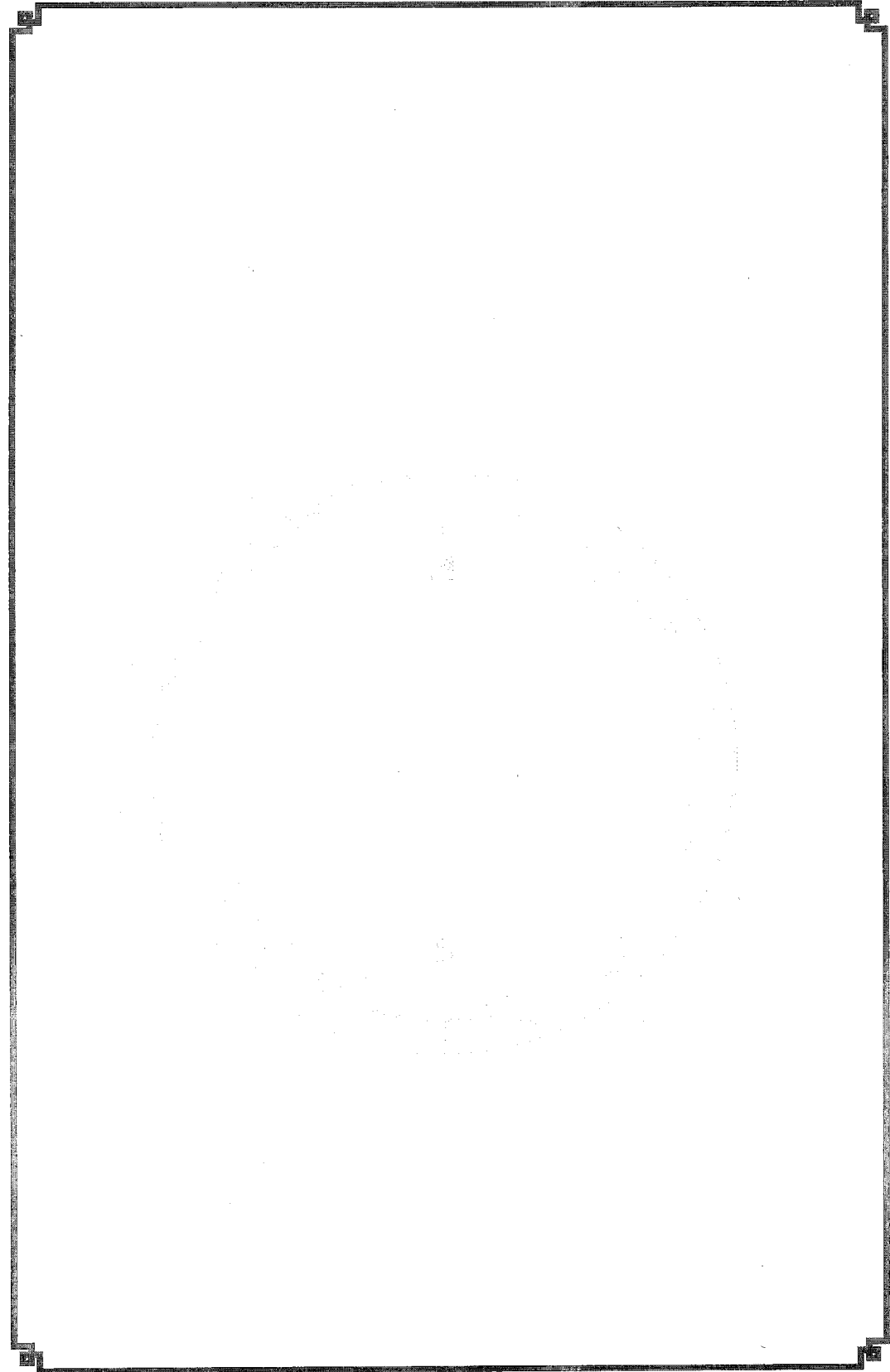
En güzel kurumlara atanmanız dileğiyle...

Dr. Okan YOLCU

Yayın Koordinatörü

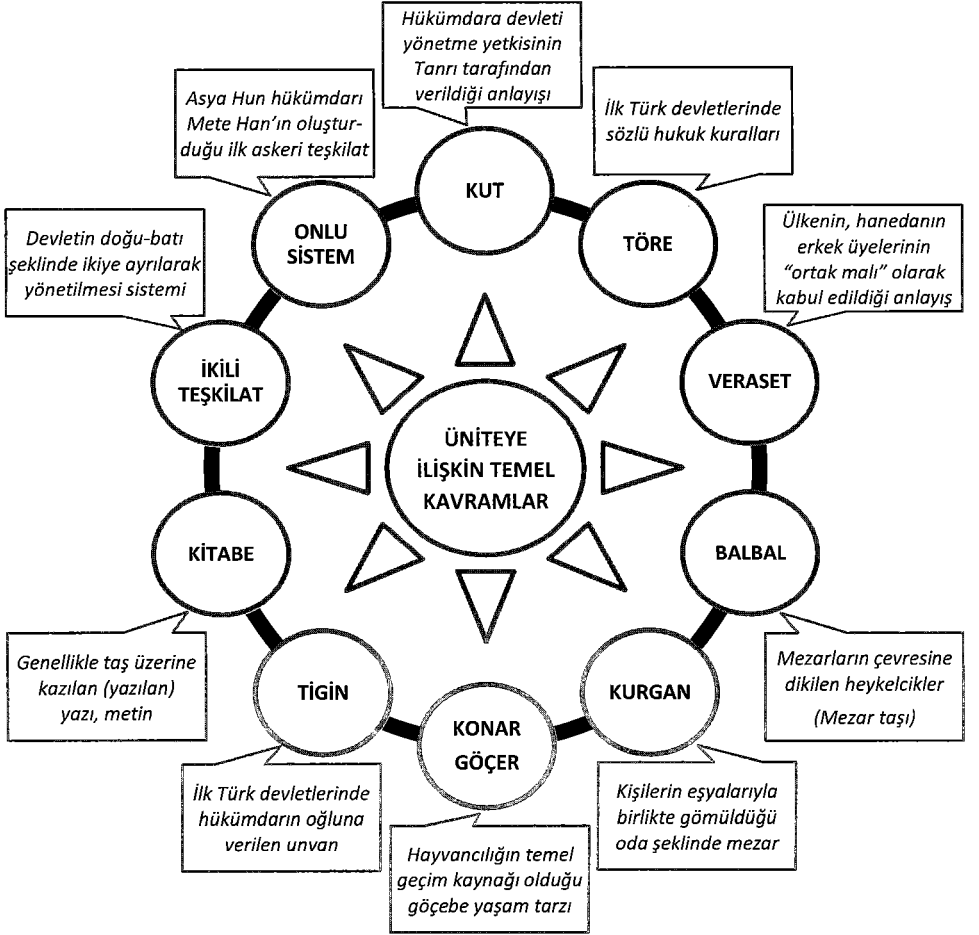
İÇİNDEKİLER

<i>İslamiyet Öncesi Türk Tarihi</i>	1
<i>İlk Türk İslam Devletleri ve Beylikleri</i>	17
<i>Osmanlı Devleti (Kuruluş ve Yükselme Dönemi)</i>	37
<i>Osmanlı Devleti'nde Kültür ve Uygarlık</i>	47
<i>XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti (Duraklama Dönemi)</i>	69
<i>XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti (Gerileme Dönemi)</i>	73
<i>Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri</i>	79
<i>XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti (Dağılma Dönemi)</i>	83
<i>XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti</i>	99
<i>Millî Mücadele Hazırlık Dönemi (Genelgeler/Kongreler)</i>	119
<i>I. TBMM Dönemi</i>	133
<i>Millî Mücadele Muharebeler Dönemi</i>	141
<i>Atatürk Dönemi İç Politika</i>	161
<i>Atatürk'ün Hayatı ve Eserleri</i>	167
<i>Atatürk İlkeleri</i>	173
<i>Atatürk İnkıapları</i>	179
<i>Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası</i>	199
<i>XX. Yüzyıl Başlarında Dünya</i>	209
<i>II. Dünya Savaşı</i>	215
<i>Soğuk Savaş Dönemi</i>	227
<i>Yumuşama (Detant) Dönemi</i>	241
<i>Küreselleşen Dünya</i>	257

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. TÜRK ADI VE ANLAMI

- ✎ Türk adının anlamı konusunda birçok fikir insanı şu görüşleri ortaya atmıştır:

FİKİR ADAMI	YÜKLEDİĞİ ANLAM
Kaşgarlı Mahmut	Olgunluk Çağı (Divân-ı Lügati't Türk'te)
Ziya Gökalp	Törelî (Türelî), Kanun-Nizam Sahibi
G. Doerfer	Devlete Bağlı Halk
A. Wambery	Türemek, Çoğalmak, Yaratılmış
W. Barthold	Kanunla Düzenlenmiş Halk
S. W. Koelle	Çekmek, Cezbetmek
Müller ve G. Németh	Güçlü, Kuvvetli (Uygur metinlerinden hareketle)

UNUTMA!

"Türk" adından ilk kez Çin yıllıklarında bahsedilmiştir.

VI. yüzyılda coğrafi bir terim olarak "Türkiye" kelimesi ise ilk kez Bizans kaynaklarında geçmektedir.

- ✎ Bunun yanında Çin kaynaklarında **miğfer** (ilk kez), Uygur metinlerinde **güçlü, kuvvetli**, İslam kaynaklarında ise **terk edilmiş** olarak geçen Türk kelimesinin **erdemli, cesur** gibi anlamları da vardır.
- ✎ "Türk" adına Çin, Arap, Pers, Bizans, Rus, Macar ve Hint gibi pek çok kaynakta rastlanması, Türklerin çok geniş bir coğrafyaya yayıldığını ve bu topluluklarla etkileşim içinde olduğunu kanıtlamaktadır.
- ✎ Öte yandan Türk tarihiyle ilgili ilk bilgilerin başka kültürlerin kaynaklarında yer alması Türklerin yazılı kültüre geç geçmiş olmalarıyla ilgilidir.

II. TÜRKLERİN ANAYURDU VE İLK KÜLTÜR MERKEZLERİ

- ✎ Türklerin anayurdu **Orta Asya**'dır. Türkler bu bölgede; kuzeyde Sibiryâ ve Baykal Gölü, güneyde Hindikuş Dağları, batıda Hazar Denizi ve doğuda Kingan Dağları ile çevrili alanda yaşamışlardır.
- ✎ Orta Asya'da önemli kültür merkezleri bulunmaktadır. Bunlar:

KÜLTÜR MERKEZİ	ÖZELLİKLERİ
ANAV	Orta Asya'daki en eski kültür merkezidir. At ilk kez bu kültürde görülmüştür.
AFANASYEVO	Türklerin en eski kültür merkezidir. Avcı ve savaşçılardır.
ANDRONOVA	Orta Asya'da yayılma alanı en geniş kültürdür. Tunç ve altından yapılmış eşyalar ilk kez burada bulunmuştur.
KARASUK	Andronova kültürüne benzer. İlk kez demir işlenmiştir.
KELTEMİNAR	Harizm bölgesinde ortaya çıkarılmıştır.
ALTAY	Pek çok kültür merkezini içine almaktadır.
TAŞTIK	Tagar kültürüyle benzerlik gösterir.
TAGAR	Türlere ait en yeni ve en gelişmiş kültür merkezidir.

DİKKAT!

Bu merkezler Anadolu'daki Truva, Çatalhöyük, Çayönü, Alacahöyük, Alişar gibi yerleşimlerle karıştırılmamalıdır.

III. ORTA ASYA'DAN GÖÇLER

➤ Türklerin ilk göçleri MÖ XVI. yüzyıldan itibaren başlamış ve sürekli devam etmiştir.

GÖÇLERİN	
NEDENLERİ	SONUÇLARI
★ Olumsuz iklim koşulları (kuraklık) ★ Hayvan hastalıkları ve meraların azalması ★ Nüfus artışı (yaşam alanlarının yetersizliği) ★ Çin ve Moğol gibi dış güçlerin baskısı ★ Yeni yerler bulma arzusu (özgürlük duygusu) ★ Boylar arasındaki mücadeleler ★ Cihan hâkimiyeti anlayışı ("Güneş bayrak, gökyüzü çadır" anlayışı)	★ Orta Asya kültürü dünyanın değişik bölgelerine yayılmıştır. ★ Türk kültürü farklı kültürlerle kaynaşmış, yeni Türk devletleri kurulmuştur. ★ Yeni göç dalgalarına neden olmuştur. {Kavimler Göçü (MS 375)} ★ Göçler Türk tarihinin bir bütün olarak incelenmesini zorlaştırmıştır.

IV. İLK TÜRK TOPLULUKLARI VE DEVLETLERİ

ÖNEMLİ

ORTA ASYA'DAKİ TÜRK DEVLETLERİ	AVRUPA'DAKİ TÜRK DEVLETLERİ
• Asya Hun Devleti • Avarlar (Juan Juanlar) • Göktürk Devleti • Kutluk (II. Göktürk) Devleti • Uygurlar • Türgişler • Kırgızlar • Karluklar • Sibirler (Sabirler) • Akhunlar (Eftalitler)	• Avrupa Hun Devleti • Avarlar (Juan Juanlar) • Bulgarlar • Macarlar • Hazarlar • Kıpçaklar (Kumanlar) • Uzlar • Peçenekler

Hem Asya hem de Avrupa'da varlık göstermişlerdir.

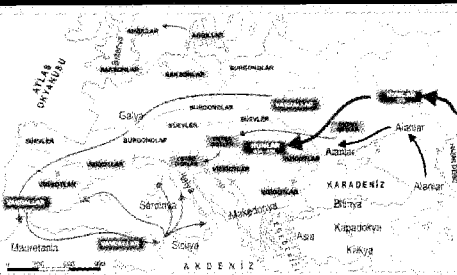
A. İskitler (Sakalar) (MÖ VIII.-MS II. Yüzyıl)

- Orta Asya'da ilk atlı-göçebe Türk topluluğu olarak bilinmektedir. Yunanlılar tarafından **İskit**, İranlılar tarafından **Saka** olarak adlandırılmışlardır.
- **Tomris Hatun** gibi kadın hükümdarların da görüldüğü İskitlerde en önemli hükümdar **Alper Tunga**'dır. (Alper Tunga, Firdevsî'nin **Şehnâme** adlı eserinde "**Afrasiyap**", Yunan kaynaklarında "**Modova**" ismiyle geçer.)
- Altın ve gümüş işçiliğinde usta olmaları, onlara "**Bozkırın Kuyumcuları**" unvanını kazandırmıştır.
- Ön Asya'da ilk kez atı evcilleştirmişler, kemer ve kemer tokasını dünyaya tanıtmışlar, ordularında "**amazon**" adı verilen kadın askerler bulundurmışlardır. Ayrıca İskitlerin **Alper Tunga** ve **Şu** destanları ünlüdür.

B. Asya (Büyük) Hun Devleti (MÖ IV. yy-MS 216)

- Orta Asya'da kurulan **ilk teşkilatlı** Türk devleti olup Türk boylarını **ilk kez** bir bayrak altında toplamıştır.
- Merkezi **Ötüken (Türk memleketinin yüreği)** olan devletin kurucusu **Teoman'dır**. Teoman "**İpek Yolu**" ticareti için özellikle Çin üzerine akınlar yapmış, Çin bu akınlara karşı **Ünlü Çin Seddi'ni** yaptırmıştır.
- Asya Hun Devleti'nde **en parlak dönem** ise **Mete Han Dönemi'nde** yaşanmıştır.
- Mete Han özellikle teşkilatlanmaya çok önem vermiştir. Nitekim bu dönemde;
 - İlk devlet teşkilatı** oluşturulmuştur. (Mete Han, "**vatan**" kavramından bahseden **ilk hükümdardır**.)
 - İlk kez** Türk siyasi birliği sağlanmıştır. (Boylar birliği federasyonu)
 - İlk kez "ikili yönetim"** sistemi ile "**Kurultay**" (**Danışma Meclisi**) oluşturulmuştur.
 - İlk düzenli ordu teşkilatı** kurulmuş, orduda "**Onlu Sistem**" oluşturulmuştur.
- Mete Han Çin'e birçok sefer düzenlemişse de asimile olmamak için sadece Çin'i vergiye bağlamıştır.
- Mete'nin ölümünden sonra, özellikle **Ki-ok Dönemi'nden** itibaren Çin politikasının da etkisiyle halkın önemli bir bölümü batıya göç etmiştir. Bu gelişme beraberinde **Kavimler Göçü'ne** yol açmıştır.

Kavimler Göçü (375)

GELİŞİMİ	SONUÇLARI
 Asya Hun Devleti'nin dağılmasından sonra Hunların Balamir liderliğinde Karadeniz'in kuzeyine doğru gelmeleri yeni bir göç hareketi başlatmıştır. Dünya tarihinde yaşanan bu büyük göç hareketine "Kavimler Göçü" adı verilmektedir.	- Roma İmparatorluğu 395'te Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. (Batı Roma 476'da yıkılmıştır.) - İlk Çağ sona ermiş, Orta Çağ başlamıştır. - Avrupa'da krallık rejimi zayıflamış, feodalite (de-rebeylik) ortaya çıkmıştır. - Kilisenin etkisiyle Avrupa'da skolastik (bilimi reddeden) düşünce egemen olmuştur. - Avrupa'nın siyasi, sosyoekonomik ve etnik yapısı değişmiş, yeni devletlerin temelleri atılmıştır. - Avrupa'da yeni Türk devletleri kurulmuştur.

C. Avrupa (Batı) Hun Devleti (375-469)

- Balamir Kağan** tarafından kurulan Avrupa (Batı) Hun Devleti **Avrupa'da kurulan ilk Türk devletidir**.
- Devlet **en parlak dönemini** ise **Attila Dönemi'nde** yaşamıştır. Attila, Bizans ve Batı Roma karşısında üstünlük sağlamış, bu başarılar sonucunda **Margus** ve **Anatolius** barışları imzalanmıştır. Attila'nın ölümü sonrası devlet zayıflamaya başlamış, 469 yılında da yıkılmıştır.

TANRI'NIN KIRBACI: ATTİLA

- Hristiyanlar tarafından "**Tanrı'nın Kırbağı**" olarak nitelendirilen Attila, Almanların **Nibelungen Destanı'nda "Etzel"** adıyla geçen, aynı zamanda "**Cesur Kavimlerin Efendisi**" olarak adlandırılan Avrupa Hun hükümdarıdır.

D. Göktürk Devleti

1. I. Göktürk Devleti (552-659)

- Orta Asya'da kurulan ikinci büyük Türk devletidir.
- Türk adını ilk kez kullanan (ilk kez Türk adıyla kurulan) Türk devletidir.
- Başkenti **Ötüken** olan devletin kurucusu **Bumin Kağan**'dır. Bumin Kağan, ülkeyi "Doğu-Batı" şeklinde ikiye ayırmış ve Batı'nın yönetimini kardeşi **İstemi Yabgu**'ya vermiştir.
- Bizans'a ilk resmi heyet Maniakh başkanlığında 567'de **İstemi Kağan** Dönemi'nde gitmiştir.
- Tapo Kağan** Dönemi'nde **Budizm** gündeme gelmişse de hoş karşılanmamış ve kabul görmemiştir.
- Göktürkler İpek Yolu için **Sasanilerle** iş birliği yapıp **Akhunlara** son vermiştir.
- Mukan Kağan** Dönemi'nde **en parlak** devrini yaşayan devlet 582'de Doğu-Batı olmak üzere ikiye ayrılmış; Doğu Göktürk Devleti 630'da Batı Göktürk Devleti ise 659'da Çin egemenliğine girmiştir.

2. Kürşad Ayaklanması (639)

- 630-680 yılları arasında 50 yıl esaret dönemi yaşayan Türkler bağımsızlık için isyan etmişlerdir. Bunlardan en önemlisi Türk tarihindeki **ilk bağımsızlık mücadelesi** olarak bilinen 639 tarihli **Kürşad Ayaklanması**'dır.
- 639 yılında gelişen bu bağımsızlık hareketinde, Kürşad ve 40 arkadaşı öldürülmüştür. Kürşad İsyanı başarıya ulaşamamışsa da sonraki süreçte Göktürkler **Kutluk Kağan**'ın önderliğinde bağımsızlık mücadelesi vermiş ve II. Göktürk (Kutluk) Devleti'ni kurmuşlardır.

3. II. Göktürk (Kutluk) Devleti (682-744)

- Kutluk Kağan**, Göktürkleri bağımsızlık mücadelesi için örgütlemiş ve isyan bağımsızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece II. Göktürk Devleti başkent **Ötüken** olmak üzere Kutluk Kağan tarafından kurulmuştur.

Kutluk Kağan devleti tekrar kurduğu için **İlteriş (derleyen, toplayan)** unvanı almıştır.

- Kutluk Kağan yaptığı **46** seferle Çin'i baskı altında tutmuş, ayrıca danışman olarak **Vezir Tonyukuk**'u seçmiş, ordu ve diplomasi ile ilgili işlerini ona bırakmıştır.

Çin'deki hapis hayatından kaçıp kurtulan, "**Apa Tarkan**" ve "**Türklerin Bismarck'ı**" olarak da adlandırılan **Vezir Tonyukuk**; **İlteriş Kağan**, **Kapgan Kağan** ve **Bilge Kağan** dönemlerinde görev yapmıştır.

- II. Göktürk Devleti'nde **Bilge Kağan** Devri ise **en parlak** dönemdir. Dönemin en önemli gelişmelerinden biri 720 tarihli **Şantan Savaşı**'dır. Bu savaşta Bilge Kağan Çin ordusu ve ittifakını dağıtmıştır. Devletin gücü **Kül Tigin** zamanında devam etse de Karluklar, Basmiller ve Uygurlar birleşip Kutluk Devleti'ni yıkmışlardır.

4. Göktürklerin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi

- Orta Asya'da en geniş sınırlara ulaşmış olan Türk devletidir.
- Yazıyı ve parayı **ilk kez** kullanan Türk devletidir.
- İlk Türk alfabesini (Göktürk/Orhon Alfabesi)** oluşturmuşlardır.
- Türlere ait **ilk Türkçe yazılı belgeleri (Orhun Kitabeleri)** bırakmışlardır.
- Ergenekon** ve **Bozkurt Destanları** en önemli sözlü edebiyat eserleridir.

E. Uyğur Devleti (744-840)

- ✎ Arap kaynaklarında “Dokuz Oğuzlar” olarak geçen devletin kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan olup merkezleri **Ötüken**’dir. (Daha sonra Ordu Balıg olmuştur.)
- ✎ Karluk ve Basmillerle birleşip, Göktürk Devleti’ne son vererek kendi devletlerini kurmuşlardır.
- ✎ Kutluk Bilge Kül Kağan’ın ölümü üzerine yerine oğlu **Moyen-Çur** geçmiştir. En parlak dönem olan Moyen-Çur Dönemi’nin en önemli olayı Araplarla Çinliler arasındaki **751 Talas Savaşı**’dır.
- ✎ **Bögü Kağan** Dönemi’nde Lo-yang seferi sonrasında **Mani** dini kabul edilmiştir. Bögü Kağan Manihaizm dinini halkına kabul ettiren **ilk** ve **tek** hükümdardır. Bu dönemde hayvansal ürünlerin tüketimini ve savaşmayı yasaklayan **Mani** dininin etkisiyle göçebe yaşam tarzının yerini “**yerleşik hayat**” almaya başlamıştır.
- ✎ 840’ta **Kırgızlar** tarafından yıkılan devlet, Sarı Uyğurlar ve Turfan Uyğurları olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Mani Diniinin Uyğurlar Üzerindeki Etkisi

- Hükümdarlarına “**Ay Tengri**” unvanı vermişlerdir.
- Savaşçılık özelliklerini kaybetmişlerdir.
- Hayvancılık önemini kaybetmeye başlamış, **tarıma** yönelmişlerdir.
- Ticaret gelişmiş, **bilim** ve **sanatla** uğraşmaya başlamışlardır.
- Halkın yeni dinleri öğrenmesi için çok sayıda kitap yazılmış ve bu kitapların basımında bir anlamda **matbaanın** temeli sayılabilecek kalıplar kullanılmıştır.
- Çin kültürü ve dininin etkisi altına girmişler, gittikçe zayıflayarak iç karışıklığa sürüklenmişlerdir.

UYGURLARIN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

ÖNEMLİ

- Gök Tanrı inancını terk eden ve **yerleşik hayata** geçen **ilk** Türk devletidir.
- Türk tarihinin **ilk** şehirlerini kurmuşlardır. (Beşbalık, Ordubalık, Turfan...)
- **Kâğıt** ve **matbaayı** kullanan **ilk** Türk devletidir. (Hareketli harf sistemi ya da tahtadan harfler)
- **Mimari eserler** (tapınak, saray, ev vb.) bırakan **ilk** Türk devletidir.
- Töreyi **yazılı** hale getiren ve **yazılı** hukuk kuralları oluşturan **ilk** Türk devletidir.
- Ciltçilik, çini, fresk ve minyatür sanatının **ilk** örneklerini vermişlerdir.
- **İlk kez kütüphane** kuran Türk devletidir. Uyğurlarda öğretmenlere “**bahşı**” adı verilmiştir.
- Altay dil grubundan **Hakaniye** lehçesiyle konuşan Uyğurlar, ticari faaliyetlerde kullanılan **Soğd** alfabelerinden etkilenerek kendilerine özgü 14-18 harfli bir alfabe oluşturmuşlardır. (Uygur alfabesi)
- Mimaride “**Türk üçgeni**” tarzını ortaya çıkarmışlardır.
- Orta oyunu ile Türk tiyatrosunun **ilk** örneklerini vermişlerdir.

Yerleşik Yaşamın Kesin Kanıtları

★ Tarımsal faaliyetler	★ Halktan toprak veya ürün vergisi alınması
★ Sulama kanalları	★ Mimari eserler (saray, sur, tapınak, ev vb.)
★ Su değirmenleri	★ Matbaa kullanılması
★ Tarım aletleri (saban, orak, tırpan vb.)	★ Kitap ya da arşiv belgeleri
★ Tohumluk buğday ambarları	★ Fresk, vitray, minyatür vb. süsleme sanatları

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

AVARLAR (Juan Juanlar)

- **Bayan Han** önderliğinde ilk olarak Orta Asya'da daha sonra Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- **Sasanilerle birlikte İstanbul'u kuşatan ilk Türk devletidir.** (2 kez)
- Slav topluluklarını devlet yönetimi ve millî bilinç yönünden etkilemişlerdir.

KARLUKLAR

- **İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur.** (751 Talas Savaşı'nda Arapları desteklemişlerdir.)
- Göktürk Devleti'ne karşı ayaklanmışlar, Kutluk Devleti'nin yıkılmasında etkili olmuşlardır.
- Moğollara itaat eden ilk **Müslüman** Türk topluluğudur.
- **Karahanlı Devletinin** temelini atmışlardır.

KIRGIZLAR

- Orta Asya'da egemenlik kuran **son** Türk boyudur.
- **Uygurlara** isyan edip bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir.
- Moğollara itaat eden **ilk** Türk topluluğudur.
- Dünyanın **en uzun** destanı olan **Manas Destanı**'na sahiplerdir.

HAZARLAR

- Orta Avrupa ve Kafkaslarda egemenlik kurmuşlardır.
- Kafkasya'da ve Karadeniz'in kuzeyinde İslamiyet'in yayılmasını engellemişlerdir.
- **Museviliği** kabul eden **tek** topluluktur.
- **Paralı ordu** kuran **ilk** Türk devletidir.
- Kürk Yolu'na hâkim olup **Pan-Hazaria** (Barış) dönemini başlatmışlardır.

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

PEÇENEKLER

- Rusların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir.
- Bizans ordusunda **paralı askerlik** yapmışlar, **1071 Malazgirt Savaşı**'nda Selçuklu tarafına geçmişlerdir.
- Devlet işleriyle ilgili oluşturdukları meclise **Komenton** adı verilmiştir.

OĞUZLAR (Uzlar)

- Kaşgarlı Mahmut'a göre Oğuzlar **en kalabalık** Türk boyudur. (24 boy)
- Avrupa'ya giden Oğuz boyları Bizans ordusunda **paralı askerlik** yapmışlardır.
- X. yüzyılın sonlarına doğru **İslamiyet'i** kabul edip "**Türkmen**" adıyla anılmışlardır.

BULGARLAR

- Avarlardan sonra **İstanbul'u kuşatan ikinci** Türk devletidir.
- Tuna ve İtil (Volga) Bulgarları olarak ikiye ayrılmaktadır.
- Tuna Bulgarları **Hristiyanlığı** resmî din olarak kabul etmiş, **ilk kez "Çar"** unvanını kullanmışlardır. (**Simon**)
- İtil Bulgarları İslamiyet'i **ilk kez "devlet dini"** olarak benimsemiştir. (**Almış Han**)

MACARLAR

- IX. yüzyılın sonlarında Macaristan'da egemenlik kurmuşlardır.
- **Hristiyanlığı** resmî din olarak kabul etmiş, Balkanların Almanlaşmasını engellemişlerdir.
- Türk kültürü, dili ve tarihine ait **ilk araştırmaları** başlatan topluluktur.
- 1870'te **Budapeşte**'de **ilk Türkoloji Enstitüsü'nü** açmışlardır.

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

TÜRGİŞLER (Türgeşler)

- Bilinen ilk hükümdarları **Baga Tarkan**'dır.
- **İlk kez para bastıran** Türk devletidir.
- **Sulu Kağan** Dönemi'nden sonra "kara" ve "sarı" olarak ikiye ayrılmıştır.
- Budizm'i benimsemiş, Orta Asya'da İslamiyet'in yayılmasını engellemişlerdir.

KIPÇAKLAR (Kumanlar)

- Altın Orda Devleti'nin Türkleşmesinde rol oynamışlardır.
- Memlûk ve Eyyûbi ordularında görev almışlardır.
- Rusların **İgor Destanı** ile Oğuzların **Dede Korkut Hikayelerine** konu olmuşlardır.
- **Codex Cumanicus** adıyla iki ciltlik sözlükleri vardır.

AKHUNLAR (Eftalit/Heptal)

- Çin baskısından kurtulmak isteyen Hunların bir bölümü, Hindistan'ın kuzeyine göç edip **Akhun Devleti**'ni kurmuşlardır.
- 480'de İran'da çıkan **Mazdek İsyanı**nın bastırılmasında etkili olmuşlardır.
- Göktürkler, **Sasanilerle** ittifak yaparak bu devlete son vermiştir.

SİBİRLER (Sabarlar)

- Sabir adı, Türkçe "sap-pan" demek olup "yol değiştiren" anlamına gelmektedir.
- Sibiry ve Kafkas coğrafyasında yaşamışlardır.
- **Sasanilerle** birleşip Bizans'a karşı mücadele etmişlerdir.
- Bugünkü **Sibiry**a adı Sabir Türklerinden gelmektedir.

ÖNEMLİ

- **Hazarlar ve Türkişler İslamiyet'in yayılmasını engelleme** çalışmaları açısından, **Peçenekler ve Uzlar** ise Bizans ordusunda **paralı askerlik yapma** noktasında benzerlik gösterir.

UNUTMA!

DEVLET/TOPLULUK	KURUCUSU	ÖNEMLİ HÜKÜMDARLARI
İSKİTLER	• -----	• ALPER TUNGA (AFRASİYAP)
ASYA HUN	• TEOMAN	• METE (OĞUZ HAN), ÇİÇİ, KİOK...
AVRUPA HUN	• BALAMİR	• ATTİLA, ULDIZ, RUA, BLEDA...
I. GÖKTÜRK	• BUMİN KAĞAN	• MUKAN KAĞAN, TAPO KAĞAN
II. GÖKTÜRK	• KUTLUK KAĞAN	• BİLGE KAĞAN, KÜL TİĞİN
UYGURLAR	• KUTLUK BİLGE KÜL KAĞAN	• BÖĞÜ KAĞAN, MOYEN-ÇUR
AVARLAR	• BAYAN HAN	• BAYAN HAN
TÜRGİŞLER	• BAGA TARKAN	• -----

V. İLK TÜRK DEVLETLERİ'NDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

A. DEVLET (İL/EL) YÖNETİMİ

1. Hükümdar (İlig)

- Eski Türk devletlerinde boyların bir araya gelmesiyle devlet (İL/EL) oluşmuştur. Devlet, hükümdar tarafından **töreye** uygun bir şekilde yönetilmiştir.
- Hükümdarlar çeşitli unvan ve semboller (alametler) kullanmışlardır.

HÜKÜMDARIN					
UNVANLARI			BAĞIMSIZLIK SEMBOLLERİ		
* Han	* Hakan	* Kağan	* Otağ (Çadır)	* Taht (Örgin)	* Sancak
* İleriş	* Yabgu	* Tanhu	* Nebbet (Davul)	* Tuğ (Bayrak)	* Yay
* Şanyü	* İdikut	* İlteber	* Kotuz (Sorguç)	* Elçi kabul etme	* Kama
* Erkin	* Kül Erkin		* Kemer (Kur)	* Kamçı (Berge)	* Kılıç

DİKKAT!

Bu dönemde, İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkacak olan sultan, padişah, şah, hünkâr, kadir gibi unvanlar **yoktur**.

DİKKAT!

Bu dönemde, İslamiyet'in kabulüyle birlikte ortaya çıkacak olan hutbe okutmak, menşur, çetr, hilat, tıraz gibi semboller **yoktur**.

- Hükümdarın orduya komuta etmek, töreyi uygulamak, adaleti sağlamak, toy düzenlemek, huzur ve refahı sağlamak, ağır suçluları cezalandırmak gibi başlıca görevleri vardı.

TOYGUN
(Katılma Hakkı)

Vezirler

Kağan ve Hatun

İleri gelenler

MECLİS
(TOY)
(KURULTAY)

Boy Beyleri

Komutanlar

KURULTAY
(TOY)

İdari görevliler

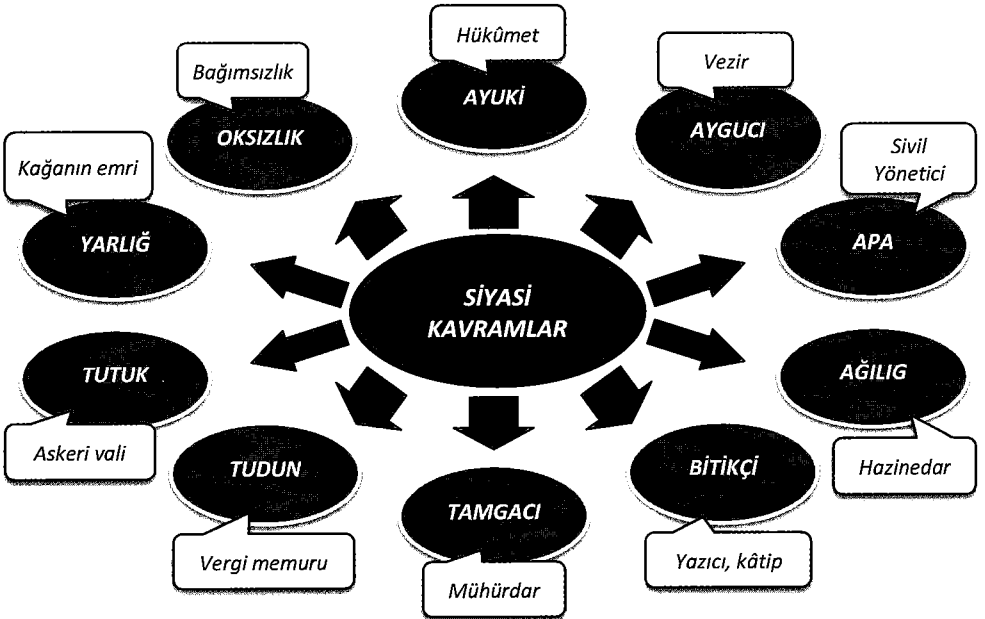
ORUN
(Oturma Düzeni)

2. Hatun ve Tigin

- İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdarın eşine **hatun** veya **katon** denirdi. Hatunun Kurultay'a katılma hakkı vardı ve hükümdar sefere gittiği zaman devleti hükümdar adına yönetirdi.
- İlk Türk devletlerinde hükümdarın erkek çocuklarına ise **tigin** adı verilirdi. Tiginleri devlet yönetimi konusunda yetiştiren eğitimciler de **ataman** (inal/inanç) denirdi. Taşraya gönderilen bir tigin "şad" unvanı alırdı.

3. Boylar Birliği Federasyonu

- İslamiyet öncesi Türk devletleri genellikle boyların birleşmesinden oluşmuştur. Boyların bir araya gelmesiyle oluşan bu sistemde her boyun bir **beyi** vardır. Boy beyleri içişlerinde serbest, dışişlerinde ise merkeze bağlıdır.

B. ORDU TEŞKİLATI (SÜ)

- İlk Türk toplumlarında kadın-erkek herkes aynı zamanda birer **askerdi**. Türklerde bu anlayışa “**Ordu-Millet Anlayışı**” adı verilmiştir. Bu nedenle İslam öncesi Türk devletlerinde paralı askerlik görülmemiştir.
- Türk tarihinde ilk düzenli ordu Asya Hun hükümdarı **Mete Han** tarafından kurulmuştur. Orduda ilk kez “**Onlu Sistem**” uygulanmış, ayrıca Mete Han “İslıklı ok”u bulmuştur. Ordudaki okçulara da “**tirkeş**” denirdi.
- Ordu komutanlarına **tarkan**, **sübaşı** ya da **böri** adı verilmiştir. Savaşlarda düşmanın durumunu öğrenmek için ise “**yelme**” adı verilen keşif kolları oluşturulmuş, savaş taktiği olarak ise **Turan (Hilal) Taktiği** kullanılmıştır.
- Türkler, at unsuru ve savaşçılık özelliklerine bağlı olarak yaşadıkları çağın en güçlü ordularını kurmuşlardır. Bu yüzden ilk Türk devletlerinde **en az değişime uğrayan alan ordu teşkilatı (askerlik)** olmuştur. Ok, yay, mızrak, kılıç, süngü, kalkan, kama, gürz gibi silahları kullanan Türkler, tarihsel süreçte diğer toplumları da en çok askeri alanda etkilemişlerdir.

ÖNEMLİ

C. TOPLUM YAPISI (KÜN/HALK)

- Eski Türklerde halk (kün); **küçükten büyüğe sırasıyla** **oguş** (aile)→**urug** (soy)→**bod** (boy)→**budun** (millet) adı verilen toplumsal bölümlerden oluşuyordu.
- Çekirdek aile tipinin ve **ataerkil** aile yapısının olduğu Türk toplumunda **monogami (tek eşlilik)** söz konusudur. Ayrıca kadın sosyal yaşamda erkeğin yanında yer alabilmiştir. Bu bağlamda İslamiyet öncesi Türk devletlerinde sınıfsal ayrılıklar **oluşmamıştır**. Bunun başlıca nedenleri; göçebe yaşam tarzı, ortak mülkiyet anlayışı ve toprakların devlet malı sayılmasıdır.
- Eski Türklerde genellikle göçebe (konar-göçer) yaşam tarzı söz konusudur. Bölgede yaşayan halk “**yurt**” adı verilen çadırlarda yaşamışlardır. Bu yaşam tarzına bağlı olarak yaylak-kışlak kültürü görülmektedir.
- Göçebe yaşamın temel sebebi olumsuz iklim koşullarıdır. Bu yaşam tarzında; tarım gelişmemiş, hayvancılık ve ticaret temel geçim kaynakları olmuştur. Yazılı kültür ve mimari **gelişmemiş**, taşınabilir sanat ve çadır kültürü gelişmiştir. Konar-göçerliğin bir sonucu olarak uzun süreli hapis **uygulanmamış**, özel mülkiyet **gelişmemiştir**.
- İlk Türk devletlerinde dinî ve millî kutlamalara (şölenlere) herkes katılırdı. **Toy** adı da verilen bu şölenlerde kurbanlar kesilir, at yarışları düzenlenir ve dans edilirdi. Her boyun temsilcisinin oturduğu yere “**orun**” denirdi. Şölenlerde genellikle “**kopuz**” adı verilen müzik aleti kullanılmıştır.

D. EKONOMİK YAPI

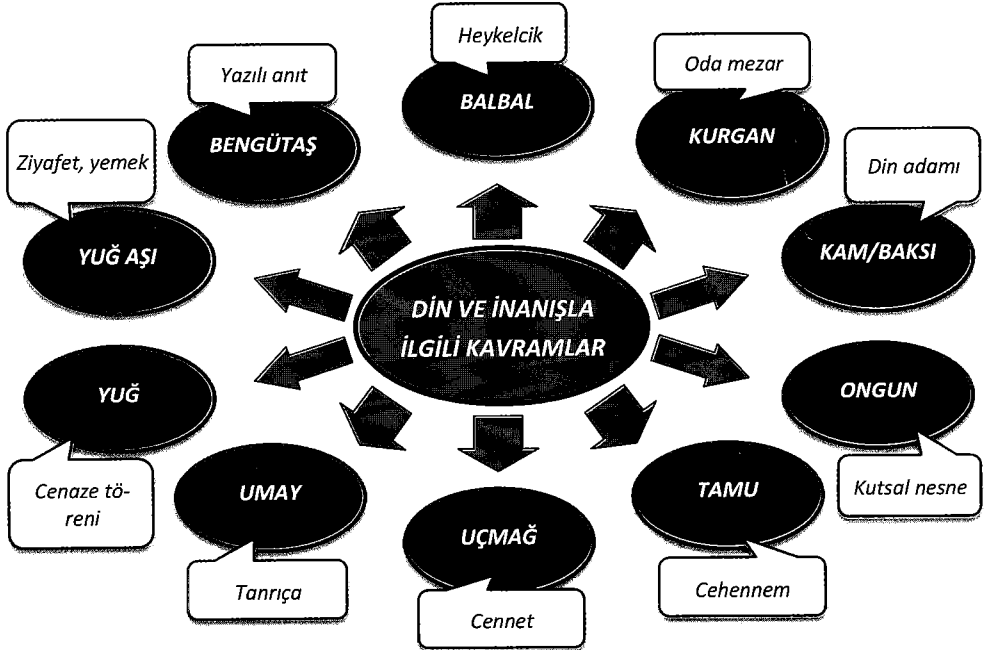
- İlk Türk devletlerinde ekonomik hayatın temeli **hayvancılığa** dayanıyordu. Hayvancılığa bağlı olarak **dokumacılık** da gelişmiştir. (Çadır yapımı gibi)
- Madencilik oldukça gelişmiştir. Ayrıca Çin ile ticari ilişkiler (hayvan, ipek) gelişmiş, Uygurlar döneminde bu ilişkiler daha da ilerlemiştir. Uygurlarla birlikte **yerleşik yaşamdan sonra tarım önem kazanmıştır**.
- İpek Yolu** ve **Kürk Yolu** önemli ticaret yollarıdır. (UNESCO **İpek Yolu**’nu “**Diyalog Yolu**” kabul etmiştir.)
- Göçebe yaşam tarzına bağlı olarak başlıca ihraç (dış satım) malları; et, deri, canlı hayvan, kösele, dokuma ürünleri, hayvansal gıdalar, silah ve madenî malzemelerdi. Buna karşılık ithal (dış alım) malları; tarımsal ürünler, hububat, giyim eşyaları, ipek kumaş gibi malzemelerdi.
- Türkler genellikle üzerinde hükümdarın mührü bulunan ipekten bez parçalarını para yerine kullanmışlardır. Bunlara “**kamdu**” adı verilmiştir. Ayrıca Uygurlarda **böz**, **kuanpo** gibi bezden paralar ile ilk kez “**çav**” adı verilen **kâğıt para** kullanılmıştır.

E. DİN VE İNANIŞ

✎ Eski Türklerde birçok farklı inanç sistemi vardı. Bunlar;

DİN VE İNANIŞ	ÖZELLİKLERİ
Gök Tanrı İnancı	- İslam öncesi Türk devletlerinde en yaygın inançtır. - Tanrı tektir ve soyuttur; insanlara yol gösterir, onlara hükmeder. Kam ya da baksı denilen din adamları öncülüğünde yuğ adı verilen cenaze törenleri düzenlenirdi. - Kurban kesme geleneği vardır, temizlik önemli bir unsurdur. Tengri (Tanrı) kelimesi Orhun Kitabelerinde çözülen ilk kelimedir.
Totemizm	En eski inançlardan biri olup kutsal olduğu kabul edilen bitki ya da hayvanlara saygıyı ifade eder. Kutsal varlıklara "ongun" denirdi.
Şamanizm	En eski inançlardan bir olup büyü ve sihre dayanmaktadır. Şamanizm'de din adamlarına şaman adı verilmiştir.
Natürizm (Doğa Kültü)	Dağ, tepe, ırmak, ay, güneş gibi varlıklarda birtakım gizli güçlerin olduğuna inanılmasıdır. Bu gizli güçlere idig, yer-su gibi isimler verilmiştir.
Animizm (Atalar Kültü)	Ölmüş büyüklerin (ataların) ruhlarına inanmadır. Ölmüş büyüklerin ruhlarının yaşayan Türkleri koruyacağına inanılmıştır.

- ✎ Türklerde ölen kişinin ardından yas tutulur ve ölümler için **"yuğ"** adı verilen cenaze törenleri düzenlenirdi. Bu törenlerde ayrıca **"yuğ aşı"** denilen ziyafetler verilirdi.
- ✎ Ölen kişi eşyalarıyla birlikte **"kurgan"** adı verilen oda şeklindeki mezarlara gömülürdü.

AHİRET İNANCININ KANITLARI

Cesetlerin
mumyalanması

Mezarların oda
şeklinde yapıl-
ması (**Kurgan**)

Ölen kişilerin
eşyalarıyla
gömülmesi

Cennet ve ce-
hennem anlayı-
şının olması

Mezarların çev-
resine **balbal**
dikilmesi

ESİK KURGANI

- MÖ VII. yüzyıla ait olan bu kurgan Kazakistan'da ısık Gölü yakınlarında bulunmuştur.
- Hunlara ait olduğu tahmin edilen bu kurganda **Altın Elbiseli Adam Zırhı** bulunmuştur.
- Bu zırh günümüzde **Ermıtaj Müzesi**'nde (Rusya) sergilenmektedir.

PAZIRIK KURGANI

- Altay Dağları'nda bulunan ve Hunlara ait olduğu tahmin edilen bu kurganda ise **dünyanın en eski halısı** olarak kabul edilen **Pazırık Halısı** çıkarılmıştır.
- Bu halı da günümüzde **Ermıtaj Müzesi**'nde (Rusya) sergilenmektedir.

F. HUKUK

- ✎ İlk Türk devletlerinde siyasi ve sosyal hayat **töre** adı verilen **sözlü hukuk** kurallarına göre düzenlenmiştir.
- ✎ Törenin kaynakları; 1) örf, adet, gelenek ve görenekler, 2) hükümdar emirleri ve 3) kurultay kararlarıdır.
- ✎ Hükümdar dâhil herkesin uymak zorunda olduğu törenin Kutadgu Bilig'e göre değişmez dört hükmü vardır. Bunlar ise; **könilik (adalet)**, **uzluk (iyilik)**, **tüzlük (eşitlik)** ve **kişilik (insanlık)** idi.
- ✎ Yerel mahkemelere **yargan (yargıcı)** denilen hâkimlerin baktığı adalet teşkilatında siyasi konuların görüşül-
düğü ve hükümdarın başkanlık ettiği mahkemelere ise **yargu** adı verilmiştir. Göçebe yaşam tarzı nedeniyle
uzun süreli hapis cezası uygulanmamıştır.

G. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

- ✎ Eski Türklerde yazı **Göktürkler (Orhun Kitabeleri)** ile başlamıştır. Bunun yanında Türkler tarih boyunca pek
çok alfabe kullanmışlardır. Bunlardan ikisi **millî** alfabadir.

TÜRKLERİN TARİH BOYUNCA KULLANDIĞI ALFABELER

Orhon
(Millî)

Uygur
(Millî)

Soğd

Kiril

Arap

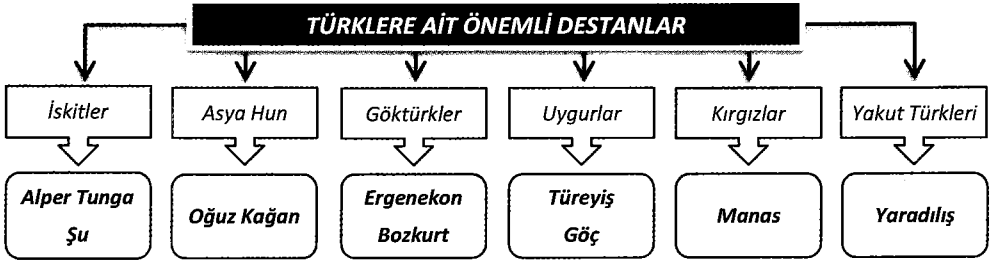
Latin

MİLLÎ ALFABELER

- **Göktürk (Orhon) Alfabesi**: Türklerin ilk millî alfabesi olup 38 harften oluşur. Orhun kitabeleri bu
alfabe ile yazılmıştır.
- **Uygur Alfabesi**: Türklerin ikinci millî alfabesi olup **Soğd** alfabesinden etkilenecek oluşturulan 14-18
harften oluşan alfabadir.

a) Sözlü Edebiyat

- İlk Türk devletlerinin, yazı ile tanışması ve yazıyı kullanması **göçebe yaşam tarzından dolayı** gecikmiştir. Ancak Türkler, yazıdan önceki özellikle sözlü edebiyat ürünlerine önem vermişlerdir. Başlıca sözlü edebiyat türleri **koşuk** (saz eşliğinde söylenen koşuklu şiir ya da şarkı), **sav** (atasözü), **sagu** (ağıt) ve **destanlardır**.

b) Yazılı Edebiyat

GÖKTÜRK (ORHUN) KİTABELERİ

- II. Göktürk (Kutluk) Devleti dönemine ait olup, günümüzde **Moğolistan'**dadır.
- Türk tarihine ait **ilk yazılı belgelerdir. (İlk Türkçe metin)**
- Üç tarafı Türkçe, bir tarafı Çince yazılmış olup **siyasetname** özelliği gösterir.
- Yazarı **Yolluğ Tigin'**dir.
- Kıtabeler; **Vezir Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan** adına dikilmiştir.
- **İlk kez Rus Arkeolog Yadrintsev tarafından bulunmuş, ilk kez Danimarkalı dilbilimci Wilhelm Thomsen tarafından okunmuştur. (Okunan ilk kelime: Tengri)**
- Kıtabelerde Çin'e karşı verilen bağımsızlık mücadelesi anlatılır. Kağan millete hesap verir. Bu durum, Göktürklerde **sosyal devlet anlayışı** olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türk kültürü, yasaları ve Gök Tanrı inancına ilişkin bilgiler mevcuttur.

"Üstte gök basmasa,
altta yer delinmese,
Türk milleti, ilini, tö-
reni kim bozabilir."

Bilge Kağan

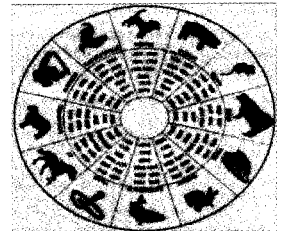
- Bunun dışında Uygurlar dönemine ait Karabalğasun, Şine-Usu, Moyen-Çur, Taryat ve Süci yazıtları ile Kırgızlara ait Yenisey yazıtları da vardır. Öte yandan Uygur alfabesiyle yazılan Altun Yaruk (Işık) ve Sekiz Yükmek (Yığın) adlı eserlerde Budist-Maniheizt hikâyelere yer verilmiştir.

H. BİLİM VE SANAT

- Eski Türkler özellikle **astronomi** ve **tıp** alanlarında ilerlemişlerdir. Nitekim onların **On İki Hayvanlı Türk Takvimini** hazırlamaları astronomide, **mumyacılık yapımları** ise tıp alanında ilerlediklerini göstermektedir.

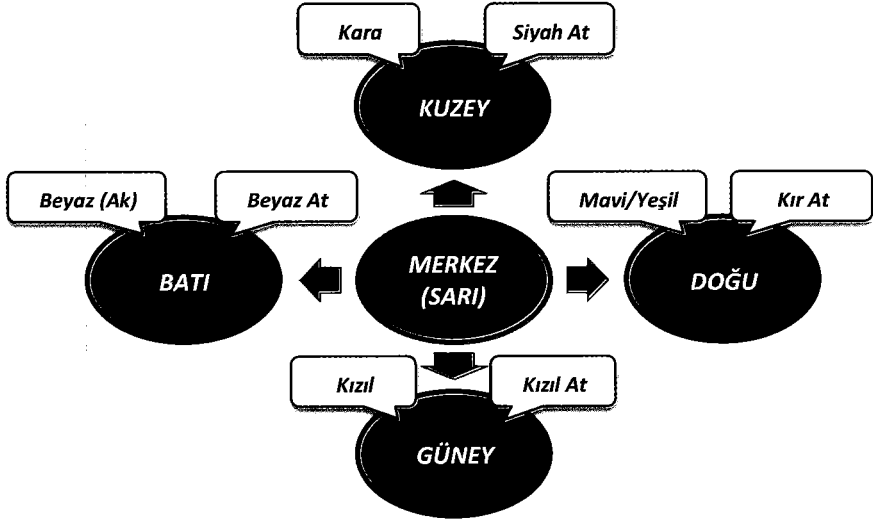
- Türkler tarih boyunca şu takvimleri kullanmıştır:

★ On İki Hayvanlı Türk Takvimi	– Güneş Yılı	} esasına göre dir.
★ Hicri Takvim	– Ay Yılı	
★ Celâli Takvimi	– Güneş Yılı	
★ Rumi Takvim (mali işler için)	– Güneş Yılı	
★ Miladi Takvim	– Güneş Yılı	

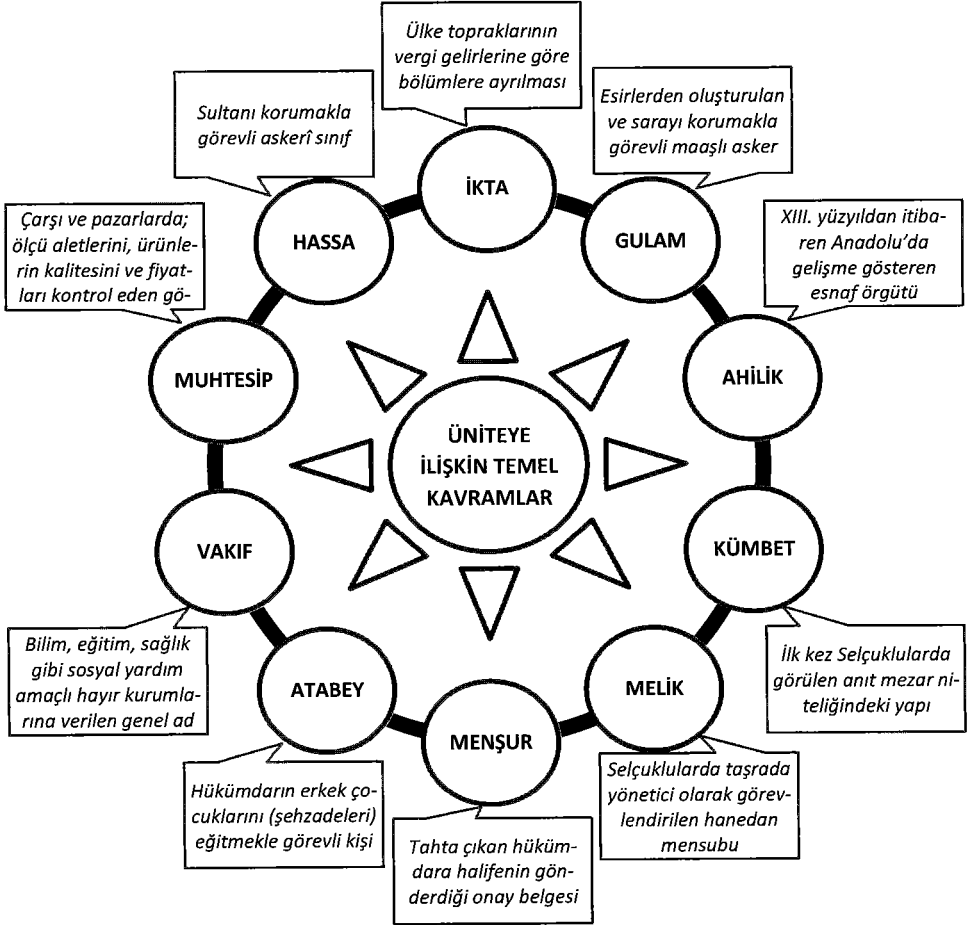
- İlk Türk devletlerinde mimaride ise daha çok taşınabilir malzemeler kullanılmıştır. Bunun temel sebebi **göçebe yaşam tarzıdır**. Göktürkler döneminden günümüze sadece kitabeler ve balballar ulaşmıştır.
- Günlük eşyalar, kılıç kabzaları, kemerler, kemer tokaları ve çadırlar, hayvan figürleri ve değerli taşlarla süslenmiştir. Bu süsleme sanatına "**hayvan üslubu**" denilmiştir.
- Eski Türk devletlerinin yaşam tarzı olan **göçebelik**, özellikle onların **dokumacılık** sanatında son derece ileri seviyeye gelmelerinde etkili olmuştur.
- Uygurlarla birlikte yerleşik hayata geçilmiş ve sanat anlayışı değişmiştir. Özellikle şehirlerin kurulmasıyla birlikte **mimari** önem kazanmıştır. Uygurlarda tapınak mimarisine bağlı olarak, **çini** (seramikle duvar süsleme), **fresk** (duvar süsleme), **vitray** (cam süsleme), **resim**, **heykel** ve **minyatür** sanatları da gelişmiştir. Öte yandan Uygurlarda tapınaklara "**stupa**", resamlara ise "**bedizci**" adı verilmiştir.
- En önemli müzik aleti **kopuzdur**. Bunun dışında kudüm (bas davul), obua (zurna), çevgan, kithara (telli çalgı), timpani (davul), köpürge (davul) diğer müzik aletleridir. Şarkı ve türkülerin bestesine ır, kopuzla çalınan melodiye de "**küg**" adı verilmiştir.

İ. TÜRK KÜLTÜRÜNDE "YÖN" KAVRAMI

İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ VE BEYLİKLERİ

Bu üniteden ortalama "2" soru sorulmaktadır.

I. TÜRKLER VE İSLAMİYET

- ✎ Türkler, Emevîlerin izlediği ırkçı politika (**mevali politikası**) nedeniyle İslamiyet'le geç tanışmış, Abbasîlerin mevali politikasını terk etmesiyle Türkler için yeni bir dönem başlamıştır. Nitekim İslamiyet'in Türkler arasında yayılması **Abbasîler Dönemi'nde** başlamış, Abbasîler ile Çinliler arasında yaşanan **751 Talas Savaşı** Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde en önemli olay olmuştur.

ÖNEMLİ

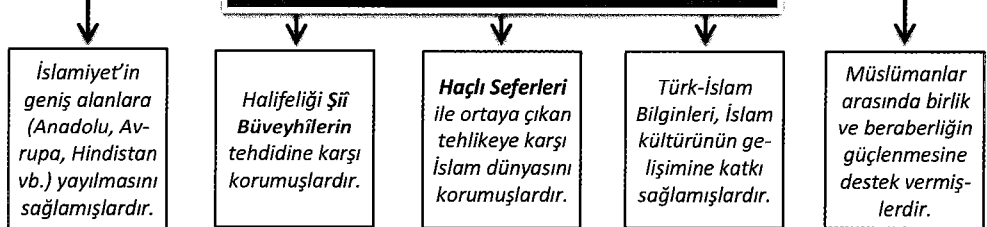
TALAS SAVAŞI (751)

GELİŞİMİ	SONUÇLARI
Çinliler ile Abbasîler arasında gerçekleşen bu savaşın en önemli sebebi, her iki devletin de Orta Asya'ya ve İpek Yolu ticaretine egemen olmak istemesidir. 751'de yaşanan bu savaş, Karlukların da desteğini alan Abbasîlerin zaferiyle sonuçlanmıştır.	★ Orta Asya'ya yönelik Çin tehlikesi önlenmiştir. ★ Türk-İslam Tarihi başlamış ve Türk-İslam devletleri kurulmuştur. ★ İslam dini Türkler arasında hızla yayılmaya başlamıştır. ★ Kâğıt, matbaa, pusula vb. Çin dışına çıkmıştır.

Türklerin İslamiyet'e Geçişini Kolaylaştıran Unsurlar

- ★ Türklerdeki Gök Tanrı inancı ile İslamiyet'teki Tek Tanrı inancının benzerliği
- ★ Türklerdeki cihan hâkimiyeti anlayışı ile İslamiyet'teki cihat anlayışının benzerliği
- ★ Her iki kültürde de;
 - kurban kesme geleneğinin olması
 - ahiret ve cennet-cehennem inançlarının olması
 - temizlik unsurunun önemli olması
 - ruhban sınıfının (ayrıcılık din adamları) olmaması
 - ahlâk kurallarının benzerliği
- ★ Türklerdeki töre ile İslamiyet'teki şer'i hukukun birbiriyle gelişmemesi
- ★ Türklerdeki "ozanlık" ve "kamlık" anlayışları ile İslam kültüründeki "evliyalık" ve "dervişlik" anlayışlarının benzerliği
- ★ Abbasîlerin Türklerle ve Türk kültürüne karşı gösterdiği hoşgörü

Türklerin İslamiyet'e ve İslam Kültürüne Katkıları

II. TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

A. Karahanlı Devleti (840-1212)

- Uygurların yıkılmasıyla ortaya çıkan Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi boylarının bir araya gelmesiyle Batı Türkistan'da kurulan devletin bilinen ilk hükümdarı **Bilge Kül Kadir Han**'dır.
- Satuk Buğra Dönemi**'nde (920) İslamiyet resmî din olarak kabul edilmiş, Satuk Buğra Han İslamiyet'i kabul ettikten sonra "**Abdülkerim**" adını almıştır.
- Ebû Nasr Ahmet Dönemi**'nde 999 yılında Samanoğulları Devleti'ne son verilmiştir.

Abbasî Halifesinin ilk kez "**İslam Hükümdarı**" olarak tanıdığı kişi **Ebû Nasr Ahmet**'tir.

- Karahanlılarda en parlak dönem **Yusuf Kadir Han Dönemi**'dir. Yusuf Kadir Han'ın ölümünden sonra kardeş kavgaları başlamış ve ülke doğu-batı olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu'da Tabgaç (Uluğ Kara) Buğra Han'ın, Batı'da Ahmet Aslan Han'ın bulunduğu bu devletlere Karahitaylar ve Harzemşahlara son vermiştir.

KARAHANLI DEVLETİ'NİN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

ÖNEMLİ

- Orta Asya'da** kurulan ilk Türk-İslam devletidir.
- Uygur** alfabesini kullanmışlar, Türkçeyi de "**resmî dil**" olarak kabul etmişlerdir.
- Yönetimde vezirlere Türkçe bir ad olan **yuğruş** unvanını vermişlerdir.
- Türk tarihinde ilk **posta teşkilatını** kurmuşlardır.
- Orduda ilk kez "**gulam**" sistemini oluşturmuşlardır.
- Türk-İslam mimarisinin ve edebiyatının temelleri **ilk kez** bu dönemde atılmıştır.
- Bimarhane** adı verilen şifahaneler (hastane) kurmuşlardır.
- Türk-İslam sentezi **ilk kez** Karahanlılarla başlamıştır.
- Semerkant, Buhara, İsfahan ve Kaşgar önemli bilim ve kültür merkezleridir.
- Tabgaç (Uluğ Kara) Buğra Han** tarafından Semerkant'ta açılan medreselerde **ilk kez burslu eğitim** sistemini uygulamışlardır.

B. Gazneli Devleti (963-1187)

- Afganistan**'da devletin temellerini atan Horasan Emiri **Alp Tigin** olup, Sebüg Tigin Dönemi'nde Samanoğulları'ndan ayrılarak bağımsızlığını elde etmiş ve sınırlarını Kuzey Hindistan'a kadar genişletmiştir.
- Gazneli Devleti'nde en parlak dönem **Gazneli Mahmut Dönemi**'dir. Gazneli Mahmut Abbasileri **Şii Büveyhoğullarının** baskısından kurtarmış ve halife tarafından kendisine "**sultan**" unvanı verilmiştir.

Türk tarihinde "**sultan**" unvanını kullanan ilk hükümdar **Gazneli Mahmut**'tur.

- Sultan Mahmut, Hindistan'a toplam on yedi sefer düzenlemiş (bunlardan en ünlüsü **Somnath Seferi**'dir.) ve "**Hindistan Fatihi**" olarak anılmıştır. İslam kültürünü Hindistan'a yayan ilk devlet olan Gazneliler, günümüz **Afganistan** ve **Pakistan**'da önemli izler bırakmışlardır.
- Birden fazla etnik gruba içine aldığı için imparatorluk karakterine sahip olan Gaznelilerin bu özelliği, devletin kısa zamanda yıkılmasında etkili olmuştur. **1040 Dandanakan Savaşı**'nda Selçuklulara mağlup olan Gazneliler I. Mesut'un ölümüyle zayıflamış ve 1187'de Afgan kökenli Gurular tarafından yıkılmıştır.

C. Büyük Selçuklu Devleti (1038-1157)

- Devletin ismi, **Oğuzların Üçoklar** kolunun **Kınık** boyuna mensup **Selçuk Bey**'den gelir.
- Selçuk Bey'den sonra yerine geçen **Arslan Yabgu**'nun **Gaznelilere** esir düşmesi üzerine tahta 1038'de Selçuk Bey'in torunları olan **Tuğrul** ve **Çağrı Beyler** geçmiştir.

1. Tuğrul ve Çağrı Beyler Dönemi (1038-1063)

- 1038'de **Nesa** ve **Serahs** savaşlarıyla **Gaznelileri** mağlup edip **Horasan'a** egemen olan **Tuğrul Bey**, **Nişabur'da** tahta çıkıp kendi adına **hutbe** okutmuş ve Selçuklu Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir.

1040 Dandanakan Savaşı (Büyük Selçuklu Devleti & Gazneliler)

- Temel sebebi Selçukluların **Horasan bölgesine** hâkim olmak istemesi olan bu savaşta, Selçuklular **Gaznelilere** karşı önemli bir zafer elde etmiştir. Savaş sonrasında **Gazneli Devleti yıkılma sürecine girmiş**, Büyük Selçuklu Devleti ise **resmen kurulmuştur**.

1048 Pasinler Savaşı (Büyük Selçuklu Devleti & Bizans)

- Bu savaş Büyük Selçuklu Devleti ile **Bizans arasındaki ilk savaştır**. **Tuğrul Bey'in** zaferiyle (**Bizans'a** karşı kazanılan **ilk büyük zafer**) sonuçlanan bu savaş sonrasında, **Bizans yıllık vergiye** bağlanmıştır.
- Yapılan antlaşmaya göre; **Bizans İstanbul'daki caminin onarılmasını** ve bu camide **hutbenin Abbasî halifesi** ile **Tuğrul Bey adına** okunmasını kabul etmiştir. **Pasinler Savaşı Anadolu'nun fethini de hızlandırmıştır**.

1055 Bağdat Seferi (Büyük Selçuklu Devleti & Büveyhoğulları)

- Tuğrul Bey**, 1055 Bağdat Seferi ile **Şîf Büveyhoğullarını** yıkmış ve **Abbasî halifesini** baskıdan kurtarmıştır.
- Bu gelişme üzerine **Abbasî halifesi Kaim bi Emrillah** **Tuğrul Bey'i "Doğunun ve Batı'nın Sultanı"** ilan etmiştir. Halifenin **Tuğrul Bey'i "sultan"** ilan etmesi ile birlikte, **halife dünyevî (siyasî) yetkilerini** **Tuğrul Bey'e** devretmiş ve **ilk kez** **din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır**. Böylece **halifelik sadece dinî bir makam hâline** gelmiş, **Selçuklu Devleti de İslam dünyasının liderliğini ve koruyuculuğunu üstlenmiştir**.

2. Sultan Alp Arslan Dönemi (1063-1072)

- Alp Arslan döneminde Anadolu'nun fethine** hız verilmiş; **Irak ve Suriye Türk yurdu** haline gelmiştir.
- Asıl adı "Ebû Ali Hasan"** olan **Nizamülmülk** **Sultan Alp Arslan tarafından** **vezirlik makamına** getirilmiştir.
- Alp Arslan Kars'ı ve Ani kalesini almış**, bu başarısı nedeniyle **Abbasi halifesi tarafından kendisine Ebû'l-Feth (Fetheden) unvanı** verilmiştir.

Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071) (Selçuklu Devleti & Bizans)

- Muş'un Malazgirt Ovası'nda** gerçekleşen savaşta, **Bizans ordusundaki Peçenekler** ve **Uzların** **Selçuklu ordu-suna** geçmesi ile **Sultan Alp Arslan büyük bir zafer kazanmış**, **Bizans İmparatoru Romen Diogenes** esir alınmıştır. **Malazgirt zaferiyle birlikte;**

- Türkiye Tarihi** başlamıştır.
- Anadolu'nun kapıları Türklere** açılmış ve **Anadolu'ya Türk göçü yoğunlaşmıştır**.
- Bizans'ın İslam dünyası üzerindeki baskısı** azalmıştır.
- Türklere karşı Haçlı Seferlerinin başlamasına** neden olmuştur.
- Alp Arslan'ın komutanları tarafından Anadolu'da ilk Türk beylikleri** kurulmuştur.

3. Sultan Melikşah (Sultanü'l-Âzam) Dönemi (1072-1092)

- ✎ Babası Alp Arslan tarafından **veliaht** tayin edilen (bu nedenle amcası **Kavurd** isyan etmiştir) Melikşah Dönemi'nde devlet **en parlak** dönemi yaşamış, en geniş sınırlara ulaşmıştır.
- ✎ Dönemin en önemli iç olayı **Batınilik (Haşhaşilik) Hareketi**'nin faaliyetleridir. **Hasan Sabbah** liderliğindeki Batıniler devleti parçalamak ve yönetimi ele geçirmek amacıyla pek çok devlet adamına suikast düzenlemişlerdir. Bunlardan **ilki** ünlü Selçuklu Veziri **Nizamülmülk**'ün öldürülmesidir. Bu gelişmeler devleti oldukça kötü etkilemiş, Sultan Melikşah'ın ölümüyle taht kavgaları başlamış ve bu durum yıkılma sürecini hızlandırmıştır.
- ✎ **Son Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer**'in **1141 Katvan Savaşı**'nda Karahitaylara yenilmesi ile devlet dağılma sürecine girmiş, göçebe **Oğuzların isyanı** ve 1157'de Sultan Sencer'in ölümüyle devlet yıkılmıştır.

D. Harzemşahlar (Harezmsahlar) Devleti (1097-1231)

- ✎ Merkezi Harezm şehri olan ve ismini kuruluğu yerden alan devletin bilinen **ilk hükümdarı Anuş Tigin**'dir.
- ✎ Kendilerini Büyük Selçuklu Devleti'nin **mirasçısı** olarak kabul eden Harzemşahlar Harezm Bölgesi'nde Moğollarla sürekli mücadele etmişlerdir. 1218'de meydana gelen ve **Otrar Faciası** olarak bilinen olay **Moğollar ile Harzemşahlar** arasında olmuştur. (Harzemşahların Otrar'da Moğol kervanını yok etmesi)
- ✎ **Alaeddin Tekiş** Zamanı'nda en parlak dönemini yaşayan devlet, Celâleddin Harzemşah Dönemi'nde **1230 Yassıçemen Savaşı**'nda Anadolu Selçuklu Devleti'ne mağlup olmuş ve dağılma sürecine girmiştir. (Yassıçemen Savaşı Anadolu Selçuklu Devleti için de bir kazanım olmamıştır. Bu neden **"Pirus Zaferi"** (Anlamsız Zafer) olarak kabul edilir.

E. Babür Devleti (1526-1858)

- ✎ **Muhammed Babür Şah** tarafından **Hindistan**'da siyasi birliği **ilk kez** sağlayan devlettir.
- ✎ Babür Hükümdarı Cihan Şah genç yaşta ölen eşi Mümtaz Mahal adına **Tac Mahal**'i yaptırmıştır.
- ✎ 1723'te **Haydarabat** ve **Delhi** sultanlığı olmak üzere ikiye ayrılmış, 1858'de İngilizler son vermiştir

III. MISIR'DA KURULAN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

IV. YAKIN DOĞU VE ASYA'DA KURULAN DİĞER DEVLETLER

A. Moğol İmparatorluğu (1196-1227)

- ✎ **Timuçin (Cengiz Han)** tarafından kurulmuştur.
- ✎ Cengiz Han Dönemi'nde yayılcı bir politika izleyen Moğol İmparatorluğu'nun sınırları, Baltık Denizi'ne ve Macaristan'a kadar ulaşmıştır.
- ✎ Moğol İmparatorluğu'nda;
 - ★ **Kut** anlayışı benimsenmiştir.
 - ★ Ülke sorunları "**Kurultay**" adı verilen danışma meclisinde görüşülmüştür.
 - ★ Töreler yazılı hale getirilerek "**Cengiz Yasası**" oluşturulmuştur.
 - ★ Orduda "**Onlu Sistem**" uygulanmıştır.
 - ★ Ülke toprakları hanedanın ortak malı sayılmıştır. (Veraset)
- ✎ Cengiz Han'ın ölümünden sonra devlet parçalanmış ve yeni devletler kurulmuştur.

MOĞOL İMPARATORLUĞU'NUN PARÇALANMASI

ALTINORDA DEVLETİ	İLHANLI DEVLETİ	ÇAĞATAY HANLIĞI	KUBİLAY HANLIĞI
• Cengiz Han'ın torunu Batu Han tarafından Dest-i Kıpçak ve Karadeniz'in kuzeyinde kurulmuştur. • İslamiyet'i kabul eden İlk Moğol devletidir. (Berke Han) • Kuruldukları bölgede Rusların güçlenmesini engelleyen devlet, Timur Devleti tarafından yıkılmıştır.	• Cengiz Han'ın torunu Hülâgû Han tarafından İran'da kuruldu. • Hülâgû Han 1256'da Alamut Kalesi'ni yıkarak Bâtınileri ortadan kaldırmıştır. 1258'de ise Bağdat'ı alıp Abbasilere son vermiştir. • 1243 Kösedağ Savaşı sonucu 1336'ya kadar Anadolu'ya hâkim olmuşlardır.	• Cengiz Han'ın oğlu Çağatay Han tarafından Doğu Türkistan'da kurulmuştur. • Bu hanlık da İslamiyet'i kabul etmiştir.	• Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han tarafından Pekin'de kurulmuştur. • İslamiyet'i kabul etmeyen tek Moğol devletidir. • Ünlü gezgin Marco Polo Kubilay Han'ın hizmetinde çalışmış, Seyahatname adlı eserinde bu dönemden bahsetmiştir.

B. Timur İmparatorluğu (1369-1507)

- ✎ **Başkent Semerkant** olmak üzere, **Timur** tarafından Çağatay topraklarında kurulmuştur.
- ✎ Timur hükümdar ailesine mensup olmadığı için "**han**" olamamış, "**emir**" unvanı kullanmıştır. Bu durum, töre ve kut anlayışıyla ilgilidir.
- ✎ Timur, Altın Orda Devleti'ne son verip bu bölgede Rusların güçlenmesine ortam hazırlamış, 1402 Ankara Savaşı'nda da Osmanlı Devleti'ni mağlup ederek Osmanlı'da Fetret Devri'nin yaşanmasına neden olmuştur.
- ✎ Timur İmparatorluğu'nda;
 - ★ Ülke toprakları hanedanın ortak malı sayılmıştır. (Veraset)
 - ★ Savaşlarda yararlılık gösteren kişilere topraklar verilmiştir. (İkta Sistemi uygulanmıştır.)
 - ★ Hüseyin Baykara, Ali Şîr Nevaî, Ali Kuşçu gibi bilim adamları bu dönemde yaşamış, ayrıca Timur'un da torunu olan **Uluğ Bey** Semerkant'ta kurduğu rasathanede Ali Kuşçu ile birlikte çalışmalar yapmıştır.

V. İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

A. Devlet Yönetimi

🔍 Türk-İslam devletlerinde **kut** anlayışı hükümdarın **Allah** adına ülkeyi yönetmesi anlayışına dönüşmüş, bu anlayıştaki "**kan bağı**" esasî aynen devam etmiştir. Ayrıca **veraset sistemi** de geleneksel olarak devam etmiştir.

1. Hükümdar

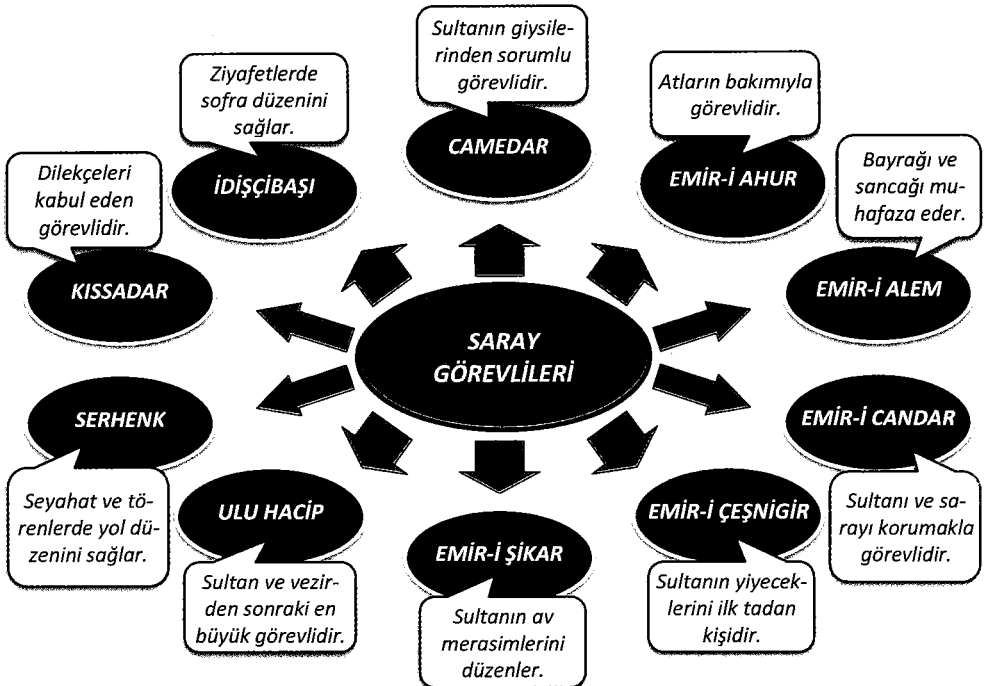
🔍 Türk-İslam devletlerinde İslam öncesi Türk devletlerinden **farklı** olarak hükümdarlar halife tarafından onaylanır ve adına **hutbe** okuturdu. Halifenin gönderdiği onay belgesine "**menşur**" adı verilirdi. Hükümdarın çocuk yaşta olması durumunda, devletin idaresi **naip**lere verilmiştir.

🔍 Hükümdarlar, bir kısmı eski Türk devlet geleneğinden gelen çeşitli unvan ve semboller kullanmışlardır.

HÜKÜMDARIN					
UNVANLARI			BAĞIMSIZLIK SEMBOLLERİ		
* Sultan	* Padişah	* Bey	* Otağ-ı Hümayun	* Taht (Koltuk)	* Sancak
* Hünkâr	* Gazi	* Şah	* Nevbet (Davul)	* Tuğra (Mühür)	* Para
* Melik	* Kara	* Kadir	* Hilat (Hediye)	* Tıraz (Giysi)	* Asa
* Han	* Hakan		* Hutbe okutmak	* Çetr (Şemsiye)	* Kılıç

2. Saray Teşkilatı

🔍 Saray teşkilatında hükümdarın resmî ve özel işlerini yürüten birtakım görevliler bulunmaktaydı. Bunlar;

3. Merkezî Yönetim

- ✎ Türk-İslam devletlerinde merkezî yönetim teşkilatında hükümdardan sonra gelen **en yetkili kişi vezirdir**. Devlet işleri başkanlığını hükümdarın yaptığı **Divan-ı Saltanat**'ta (Büyük Divan) görüşülürdü. Hükümdarın olmadığı zamanlarda divana **vezir** başkanlık ederdi.
- ✎ Büyük Divan'a bağlı bazı alt divanlar da bulunurdu. Bunlar;

DİVAN-I SALTANAT'A BAĞLI ALT DİVALAR		
ADI	GÖREVİ	BAŞKANI
Divan-ı İnşa	Devletin iç ve dış yazışmalarından sorumlu divandır.	Münşi
Divan-ı İstifa	Devletin tüm mali işlerinden sorumlu divandır.	Müstevfi
Divan-ı İşraf	Teftiş kuruludur. Hukuk ve askerlik dışında tüm işleri denetler.	Müşrif
Divan-ı Arz	Ordunun erzak, teçhizat, silah gibi tüm ihtiyaçlarıyla ilgilenir.	Ariz
Divan-ı Mezalim	Büyük davaların görüldüğü yüksek mahkemedir.	Sultan

DİKKAT!

- Büyük Selçuklu Devleti'nde devlet yönetiminde **olmayıp posta ve haberleşme (istihbarat) işlerine bakan divan Divan-ı Berid**'dir.

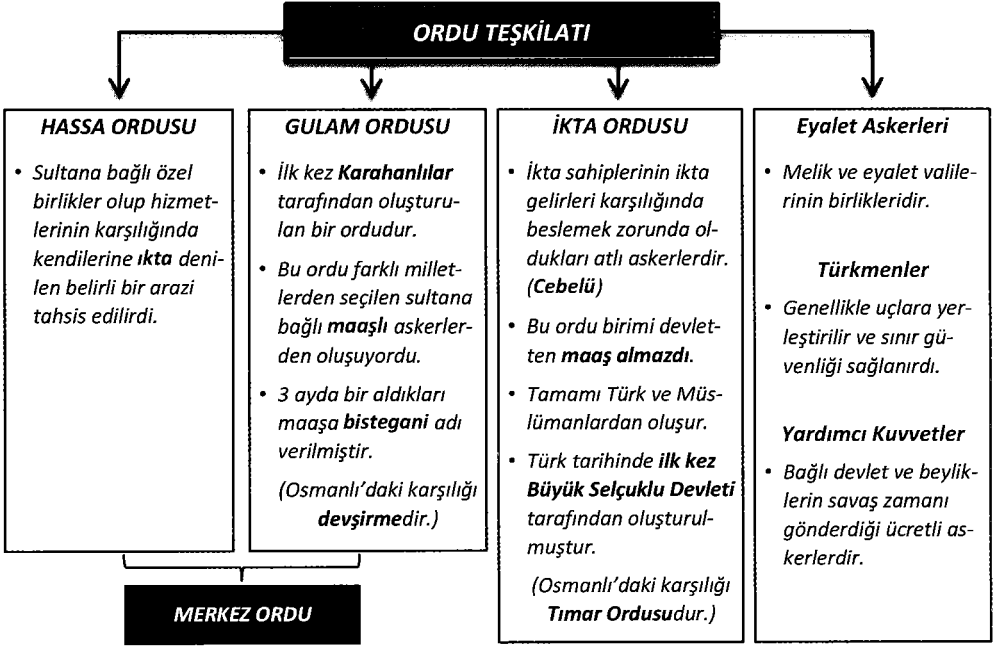
4. Taşra Yönetimi

- ✎ Türk-İslam devletlerinde taşra teşkilatı; eyalet, vilayet, kaza ve köylerden meydana geliyordu. Bu bölgelerde askerî valiler ya da hanedan üyeleri görevlendirilmiş, yöneticiler **atabeyler** tarafından yetiştirilmiştir.

TAŞRA TEŞKİLATINDAKİ BAZI GÖREVLİLER	
ADI	GÖREVİ
Melik***	Bir bölgenin yönetimi ile ilgili görevlendirilen hanedan üyeleridir .
Atabey***	Devlet idaresini öğrenmeleri için eyaletlere gönderilen erkek çocuklarını, devlet yönetimi konusunda eğiten kişilerdir . (Osmanlı'daki karşılığı " Lala "dır.)
Muhtesip***	Şehirlerde ticarî hayatın düzenlenmesi (pazarlarda fiyatların, tartı ve ölçü aletlerinin ve üretilip satılan malların kalitesinin denetlenmesi) ve belediye çalışmalarının yürütülmesinden sorumlu görevlidir. (Zabıta)
Amil (Ummal)	Şehirlerde vergilerin toplanmasından sorumlu olan görevlidir.
Şihne	Eyalet ve vilayetlerin başında bulunan askeri ve idari yöneticidir .
Ulak	Saray ve taşra yönetimi arasında haberleşmeyi sağlayan kişilerdir.

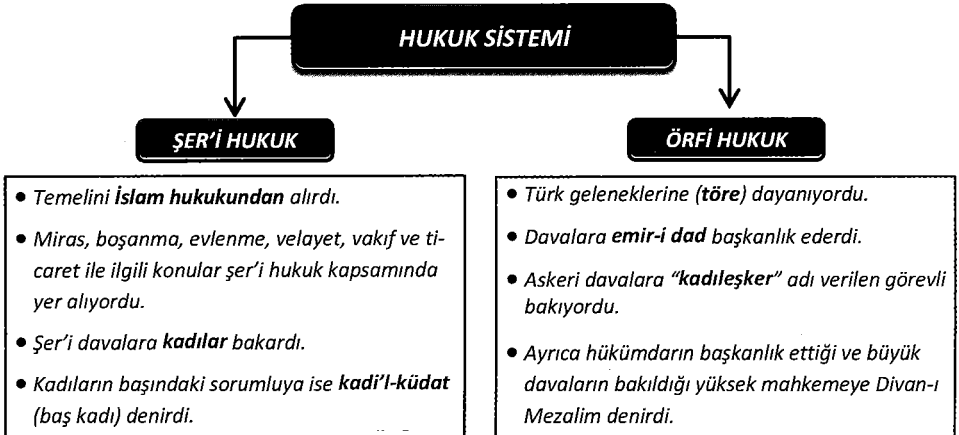
B. ORDU

- İlk Türk-İslam devletlerinde ordunun önemli kısmını Türkler oluşturuyordu. Güçlü bir ordu, devletin temeli olarak kabul edilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nde en güçlü ordu **Sultan Melikşah Dönemi**'nde kurulmuş, bu ordu **10'lu sisteme** göre teşkilatlandırılmıştır. Türk-İslam devletlerinde pek çok yeniliğin olduğu ordu, genel olarak şu kısımlardan oluşmaktadır:

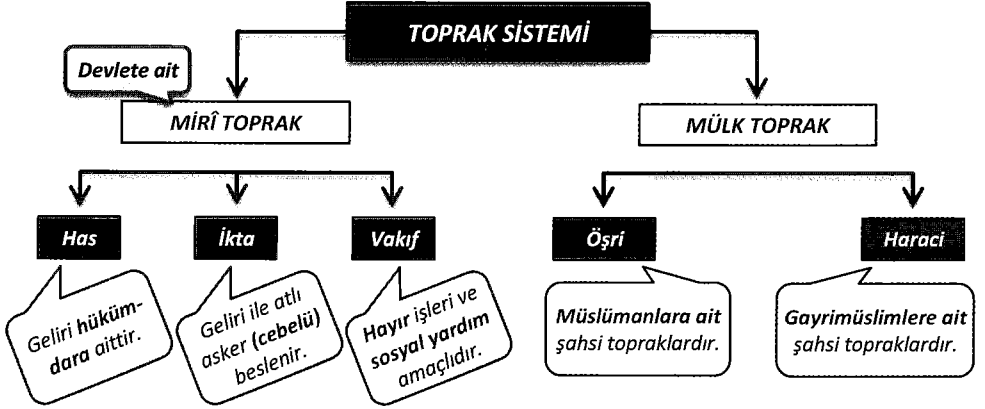
C. HUKUK SİSTEMİ

- Türk-İslam devletlerinde hukuk **şer'i** ve **örfi** olmak üzere ikiye ayrılırdı. Ayrıca fethedilen yerlerdeki eski uygulamalar ve divan kararları da hukuk sisteminde etkili olmuştur.

D. TOPRAK YÖNETİMİ VE EKONOMİ

1. Toprak Sistemi

ÖNEMLİ

İKTA SİSTEMİ VE FAYDALARI

- Ülke topraklarının **vergi gelirlerine göre** bölümlere ayrılmasına **ikta** denir.
- İkta sisteminde; hizmeti geçen bazı devlet görevlilerine (vali, komutan, asker gibi) maaşlarına karşılık belirli bir miktar toprak verilir, topraktan elde edilen gelirin bir kısmıyla kendi maaşlarını karşılarlar, bir kısmıyla da atlı asker (**cebelü**) beslerlerdi. Bu sistemde; toprağın mülkiyeti **devlete**, vergileri toplama hakkı **ikta sahibine**, toprağı işleme hakkı ise **köylülere** aitti.

YARARLARI

- ★ Devlet para ödmeden büyük bir orduya sahip olmuştur.
- ★ Hazinesin yükü hafifletilmiştir.
- ★ Ülkede asayiş ve düzen sağlanmıştır.
- ★ Merkezî otorite güçlenmiştir.
- ★ Üretimde süreklilik sağlanmıştır.

UNUTMA

İkta sisteminin Osmanlı'daki karşılığı **Timar (Dirlık) Sistemi'** dir.

2. Ekonomik Hayat

- ✎ Türk-İslam devletlerinde **toprak dışında** ekonomi; hayvancılık, ticaret, dokumacılık, madencilik ve el sanatlarına dayalıdır. Büyük Selçuklu Devleti'nde ticarî hayatta, Abbasîlere ait olan ve aynı işi yapan esnafların oluşturduğu meslek örgütlenmesi anlamına gelen **Fütüvvet** teşkilatı önemli bir fonksiyona sahipti. Bu meslek örgütlenmelerine gayrimüslimler üye **olamazdı**.

Fütüvvet Teşkilatı, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde **Ahilik**, Osmanlı Klasik Dönemi'nde ise **Lonca** adı ile varlığını sürdürmüştür.

Bazı önemli vergiler

- ★ **Öşür**: Müslümanlardan alınan 1/10 oranındaki **ürün** vergisidir.
- ★ **Haraç**: Gayrimüslimlerden alınan 1/5 oranındaki **ürün** vergisidir.
- ★ **Cizye**: Gayrimüslim erkeklerden **askere gitmemeleri** karşılığında alınan vergidir. (Baş vergisi)

E. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

İlk Türk-İslam devletlerinde genellikle konuşma dili **Türkçe**, edebiyat dili **Farsça** ve bilim dili ise **Arapça** idi. Öte yandan Karahanlılarda devletin resmî dili Türkçeyken, Büyük Selçuklularda ise resmî dil Farsçaydı. Gaznelilerde ise saray ve ordu Türkçe konuşuyordu. Özellikle bilim dilinin Arapça, edebiyat dilinin ise Farsça olması Türkçenin gelişmesini engellemiştir.

ÖNEMLİ

ÖNEMLİ EDEBÎ ESERLER VE ÖZELLİKLERİ

ESER ADI	YAZARI	DÖNEMİ	ÖZELLİKLERİ
Kutadgu Bilig	Yusuf Has Hacib	Karahanlı	- Türk-İslam Edebiyatı'nın ilk yazılı örneğidir. "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelir. - Bir anlamda siyasetname özelliği gösterir. - Uygur alfabesi ile yazılan eser Tabgaç (Uluğ Kara) Buğra Han'a sunulmuştur.
Divân-ı Lûgatî't Türk	Kaşgarlı Mahmut	Karahanlı	İlk Türkçe ansiklopedik sözlüktür. - Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek ve Türkçeyi Araplara öğretmek için yazılmıştır. - Öğütler ve sonunda ilk Türk dünyası haritası vardır. - Abbasî halifesi El-Muktedî Bi-Emrillah'a sunulmuştur.
Divân-ı Hikmet	Hoca Ahmet Yesevî	Karahanlı	- Eser Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın ilk eseri, yazarı da ilk Türk mutasavvıfı olarak bilinir. - Dinî ve ahlaki öğütler içermektedir. - Türkçenin Tarikat Dili olarak yayılmasını sağlamıştır.
Atabetü'l-Hakâyık	Edip Ahmet Yüknêkî	Karahanlı	Uygur alfabesi ile yazılmıştır. "Gerçeklerin Eşiği" anlamına gelir. - Ahlaki değerleri anlatan eğitici ve öğretici bir eserdir.
Şehnâme	Firdevsî	Gazneli	- Eserde İran-Turan savaşları anlatılır. Gazneli Mahmut'a sunulmuştur. - Firdevsî bu eserinde İskit hükümdarı Alper Tunga'dan "Afrasyab" olarak bahsetmiştir.
Tarih-i Yemin	Utbî	Gazneli	- Eserde Gaznelilerin tarihi anlatılmaktadır. Gazneli Mahmut'a sunulmuştur.
Siyasetname	Nizamülmülk	Büyük Selçuklu	- Eserde devlet yönetimi ile ilgili öğütler vardır. - Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a takdim edilmiştir.
Rubailer	Ömer Hayyam	Büyük Selçuklu	- Devrin en ünlü şairlerindendir. - Rubailerde İran Saray Gecelerini anlatmıştır.
Muhakemetü'l Lûgateyn	Ali Şîr Nevâî	Timur Devleti	- Türkçenin Farsça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek için yazılmıştır. Çağatay Türkçesi'nin en büyük şairidir.

F. BİLİM

- ✎ Türk-İslam devletlerinde en önemli bilimsel kurumlar medreselerdir.
- ✎ Karahanlılar döneminde Semerkant (**Şehirlerin Şahı**), Buhara (**İslam'ın Roma'sı**), Kaşgar (**Ordu Kent, İşıldayan İnci**) ve İsfahan (**Dünyanın Yarıısı**) önemli bilim ve kültür merkezleridir. Tabgaç Buğra Han tarafından Semerkant'ta açılan medreselerde **ilk kez** burslu eğitim sistemi uygulanmıştır.
- ✎ Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey Dönemi'nde **Nişabur'da ilk Selçuklu medresesi** açılmıştır. Alp Arslan Dönemi'nde ise vezir Nizamülmülk'ün yaptırdığı Bağdat'taki **Nizamiye Medresesi** en ünlü eğitim kurumudur.

ÖNEMLİ

ÖNEMLİ TÜRK-İSLAM BİLGİNLERİ

Harezmi (780-850)	• IX. yüzyılda yaşamış ünlü matematikçi ve filozoflardan birisidir. • Matematikte gerçek sıfır (0) rakamını ilk kez kullanmıştır. • Bağdat'ta kurulan Beytül Hikme'de yöneticilik ve hocalık yapmıştır.
Farabi (874-950)	• Avrupa'da Al-Phorobius adıyla tanınmıştır. En ünlü eseri el-Medinetü'l-fâzıla'dır. • İhsaü'l-Ulûm adlı eseriyle pozitif bilimleri ilk kez sınıflandırmıştır. • Tarihte ilk kez "Birleşmiş Milletler" fikrini ortaya atan bilim adamıdır. • Muallim-i Sani (İkinci Öğretmen) olarak anılmıştır.
İbn-i Sina (980-1037)	• Avrupa'da Avicenna adıyla tanınmıştır. • Tıp alanında İslam dünyasına en büyük katkısı sağlamıştır. "Tıbbın Hükümdarı" • En önemli eseri El-Kanun Fi't-Tıbb (Tıp Kanunu)'dir.
Biruni (973-1051)	• Gazneli Mahmut Dönemi'nde yaşamış ünlü bilginlerden biridir. • Sultan Mahmut, Birunî için "Sarayımın En Değerli Hazinesi" demiştir. • Ekvatorun uzunluğunu çok az bir yanılmayla hesaplayabilmiştir. • El Asârî'l Bakiye adlı eseri olup, bu eserinde Asyalı milletlerden bahsetmiştir.
Gazali (1058-1111)	• Büyük Selçuklu döneminde Nizamiye Medresesi'nde baş müderris olarak görev yapmış ve siyasi din anlayışlarıyla mücadele etmiştir. • Önemli eserleri arasında İhyaü'l-Ulûmiddin ve Tehâfütü'l Felâsife sayılabilir.
Ömer Hayyam (1048-1131)	• Sultan Melikşah adına Celâli Takvimi'ni hazırlayan kurulun başkanıdır. • Ayrıca "Türk Üçgeni" de denilen Hayyam Üçgeni'ni bulmuştur.
Zemahşeri (1074-1144)	• Harzemşahlar döneminde yaşamış olup, asıl adı Mahmud Zemahşeri'dir. • Gramer, belâgat, fıkah, kelâm, tefsir vb. pek çok alanda derin bilgiye sahiptir. • Keşşâf Tefsiri ve Mukaddimetü'l-Edeb adlı eserleri çok önemlidir.
İbn-i Rüşd (1126-1198)	• İspanya'da yetişmiş ünlü bir filozof olup, Avrupa'da "Averroes" adıyla anılır. • Endülüs Emevileri döneminde yaşamış ve Aristo'yu Avrupa'ya tanıtmıştır. • Tehâfütü't Tehâfüt ve Makelâ fi'l-Mizâc iki önemli felsefî eseridir.
Uluğ Bey (1394-1449)	• Timur'un torunu olan Uluğ Bey hem devlet adamı hem de bilim adamıdır. • Semerkant'ta kendi adına rasathane yaptırmıştır. • En önemli eseri Uluğ Bey Zeyci (Yıldızlar Cetveli)'dir.

G. MİMARİ VE SANAT

- ✎ Türk-İslam mimarisinin ilk örneklerine Karahanlılarda rastlanmaktadır. Nitekim Türk-İslam mimarisinin temelleri Karahanlılar döneminde atılmış, **ilk kez ribat** adı verilen küçük kervansaraylar inşa etmişlerdir. Ayrıca Karahanlılar **ilk kez** bimarhane (hastane) kurarak hastaların tedavisinde de önemli gelişme sağlamışlardır.
- ✎ **Resim ve heykel** sanatlarının İslam dinine aykırı görülmesi nedeniyle bu sanat dalları pek gelişmemişse de paralar üzerinde figürler, halılar üzerinde bitki ve hayvan motifleri kullanılmıştır.

ÖNEMLİ

SÜSLEME SANATLARI

ADI	ÖZELLİKLERİ
Hat	İslamî güzel yazı sanatı olup en fazla gelişme gösteren sanat dalıdır. Mimaride ve kitap süslemede sıklıkla kullanılmıştır. Sanatçılarına hattat denir.
Tezhip	Kitap süsleme sanatıdır. Altınlamak, yaldızlamak anlamına gelir. Sanatçılarına müezhip denir. (Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dinî kitaplar süslenmiştir.)
Minyatür	Kitaplara çizilen küçük resim sanatıdır. Sanatçılarına nakkaş (musavver) denir.
Çini	Cami mihraplarında, minarelerde ve saraylarda bol miktarda uygulanan, sıraltı ve sırüstü denilen iki renklendirme tekniği ile kullanılan sanat dalıdır.
Vitray	Mimaride cam süsleme sanatıdır.
Kündekâri	Ahşap işlemeciliğine dayanan el sanatıdır. Sanatçılarına neccar (dülger) denir.

ÖNEMLİ

BAZI YAPI TÜRLERİ

ADI	ÖZELLİKLERİ
Külliye	Ana yapısı (merkezi) camî olan kompleks yapılar topluluğudur .
İmarethane	Yolculara ve yoksullara ücretsiz yemek dağıtılan yer. (Aşevi)
Kümbet	Üzeri piramit çatı ile örtülü anıt mezardır. (İlk kez Büyük Selçuklularda)
Bedesten	Genellikle kumaş ticaretinin yapıldığı kapalı çarşıdır .
Kervansaray	Ticari amaçlı yapılardır. Ticaret yollarında konaklama ve güvenlik hizmeti vermiştir.
Ribat	Sınır boylarında ve stratejik mevkiilerde askerî amaçlı müstahkem yapılardır. (İlk kez Karahanlılarda)
Kapan Hanı	Tek bir cins malın toptan satışının veya dağıtımının yapıldığı kapalı pazar yeridir.
Arasta	Üstü açık ya da kapalı, dükkânların sırayla dizildiği ticarî yapıdır.
Bimarhane	Akıl ve sinir hastalıkları tedavi kurumudur. (İlk kez Karahanlılarda)
Tabhane	Misafirhane. Fakirlerin barındıkları sosyal yapılardır.

BAZI TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE ÖNEMLİ MİMARİ ESERLER

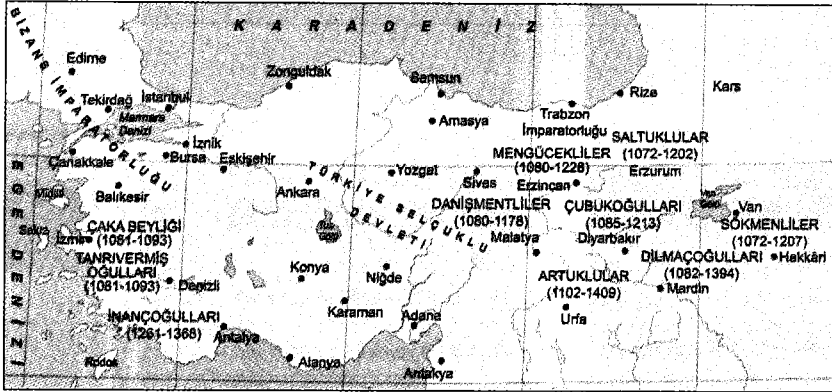
DEVLET	ÖNEMLİ MİMARİ ESERLER
KARAHANLILAR	Ayşe Bibi Türbesi, Tirmiz Sarayı, Ribat-ı Melik
GAZNELİLER	Leşker-i Bazar Sarayı (Afganistan), Zafer Kuleleri (Afganistan)
BÜYÜK SELÇUKLU	Nişabur Medresesi, Nizamiye Medreseleri (Bağdat), Diyarbakır Ulu Cami
BABÜRLER	Tac Mahal (Hindistan), Agra Kalesi (Hindistan)
TOLUNOĞULLARI	Tolunoğlu Ahmet Cami (Mısır), Maristan (Hastane-Eczane) (Mısır)

VI. TÜRKİYE TARİHİ (XI.-XIV. YÜZYIL)

- Türkiye Tarihi'ni bu ünite de 3 başlık altında göreceğiz. Bunlar sırasıyla; 1) İlk Türk Beylikleri Dönemi, 2) Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi ve 3) İl. Beylikler Dönemi'dir.

A. İlk Türk Beylikleri Dönemi

- Malazgirt Zaferi sonrasında, Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve bu coğrafyada "Türkiye Tarihi" adı verilen dönem başlamıştır. Bu süreçte Anadolu'nun farklı bölgelerinde ilk Türk beylikleri kurulmuştur.

1. Saltuklular (1072-1202)

- Ebû'l-Kâsım Saltuk Bey tarafından Erzurum-Kars çevresinde kurulmuştur.
- Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliği olup Haçlılara karşı mücadele etmişlerdir.
- Erzurum Ulu Camii, Üç Kümbetler ve Mama Hatun Kümbeti (Erzincan) önemli mimari eserleridir.

2. Mengücekliler (1080-1228)

- Mengücek Gazi tarafından Erzincan, Kemah, Divriği çevresinde kurulmuştur.
- Divriği Ulu Camii ve Külliyesi en önemli mimari eserleridir. (Divriği Külliyesi, UNESCO tarafından 1985'te Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmış olup Anadolu'daki ilk külliye olarak kabul edilmektedir.)

3. Danişmentliler (1080-1178)

- ❖ Danişment Ahmet Gazi tarafından **Sivas** merkezde kurulmuştur. Tokat, Çankırı, Kayseri ve Malatya çevresinde de etkili olan beylik Haçlı ve Bizans'a karşı mücadele etmiştir.
- ❖ İlk beylikler içerisinde en güçlüsü olup Anadolu'da **ilk para** bastıran beyliktir. (Danişment Ahmet Gazi)
- ❖ Anadolu'da **ilk medreseyi** açmışlardır. (Yağıbasan Medresesi-Niksar/Tokat)

4. Çaka Beyliği (1081-1093)

- ❖ İlk Türk denizcisi olarak kabul edilen Çaka Bey tarafından **İzmir** ve çevresinde kurulmuştur.
- ❖ Çaka Beyliği Anadolu'da **denizcilikle uğraşan ilk Türk beyliğidir**.

İlk Türk donanması 1081'de **Çaka Bey** tarafından kurulmuş olup bu tarih **Türk Deniz Kuvvetleri**'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir.

5. Artuklular (1202-1409)

- ❖ Selçuklu komutanı Artuk Bey'in oğulları tarafından kurulan bu beylik **Batman, Elâzığ, Mardin ve Diyarbakır** çevresinde faaliyet göstermiş, Haçlılara karşı mücadele etmiştir.
- ❖ **Batman** yakınlarındaki **Hasankeyf**'te Artuklulara ait pek çok eser bulunmakla birlikte; Malabadi Köprüsü, Mardin Hatuniye Medresesi, Mardin Kasımiye Medresesi ve Artuklu Sarayı önemli mimari eserleridir.

DİĞER BEYLİKLER

BEYLİK ADI	ÖZELLİKLERİ
Sökmenliler	• 1100-1207 yılları arasında Ahlat merkez olmak üzere Van ve Muş civarında hüküm süren bu beylik, Ermənşahlar veya Ahlatşahlar olarak da adlandırılır.
Çubukoğulları	• 1085'te Çubuk Bey ve oğlu tarafından kurulan ve bir Türkmen beyliği olan bu beylik Harput ve çevresinde hüküm sürmüştür.
Dilmaçoğulları	• 1085-1192 yılları arasında Bitlis , Batman ve Diyarbakır bölgesinde hüküm süren beyliktir. Bitlis Ulu Camii en önemli eserlerinden biridir.
Çobanoğulları	• XII. yüzyıl sonlarında Hüsameddin Bey tarafından kurulan bu beylik Samsun , Kastamonu ve Sinop çevresinde hüküm sürmüştür. Kayı boyuna bağlıdır.

B. Anadolu (Türkiye) Selçuklu Devleti (1077-1308)

- ❖ **Kutalmışoğlu Süleyman Şah** tarafından **İznik** merkez olmak üzere 1077 yılında kurulmuştur. Süleyman Şah'ın fetihleri Anadolu'nun Türkleşme sürecini hızlandırmış ve sınırlar Hatay'a kadar genişlemiştir.
- ❖ Süleyman Şah'ın ölümü üzerine yerine geçen **I. Kılıç Arslan I.** Haçlı Seferi'nde direniş göstermişse de İznik Bizans'a terk edilerek merkez **Konya**'ya taşınmıştır.

DİKKAT!

- **Konya, Anadolu Selçuklu Devleti ile Karamanoğullarına başkentlik yapmıştır.**

- II. Kılıç Arslan Dönemi'nde Kayseri-Aksaray'da bulunan ve Anadolu'daki ilk kervansaray olarak kabul edilen **Alay Han** yapılmıştır. Dönemin en önemli gelişmesi Bizans ile yapılan **Miryokefalon Savaşı**'dır. (1176) Bu savaş sonrasında Anadolu kesin ve ebedî olarak **Türk yurdu** haline gelmiştir. (II. Kılıç Arslan ölmeyeceği önce "ülke hanedanının ortak malıdır." anlayışı doğrultusunda ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştırmıştır. "**Veraset**")
- I. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde; ilk kez denizlere açılma politikası izlenerek **Antalya** fethedilmiş, ilk tıp okulu olarak bilinen Kayseri **Gevher Nesibe Darüşşifası** bu dönemde yapılmıştır.
- I. İzzeddin Keykavus Dönemi'nde **Sinop** ele geçirilerek burada ilk tersane kurulmuştur.
- I. Alaeddin Keykubat Dönemi'nde devlet en parlak dönemi yaşamıştır. Bu dönemde **Alanya** ve Karadeniz'in kuzeyindeki **Suğdak** ticaret merkezi alınmış, Konya kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Ticaretin gelişmesi için Anadolu'da çok sayıda han ve kervansaray yapılmıştır. Yabancılarla bazı ticarî ayrıcalıklar verilerek mallarına ilk kez "**devlet sigortası**" uygulanmıştır.
- Ayrıca bu dönemde 1230'da Harzemşahlar ile **Yassıçemen Savaşı** yapılmış, savaş sonucunda Harzemşahlara son verilmiş, bu durum Anadolu ile Moğollar arasındaki tampon bölgede otorite boşluğuna neden olmuştur. Bu nedenle bu savaş **Pirus Zaferi (Anlamsız Zafer)** olarak da bilinir.
- II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde 1240 **Baba İshak (Babailer) İsyanı** ve Moğolların etkisiyle kardeşler arasında ortaya çıkan taht mücadeleleriyle zayıflayan devlet, 1243'te İlhanlılarla yaptığı **Kösedağ Savaşı**'yla yıkılma sürecine girmiştir. Otoritesi sarsılan devlet 1308'de **Sultan II. Mesut**'un ölümüyle yıkılmıştır.

C. İkinci Türk Beylikleri Dönemi

II. TÜRK BEYLİKLERİ VE ÖZELLİKLERİ

BEYLİK ADI	BÖLGESİ	DENİZCİ Mİ?	ÖZELLİKLERİ
Karamanoğulları	Konya/Karaman	Hayır	- Anadolu Selçuklu Devleti'nin mirasçısı olarak kabul edilir. Merkezi Konya'dır. - Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran beyliktir. - Karamanoğlu Mehmet Bey, 1277'de yayımladığı bir fermanla Türkçeyi resmî dil ilan etmiştir.
Dulkadiroğulları	Maraş/Elbistan	Hayır	Osmanlı Devleti'nin yıktığı son beyliktir.
Ramazanoğulları	Adana	Hayır	Osmanlı Devleti'ne katılan son beyliktir. (1608)
Germiyoğulları	Kütahya	Hayır	Topraklarını Osmanlı'ya çeyiz olarak vermiştir.
Eşrefoğulları	Beşşehir	Hayır	-
Karesioğulları	Balıkesir	Evet	Osmanlı'ya katılan ilk beyliktir. (Donanma alındı.)
Hamitoğulları	Isparta/Antalya	Evet	Topraklarının bir kısmını Osmanlı'ya satmıştır.
Aydinoğulları	Aydın	Evet	Donanması en güçlü olan beyliktir.
Saruhanlıoğulları	Manisa/İzmir	Evet	-
Menteşeoğulları	Muğla	Evet	-
Candaroğulları	Kastamonu	Evet	-
Taceddinoğulları	Niksar/Ordu	Evet	-
Lâdik Beyliği	Denizli	Evet	-

D. Anadolu'da Kurulan Diğer Devletler

1. Eretna Devleti (1335-1381)

- ✎ Sivas-Erzincan-Kayseri çevresinde Alâeddin Eretna Bey tarafından kurulmuştur.
- ✎ Kadı Burhaneddin Ahmet tarafından devlete son verilmiştir.

2. Kadı Burhaneddin Devleti (1381-1398)

- ✎ Kadı Burhaneddin Ahmet tarafından **Sivas** merkezde kurulmuştur.
- ✎ Kısa zamanda Orta Anadolu'ya hâkim olan devletin, yayılmacı politikaları nedeniyle Osmanlı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleriyle ilişkileri bozulmuştur.
- ✎ Kadı Burhaneddin Ahmet, Akkoyunlularla yapılan mücadele sırasında **Kara Yülük Osman** tarafından öldürülmüş, ölümünden sonra tahta geçen oğlu Alâeddin Ali Bey, Timur tehlikesi karşısında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmiştir.

3. Karakoyunlu Devleti (1365-1469)

- ✎ Bayram Hoca tarafından **Erciş** merkezde kurulmuştur.
- ✎ Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Azerbaycan'ın Türk kültürü ile zenginleşmesinde önemli rol oynayan bu devlete Akkoyunlu hükümdarı **Uzun Hasan** tarafından son verilmiştir.

4. Akkoyunlu Devleti (1398-1501)

- ✎ **Diyarbakır** ve çevresinde egemenlik süren devletin kurucusu Kara Yülük Osman olarak kabul edilmektedir.
- ✎ En önemli hükümdarı **Uzun Hasan** olup, bu dönemde **Kur'an-ı Kerim ilk kez Türkçeye** çevrilmiş, Dede Korkut Hikâyeleri de yazılı hale getirilmiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı 1473 Otlukbeli Savaşı'nda mağlup olan Akkoyunlu Devleti, Uzun Hasan'ın ölümünden sonra güç kaybetmiş ve Safevîler tarafından yıkılmıştır.

VII. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

A. Devlet Yönetimi

- ✎ Anadolu Selçuklu Devleti, devlet yönetimi konusunda kendisine Büyük Selçuklu Devleti'ni örnek almış ve hemen her konuda benzer şekilde örgütlenmiştir. Örneğin **kut** ve **veraset** anlayışı aynen devam etmiştir. İki devler arasındaki en belirgin farklılık hükümdarların kullandıkları unvanlarda karşımıza çıkar. Nitekim Anadolu Selçuklu hükümdarları yaygın olarak **Keykâvus**, **Keykubat**, **Keyhüsrev** gibi unvanlar kullanmışlardır.

Hükümdarların bu tarz unvanlar kullanması Anadolu Selçuklu Devleti'nin **Fars (İran)** kültürünün etkisi altında kaldığını kanıtlamaktadır.

- ✎ Anadolu Selçuklularında da ülke meseleleri **Divan-ı Saltanat'ta** (Büyük Divan) görüşülürdü. Divanın başkanı **sultandı**. Sultanın olmadığı zamanlarda ise divana **vezir** başkanlık etmiştir. Nitekim merkezî yönetim teşkilatında hükümdardan sonra gelen **en yetkili** kişi **vezirdir**.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin **en ünlü** veziri **Sadeddin Köpek'tir**. Sadeddin Köpek, **I. Alâeddin Keykubat** ve **II. Gıyaseddin Keyhüsrev** dönemlerinde devlet yönetiminde son derece etkili olmuştur.

- ❖ Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Büyük Divan'a bağlı alt divanlar bulunuyordu. (Hatırlayalım: Devletin iç ve dış yazışmalarını yapan Divan-ı İnşa, mali işlerden sorumlu olan Divan-ı İstifa, teftiş kurulu olarak hukuk ve askerlik dışında tüm işleri denetleyen Divan-ı İshraf ve ordu işlerinden sorumlu olan Divan-ı Arz'dı.). Ancak Anadolu Selçuklu Devleti döneminde bu alt divanlara farklı iki divan daha eklenmiştir. Bunlar;

1. **Niyabet-i Saltanat Divanı:** Devlet işlerini **vekâleten** yürütmekle görevli divandır.
2. **Pervane Divanı:** Has ve dirliklerle ilgili kararları düzenleyen, **toprak kayıtlarını tutan** divandır.

Anadolu Selçuklu Devleti İçin Bazı Önemli Şehirler

İlk başkent	Son başkent	Kubbetü'l-İslam		
★ İznik	★ Konya	★ Ahlât (Bitlis)	★ Kayseri	★ Aksaray
★ Sinop	★ Antalya	★ Alanya	★ Amasya	★ Niğde

B. ORDU

- ❖ Anadolu Selçuklu Devleti'nde askerî teşkilatlanma Büyük Selçuklu Devleti'nin ordu teşkilatına benzerlik göstermektedir. Temel farklılık Anadolu Selçuklularının askerî teşkilatında ayrıca **donanmanın** da yer almasıdır. Bu farklılığın olmasında devletlerin hâkim oldukları coğrafyanın etkisi söz konusudur.
- ❖ Anadolu Selçuklu Devleti'nde donanma komutanına **reisü'l-bahr** (Deniz Komutanı) veya **melikü's-sevahil** (Sahillerin Meliki) denirdi. Kara ordusunun komutanına ise emirü'l-ümera adı verilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklularında şehirlerde güvenliği sağlamak için "şurta" adı verilen jandarma teşkilatı da vardı. Askeri bando olarak kurulan kurum ise tabilhanedir. (Osmanlılarda bu kurumun yerini mehter alacaktır.)

C. EKONOMİ

- ❖ Anadolu Selçuklu Devleti'nde ticareti geliştirmek ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamak devletin ana politikası olmuştur. Bu nedenle kervansaray ve hanların yapımına önem vermişler, izlenen bu politikanın bir sonucu olarak Sivas, Konya ve Kayseri birer ticaret merkezi haline gelmiştir.
- ❖ Öte yandan devlet, tüccarların zarar görmesi durumunda kayıpları karşılamış ve **ilk kez** devlet sigortası başlatmıştır. Ayrıca Sinop, Alanya, Suğdak gibi önemli şehirleri fethetmiş, yabancı tüccarlara düşük gümrük vergisi uygulamıştır.

❖ Ahilik Teşkilatı

- ❖ Ahilik, XIII. yüzyılda **Ahi Evran** tarafından **Kayseri** merkez olmak üzere Kırşehir ve Konya bölgelerinde esnaf birlikleri olarak örgütlenmiş sosyo-ekonomik bir teşkilattir. Büyük Selçuklu Devleti'ndeki fütüvvet teşkilatının devamı niteliğinde olan Ahilik, aynı işi yapan esnafın oluşturduğu **meslek örgütlenmesidir**.
- ❖ Sadece Müslüman esnaf ve zanaatkarların kabul edildiği Ahilik, yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanıyor; her mesleğin bir loncası ve bunların başında da "**Ahi**" denilen liderler bulunuyordu. Bu teşkilatta **usta-kalfa-çırak** ilişkisi içerisinde **meslekî eğitim** de verilmiştir.
- ❖ Ahilerin görevleri arasında; üretici ve tüketiciyi korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, malların kalitesini kontrol etmek, bozuk mal üretilmesini önlemek, piyasaya çıkan malların fiyatlarını belirlemek (**narh kesmek**) ve iş yeri açma ruhsatı (**gedik**) vermek yer alıyordu.
- ❖ Anadolu Selçuklu Devleti'nde **Hazine-i Âmile** ve **Hazine-i Hassa** olmak üzere iki tür hazine vardı. Hazine-i Âmile devletin tüm gelirlerinin aktarıldığı devlet hazinesi iken Hazine-i Hassa hükümdarın kendisine (şahsına) ait olan iç hazinedir.

D. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

- ✎ Anadolu Selçuklularında resmî dil ve edebiyat dili **Farsça**, bilim ve eğitim dili **Arapça**, halkın konuşma dili ise **Türkçedir**. Anadolu Selçuklu ve beylikler döneminde edebiyat üç alanda gelişme göstermiştir.

ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ EDEBİYAT

ALANI	TEMSİLCİSİ	ESERLERİ VE ÖZELLİKLERİ
Halk Edebiyatı	-	• Nasreddin Hoca Fıkraları, Dede Korkut Hikâyeleri, Battal Gazi Destanı
Tasavvuf (Tekke) Edebiyatı	Mevlâna Celâleddin Rûmî	• Anadolu Selçuklu döneminde yetişen en ünlü mutasavvıflardan biridir. • En ünlü eserleri; <i>Mesnevî</i> , <i>Divân-ı Kebîr</i> , <i>Fih-i Ma'fih</i> ve <i>Mektubât</i> 'tır.
	Yunus Emre	• Anadolu Selçuklu döneminin en önemli mutasavvıflarından biri olup en ünlü eserleri <i>Divan</i> ve <i>Risâletü'n-Nushiyye</i> 'dir.
	Hacı Bektaş-ı Velî	• Bektaşiliğin kurucusudur. En önemli eseri <i>Makalât</i> 'tır.
	Âşık Paşa	• En ünlü eseri <i>Garipnâme</i> 'dir. Tasavvufun inceliklerini anlatır.
	Muhyiddin Arabî	• Ekberîlik tarikatının kurucusu olarak kabul edilmektedir. • Vahdet-i Vücûd görüşünü savunmuştur. Bu görüşe göre her şey Allah'ın yansımasıdır ve yaratan ile yaratılan tek kaynaktan gelmektedir.
	Sadreddin Konevî	• Muhyiddin Arabî'nin hem öğrencisi hem de manevî oğlu olan Sadreddin Konevî Ekberîlik tarikatının önde gelen isimlerindendir.
Divan Edebiyatı	Hoca Dehhâni	• Hoca Dehhâni ilk divan şairidir . Farsça kaleme aldığı Selçuklu Şehnâmesi en önemli eseridir.
	Germiyanlı Ahmedî	• En ünlü eseri İskendernâme 'dir. Bu eser, <u>günümüze ulaşabilen</u> Osmanlı Tarihi'ne ilişkin en eski tarihli kaynak olması bakımından önemlidir.

E. BİLİM

- ✎ Anadolu Selçuklu Devleti ve beylikler döneminde bilime ve bilim adamlarına önem verilmiş, pek çok bilim adamı farklı alanlarda çalışmalar yapmıştır. Bunlardan ilki Anadolu Selçuklu döneminin **en ünlü tarihçisi** olan **İbn-i Bibi** olup "**El-Evâmirü'l Alâiye**" adlı esriyle bilinir. Tarih alanında ayrıca Ravendî, Kerîmuddin Aksarayî ve Kadî Burhaneddin Anevî gibi isimler ön plana çıkmıştır.
- ✎ Anadolu Selçuklu döneminin en ünlü bilim adamlarından biri de **Caca Bey**'dir. Astronomi ve matematik alanlarında önemli çalışmalar yapmıştır. Ayrıca **Kırşehir**'de kendi adıyla anılan ve Anadolu'daki **ilk gözlemevi** (rasathane) olarak kabul edilen **Caca Bey Medresesi**'ni yaptırmıştır.
- ✎ Artuklular döneminin en tanınmış bilim adamlarından birisi olan **El-Cezerî** ise kontrol, denge, haberleşme ve ayarlama bilimi olan **sibernetiğin** ve **robotik** bilimin kurucusudur. Cezerî bunun yanında; su saati, kendiliğinden kesilip akan fiske, mekanik müzik aletleri, tulum balar ve şifreli kilitler yapmayı da başarmıştır.

F. MİMARİ VE SANAT

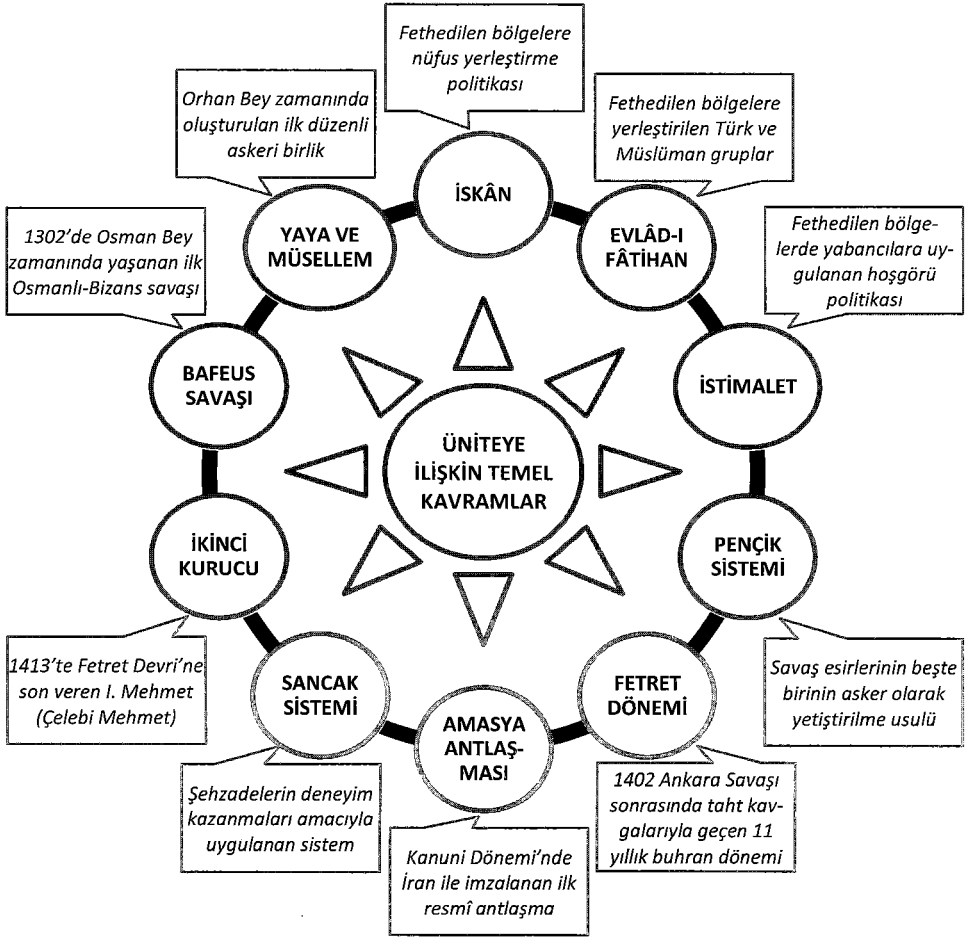
- Anadolu Selçuklularında mimaride dış cephe ve iç mekân süslemelerinde malzeme olarak taş, tuğla, ahşap, kerpiç, alçı ve mermer kullanılmıştır. Mimari eserlerde süsleme sanatı olarak; geometrik şekiller, yazılar, bitki motifleri, hayvan figürleri vb. kullanılmıştır.
- Anadolu Selçuklu Devleti çok sayıda cami, mescit, medrese, kale, darüşşifa, imarethane ve kervansaray inşa etmiştir. Ayrıca bu dönemde halıcılık, minyatür, çinçilik, hat, tezhip ve ciltçilik son derece gelişmiştir.

ANADOLU SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİNE AİT ÖNEMLİ MİMARİ ESERLER	
DEVLET/BEYLİK	MİMARİ ESER VE ÖNEMİ
Saltuklular	• Ulu Cami (Erzurum) • Emir Saltuk Türbesi (Erzurum) (Anadolu'daki en eski anıt mezar yapısıdır.) • Mama Hatun Kümbeti (Erzincan)
Mengücekliler	• Divriği Ulu Camii (1985'te UNESCO Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır.) • Divriği Külliyesi (Anadolu'daki ilk külliye yapısıdır.) • Turan Melek Şifahanesi (Divriği)
Danışmentliler	• Ulu Camii (Kayseri) • Yağbasan Medresesi (Tokat) (Anadolu'daki ilk medrese yapısıdır.)
Artuklular	• Ulu Camii (Mardin) • Hatuniye Medresesi (Mardin) • Kasımiye Medresesi (Mardin) • Hasankeyf Harabeleri (Batman) • Malabadi Köprüsü (Diyarbakır)
Anadolu Selçuklu Devleti	• Alâeddin Camii (Konya) • Ahi Şerafeddin Camii (Ankara) • Hunad Hatun Külliyesi (Kayseri) • Sahip Ata Külliyesi (Konya) • Çifte Minareli Medrese (Erzurum) (Anadolu'daki en büyük Selçuklu medresesidir.) • Karatay Medresesi (Konya) • Sırçalı Medrese (Konya) • İnce Minareli Medrese (Konya) • Koca Hasan Medresesi (Kayseri) (Anadolu Selçuklu dönemine ait ilk medresedir.) • Gök Medrese (Sivas) • Cacabey Medresesi (Kırşehir) (Anadolu'daki ilk gözlem evidir.) • II. Kılıç Arslan Türbesi (Konya) • Gevher Nesibe Dârüşşifası (Kayseri) (Anadolu'daki ilk tıp okuludur.) • Muineddin Pervane Dârüşşifası (Tokat) • Alâeddin Keykûbat Dârüşşifası (Aksaray) • Alay Han (Kayseri-Aksaray) (Anadolu'daki ilk kervansaraydır. <II. Kılıç Arslan>) • Kırk Göz Han (Antalya) • Kubadâbâd Sarayı (Beyşehir) (Günümüze ulaşabilen tek Selçuklu saray yapısıdır.)

OSMANLI DEVLETİ

(KURULUŞ VE YÜKSELME DÖNEMİ)

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. KURULUŞ DÖNEMİ (1299-1453)

- Osmanlılar Oğuzların **Bozok** kolunun **Kayı** boyundandır. Bir uç beyliği olan Kayı Boyu, Ertuğrul Gazi önderliğinde **ilk** olarak Bitlis yakınlarındaki Ahlat yöresine yerleştirilmiş, daha sonra Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat Ankara yakınlarındaki **Karacadağ** bölgesini **ilk kez** "yurtluk" olarak tahsis etmiştir.
- Söğüt**'ü kışlak, **Domanıç**'i yaylak olarak kullanan beyliğin temelleri Ertuğrul Gazi döneminde atılmış, onun ölümünden sonra oğlu **Osman Bey 1299'da** bağımsızlığını ilan etmiştir.

ÖNEMLİ

Osmanlının Kısa Sürede Güçlenmesini Sağlayan Unsurlar

- ★ Coğrafi (Jeopolitik) konumu
- ★ İskân politikası (Fethedilen yerlere Türk ve Müslüman nüfusun yerleştirilmesi)
- ★ İstimalet (hoşgörü) politikası
- ★ İlk dönemlerde beyliklerle mücadele edilmemesi
- ★ Fetih hareketlerinin özendirilmesi (Komutanlara "kılıç hakkı" verilmiştir.)
- ★ Merkezî ve mutlak otoriteye ağırlık verilmesi
- ★ Cihat ve gaza anlayışı
- ★ Akıncı ailelerin (Mihal, Malkoç, Evrenos ve Turhan) desteği
- ★ Gâziyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Bâciyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum gibi grupların desteği

OSMANLI DEVLETİ'Nİ DESTEKLEYEN GRUPLAR

Gâziyan-ı Rum	Abdalan-ı Rum	Bâciyan-ı Rum	Ahiyân-ı Rum
Anadolu'ya gaza yapmak için gelen Türkmen topluluklarıdır.	Horasan Erenleri denir. Osmanlı sultanlarıyla beraber savaşa katılan dervişlerdir.	Ahi Evran'ın eşi Fatma'nın etrafında örgütlenen ve "Eşine, işine ve aşına dikkat et." prensibine dayanan kadın teşkilatıdır.	Anadolu Ahîleri denir. Kayseri merkezli Ahî teşkilatı bir esnaf örgütlenmesidir. Devlete pek çok alanda hizmet etmişlerdir.

A. Osman Bey Dönemi (1281-1324)

- Osmanlı'nın aşiretten beyliğe geçiş dönemi olarak kabul edilen bu dönemde Söğüt, Akhisar, Karacahisar, İnegöl, Yarhisar ve **Bilecik** alınarak merkez **Bilecik**'e taşınmıştır. 1302'de ise Bizans ordusuyla **Koyunhisar (Bafeus) Savaşı** yapılmış ve Osmanlı bu savaştan zaferle ayrılmıştır.

1302 **Koyunhisar (Bafeus) Savaşı** Osmanlıların Bizans'la yaptığı ilk savaştır.

- Fahrüddin (Dinin Övdüğü)** lakabıyla da bilinen Osman Bey'in döneminde ayrıca; **ilk kez** bakır para bastırılmış, **ilk vergi** konmuş, **dirlik dağıtımı** yapılmış ve **ilk kez kadı** ataması yapılmıştır.

İlk Osmanlı kadısı Karacahisar'a tayin edilen **Karamanlı Dursun Fakih**'tir.

B. Orhan Bey Dönemi (1324-1362)

- Orhan Bey Dönemi Osmanlıların beylikten "devlet" aşamasına geldiği dönemdir.
- Orhan Bey 1326'da Bursa'yı fethederek burayı merkez yapmıştır.
- 1329'da yapılan **Maltepe (Palekanon) Savaşı** sonucunda Bizans mağlup edilmiş ve 1331'de İznik alınmıştır. Bu gelişme üzerine İznik başkent yapılmıştır. (1331)
- 1336'da **İlhanlılara** ödenen vergi kesilmiş ve devlet **tam bağımsız** olmuştur.
- 1345'te **Karesioğullarına** son verilmiş, bu beylikten alınan **donanma** ile Balkanlara geçiş kolaylaşmıştır.

Karesioğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'ne katılan **ilk Türk beyliğidir**. Bu beyliğin Osmanlı egemenliği altına alınması, Anadolu Türk birliği çalışmalarının başladığını göstermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti **ilk donanmayı** da Karesioğullarından almış ve böylece denizcilik faaliyetleri başlamıştır.

- Bizans'ta yaşanan taht kavgaları sürecinde **Kantakuzen'e** yardım karşılığında 1353'te **Çimpe Kalesi** alınmış, böylece **ilk kez Rumeli'ye** geçilmiştir. Bundan sonra Türkmenler buralara iskân edilmiştir.

Rumeli'nin fethi üzerine bölgeye yerleştirilen bu **Türkmen** gruplarına **Evlâd-ı Fâtihan** denmiştir.

Orhan Bey Dönemi'nde Teşkilatlanma Çalışmaları

ÖNEMLİ

- İlk divan teşkilatı** ve **vakıf örgütü** oluşturulmuştur.
- İlk kez vezirlik makamı** oluşturulmuştur.
- İlk düzenli ordu** (yaya ve müsellemler) oluşturulmuştur.
- İlk medrese** İznik'te açılmış, buraya atanan **ilk müderris Dâvud-i Kayseri** olmuştur.
- İlk tersane** Karesioğullarının alınmasıyla **Karamürsel'de** kurulmuştur.
- İlk darphane** kurulmuş ve **ilk gümüş para (akçe)** basılmıştır.

C. I. Murat (Hüdâvendigâr) Dönemi (1362-1389)

- 1363 **Sazlıdere Savaşı** ile **Edirne** fethedilmiş ve 1365 yılında **merkez ilân** edilmiştir.
- 1364'te **Hacı İlbeyi** komutasında Haçlılarla yapılan **Sırsındığı Savaşı** sonunda Rumeli'deki Türk hâkimiyeti kesinleşmiştir. **Ayrıca bu zaferle**; Macarların Balkanlardaki etkisi azaltılmış, Balkanlardaki direnç kırılmış, Edirne ve Batı Trakya daha güvenli hâle gelmiş ve Meriç Irmağı tamamen Osmanlılara geçmiştir.

1364 **Sırsındığı Savaşı**, Macar Kralı Layoş önderliğinde Edirne'ye yaklaşan Haçlıların yenilgisiyle sonuçlanan **ilk Osmanlı-Haçlı savaşıdır**.

- 1371 **Çirmen Savaşı**'nda Trakya ve Makedonya prenslikleri mağlup edilmiş, fakat 1387-1388'de Ploşnik'te Sırp ve Boşnak ordularına karşı **ilk ciddi yenilgi** alınmıştır. (**Ploşnik Bozgunu**)
- 1389 yılında Haçlı İttifakı'yla yapılan **I. Kosova Savaşı**'nda Osmanlı ordusu **ilk kez top kullanmıştır**. Bu savaşta Haçlılar çember içine alınarak imha edilmiş ancak I. Murat savaş meydanında şehit düşmüştür.
- I. Murat Dönemi'nde Anadolu'da ise; Ankara Ahilerin elinden alınmış, Germiyanogullarından bir kısım toprak çeyiz olarak, Hamitoğullarından ise satın alma yoluyla ele sınırlara dâhil edilmiştir.

- ★ **Veraset sisteminde ilk kez** değişikliğe gidilerek "ülke padişah ve oğullarındır." anlayışı getirilmiştir. Bu değişiklikteki temel amaç taht kavgalarını önlemek ve merkezî otoriteyi güçlendirmektir.
- ★ İlk kez "**Pençik Sistemi**" uygulanarak **Kapıkulu (Yeniçeri) Ocağı** kurulmuştur.

Pençik Sistemi, savaşlarda ele geçen esirlerden 1/5'inin Yeniçeri Ocağı'na alınması sistemidir. Selçuklulardaki **gulam** sisteminin devamı niteliğinde olan pençik sistemi "**devşirme sistemi**" adıyla varlığını sürdürecektir.

- ★ İlk kez **Acemi Oğlanlar Ocağı** kurulmuştur.
- ★ **Tımar Sistemi** ilk kez düzenli ve yaygın olarak uygulanmıştır.
- ★ **Topçu Ocağı'nın** temelleri atılmıştır.
- ★ **Manastır** merkez olmak üzere **Rumeli Beylerbeyliği** oluşturulmuştur.
- ★ İlk kez **kazaskerlik** makamı oluşturulmuştur. (Çandarlı Kara Halil Paşa)
- ★ Maliye teşkilatı kurulmuş, ilk mali düzenlemeyi de Çandarlı Halil ve Kara Rüstem Paşa yapmıştır.
- ★ Mali teşkilatla bağlantılı olarak ilk kez **defterdar** ataması yapılmıştır.

D. I. Bayezid (Yıldırım) Dönemi (1389-1402)

- ✎ Bu dönemde Germiyoğulları, Aydınoğulları, Candaroğulları, Menteşeoğulları, Kadı Burhaneddin Devleti ve Saruhanoğulları ele geçirilmiş; böylece ilk kez **Anadolu Türk siyasi birliği** büyük ölçüde sağlanmıştır.
- ✎ Merkezi **Kütahya** olmak üzere **Anadolu Beylerbeyliği** kurulmuştur.
- ✎ 1391'de Yıldırım Bayezid ilk kez İstanbul'u kuşatmıştır.
- ✎ 1396'da Haçlı ordusuna karşı yapılan **Niğbolu Savaşı**'nda büyük bir zafer kazanılmıştır.

Niğbolu zaferinden dolayı Abbasi Halifesi Yıldırım Bayezid'e "**Sultan-ı İklîm-i Rum**" unvanı vermiştir.

- ✎ Yıldırım Bayezid Niğbolu zaferinden sonra İstanbul'u yeniden kuşatmış, kuşatma sırasında da **Anadolu Hisarı (Güzelcehisar)** yapılmıştır. Ancak Timur tehlikesinin ortaya çıkması sonucu bu kuşatma da kaldırılmıştır.
- ✎ **1402 Ankara Savaşı**'nda Yıldırım ve Timur'un orduları karşılaşmış, savaşı Timur kazanmış ve Yıldırım Bayezid esir düşmüştür. Ankara Savaşı sonucunda;
 - Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuştur.
 - Balkanlardaki ilerleme durmuştur ve Bizans'ın ömrü uzamıştır.
 - Osmanlı Devleti'nde **Fetret Devri (1402-1413)** başlamıştır.
 - Yıldırım Bayezid'in oğullarından **Mehmet Çelebi Amasya'da**, **Musa Çelebi Bursa'da**, **İsa Çelebi Balıkesir'de** ve **Süleyman Çelebi Edirne'de** hükümdarlıklarını ilan etmişlerdir. **Mustafa Çelebi** Timur tarafındaki Semerkant'a götürülmüştür.

FETRET DÖNEMİ (1402-1413)

- Ankara Savaşı'ndan sonra I. (Yıldırım) Bayezid'in oğulları arasında taht kavgalarının yaşandığı, ülkenin parçalanma tehlikesi yaşandığı ve yaklaşık 11 yıl süren bu bunalımlı döneme **Fetret Devri** adı verilmektedir. I. (Çelebi) Mehmet bu döneme son verecektir.

E. I. Mehmet (Çelebi Mehmet) Dönemi (1413-1421)

- ✎ Ankara Savaşı sonrası yaşanan Fetret Dönemi'ne son vererek otoriteyi sağlayan I. Mehmet, Osmanlı Devleti'nin **ikinci kurucusu** olarak kabul edilir. Bu dönemde;
- ✎ Anadolu Türk birliğini kurma yolunda önemli adımlar atılmıştır.
- ✎ 1416'da Venediklilerle ilk deniz savaşı (**Çalı Bey**) yapılmış, Osmanlı mağlup olmuştur.
- ✎ Bu dönemin en önemli gelişmesi ise 1419'da çıkan **Şeyh Bedreddin İsyanı**'dır.

Şeyh Bedreddin İsyanı Osmanlı Devleti'nde yaşanan ilk dini ve sosyal içerikli isyandır.

- ✎ Şeyh Bedreddin ile müritleri Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa'nın İzmir ve Manisa'da çıkardığı bu isyan bastırılmış ve Şeyh Bedreddin Serez'de (Orta Makedonya'da bir şehir) idam edilmiştir. (1420)
- ✎ Bu dönemde ortaya çıkan bir diğer önemli gelişme de Çelebi Mehmet'in kardeşi Mustafa Çelebi'nin taht mücadelesi için başlattığı isyandır. (**Düzmece Mustafa Olayı**) Bu isyan da bastırılmış ve Mustafa Çelebi Bizans'a sığınmıştır. (II. Murat Dönemi'nde sahneye tekrar çıkacaktır.)

F. II. Murat Dönemi (1421-1451)

- ✎ II. Murat öncelikle amcası Mustafa Çelebi'nin isyanını bastırmış ve Mustafa Çelebi yakalanarak öldürülmüştür. (Bu olay **Düzmece Mustafa Olayı** olarak da bilinir.)
- ✎ 1422'de İstanbul kuşatılmış ve ilk kez "**donanma**" kullanılmıştır. Ancak II. Murat'ın küçük kardeşi Şehzade Mustafa'nın isyan etmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır. İznik'e gelen II. Murat kardeşini boğdurtmuştur.
- ✎ Bu dönemde Aydın, Menteşe ve Germiyanogulları ele geçirilmiş; Sırbistan vergiye bağlanmış, Arnavutluk da himaye altına alınmıştır. Ancak Balkanlarda peş peşe gelen yenilgiler Osmanlı devletini zor duruma sokmuş ve bu gelişmeler sonucunda 1444'te Haçlılarla **Edirne-Segedin Antlaşması** imzalanmıştır.

Edirne-Segedin Antlaşması Osmanlıların Balkanlarda imzaladığı ilk antlaşmadır.

- ✎ II. Murat tahtı kendi isteğiyle 12 yaşındaki oğlu II. Mehmet'e bırakınca, Haçlılar bu durumu fırsat bilerek Segedin Antlaşması'nı bozup saldırıya geçmiştir. Çandarlı Halil Paşa ve diğer devlet adamlarının ısrarı ile II. Murat ordunun başına geçerek Haçlı ordusunu 1444 **Varna Savaşı**'nda bozguna uğratmıştır.
- ✎ Türkleri Balkanlardan atma düşüncesi ile yeniden harekete geçen Haçlı ordusu ile 1448'de **II. Kosova Savaşı** yapılmıştır. Yaklaşık 3 gün süren bu savaşın sonucunda Haçlı ordusu ağır bir yenilgi almıştır. Bu savaşta;
 - Balkanlar **kesin olarak Türk yurdu** haline gelmiştir.
 - Haçlılar bir daha Osmanlılara saldırma cesareti gösterememiştir.
 - Türklerin **son savunma**, Haçlıların **son saldırı** savaşı olmuştur.

II. Murat Dönemi'ndeki diğer gelişmeler;

- Devlet adamı yetiştirmek için **ilk kez Enderun Mektebi** açılmıştır.
- Devşirme sistemi geliştirilmiş ve kanunlaştırılmıştır.
- Arapça ve Farsça pek çok eser tercüme edilmiştir.
- Edirne'de **Buçuk Tepe İsyanı** çıkmıştır.

Buçuktepe İsyanı Osmanlı Devleti'nde yaşanan ilk yeniçeri isyanıdır.

UNUTMA!

OSMANLI X HAÇLI

S	Sırpsındığı
I	I. Kosova
N	Niğbolu
V	Varna
II	II. Kosova

II. YÜKSELME DÖNEMİ (1453-1579)

- Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethinden 1579'da Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümüne kadar olan döneme "Yükselme Dönemi" denir. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin "İmparatorluk" haline geldiği dönemdir.

A. Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) Dönemi (1451-1481)

- II. Mehmet, 1451'de ikinci kez tahta çıktıktan sonra öncelikle **İstanbul'un fethi** için hazırlıklara başlamıştır. İki yıl süren bu hazırlık döneminde; Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının güvenliğini sağlamak için Yıldırım Bayezid döneminde yapılan Anadolu Hisarı'nın karşısına **Rumeli Hisarı (Boğazkesen)**, Kuzey Ege'nin güvenliği için de **Çimenlik, Kilitbahir ve Bozcaada** kaleleri yaptırılmıştır. Öte yandan Macar asıllı **Urban'a "Şahi"** adlı güçlü ve büyük toprak döktürülmüş, tekerlekli kuleler yaptırılmış ve Bizans'a yardımı önleyebilmek için Edirne'de bir ordu bulundurmıştır.

✿ İstanbul'un Fethi (29 Mayıs 1453)

- Hazırlıklar tamamlandıktan sonra 6 Nisan 1453'te kuşatma başlamıştır. Fatih, 21-22 Nisan gecesi 72 parçalık donanmayı Tophane'den Kasımpaşa Limanı'na, yani **Haliç'e** indirmiş, gittikçe güç kaybeden İstanbul 29 Mayıs 1453'te alınmıştır. 53 günlük kuşatmadan sonra fethedilen şehirde, gayrimüslimlerin güvenliğini kazanabilmek için halka din ve mezhep özgürlüğü tanınmıştır. Nitekim İstanbul'da **Gregoryen Ermeni Patrikhanesi'nin** kurulmasına izin verilmiştir. (**İstimalet politikası**) Bununla birlikte, Ortodoks Kilisesi'nin başına Katolik ve Ortodoks birleşmesine karşı çıkan birisi getirilmiştir. Bundaki amaç Hristiyan birliğini parçalamaktır.

İSTANBUL'UN FETHİNİN SONUÇLARI

TÜRK TARİHİ AÇISINDAN

- ★ Osmanlı Devleti'nin iki kıta arasındaki bütünlüğü sağlanmıştır.
- ★ Boğazların egemenliği Osmanlı'ya geçmiştir.
- ★ Başkent İstanbul'a taşınmıştır.
- ★ Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı artmıştır.
- ★ Osmanlı'da "Yükselme Dönemi" başlamıştır.
- ★ Devlet, "İmparatorluk" haline gelmiştir.
- ★ Ticaret yollarında denetim sağlanmıştır.
- ★ II. Mehmet "Fatih" unvanı almıştır.
- ★ Türklerin Avrupa'da ilerleyişi hızlanmıştır.

DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN

- ★ Türkler dünya siyasetinin ve Avrupa tarihinin önemli unsuru olmuştur.
- ★ Bizans İmparatorluğu sona ermiştir.
- ★ Fethi sırasında kullanılan toprakların güçlü surları yıkabileceği görülmüştür.
- ★ Orta Çağ sona ermiş, Yeni Çağ başlamıştır.
- ★ Avrupalılar ilk kez İstanbul'da elçilikler açmıştır.
- ★ Derebeylikler yıkılmış, mutlak krallıklar kurulmaya başlamıştır.
- ★ Avrupa'da Coğrafi Keşiflerin ve Rönesans'ın oluşumu hızlanmıştır.

✿ Batı Siyaseti (Fetihler)

- Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'dan gelebilecek tepkileri önlemek, sınırları genişletmek, İslamiyet'i yaymak, Avrupa'daki Hristiyan birliğini bozmak, Balkan uluslarını yönetim altına almak ve doğudan gelen Türkmenlere yurt bulmak amacıyla batıya yönelik seferler yapmıştır.
- Bu doğrultuda; 1459-1479 yılları arasında **Belgrat dışında** tüm Sırbistan, Mora, Eflak, Bosna ve Hersek, Boğdan ve Arnavutluk fethedilmiştir. Öte yandan 1480'de Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu **Otranto** şehrini ele geçirilmişse de **Fatih'in ölümü üzerine** Napoli Krallığı tarafından tekrar geri alınmıştır.

❁ Anadolu Siyaseti (Fetihler)

- ❖ *Fatih, Batı'daki faaliyetlerin yanı sıra Anadolu'ya da yönelmiştir. Bu doğrultuda; 1459'da Amasra fethedilmiş, 1460'ta Candaroğulları yıkılmış ve Sinop alınmıştır. Ayrıca 1461'de Trabzon alınarak Pontus Rum Devleti'ne son verilmiş, 1466'da ise Karamanoğullarının bir kısım toprağı ele geçirilmiştir. 1473 Otlukbeli Savaşı'nda Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan mağlup edilmiş ve Doğu Anadolu'da güvenlik sağlanmıştır.*

❁ Denizlerdeki Fetihler

- ❖ 1456'da Cenevizlilerden İmroz, Taşoz, Bozcaada, Gökçeada, Semadirek ve Limni adaları, Venediklilerden Eğriboz ve Midilli alınmıştır. (1462) Karadeniz'deki ticaret yoluna tamamen hâkim olmak isteyen Fatih, **Gedik Ahmet Paşa** komutasındaki bir donanma ile 1475'te Kırım'ı ele geçirmiştir. Böylece Karadeniz bir **Türk gölü** haline gelmiştir. Rodos, kuşatılmasına rağmen alınamamıştır.

BELGRAT VE RODOS

- Fatih'in karalarda ele geçiremediği tek yer Belgrad, denizlerde alamadığı tek yer ise Rodos'tur.

- ❖ Ege Denizi, Boğazlar ve Karadeniz ticareti için **Venediklilerle** 1463-1479 yılları arasında on altı yıl süren bir savaş yaşanmıştır. Osmanlı'nın üstünlüğüyle sonuçlanan savaşlarda Venedik barış istemiştir. 1479'da yapılan barışa göre; taraflar ele geçirdikleri yerleri karşılıklı olarak iade edecek, Venedik her yıl Osmanlı'ya 10 bin Venedik altını savaş tazminatı verecek, buna karşın Venedikliler İstanbul'da devamlı elçi bulundurabilecekti.

Fatih Dönemi'nde **imtiyaz** verilen ve bu bağlamda İstanbul'da elçi bulundurma hakkı elde eden ilk devlet **Venedik**'tir. İstanbul'da ikamet eden Venedik elçilerine **Balyos** adı verilmiştir.

Fatih Dönemi'nde Teşkilatlanma Çalışmaları

- ★ İlk kez **altın para** bastırılmıştır.
- ★ Fatih kendi portresini ünlü İtalyan ressam **Gentile Bellini**'ye yaptırmıştır. Ayrıca **Sinan Bey** (Gül Koklayan Fatih) de bir portre yapmıştır.
- ★ İstanbul Üniversitesi'nin temeli sayılan **Sahn-ı Seman Medresesi** açılmıştır.
- ★ Fatih İtalya'daki Rönesans hareketleriyle yakından ilgilenmiş, bu doğrultuda bilime, sanata ve edebiyata son derece önem vermiştir. Nitekim **Kayzer-i Rum** unvanını da kullanan Fatih, aynı zamanda "Avni" mahlasıyla şiirler de yazmıştır.
- ★ **Topkapı Sarayı** inşa edilmiştir. Ayrıca 1472'de Topkapı Sarayı'nın birinci avlusuna Osmanlı Devleti'nin en eski köşkü olan **Çinili Köşk** inşa edilmiştir.
- ★ II. Murat Dönemi'nde açılan Enderun Mektebi daha da geliştirilmiştir.
- ★ Fatih'le birlikte padişahlar divan başkanlığını **sadrazama** bırakmıştır. (Merkezi otorite amaçlı)
- ★ Sınırların genişlemesiyle vezir, kazasker ve defterdar sayıları arttırılmıştır.
- ★ **Kanunname-i Âl-i Osman (Fatih Kanunnamesi)** hazırlanmıştır. **Kanunname-i Âl-i Osman ile;**
 - **Kardeş Katli (Nizam-ı Âlem** için taht kavgalarını önleyerek merkezi otoriteyi korumak)
 - **Müşadere Sistemi** (devlet tarafından bir yöneticinin mallarına el konulabilmesi)
 - **Sancak Sistemi** (Şehzadelerin eğitimiyle ilgili sistem)
 - **Cülûs Bahşişi** (tahta çıkarken dağıtılan bahşiş) **yasalaşmıştır.**

B. II. Bayezid Dönemi (1481-1512)

- II. Bayezid Dönemi "Yükselme Devri" içinde "Duraklama" olarak değerlendirilir.
- Bu dönemde fetihler durma noktasına gelmiştir. Bunun temel sebebi kardeşi **Cem Sultan**'ın isyanı ve zamanla bir dış sorun haline gelmesidir.

CEM SULTAN OLAYI

- Kardeşi II. Bayezid'e karşı giriştiği taht kavgasıdır.
- Bu süreçte Cem Sultan **Memlûklardan** destek aramış; sonra **Karamanoğulları, Rodos Şövalyeleri, Fransa ve Papaya** sığınmıştır. Böylece Cem Sultan olayı bir iç sorunken dış sorunu haline gelmiştir. Vatikan'a (Papalık) gönderilen Cem Sultan 1495'te hastalanarak (ya da zehirlenerek) ölmüştür.

- 1484'te Kili ve Akkerman kaleleri alınarak Boğdan'ın fethi kesinleşmiş, böylece Osmanlı ve Kırım toprakları karadan birleşmiştir. Ayrıca **İspanya**'da baskı altında olan **Yahudiler** Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir.
- II. Bayezid Dönemi'ndeki bir diğer gelişme de Safevî Devleti'nin kışkırtmasıyla Anadolu'da ortaya çıkan **Şah-kulu Ayaklanması**'dır. Şiiliği yaymayı hedefleyen bu ayaklanma güçlükle de olsa bastırılmıştır.

C. Yavuz Sultan Selim (I. Selim) Dönemi (1512-1520)

- I. Selim babasının tahtı terk etmesiyle yeniçerilerin de desteğini alarak hükümdar olmuştur. 1513'te Şehzâde Korkut boğdurulmuş, Şehzâde Ahmet de idam edilmiştir. Böylece taht kavgaları önlenmiştir.
- "80 yılı 8 yıla sığdıran padişah" olarak bilinen Yavuz Dönemi'nde;
 - 1514'te Safevîlerle yapılan **Çaldıran Savaşı** kazanılmış ve Doğu Anadolu Osmanlı egemenliğine girmiştir.
 - 1515'te **Turnadağ Savaşı** ile **Dulkadiroğulları Beyliği** ortadan kaldırılmış, Ramazanoğulları Beyliğinin de Osmanlı otoritesine itaat etmesiyle Anadolu Türk siyasi birliği **kesin olarak** sağlanmıştır.

❖ Osmanlı-Memlûk Savaşları (Mısır Seferi) (1516-1517)

- Memlûklerle yapılan 1516 **Mercidabık Savaşı** ile **Suriye**, 1517 **Ridaniye Savaşı** ile **Mısır** fethedilmiştir.

Mısır Seferi'nin Sonuçları

- ★ **Halifelik** makamı Osmanlı Devleti'ne geçmiş, böylece Osmanlı'da "teokratik" anlayış güçlenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilk **Osmanlı halifesi** **Yavuz Sultan Selim** olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Devleti Türk tarihinde saltanat makamı içinde halifelik anlayışını uygulayan **tek** devlettir.

- ★ Yavuz Sultan Selim "Mekke ve Medine'nin Hizmetkârı" unvanı almıştır.
- ★ Memlûk Devleti yıkılmış, **Baharat Yolu**'nun denetimi tamamen Osmanlılara geçmiş ve Doğu Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyeti güçlenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde devlet hazinesini altınla dolduran ve bu yüzden hazinenin kapısında daima **mührü asılı olan tek** padişah **Yavuz Sultan Selim**'dir.

- ★ Kutsal Emanetler İstanbul'a getirilmiştir.

- Dönemin bir diğer önemli gelişmesi de **Bozoklu Celâl Ayaklanması**'dır. 1518'de Tokat'ta ortaya çıkan bu isyan zor da olsa bastırılmıştır. (XVII. yüzyılda Anadolu'daki "**Celâli İsyanları**"nın adı buradan gelir.)

D. Kanuni (I. Süleyman) Dönemi (1520-1566)

- ✎ Kanuni Sulta Süleyman başka erkek kardeşi olmadığı için taht mücadelesi ile uğraşmadan tahta çıkmıştır. Osmanlı tarihinde **en uzun süre (46 yıl)** tahtta kalan padişah olan Kanuni, Osmanlı Devleti'ne **zirve** dönemini yaşattır. Avrupalıların "**Muhteşem**" olarak andığı Kanuni, şiirlerinde "**Muhibbî**" mahlasını kullanmıştır.
- ✎ Kanuni Dönemi'nin başlangıcında iç isyanlar ortaya çıkmışsa da tümü bastırılmıştır. Bunlar; Mısır'da Memlûk Devleti'ni yeniden kurmak amaçlı çıkan **Canberdi Gazali** ve **Ahmet Paşa** isyanları ile Anadolu'da sosyoekonomik sıkıntılardan dolayı çıkan **Kalender Çelebi** ve **Baba Zünnûn** isyanlarıdır.

✎ Kanuni Dönemi'nde;

- ★ 1521'de **Belgrat**, 1522'de **Rodos** fethedilmiştir.
- ★ 1526'da **Mohaç Meydan Muharebesi**'nde Macarlar mağlup edilmiştir.
- ★ 1529'da **I. Viyana Kuşatması** kış şartları nedeniyle başarısız olmuştur.
- ★ 1533'te Avusturya ile **İstanbul Antlaşması** imzalanmıştır. (Avusturya **arşidükü sadrazamla** denk sayıldı.)
- ★ 1535'te **Fransa**'ya **ilk kez kapitülasyon** verilmiştir. (Amaç Akdeniz ticaretini canlandırmaktır.)
- ★ 1538'de **Barbaros (Hızır) Hayrettin Paşa** komutasındaki Osmanlı donanması Haçlıları **Preveze Deniz Savaşı**'nda yenilgiye uğratmıştır. Böylece Akdeniz "**Türk Gölü**" olmuştur.

Preveze Deniz Savaşı'nın yıl dönümleri, günümüzde her 28 Eylül'de "**Türk Denizcilik Günü**" ya da "**Donanma Günü**" olarak kutlanmaktadır.

- ★ 1551'de Turgut Reis tarafından **Trablusgarp** fethedilmiştir.
- ★ İran'a düzenlenen sefer sonrasında 1555'te **Amasya Antlaşması** imzalanmıştır.

1555 Amasya Antlaşması, Osmanlı Devleti ile İran arasında imzalanan **ilk resmî antlaşma**dır.

- ★ Öte yandan Baharat Yolu'nu canlandırmak ve Portekizlileri Hindistan'dan çıkarmak amacıyla dört kez düzenlenen **Hint Deniz Seferleri**'nde ise başarı sağlanamamıştır.

PIRÎ REİS VE SEYDİ ALİ REİS

- İkinci Hint Deniz Seferi'ne katılan **Pirî Reis** "**Kitab-ı Bahriye**" adlı eseriyle ünlüdür.
- Dördüncü Hint Deniz Seferi'ne katılan **Seydi Ali Reis** "**Miratü'l Memâlik**" adlı eseriyle ünlüdür.

- ★ 1560'da Piyale Paşa ve Turgut Reis **Cerbe Deniz Savaşı**'nda Haçlılara karşı önemli bir zafer kazanmış, İspanyolların elindeki Cerbe adası alınmıştır.
- ★ 1565'te **Malta** adası kuşatılmış, ancak **Turgut Reis'in şehit düşmesi nedeniyle** kuşatma kaldırılmıştır.
- ★ Kanuni 1566'da **son seferi olan Zigetvar Seferi**'ne çıkmış fakat zaferi göremeden vefat etmiştir.

✎ Kanuni Dönemi'ndeki diğer gelişmeler;

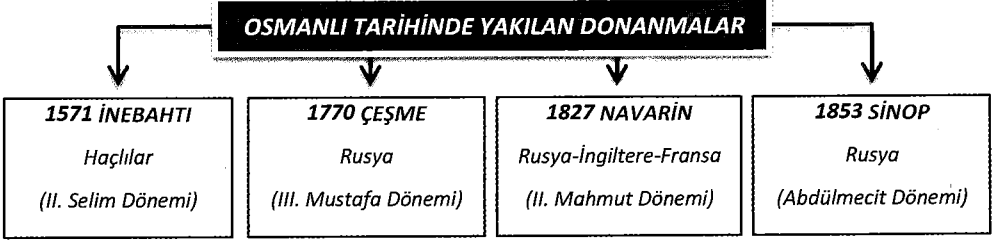
- Dönemin en ünlü minyatürcüsü **Matrakçı Nasuh**, 1533-1535 yılları arasında gerçekleşen İran seferleriyle ilgili 128 minyatürden oluşan "**Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn**" adlı eseri kaleme almıştır.
- Kaptan-ı derya divan üyesi yapıldı. (Divana **ilk** katılan kaptan-ı derya Barbaros Hayrettin Paşa'dır.)
- İstanbul'da Süleymaniye Medresesi açılmıştır. (Eğitimin zirvesidir.)
- Yoğun süren savaşlar nedeniyle **ilk bütçe açığı** yaşanmıştır.

E. Sokullu Mehmet Paşa Dönemi (1564-1579)

✎ Sokullu Mehmet Paşa **Kanuni, II. Selim ve III. Murat** dönemlerinde sadrazamlık yapmıştır. Kanuni'nin ölümünden sonra önce II. Selim, daha sonra III. Murat tahta geçmiştir. Ancak her iki padişahın döneminde de Sokullu Mehmet Paşa etkili olmuştur. Bu yüzden bu döneme "**Sokullu Dönemi**" adı verilmiştir.

✎ Sokullu Dönemi'nde;

- ★ 1568'de Yemen Osmanlı'ya bağlanmış, ayrıca Sakız Adası fethedilmiştir.
- ★ 1570'te Akdeniz ticaretine hâkim olmak amacıyla Kıbrıs fethedilmiştir.
- ★ 1571'de Haçlı donanmasıyla **İnebahtı Deniz Savaşı** yapılmış ancak bu savaşta başarı sağlanamamıştır. İnebahtı'da Osmanlı donanması yakılmıştır.

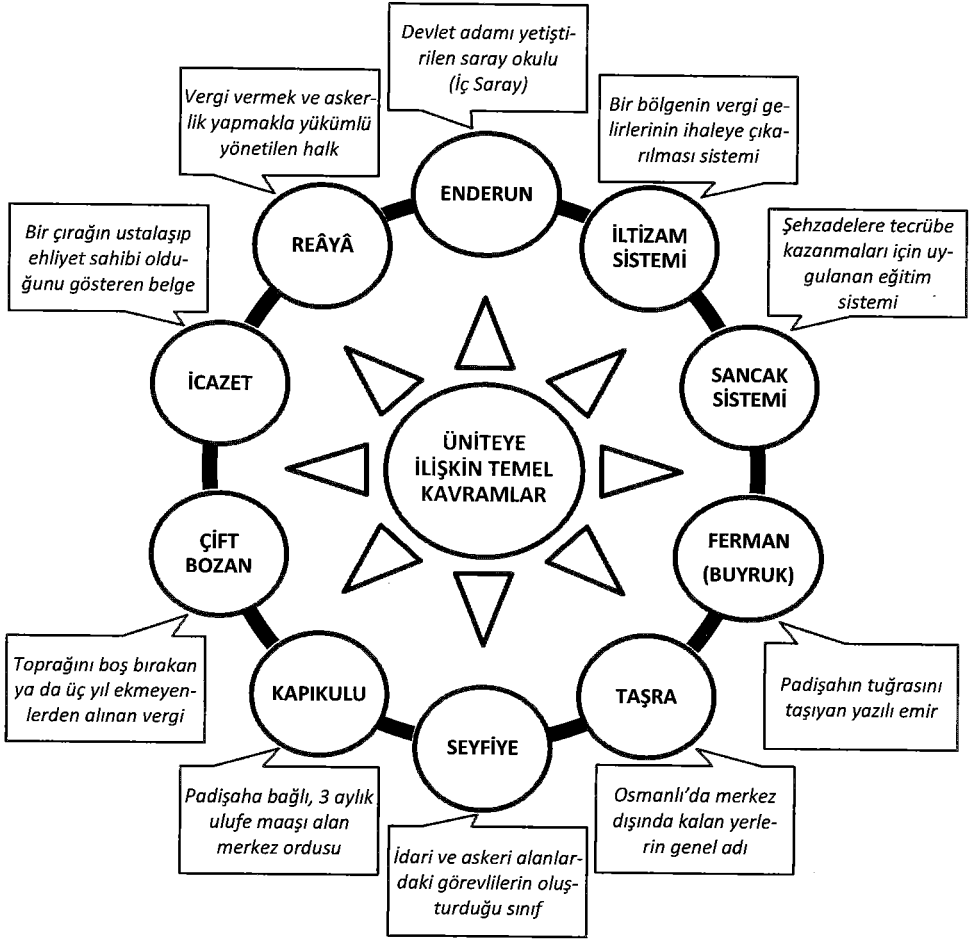
SOKULLU'NUN MUHTEŞEM CEVABI!

• Sokullu Mehmet Paşa **İnebahtı Deniz Muharebesi** sonrasında Venedik elçisine, "Biz Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu kestik, siz İnebahtı'da bizi yenmekle sakalımızı traş ettiniz. Kesilen kolun yerine yenisi gelmez, fakat kesilen sakalın yerine daha gürü çıkar." cevabını vermiştir.

- ★ 1574'te **Tunus**'un alınmasıyla Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanmıştır.
- ★ 1576'da Vâdiü's-Seyl Savaşı ile **Fas** Osmanlı egemenliğine girmiştir.
- ★ Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa tarafından **Don-Volga Kanalı, Süveyş Kanalı ve Karadeniz-Marmara Kanalı** olmak üzere 3 proje hazırlanmış, ancak başarı sağlanamamıştır.
- ✎ Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın 1579 yılında ölümüyle Osmanlı Devleti Yükselme Dönemi'nden "**Duraklama Dönemi**"ne girmiştir.

OSMANLI DEVLETİ'NDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

Bu üniteden ortalama "3-4" soru sorulmaktadır.

I. DEVLET YÖNETİMİ

- Osmanlı Devleti'nin teşkilat yapısı, özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin kültür ve uygarlığından etkilenilerek gelişme göstermiştir. Öte yandan Osmanlı devlet yönetiminin oluşumunda; **eski Türk gelenekleri, İslam dininin kuralları** ve **hâkim olunan bölgelerdeki yönetim anlayışları** etkili olmuştur.
- Devlete merkezlik yapan şehirler, doğudan batıya doğru bir istikamet takip etmiştir. Bunun nedeni, devletin fethedilen topraklara yakın olmak istemesidir. Osmanlı Devleti'ne merkezlik yapan şehirler şunlardır:

Söğüt

Karacahisar

Bilecik

Bursa

İznik

Edirne

İstanbul

A) PADİŞAH

- Osmanlı Devleti'nde padişahın; halkı korumak, orduya komuta etmek, adaleti sağlamak, huzur ve refahı sağlamak, kanunlara uygun olarak ülkeyi yönetmek gibi görevleri vardı.
- Padişah ülkenin mutlak hâkimi sayılmış, ancak yetkileri **şer'i** (İslam hukuku) ve **örfi** (eski Türk gelenekleri) hukuk kuralları tarafından sınırlandırılmıştır.
- Hükümdarlar, bir kısmı eski Türk devlet geleneğinden gelen çeşitli unvan ve semboller kullanmışlardır.

PADİŞAHIN					
UNVANLARI			BAĞIMSIZLIK SEMBOLLERİ		
* Sultan	* Padişah	* Bey	* Otağ-ı Hümayun	* Taht (Koltuk)	* Sancak
* Hünkâr	* Gazi	* Nasr	* Tabl (Davul)	* Tuğra (Mühür)	* Para
* Hüdavendigar	* Kara	* Halife	* Hilat (Hediye)	* Tıraz (Giyisi)	* Âlem
* Han	* Hakan	* Kayzer	* Hutbe okutmak	* Çetr (Şemsiye)	* Kılıç

PADİŞAHIN YETKİLERİ		
YASAMA	YÜRÜTME	YARGI
Ferman (Buyruk): Padişahın yazılı emirleridir. Tuğra: Padişahın imzasıdır. Kanunname: Birçok konunun ele alındığı padişah belgesidir. Adaletname: Halkın haklarının yönetene karşı korunduğu padişah belgesidir. Berat: Atama belgesidir. Hatt-ı Hümayun: Bizzat padişah tarafından yazılmış emirlerdir. İrade: İş emri.	- Padişahlar yürütme yetkisini Divanîhümayun aracılığı ile kullanmıştır. - Fatih Dönemi'ne kadar Divanîhümayun'a padişahlar başkanlık etmiş, bu dönemden itibaren sadrazam başkanlık etmiştir. Padişahın tahttan indirilmesine meşruyet kazandıran belgeye "hal' fetvası" denmiştir.	Müşadere Sistemi: Devletin gerekli gördüğü hallerde haksız kazanç sağlayan ya da elindeki yetkileri kötüye kullanan kişilerin mallarına el koyma hakkıdır. Kulluk Hakkı: Padişahın devşirme sistemi içerisindeki kişiler üzerinde öldürme hakkının bulunmasıdır.

Osmanlı Devleti'nde ayrıca padişahların emriyle bazı devlet, zümre ve şahıslara özel haklar (**imtiyaz**) tanınmıştır. Buna ilişkin düzenlenen belgeye ise **Ahidnâme** adı verilmiştir.

- Osmanlı Devleti'nde padişahlar **cülûs töreni**yle tahta çıkar, orduya "**cülûs bahşişi**" dağıtırlardı. Bu uygulama **ilk kez Yıldırım Bayezid Dönemi'nde** başlamıştır. Öte yandan Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle birlikte padişahlar "**halife**" unvanını da almışlardır. (**Saltanat + halifelik anlayışını uygulayan tek devlet Osmanlı'dır.**)

B) OSMANLI DEVLETİ'NDE VERASET SİSTEMİ VE GELİŞİMİ

- Veraset sistemi**, ülkenin hükümdar ve ailesinin ortak malı sayılmasıdır. Bu sistem ülkede siyasî otoriteyi sarsmış, şehzadeler arasında taht kavgalarını tetiklemiş ve devlet yapısının bozulmasına neden olmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde veraset sistemindeki gelişme şu şekilde olmuştur:

VERASET SİSTEMİ VE DEĞİŞİKLİKLER	
DÖNEM	YAPILAN DEĞİŞİKLİK
Osman ve Orhan Bey	Herhangi bir değişiklik söz konusu olmayıp geleneksel veraset (ülke hanedanın ortak malıdır) anlayışı sürdürülmüştür.
I. Murat	Veraset sistemine ilk kez değişiklik yapılmış ve " ülke padişah ve oğullarının ortak malıdır. " anlayışı getirilmiştir.
II. Mehmet (Fatih)	Fatih " ülke sadece padişahın malıdır. " anlayışını getirerek yayınladığı " Kanunname-i Âl-i Osman " ile kardeş katlini yasal hale getirmiştir.
I. Ahmet	Veraset sistemine son kez değişiklik yapılmış ve " Ekber ve Erşed " sistemi getirilmiştir. Böylece tahta " en büyük ve akıllı " olanın geçmesi sağlanmıştır.

I. Murat, II. Mehmet (Fatih) ve I. Ahmet dönemlerinde yapılan veraset sistemi değişikliklerinde **temel amaç taht kavgalarını önlemek ve merkezi otoriteyi güçlendirmektir.**

C) SANCAK SİSTEMİ (ŞEHZADE EĞİTİMİ)

- Osmanlı Devleti'nde padişahın erkek çocuklarına **şehzade** ya da **çelebi** denilmiştir.
- XVI. yüzyılın sonlarına kadar şehzadeler sarayda eğitim aldıktan sonra 11-15 yaşlarına geldiklerinde, eğitim amaçlı Anadolu'daki sancaklara gönderilmişlerdir.

Önemli sancak merkezleri arasında; **Manisa, Amasya, Trabzon, Kütahya, Aydın, Konya, Çankırı, Kastamonu, Teke** ve **Keefe** yer almaktadır. Bunlardan **Keefe (Kırım'da)** Anadolu dışındaki **tek** sancaktır.

- Sancaklara gönderilen şehzadeler "**lala**" adı verilen (Selçuklulardaki atabey) bilgili ve deneyimli kişiler tarafından eğitilmiş, böylece şehzadelerin devlet yönetiminde tecrübe kazanmaları sağlanmıştır. Şehzade eğitim sistemi olarak uygulanan bu sisteme **Sancak Sistemi** denmiştir.

UNUTMA!

- Fatih Dönemi'nde **Kanunname-i Âl-i Osman** ile yasa haline getirilen sancağa çıkma geleneğine, **III. Mehmet Dönemi'nde (1595-1603)** son verilmiştir. Sancağa gönderilmeyen şehzadeler sarayın "**şimşirlik**" kısmında gözetim altında tutulmuştur. Bu da şehzadelerin halktan kopuk ve tecrübesiz olarak tahta çıkmalarına ve merkezi otoritenin zamanla zayıflamasına neden olmuştur.

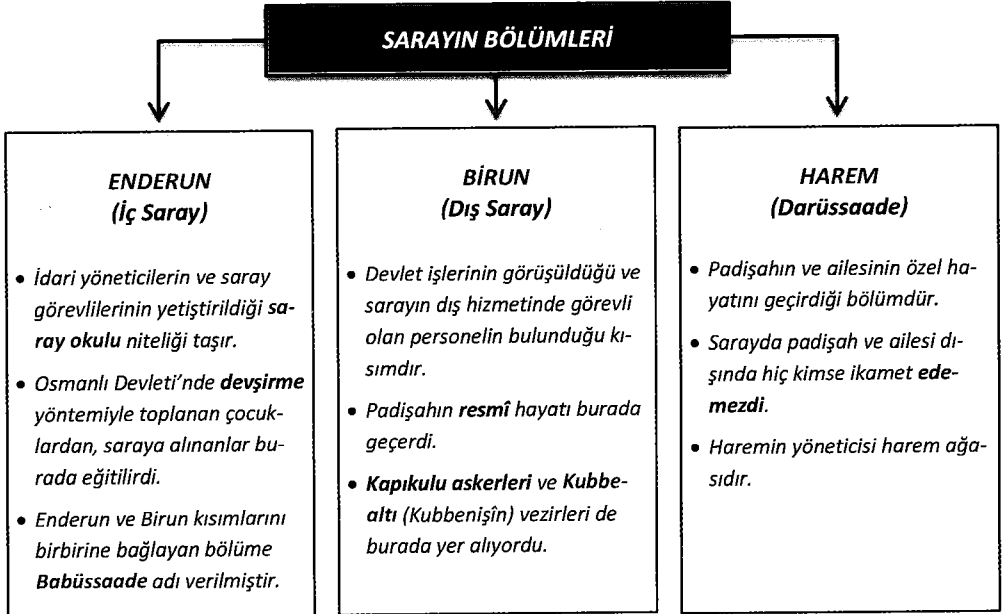
D) MERKEZÎ TEŞKİLAT

- Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatında otorite padişaha aitti. Ülkeyi yönetme hakkı ise Osmanlı hanedanına aitti. Temeli **örfî** ve **şer'î** hukuk kurallarına dayanan yönetimde merkezî teşkilat **padişah**, **saray** ve **Divanîhümayun**'dan oluşmaktadır.

1) SARAY TEŞKİLATI

- Osmanlı Devleti'nde saray, hem padişah ve ailesinin özel hayatını geçirdiği hem de devlet işlerinin yürütüldüğü merkez özelliğine sahiptir. Devlet XIX. yüzyıla kadar Fatih Dönemi'nde yaptırılan **Topkapı Sarayı**'ndan yönetilmiştir. Topkapı Sarayı devletin **en uzun** süre yönetildiği saraydır.

Sarayın Adı	Yaptıran Padişah	Bulunduğu Yer/Yüzyıl	Avrupa Etkisi
Bursa Sarayı (ilk saray)	Orhan Bey	Bursa (XIV. yy)	Yok
Edirne Sarayı	I. Murat	Edirne (XIV. yy)	Yok
Topkapı Sarayı (en uzun süre)	II. Mehmet (Fatih)	İstanbul (XV. yy)	Yok
Yıldız Sarayı	III. Selim	İstanbul (XIX. yy)	Var
Dolmabahçe Sarayı	Abdülmecit	İstanbul (XIX. yy)	Var
Çırağan Sarayı	Abdülaziz	İstanbul (XIX. yy)	Var
Beylerbeyi Sarayı	Abdülaziz	İstanbul (XIX. yy)	Var

2) DİVANHÜMAYUN

- Merkezî teşkilatın en önemli organı olan Divanühümayun'da; siyasi, adli, askerî ve mali işler görüşülüp karara bağlanırdı. Devlet işlerinin görüşüldüğü yer olan Divanühümayun danışma kurulu niteliğindeydi.
- İlk kez Orhan Bey Dönemi'nde oluşturulan Divanühümayun'a II. Mehmet (Fatih) Dönemi'ne kadar padişah başkanlık etmiş, **Fatih'ten itibaren** ise divan **sadrazam** başkanlığında toplanmıştır. Padişahların divan toplantılarını izledikleri kafesli bölüme ise "**Kasr-ı Adl**" denirdi.
- Divanühümayun toplantıları, Kanuni Dönemi'nden itibaren **Kubbealtı** (Kubbenişin) adı verilen yerde yapılmaya başlanmıştır. Divanda alınan kararlara **hüküm**, bu kararların kaydedildiği defterlere de **mühimme defterleri** adı verilmiştir.

DİVAN ÜYELERİ	
ÜYE	GÖREVİ VE ÖZELLİKLERİ
Sadrazam (Veziriazam)	- Padişahın mutlak vekili olup padişahтан sonra en yetkili kişidir. - Padişahın mührünü taşıır ve hiyerarşik sıralamada da en üstte yer alırdı. - Gerektiğinde "Serdar-ı Ekrem" sıfatıyla ordulara komuta edebilirdi. - Sadrazamlık makamına "Paşa Kapısı" ya da "Bâb-ı Âli" adı verilirdi.
Kubbealtı Vezirleri	Devlet işlerinde sadrazama yardımcı olan kişilerdir.
Kazasker (Kadiasker)	- Askerî davalardan, eğitimden ve adaletten sorumlu kişidir. Türk ve Müslüman olması ve ayrıca medrese çıkışlı olması şarttı. Kadı ve müderresleri tayin eder, gerektiğinde azledebilirdi. Ancak İstanbul kadısını (taht kadısı) öneminden dolayı padişah bizzat kendisi atardı.
Defterdar	- Devletin her türlü mali işlerini yürüten görevlidir. - Kapıkulu ulûfelerini dağıtmak, akçenin değerini korumak, hazine ile ilgili işlerde hüküm yazmak ve hazinenin gelir-gider hesaplarını tutmak başlıca görevleridir. Ayrıca bütçe hazırlayıp parasal işleri de yürütmüştür.
Nişancı	- Devletin her türlü iç ve dış yazışmalarını yürüten görevlidir. - Padişahın mektuplarını, beratlarını, fermanlarını ve kanunnameleri kaleme alır, bu belgelere padişahın tuğrasını çekerdı. - Ayrıca fethedilen toprakların kaydını tahrir defterlerine gerçekleştirirdi.
Reisülküttap	- Devletin dış yazışmalarından sorumlu olan diplomatik görevliydi. - Önceleri nişancının yardımcısı iken XVII. yüzyıldan itibaren divan üyesi olmuştur. XVIII. yüzyılda önemi giderek artmıştır.
Şeyhülislam	- Divanın daimî üyesi olmamakla birlikte gerektiğinde bilgisine başvurulurdu. Şeyhülislamın verdiği kararlara dine uygunluk belgesi anlamına gelen "fetva" adı verilmektedir. (Fetva yetkisi sadece şeyhülislama aittir.) XIX. yüzyılda (II. Mahmut Dönemi'nde) Bâb-ı Meşihat adını alacaktır.
Yeniçeri Ağası	İstanbul'un güvenliğini sağlar, divan kararlarını yeniçerilere bildirirdi.
Kaptanıderya	Donanma komutanı olup Kanuni Dönemi'nde Divanühümayun'a üye olmuşlardır. (Divana katılan ilk kaptan-ı derya Barbaros Hayreddin Paşa'dır.)

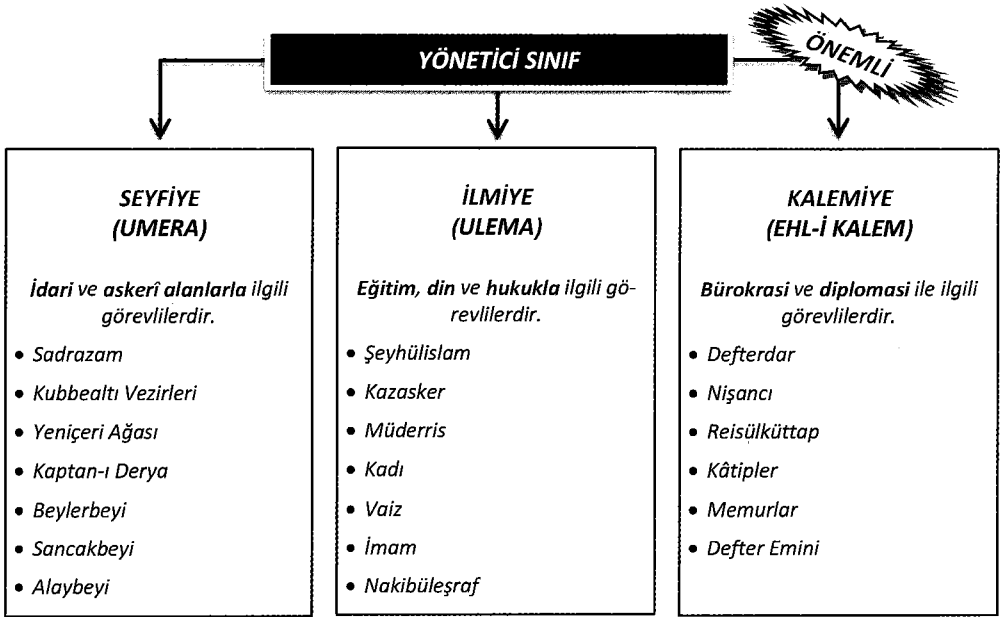
3) OSMANLI DEVLETİ'NDE DİĞER DİVANLAR

DİĞER DİVANLAR	
ADI	FAALİYET ALANI
Ayak Divanı	Padişahın, halkın sorunlarını dinlediği divandır.
İkinci Divanı	Divanda yarım kalan konuların görüşüldüğü divandır.
Galebe Divanı***	Elçilerin kabul edildiği ve ulufe maaşlarının dağıtıldığı divandır.
Sefer Divanı	Ordunun sefere çıkacağı zaman ya da sefer sırasında toplanan divandır.

- Osmanlı Devleti'nde devlet adamlarının padişaha bağlılık bildirmesine "biat" adı verilmiştir. Ayrıca klasik idari sistemde, memuriyete "çirak" olarak giren kişilere "şakird" adı verilmiştir.

4) OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETİCİ SINIF

- Osmanlı'da yönetici sınıf Seyfiye, Kalemîye ve İlmîye olmak üzere üçe ayrılmıştır.

5) ÜLKE YÖNETİMİ

- Osmanlı Devleti idari bakımdan **merkez** ve **taşra** olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Başkent İstanbul "merkez", diğer topraklar ise "taşra" olarak nitelendirilmiştir.

a) İstanbul'un Yönetimi

- İstanbul tarih boyunca Pay-i Taht, Dersaadet, Asitane, İstanbul, Konstantiniyye, Bizantion, Konstantinopolis gibi isimlerle anılmıştır. Osmanlı Devleti'nin genellikle kullandığı isimse "Pay-i Taht" olmuştur.

İstanbul'un Yönetimi

UNVANI	GÖREVİ
Sadrazam	İstanbul'un genel düzeninden sorumludur.
Yeniçeri Ağası	Şehrin güvenliğinden sorumludur. Geceleri güvenliği asesbaşı sağlardı.
Taht Kadısı	Şehrin adalet işlerinden sorumludur.
Şehremini	Şehrin bayındırlık ve belediye işlerinden sorumludur.
Muhtesip	Çarşı ve pazarların düzeninden sorumludur. Pazarlardaki ölçü ve tartı aletleri ile fiyatları denetlerdi.
Mimarbaşı	Şehrin imar işlerinden sorumludur.

b) Taşra Teşkilatı

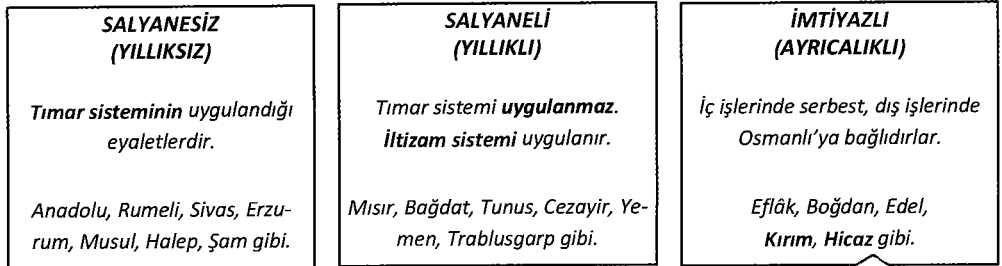
- Osmanlı taşra teşkilatında en büyük yönetim birimi **eyalettir**. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da köylere ayrılmıştır.

TAŞRA TEŞKİLATI

İDARİ BİRİM	Yönetim	Güvenlik	Adalet
Eyalet	Beylerbeyi	Subaşı	Kadı
Sancak	Sancakbeyi	Subaşı	Kadı
Kaza	Kadı	Subaşı	Kadı
Köy	Köy Kethüdası	Yiğitbaşı	Kadı Naibi (Vekili)

1871'de yapılan düzenleme ile kaza ile köy arasında **nahiye** birimi eklenmiştir.

OSMANLI'DA EYALET SİSTEMİ

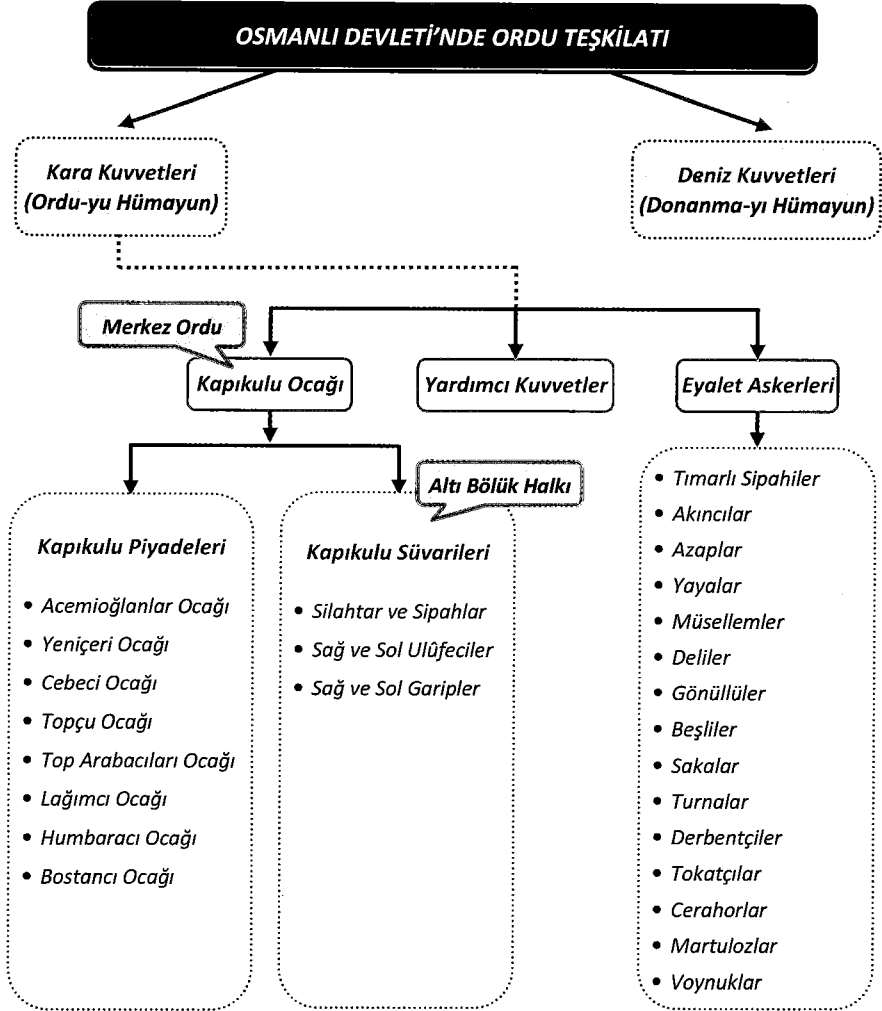

Kırım vergi, Hicaz ise vergi ve asker vermezdi.

İLTİZAM SİSTEMİ

- Devlete ait vergi gelirlerini toplama hakkının açık artırma (ihale) yoluyla peşin paraya şahıslara kiralanması sistemine **iltizam**, bu sistemin uygulandığı topraklara ise **mukataa** adı verilmiştir.
- Bu sistemde ihale genellikle 3 yıl için yapılır, en yüksek bedeli veren kişiye de devredilirdi. İhaleyi kazanan kişiye "mültezim", mültezimin ödediği peşin paraya ise "muaccele" adı verilmiştir.
- Bu sistemin en önemli yararı **devletin acil para ihtiyacını karşılaması ve güvenlik** olmuştur.

II. ASKERÎ TEŞKİLAT

A) KARA ORDUSU (ORDU-YU HÜMAYUN)

- ✎ Osmanlı Devleti'nde ilk düzenli ordu "Yaya ve Müsellem" adı ile **Orhan Bey Dönemi**'nde kurulmuştur.
- ✎ Orduda bir ücret almadan hizmet gösteren aday görevliye **mülâzım** denmiştir.
- ✎ Kapıkulu Ocağı, Eyalet Ordusu ve Yardımcı Kuvvetler olmak üzere üç kısma ayrılır.

1) KAPIKULU OCAĞI

- Temeli I. Murat Dönemi'nde atılan bu ordu **maaşlı** olup, merkez ordusudur. Padişaha bağlıdır.
- Kapıkulu askerleri 3 ayda bir "**ulûfe**" denilen maaş, padişah tahta çıktığında "**cülûs bahşişi**" (Yıldırım Bayezid'den itibaren), sefere çıktığında "**sefer bahşişi**" alırlardı.
- Asker ihtiyacı önce **pençik sistemi**, daha sonra da **devşirme sistemi** ile karşılanmış olan Kapıkulu Ocağı "piyadeler" ve "süvariler" olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

PENÇİK SİSTEMİ

- Savaşta esir alınan Hristiyan çocukların beşte birinin devlet hizmetine alındığı sistemdir.
- Esir olarak alınan Hristiyan çocuklara "**pençik (iç) oğlanı**" adı verilmiştir.
- Türk ailelerin yanlarına verilen bu çocuklar dahasonra **Acemi Ocağı**'na alınırdı.

DEVŞİRME SİSTEMİ

- Osmanlı'da devletin asker ve yönetici ihtiyacını karşılamak için uygulanan sistemdir.
- Sadece Hristiyan** ailelerden alınan ve Türk-İslam kültürü ile yetiştirilen çocukların bir bölümü yönetici ihtiyacı için **Enderun**'na, bir kısmı da asker ihtiyacı için ayrılırdı.
- Bu sistemde çocukların; ailesinin rızasının olmasına, suç işlememiş olmasına, fiziksel kusurunun olmamasına ve ailenin tek çocuğu olmamasına dikkat edilirdi.

a) Kapıkulu Piyadeleri (Yaya Birlikleri)

KAPIKULU PİYADELERİ	
Acemi Oğlanlar Ocağı	• Yeniçeri ve diğer ocaklara asker yetiştirilen ocak olup Enderun'a giden çocuklar da burada eğitim alırlardı.
Yeniçeri Ocağı	• Merkez ordusunun en önemli ve en kalabalık kısmıdır. • Acemi Oğlanlar Ocağı'ndan Yeniçeri Ocağı'na geçme olayına " kapiya çıkma " ya da " bedergâh " adı verilmiştir. • Başka bir işle uğraşmaları ve evlenmeleri kesinlikle yasaktı.
Cebeci Ocağı	• Silah yapım, bakım ve onarım işlerinden sorumlu ocağıdır.
Topçu Ocağı	• Top dökmek ve kullanmakla görevli ocağıdır.
Top Arabacıları Ocağı	• Top taşımak ve savaşta manevra yapmakla görevli ocağıdır.
Lağımçı Ocağı	• Savaşlarda tünel, hendek kazıp patlayıcı ve fitil döşeyen teknik sınıftır.
Humbaracı Ocağı	• Havan topu ve " humbara " adı verilen el bombalarını yapıp kullanan kısımdır.
Bostancı Ocağı	• Saray çevresinin ve iskelelerin güvenliğinden sorumlu ocağıdır.

b) Kapıkulu Süvarileri (Atlı Birlikler)

Atlı askerler olup "Altı Bölük Halkı" ismiyle de bilinmektedir.

KAPIKULU SÜVARİLERİ	
Silahtar ve Sipahlar	• Savaşlarda padışahın çadırı ve padışahı korumakla görevli birliklerdir.
Garipler (Sağ-Sol)	• Savaşlarda ganimetleri ve savaş araç gereçlerini korumakla görevli birliklerdir.
Ulûfeciler (Sağ-Sol)	• Savaşlarda saltanat sancağını korumakla görevli birliklerdir.

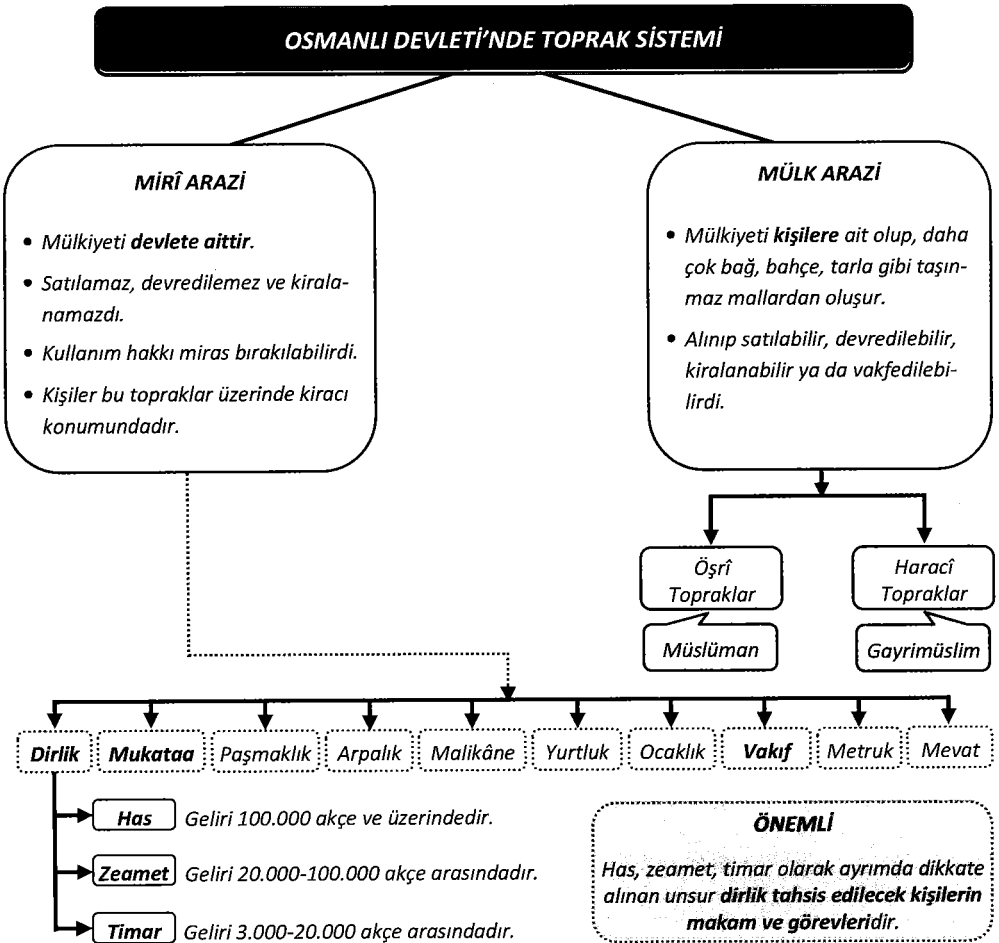
2) EYALET ASKERLERİ

EYALET ASKERLERİ	
Tımarlı Sipahiler	• Tamamı Türklerden oluşan bu ordu en kalabalık ve en önemli bölümdür. • Bu askerî birliklerin temeli dirlik sistemine dayanmaktadır. • Başlangıçta kendilerine "kılıç" adıyla dirlik tahsis edilir, maaş almazlardı. • Sahib-i Arz adı verilen tımar sahipleri, gelirleri oranında "cebelü" denilen atlı asker beslemek zorundaydılar. • Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte "sekban" adı verilen ücretli asker alımına gidecektir.
Akıncılar	• Hafif süvari birlikleri olup ordunun keşif hizmetlerini görür ve bilgi toplarlardı.
Azaplar	• Sınır kalelerinde güvenliği sağlayan bekâr ve gönüllü askerlerdir.
Yayalar	• Yol açmak , siper kazmak , top çekmek gibi görevleri vardı.
Müsellemler	• Ordunun önünde giderek yol açmak ve köprü kurmak gibi görevleri vardı.
Deliler	• Ordunun keşif hizmetlerini görür ve bilgi toplarlardı.
Gönüllüler	• Sınırlardaki şehir ve kasabaları korumakla görevliydi.
Beşliler	• Her beş haneden bir kişi alınarak oluşturulan bu birlikler, sınırdaki kalelerin korunmasında görevliydi.
Sakalar	• Ordunun su ihtiyacını karşıarlardı.
Turnalar	• Ordunun posta işleriyle ilgilendirildi.
Derbentçiler	• Ticaret yolları üzerindeki geçitlerin güvenliğini sağarlardı.
Tokatçılar	• Mermer döverek yetiştirilen, çok güçlü el ve kol yapısına sahip birliklerdir.
Cerahorlar	• Ordunun geçeceği yerlerde yol açan, siper kazan Hristiyan askerlerdi.
Martoloslar	• Sarp geçitlerde güvenliği sağlamakla görevli olan maaşlı Hristiyan askerlerdi.
Voynuklar	• Hristiyan askerler olup ordunun atlarına bakarlar, ot biçip atları eğitirlerdi.

B) DENİZ KUVVETLERİ (DONANMA-YI HÜMÂYUN)

- İlk Osmanlı donanması **Orhan Bey Dönemi**'nde Karesioğullarının alınması ile kurulmuş, ilk tersane de Karamürsel'de açılmıştır.
- Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Gelibolu Tersanesi, Fatih Dönemi'nde ise Osmanlı Devleti'nin en büyük tersanesi olan Haliç Tersanesi açılmıştır. Öte yandan Osmanlı donanması en parlak dönemini Kanuni Dönemi'nde yaşamıştır. Bu dönemde kaptan-ı derya kurumsal bir yapıya bürünmüştür.
- Osmanlı'da donanma askerlerine **levant**, donanma komutanına ise **kaptan-ı derya** adı verilmiştir. Gemilere ise kadirga, firkate, kırlangıç, baştarda, kalyon ve mavna gibi isimler verilmiştir.
- Ünlü Osmanlı denizcileri arasında; Piri Reis, Seydi Ali Reis, Murat Reis, Turgut Reis, Kılıç Ali Paşa, Kemal Reis, Barbaros Hayreddin Paşa sayılabilir. Bunlardan **Piri Reis "Kitab-ı Bahriye"** (Deniz Kitabı), **Seydi Ali Reis** ise **"Mirat-ü'l Memalik"** (Memleketlerin Aynası) isimli eserleri yazmışlardır.

III. TOPRAK SİSTEMİ

❁ MİRÎ ARAZİ VE BÖLÜMLERİ

- ❁ Mirî yani mülkiyeti devlete ait olan araziler, alınıp satılamaz, devredilemez, kiraya verilemez ya da miras bırakılamazdı. Kendi içinde on bölüme ayrılan mirî arazinin en önemli kısmı dirlik arazileridir.

MİRÎ ARAZİNİN BÖLÜMLERİ

	• Mirî arazinin en önemli bölümünü oluşturur. (Selçuklularda ikta sistemi idi.) • Bu arazi üzerinde köylüler vergilerini memurlara ve sipahilere öder, böylece devlet hazinesinden memur ve sipahi maaşları için harcama yapılmamış olurdu. • Dirlik arazi gelirlerine göre 3 kısma ayrılmıştır. Bunlar:
	Has • Geliri 100.000 akçeden fazla olan, üst düzey devlet adamları ve hanedan üyelerine verilen topraklardır. Has sahipleri her 5.000 akçe için "cebelü" (atlı asker) beslemek zorundaydı.
Dirlik Arazî***	Zeamet • Geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında değişen, orta düzey devlet adamlarına verilen topraklardır. Zeamet sahipleri de her 5.000 akçe için cebelü beslemek zorundaydı. Tımar • Geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasında değişen, küçük dereceli devlet memurlarına ve bazı askerlere verilen topraklardır. • Tımar sahiplerine başlangıçta "kılıç" olarak dirlik tahsis edilirdi. Buna karşılık tımar sahibi her 3.000 akçe için cebelü beslemek zorundaydı. • Tımarlar dirlik arazinin en önemli ve en yaygın olan kısmıydı.
Mukataa***	• Geliri doğrudan devlet hazinesine giren, devletin bir anlamda nakit para ihtiyacının karşılandığı topraklardır. • Bu toprakların gelirleri "iltizam" yolu ile toplanırdı. Vergileri toplama ihalesini kazanan kişilere ise mültezim denirdi.
Vakıf***	• Geliri ilmî, dinî ve sosyal kurumlara (cami, medrese, bedesten vb.) ayrılan bu arazilerden vergi alınmazdı. Vakıf yöneticilerine mütevelli denirdi.
Arpalık	• Devlet görevlilerine emeklilik döneminde geliri bırakılan topraklardır.
Malikâne	• Padişahın kendisine yakın olan bazı devlet adamlarına üstün hizmetlerine karşılık özel mülk olarak verdiği topraklardır.
Yurtluk	• Geliri sınır boylarında görev yapan kişilere ayrılan topraklardır.
Ocaklık	• Geliri kale muhafızlarına ve tersane giderlerine ayrılan topraklardır.
Paşmaklık	• Geliri padişahın annesine, eşine ve kızlarına ayrılan topraklardır.
Metruk	• Halkın ortak kullanımına terk edilen, otlak, pazar yeri, çarşı gibi topraklardır.
Mevat	• Tarıma elverişsiz, bataklık, çöl, kayalık gibi verimsiz topraklardır.

DİRLİK (TİMAR) SİSTEMİNİN FAYDALARI

ÖNEMLİ

- Devlet, para ödemededen büyük bir orduya sahip olmuştur.
- Üretimin devamlılığı sağlanmıştır.
- Devlet memurlarının maaşları karşılanmıştır.
- Hazinenin yükü hafiflemiştir.
- Vergilerin toplanması kolaylaşmıştır.
- Ülkede asayiş ve düzen sağlanmıştır.
- Taşrada devlet otoritesi sağlanmıştır.

Toprağın bir allenin işleyebileceği büyüklükte bölümlere ayrılarak aile çapında işletmecilik yapılmasını esas alan sisteme "Çift-hane Sistemi" adı verilmiştir.

IV. MALİYE VE EKONOMİ

- ✎ Osmanlı Devleti'nde maliye ve ekonomiden sorumlu görevli **defterdardı**.
- ✎ Ekonomide tarım ve hayvancılık ön planda olup ayrıca ticaret ve sanayi de kısmen gelişme göstermiştir.

A) TİCARET

1) Dış Ticaret

- ✎ Osmanlı'da şehir ve kasabalarda tarım dışı üretim yapan ve hizmet üreten gruplara **ehl-i hiref** adı verilmiştir.
- ✎ Osmanlı Devleti'nde dış ticarete son derece önem verilmiş, bu amaçla kervansaraylar inşa edilmiş ve ticarî hayatın gelişmesi için birtakım teşkilatlar kurulmuştur. Bu teşkilatlar başlıca **menzil**, **derbent** ve **mekkâri grubu** olarak karşımıza çıkar.

Menzil Teşkilatı

Ticaret yolları üzerinde **haberleşmeyi** sağlayan teşkilattır.

Derbent Teşkilatı

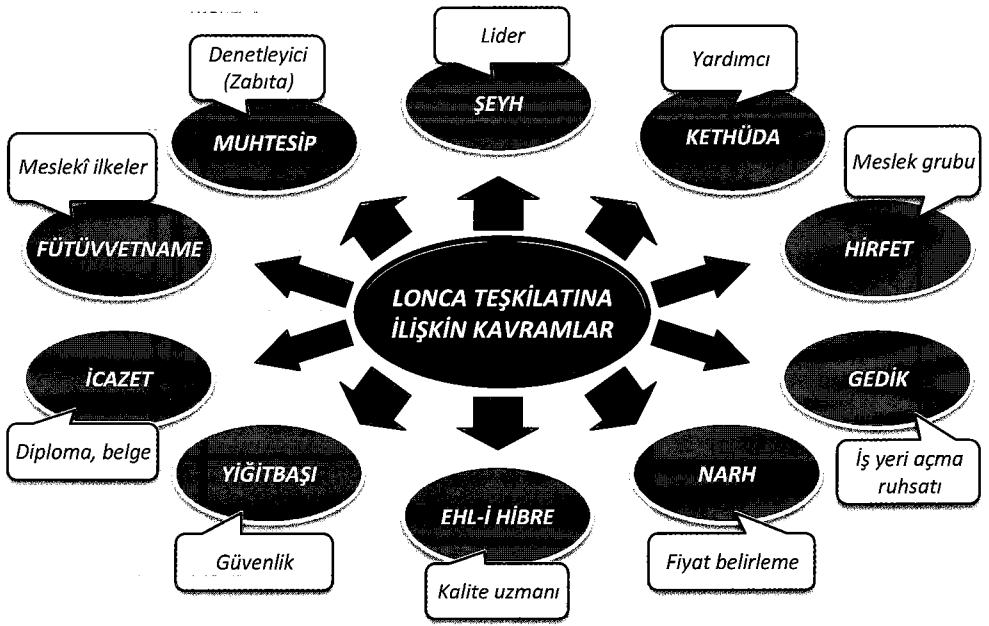
Ticaret yollarındaki geçitlerde **güvenliği** sağlayan teşkilattır.

Mekkâri Grubu

Yolcu ve mal taşıma (**nakliye**) işlerini yapan gruplardır.

2) İç Ticaret

- ✎ Osmanlı Devleti'nde çeşitli alanlarda faaliyet gösteren zanaatkarların kendi aralarında birleşerek oluşturdukları dinî ve ekonomik karakterli teşkilata **lonca teşkilatı** adı verilmiştir.
- ✎ Aynı işi yapan esnafın oluşturduğu, bir anlamda "meslek örgütlenmesi" olan yardımlaşma ve dayanışma esaslı bu teşkilatta "**hırfet**" adı verilen her meslek grubunun (kunduracı, demirci vb.) bir loncası bulunurdu.
- ✎ Lonca teşkilatının başlıca görevleri arasında; meslekî eğitim vermek, esnafın ve halk arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermek, ürünlerin satış fiyatını belirlemek (**narh kesmek**), üretici ve tüketiciyi korumak, hammadde teminini ve dağıtımını sağlamak, üretilen malların kalite kontrollerini yapmak ve dükkân açma izni anlamına gelen **gedik belgesi** (ruhsat) vermek yer almaktaydı.

V. OSMANLI DEVLETİ'NDE PARA VE BANKACILIK

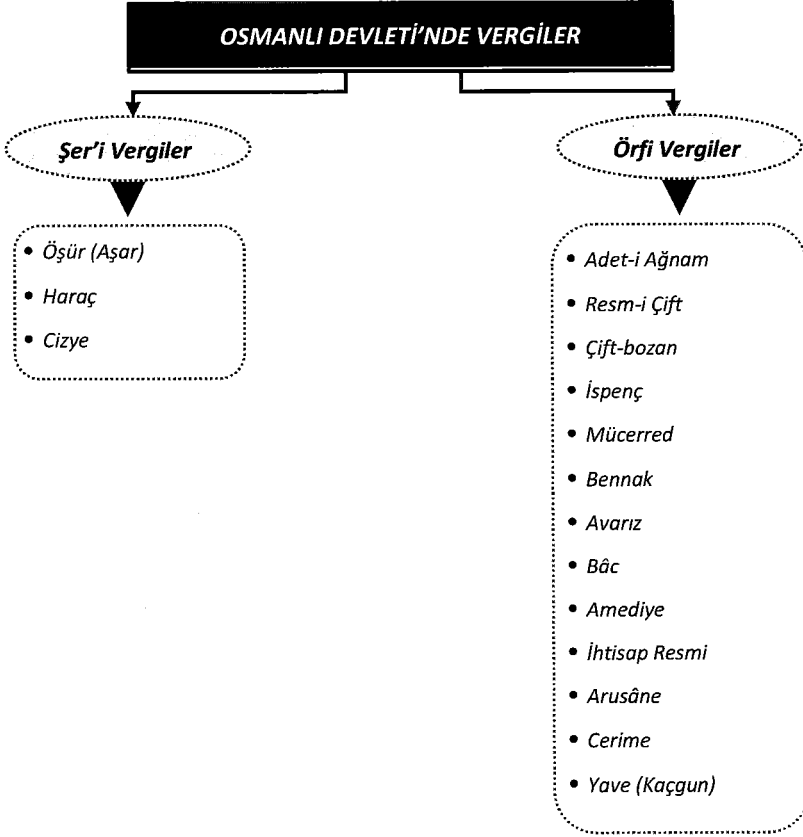
- Osmanlı Devleti'nde ilk bakır para Osman Bey, ilk gümüş para Orhan Bey, ilk altın para ise Fatih Sultan Mehmet zamanında bastırılmış olup madenî paralara dönem dönem farklı isimler verilmiştir. Bunlar başlıca; sikke, akçe, mangır, gurus, mecidiye, sultanî, metelik ve puldur. Osmanlı Devleti'nde ilk kâğıt para ise kaime adıyla Sultan Abdülmecit Dönemi'nde (1840'ta) bastırılmıştır.
- Öte yandan Osmanlı Devleti'nde bankacılık sistemine XIX. yüzyılda geçilmiştir. Bu döneme kadar bankacılık faaliyetleri sarraflar tarafından yürütülmekteydi. Osmanlı Devleti'nde açılan başlıca bankalar şunlardır:

OSMANLI DEVLETİ'NDE AÇILAN BANKALAR

Bank-ı Dersaadet	Sultan Abdülmecit Dönemi'nde (1847'de), Galata bankerleri tarafından açılmış olan ilk Osmanlı bankasıdır.
Bank-ı Osmani (Osmanlı Bankası)	1856'da İngiltere'nin girişimleriyle açılmış olup 1863'te Fransa'nın da ortaklığı ile Bank-ı Osmani-i Şahane adını almıştır. - Osmanlı'da kâğıt para basma yetkisine sahip olmuştur.
Memleket Sandıkları	1863'te çiftçiye kredi vermek amacıyla kurulmuş olup Ziraat Bankası'nın temeli oluşturmuştur.
Ziraat Bankası	1888'de II. Abdülhamit Dönemi'nde açılmış olup Osmanlı Devleti'nin ilk millî bankası sayılır.
Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası	İttihat ve Terakki yönetimi zamanında (1917'de) açılmış olup 1927'de İş Bankası ile birleşmiştir.

VI. OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ SİSTEMİ

- Osmanlı maliyesinin en önemli gelir kaynakları arasında vergiler geliyordu. Osmanlı Devleti'nde vergi tespiti amacıyla yapılan sayımlara **tahrir** adı verilmiştir.
- Belgelerde "**resm**" ya da "**rûsûm**" adlarıyla geçen vergiler **şer'i** ve **örfi** olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. (Hukuk sisteminden kaynaklıdır.)

A) ŞER'İ VERGİLER

- Şer'i vergiler, şeriat kuralları ile Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanan vergilerdir.

Öşür (Aşar)

• Müslümanlardan alınan 1/10 oranındaki ürün vergisidir.

Haraç

• Gayrimüslimlerden alınan 1/5 oranındaki ürün vergisidir.

Cizye

• Gayrimüslim erkeklerden askerlik yapmamaları karşılığında alınan vergidir.

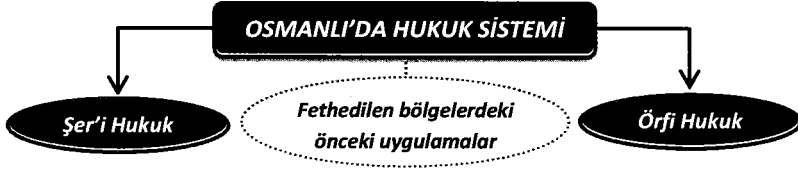
B) ÖRFİ VERGİLER

Örfi vergiler mali sıkıntılar nedeniyle devlet tarafından zorunluluk sonucu uygulanan vergilerdir.

Ağnam	• Hayvan vergisidir. Genellikle küçükbaş hayvanlar üzerinden alınır.
Resm-i Çift	• Müslüman çiftçilerden, toprağın büyüklüğüne göre alınan toprak vergisidir.
Çiftbozan	• Toprağını 3 yıl arka arkaya ekmeyenlerden alınır. (Amaç üretimde sürekliliktir.)
İспенç	• Gayrimüslim çiftçilerden alınan toprak vergisidir.
Mücerred	• Evlenme çağına gelmiş bekâr çiftçilerden alınan vergidir.
Bennak	• Evli olup yarım çift toprak eken erkeklerden alınan vergidir
Avarız	• Olağanüstü durumlarda (sel, yangın, deprem, savaş...) alınan vergidir.
Bâc	• Pazar yerlerindeki çarşı ve pazar esnafından alınan vergidir.
Amediye	• Gümrük vergisidir. Ülke sınırları dâhilinde nakledildikleri yerde alınır.
İhtisap Resmi	• Damga, ölçü, tartı vb. ticarî işlemlerden alınan vergidir.
Arusâne	• Evlilik esnasında kız tarafının tımar sahibine ödediği vergidir.
Cerime	• Dirlik toprakları üzerinde suç işleyenlerden alınan vergidir.
Yave (Kaçgun)	• Kaybolan bir hayvanın bulunması halinde hayvan sahibinden alınan vergidir.

VII. OSMANLI DEVLETİ'NDE HUKUK

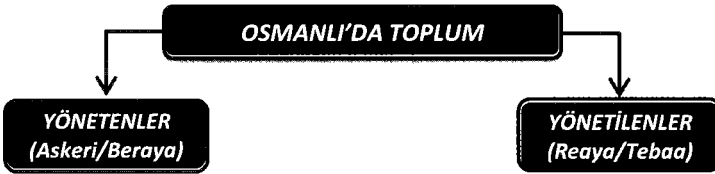

- Osmanlı hukuk sisteminde şer'i hukuk temelini İslam hukukundan almış olup, Müslüman halk için geçerli olan hukuk sistemidir. Gayrimüslimler kendi hukuk kurallarına göre yargılanmıştır. Örfi hukuk ise temelini eski Türk gelenekleri, fermanlar, beratlar, kanunnameler ve adaletnamelerden almıştır.
- Osmanlı Devleti'nde adalet işlerinin Divanühümayun'daki temsilcisi **kazasker**di. İlmiye teşkilatının başı sayılan **şeyhülislamın** ise yargılama yetkisi yoktu. Sadece divanda alınan kararlar konusunda **fetva** verirdi. Adalet işlerine ve davalara kazaskerin tayin ettiği **kadılar** bakardı. Kadıların mahkemelerde aldığı kararlar Şer'îye Sicilleri adı verilen defterlere kaydedilirdi.

KADILARIN ÖZELLİKLERİ VE YETKİLERİ

- Kadılar devletten maaş almaz, davalardan aldıkları harçlarla geçinirlerdi.
 - Başlıca görevleri; davalara bakmak, halkın istek ve şikâyetlerini Divanühümayun'a bildirmek, ferman ve beratların halka ulaşmasını sağlamak, noter vazifesi görmek, vakıfları denetlemek ve kazalarda belediye işlerini yürütmektir.
 - Öte yandan kadıların aldıkları kararların uygun olup olmadığı **şuhûdû'l-hal** tarafından denetlenirdi.
- Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne kadar şer'i mahkemeler, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleri vardı. Tanzimat Dönemi'nde bunlara ek olarak **ticaret** ve **nizamiye** mahkemeleri kurulmuştur.

VIII. OSMANLI DEVLETİ'NDE TOPLUM YAPISI

- Divanühümayun'da temsil edilen sınıftır.
- Vergiden muaftırlar.
- Beraya sınıfındakilerin Müslüman olmaları şarttı.
- Seyfiye, ilmiye ve kalemiye** olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. (Bu sınıfların özellikleri için "Devlet Yönetimi" konusuna bkz.)

- Divanühümayun'da temsil edilmeyen sınıftır.
- Vergi vermekle yükümlüdürler.
- Müslüman ve gayrimüslim (**zimmî**) halk yönetilen kesimdir.
- Din ve mezhep esasına göre **Millet Sistemi** adı verilen bir siteme göre teşkilatlandırılmıştır.
- Reaya **dikey hareketliliğe** bağlı olarak çalışıp **yönetici** sınıfına geçebilmiştir.

IX. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM

- Osmanlı Klasik Dönemi'nde eğitim-öğretim dine dayalı olup başlıca eğitim kurumları arasında; sıbyan mektepleri, medreseler, Enderun Mektebi, harem ve mesleki eğitim kurumu olarak loncalar yer almaktadır.

ÖNEMLİ

OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM KURUMLARI

Sıbyan Mektepleri	Eğitim ve öğretimin ilk basamağıdır. İlkokul düzeyindeki okullar statüsünde olan bu mekteplerde basit okuma-yazma ve din eğitimi verilmiştir.
Medreseler	- Dinî bilimlerin yanı sıra pozitif bilimlerin de okutulduğu medreseler ile topluma ve devlete din, ilim ve eğitim hizmetleri verilmiş, ayrıca ihtiyaç duyulan idari ve adli personel de (ilmiye, kalemiye vb.) bu kurumlarda yetiştirilmiştir. - İlk Osmanlı medresesi 1331'de Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te açılan İznik Orhanîyesi'dir. İlk müderris ise Dâvud-i Kayserî'dir. - Medrese hocalarına müderris, asistanlara muid, medrese öğrencilerine ise suhte, sofu, talebe ya da danışment denirdi. Öğrenciler buralardan "icazet-name" denilen diploma ile mezun olurdu. Aday görevliye mülâzım denmiştir. - Medrese bölümlerine hariç, dahil ve sahn adı verilmiş olup şunlardır; Dârülkura: Kur'an-ı Kerim derslerinin verildiği kısımdır. Dârülhadis: Hadis derslerinin verildiği kısımdır. Dârülhendese: Matematik ve astronomi derslerinin verildiği kısımdır. Dârüttıp: Tıp alanında derslerin verildiği kısımdır.
Saray Eğitimi	Enderun Mektebi: İç saray olarak da bilinen saray okuludur. Devlet memuru, idareci, saray görevlisi ve sanatkarlar burada yetiştirilmiştir. Şehzadegân: Şehzadelerin sarayda eğitim aldıkları kısımdır. Harem: Padişahın eşlerinin, kızlarının ve cariyelerin kalfalar denetiminde eğitim aldığı bölümdür. Musiki, resim, edebiyat vb. alanlarda dersler verildi.
Askerî Eğitim	- Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu Ordusu, devşirme sistemi ile alınan gençlerin Acemi Oğlanlar Ocağı'nda eğitilmeleri ile oluşturulmuştur. - Askerî ve bedenî açıdan eğitim veren Acemi Oğlanlar Ocağı; mehterhane, top-hane, humbarahane, cambazhane, tüfekhane, kılıçhane gibi bölümlere ayrılmıştır. (Acemi Oğlanlar Ocağı ilk kez I. Murat Dönemi'nde açılmıştır.)
Meslekî Eğitim	- Osmanlı Devleti'nde meslekî eğitim XIX. yüzyıla kadar lonca teşkilatı kapsamında gerçekleştirilmiş; meslekî, dinî ve ahlâkî bir eğitim verilmiştir. - Loncalarda farklı zanaatlarda, çıraklıktan kalfalığa ya da kalfalıktan ustalığa geçiş aşamasında icazet adı verilen bir belge veriliyordu.

EĞİTİMDE VAKIF SİSTEMİ

- Osmanlı Devleti'nde sıbyan mektebi, medrese vb. eğitim kurumlarının tüm giderleri (öğrenci, idari personel, hizmetli vd.) **vakıflar** tarafından karşılanmıştır. Ücretsiz eğitimin verildiği bu kurumların varlığı sosyal devlet anlayışının en önemli göstergesidir.

OSMANLI DEVLETİ'NDE ÜNLÜ BİLİM ADAMLARI

MATEMATİK VE ASTRONOMİ

Ali Kuşçu	• Fatih Dönemi'nin en ünlü matematikçisidir. İran'dan (Semerkant) davet üzerine gelmiştir. Uluğ Bey'in öğrencisidir.
Takiyüddin Mehmet	• Osmanlı'da (İstanbul) ilk rasathaneyi açmıştır. (III. Murat Dönemi)
Matrakçı Nasuh	• Kanuni Dönemi'nin en ünlü minyatörcüsüdür . Matematik ve astronomi alanlarında çalışmalar da yapmıştır.
Hezarfen Ahmet Çelebi	• Galata Kulesi'nden yapay kanat takıp uçuş denemesi yapan ilk insandır .
Lagarî Hasan Çelebi	• Osmanlı Devleti'nde ilk roket uçuşu denemesini yapan bilim adamıdır.

TIP

Akşemseddin	• Fatih'in hocasıdır. " Mikrobiyolojinin Babası " kabul edilir.
Sabuncuoğlu Şerafettin	• Fatih Dönemi'nde yaşamış çok ünlü tıppçıdır. " Türk Plastik Cerrahisinin Babası " kabul edilir. Eserleri Cerrahiyetü'l-Haniyye ve Mücerrebname 'dir.
Altunizâde	• Fatih Dönemi'nde yaşamış ve üroloji alanında çalışmalar yapmıştır.
Ahi Çelebi	• Fatih Dönemi'nde böbrek taşları alanında çalışmalar yapmıştır.

TARİH

Mustafa Naima Efendi	• İlk Osmanlı vakanüvisidir . (Osmanlı Devleti'nde resmî tarih yazarlarına vakanüvis denirdi. Vakanüvislik kurumu XVIII. yüzyılda başlamıştır.)
Abdurrahman Şeref	• Osmanlı Devleti'nde son vakanüvistir .
Ahmet Cevdet Paşa	• XIX. yüzyılda yaşamış ünlü devlet adamı ve tarihçidir. • İlk Osmanlı medeni kanunu olan Mecelle 'nin komisyon başkanlığını yapmış olan Ahmet Cevdet Paşa'nın en önemli eseri Tarih-i Cevdet 'tir.
Âşık Paşazâde	• Tevârih-i Âl-i Osman adlı kitabıyla bilinen ünlü tarihçidir.
Tursun Bey	• Tarih-i Ebû'l-Feth adlı eserinde Fatih ve II. Bayezid dönemlerini anlatır.
İdrîs-i Bitlisî	• Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adlı eserinde 8 Osmanlı padişahını anlatır.
Hoca Saadeddin	• Tâcü't-Tevârih adlı eseriyle ünlü tarihçidir.
Taşköprülüzâde Ahmet	• Osmanlı Devleti'nin ilk bilim tarihçisi olarak kabul edilir.

COĞRAFYA

Piri Reis	• Kanuni Dönemi'nin ünlü denizcilerinden olup Kitab-ı Bahriye adlı eseri ve haritacılık çalışmalarıyla bilinir. (İlk dünya haritasını çizdi.)
Seydi Ali Reis	• Kanuni Dönemi'nin ünlü denizcilerinden olup Miratü'l-Memalik (Memleketlerin Aynası) adlı eseri ve haritacılık çalışmalarıyla bilinir.
Evliya Çelebi	• XVII. yüzyılda yaşamış ve Seyahatname adlı eseriyle ünlü bir gezgindir.
Kâtip Çelebi	• XVII. yüzyılda yaşamış, Keşf-üz-Zünûn adlı eserinde binlerce kitabı tanıtmış ve Cihannûma adlı eseriyle de çeşitli ülkeler hakkında bilgi vermiştir.

DİN-HUKUK-MANTIK

Karamanlı Dursun Fakih	• Osmanlı'da ilk kadı olarak kabul edilir. (Osman Bey Dönemi)
Dâvud-i Kayserî	• Osmanlı'da ilk müderris olarak kabul edilir. (Orhan Bey Dönemi)
Molla Fenarî	• Osmanlı'da ilk şeyhülislam olarak kabul edilir. (1425 – II. Murat Dönemi)
Zemhilli Ali Cemali Efendi	• II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni dönemlerinde şeyhülislamlık yapmıştır.
Kemal Paşazâde	• XVI. yüzyılda tıp, tarih ve felsefe alanlarında çalışmalar yapmış olup en ünlü eseri Tevârih-i Âl-i Osman 'dır.
Ebussuûd Efendi	• Kanuni Dönemi'nin en ünlü şeyhülislamı olup verdiği fetvalar günümüzde dahi tartışma konusudur. Din ve hukuk alanında pek çok çalışması vardır.

XI. OSMANLI'DA YAZI, DİL VE EDEBİYAT

- Osmanlı Devleti'nin resmî dili **Türkçe**, bilim dili **Arapça**, edebiyat dili ise **Farsçadır**. Genel olarak bu üç dilin birleşimi **Osmanlıca** denilen dili oluşturmaktadır.
- Osmanlı Devleti'nde yazı çeşidi olarak; matbu, sülûs, rika, siyakat, talik, kûfi, nesih gibi türler kullanılmıştır. Öte yandan şairlerin oluşturduğu sınıfa "**şüerâ**" adı verilmiştir.
- Osmanlı'da edebiyat 3 alanda gelişme göstermiştir. Bunlar; halk edebiyatı, tasavvuf edebiyatı ve divan edebiyatıdır. Halk edebiyatında Karacaoğlu, Köroğlu, Erzurumlu Emrah, Dadaloğlu; tekke edebiyatında Pir Sultan Abdal, Hacı Bayram-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Mahmud Hüdâî; divan edebiyatında ise **Fuzulî** (**Leyla ile Mecnun**), **Bâkî** (şairler sultanı), **Nefî** (hicvin ustası), Nesimî, Nâbî, **Nedim** (Lale Devri), Nergisî sayılabilir.
- Osmanlı Devleti'nde şairler kadar, çeşitli mahlaslarla (takma adlar) şiirler yazan ve edebî kişilikleriyle ön plana çıkan padişahlar da önemli bir yere sahiptir. Bunlardan Fatih Sultan Mehmet (**Avnî**), Kanuni Sultan Süleyman (**Muhibbî**), II. (Genç) Osman (**Farisî**), III. Selim (**İlhâmî**) ve II. Mahmut (**Adîlî**) önemlidir.
- Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketlerinin oldukça yoğun yaşandığı **Tanzimat Dönemi**'nde edebiyatta "sanat toplum içindir" anlayışı benimsenmiştir. Tanzimat Edebiyatı'nın önemli temsilcileri arasında Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi isimler vardır. Bu dönemde Namık Kemal **ilk tarihi romanı** olan "**Cezmi**" ile **ilk edebî romanı** olan "**İntibah**"ı kaleme almıştır.

XII. OSMANLI DEVLETİ'NDE SANAT

- Osmanlı Devleti'nde hat, ebru, çini, tezhip, minyatür, vitray, kakma, oyma, seramik, ciltçilik ve dokumacılık gibi farklı sanatlarla uğraşılmış; **resim, heykel ve gravür** sanatları çok fazla **gelişmemiştir**. Öte yandan saray içindeki sanatçıların örgütlenmesi ile oluşan teşkilata ise "ehl-i hîref" denmiştir.

ÖNEMLİ

KLASİK DÖNEM OSMANLI SANATI

Hat	- İslamî güzel yazı sanatı olup küfî, sülûs, nesih, divanî, rika, tevki, icazet, talik, celi gibi çeşitleri vardır. Sanatçılarına hattat, eserleri çoğaltanlara müstensih denir. - Osmanlı Devleti'nde Amasyalı Şeyh Hamdullah, Mustafa Râkım Efendi, Hâfız Osman, Ahmet Akşemseddin Karahisarî vb. pek çok hattat yetişmiştir.
Tezhip	Kitap süsleme sanatıdır. Altınlamak, yaldızlamak anlamına gelir. Sanatçılarına müzehhip denir. Kara Mehmet önemli tezhip ustalarından biridir.
Minyatür	- Kitaplara çizilen küçük resim sanatıdır. Sanatçılarına nakkaş (musavver) denir. Matrakçı Nasuh: Kanuni döneminin ünlü minyatürcüsüdür. Tuhfetü'l-Guzât (Gazilere Armağan) ve 128 minyatürlük Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn adlı eserleri ünlüdür. Levni: Lâle Devri'nin ünlü minyatür sanatçısıdır. Surname adlı eseriyle ünlüdür. Nakkaş Osman: Hünernâme adlı eseriyle ünlüdür. - Ayrıca Nigârî, Sinan Bey ve Şiblizâde Ahmet gibi minyatür sanatçıları da vardır.
Çini	Seramiklerle yapılan iç ve dış duvar süsleme sanatıdır. Osmanlı'da çini üretiminde gelişen başlıca şehirler İznik, Kütahya ve İstanbul'dur.
Ciltçilik	Ciltçilik ile uğraşanlara mücellit adı verilmiştir.
Ebru	Su üzerine yayılmış toz boyları kâğıt üzerine aktarmak suretiyle yapılan bir sanat olup bu sanatla uğraşanlara ebruzen adı verilmiştir.

BATI ETKİSİNDE GELİŞEN OSMANLI SANATI

Resim	- Osmanlı'da portresini yaptıran ilk padişah Fatih Sultan Mehmet'tir. (Gentile Bellini) - Fatih Dönemi'nde yaşayan Sinan Bey'in "Gül Koklayan Fatih" adlı tablosu meşhurdur. Şeker Ahmet Paşa: 1874'te Osmanlı'da (İstanbul) ilk resim sergisini açmıştır. Osman Hamdi Bey: Osmanlı Devleti'nde ilk arkeoloji müzesi ile 1882'de ilk resim okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ni açmıştır. Silah Taciri, Kur'an Okuyan Kız ve Kaplumbağa Terbiyecisi ünlü eserleri arasında yer alır.
Müzik	- Osmanlı Devleti'nde musiki eğitimi Enderun Mektebi'nde verilirdi. 1917'de faaliyete geçen Darülelhan'da (konservatuar) da müzik eğitimi verilmiştir. - Abdülkadir Merâî, Mustafa İtrî Efendi ("Nevakâr" makamı ile "Tuti-i Mucize-i Guyem" bestesiyle ünlüdür.), Hacı Arif Bey, Tamburi Ali Efendi, Tamburi Cemil Bey, İsmail Dede Efendi ("Yine Bir Gülnihal" adlı eserin bestecisidir.) bu alanda önemli isimlerdir.
Tiyatro	İlk Osmanlı tiyatrosu Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosu'nda kurduğu topluluktur. 1914'te kurulan Darübedayi, Türkiye'de Batılı anlamda tiyatronun gelişmesinde önemli değişimi sağlamış Osmanlıdaki ilk konservatuar kurumudur. İstanbul Şehir Tiyatroları'nın temelini oluşturmuştur. Müslüman oyuncular ilk kez burada sahneye çıkmıştır.

XIII. OSMANLI DEVLETİ'NDE MİMARİ

- Osmanlı mimari eserleriyle ilgili sorularda özellikle mimari eserlerin "adına", "bulunduğu şehre" ve "Avrupa etkisiyle yapılıp yapılmadığına" dikkat etmeniz gerekmektedir.

OSMANLI DEVLETİ'NDE MİMARİ

ERKEN DÖNEM (1300-1453)

- Hacı Özbek Camii (İznik)
- **Süleyman Paşa Medresesi**
- Yeşil Camii (Bursa)
- Ulu Camii (Bursa)
- **Üç Şerefeli Cami (Edirne)**
- Yeşil Türbe (Bursa)
- **Anadolu Hisarı (Güzelcehisar)**
- Edirne Sarayı

KLASİK DÖNEM (1453-1718)

- **Topkapı Sarayı**
- **Çinili Köşk (İstanbul)**
- Fatih Camii ve Külliyesi
- **Rumelihisarı (Boğazkesen)**
- Kilitbahir Kalesi
- II. Bayezid Külliyesi (Edirne)
- **Şehzade Camii (İstanbul)**
- **Süleymaniye Camii (İstanbul)**
- **Selimiye Camii (Edirne)**
- **Sultanahmet Camii (İstanbul)**
- Eyüp Sultan Külliyesi
- Mostar Köprüsü (Bosna)
- Kapalı Çarşı (İstanbul)

ÖNEMLİ

Mimar Sinan'ın Eserleri

Şehzade Camii (Çıraklık)

Süleymaniye Camii (Kalfalık)

Selimiye Camii (Ustalık)

GEÇ DÖNEM (Lale Devri ve Sonrası)

- Sadâbad Kasrı (İstanbul)
- III. Ahmet Çeşmesi (İstanbul)
- **Nuru Osmaniye Camii (İst.)**
- Laleli Camii (İstanbul)
- Ortaköy Camii (İstanbul)
- Selimiye Kışlası (İstanbul)
- **İshak Paşa Sarayı (Ağrı)**
- Yıldız Sarayı (İstanbul)
- Çırağan Sarayı (İstanbul)
- Dolmabahçe Sarayı (İstanbul)
- Beylerbeyi Sarayı (İstanbul)
- Aynalıkavak Kasrı (İstanbul)
- Alman Çeşmesi (İstanbul)

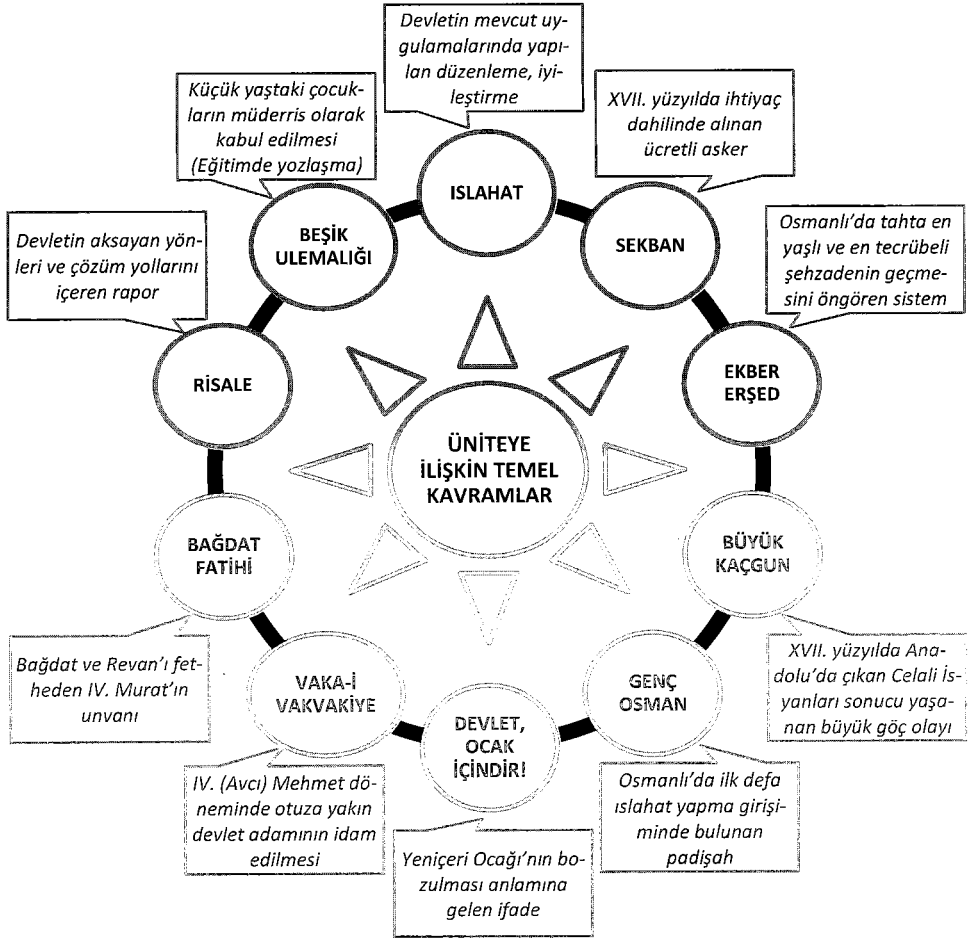
DİKKAT!

Bu yapılarda
Avrupa etkisi vardır.

- İznik'teki Süleyman Paşa Medresesi (İznik Orhanîyesi) Osmanlı'daki ilk medresedir. (Orhan Bey Dönemi)
- II. Murat tarafından yaptırılan **Edirne Üç Şerefeli Cami** Osmanlı'da ilk dört minareli cami olarak bilinir.
- Fatih tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı'nın birinci avlusundaki **Çinili Köşk** en eski köşk yapısıdır.
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi**, 2011 yılında UNESCO tarafından "Dünya Mirası Listesi"ne alınmıştır.
- 1609-1616 yılları arasında **Sedefkâr Mehmet Ağa** tarafından inşa edilen **Sultan Ahmet Camii** Avrupalılar tarafından "**Mavi Cami (Blue Mosque)**" olarak adlandırılmaktadır. (İlk altı minareli cami olarak bilinir.)
- Osmanlı mimarisinde ilk ciddi değişim **Lale Devri** ile başlamış, mimari anlayış Avrupa etkisinde gelişmiştir. Bunlar içerisinde III. Ahmet Çeşmesi sivil mimarinin en güzel örneğidir.
- Öte yandan XVIII. yüzyılın sonlarına doğru barok ve rokoko tarzı üslûplar yaygınlaşmıştır. Bu tarz Avrupa mimarisinin ilk cami örneği ise **Nuru Osmaniye Camii**'dir. Ayrıca Avrupa etkisinin de görüldüğü Ağrı/Doğu-bayazıt'taki **İshak Paşa Sarayı**'nda ilk kez kalorifer sistemi uygulanmıştır.

XVII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ (DURAKLAMA DÖNEMİ)

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı tarihinde 1579'da Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümünden 1699 Karlofça Barış Antlaşması'na kadar geçen döneme "**Duraklama Dönemi**" adı verilmiştir. Bu dönem **en fazla taht değişikliğinin olduğu** dönemdir.
- Bu dönemde savaşların uzun sürmesi, yönetimdeki aksaklıklar, askeri ve ekonomik yapıdaki bozulmalar ve bunların sonucunda ortaya çıkan isyanlara bağlı olarak devlet kurumları zamanla işlerliğini yitirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak **ilk kez** ıslahat çalışmaları bu dönemde yapılmıştır.

II. DURAKLAMANIN NEDENLERİ

DURAKLAMANIN	
İÇ NEDENLERİ	DIŞ NEDENLERİ
Merkezî Yönetimin Bozulması III. Mehmet Dönemi'nde sancak sistemine son verilerek kafes usulüne geçilmesi (Dene-yimsiz ve yeteneksiz padişahlar tahta çıkacak) - Saray kadınlarının yönetimde etkili olması - Rüşvet ve iltimas ile yönetime yeteneksiz kişilerin getirilmesi	Devletin Doğal Sınırlara Ulaşması - Osmanlı Devleti'nin İran, Avusturya gibi devletlerle komşu olması - Çöl, okyanus, dağlar gibi doğal nedenlere bağlı olarak ilerlemenin durması
Ordu ve Donanmanın Bozulması - Yeniçeri Ocağı'nın bozulması "Ocak, devlet içindir" anlayışı yerine "Devlet, ocak içindir" anlayışının benimsenmesi - Tımar sisteminin bozulması ve buna bağlı olarak güvenlik ve üretim faaliyetlerinde sorunların ortaya çıkması	Coğrafi Keşiflerle Ticaret Yollarının Değişmesi Coğrafi Keşifler sonucu Avrupa devletlerinin yeni ticaret yolları bulması ve Osmanlı Devleti'nin denetiminde olan İpek ve Baharat yollarının önemini kaybetmesi
Ekonominin Bozulması - Tımar sisteminin bozulmasına bağlı olarak tarım gelirlerinin azalması - Ganimetlerin ve vergilerin azalması - Sık sık yaşanan padişah değişikliklerinin hazineye yük olması (Cülûs bahşişi) - Saray masraflarının artması (Lüks ve israf)	Reform ve Rönesans Hareketleri Almanya'da ortaya çıkan Reform hareketleri özgür düşünceye ortam hazırlarken, İtalya'da ortaya çıkan Rönesans hareketleri de Avrupa'yı bilim ve teknik alanında geliştirmiştir. - Osmanlı Devleti ise bu gelişmelere ayak uyduramamış ve Avrupa'nın gerisinde kalmıştır.
Eğitim Sisteminin Bozulması Pozitif bilimlerin okutulmaması Beşik ulemalığının ortaya çıkmasıyla eğitimde yozlaşmanın yaşanması	Osmanlı'ya Karşı Oluşturulan "Kutsal İttifak" - Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'ne karşı birleşerek kurdukları ittifaklarla Osmanlı'nın ilerleyişini durdurmayı amaçlamışlardır. - Kutsal İttifak içerisinde şu devletler vardı: 1) Rusya (Ortodoks) 2) Venedik (Katolik) 3) Avusturya (Katolik) 4) Lehistan (Katolik) 5) Malta (Katolik)
Sosyal Yapının Bozulması - Tımar sisteminin bozulmasıyla güvenlik sorunlarının artması ve isyanların çıkması - Üretim ve güvenlik sorunu nedeniyle şehirlere göçlerin artması - Halkın devlete olan güveninin azalması	

III. DURAKLAMA DÖNEMİ İSYANLARI

Bu isyanlarda Avrupa'nın ve milliyetçilik akımının etkisinden söz edilemez.

DURAKLAMA DÖNEMİ İSYANLARI

İSTANBUL İSYANLARI (Merkez İsyanları)

- **İstanbul'da** Yeniçeri askerlerinin çıkardığı isyanlardır.
- Temel sebebi otorite boşluğuna bağlı **ekonomik** sıkıntılar olup isyanlar rejime **değil**, kişilere yönelik çıkmıştır.
- Bu isyanların en önemlisi II. (Genç) Osman'a karşı çıkan isyandır. **Hotin Seferi** dönünde Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünen Genç Osman öldürülmüştür.
- IV. (Avcı) Mehmet Dönemi'nde ise 36 devlet adamının idamıyla sonuçlanan **Vakay-i Vakvakiye (Çınar Olayı)** adı verilen olay yaşanmıştır.

CELÂLİ İSYANLARI (Anadolu İsyancıları)

- XVII. yüzyılda Anadolu'da çıkan isyanlardır.
- Bu isyanların adı, **Yavuz döneminde Tokat'ta çıkan Bozoklu Celâl İsyanı**ndan gelir.
- Temel sebebi, tımar sisteminin ve merkezî otoritenin bozulmasına bağlı ortaya çıkan **sosyal ve ekonomik** sıkıntılardır.
- Bu isyanlar arasında en önemli olanları Karayazıcı, Tavi Ahmet, Canbolatoğlu, Kalenderoğlu, Katircioğlu, Gürcü Nebî ve Deli Hasan isyanlarıdır.

EYALET İSYANLARI

- Merkeze uzak eyaletlerde çıkan isyanlardır.
- İsyanların **temel sebebi**, artan vergiler ve eyaletlerde devlet denetimini azaltmaktır.
- Eflâk, Boğdan, Kırım, Yemen, Trablusgarp vb. bölgelerde çıkan isyanları, Sivas Valisi **Var-dar Ali Paşa** ve Erzurum Valisi **Abaza Mehmet Paşa** bazı yerel yöneticilerin isyanları izlemiştir.

DURAKLAMA DÖNEMİ'NDE BAZI SİYASİ GELİŞMELER

- İran ile imzalanan **Ferhat Paşa Antlaşması** ile Osmanlı **doğuda en geniş sınırlarına** ulaşmıştır.
- Avusturya ile yapılan **Haçova Savaşı** Osmanlı'nın batıda kazandığı **son meydan savaşıdır**.
- Avusturya ile imzalanan **Zitvatorok Antlaşması** ile Osmanlı'nın **Avrupa'daki üstünlüğü son** bulmuştur.
- İran ile imzalanan **Kasr-ı Şirin Antlaşması** ile günümüz Türkiye-İran sınırının temelleri atılmıştır.
- Lehistan ile imzalanan **Bucaş Antlaşması** ile Osmanlı **batıda en geniş sınırlarına** ulaşmıştır.
- Rusya ile imzalanan **Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması** Osmanlı-Rusya arasındaki **ilk resmî antlaşmadır**.
- 1683 II. **Viyana Kuşatması**'nda Sadrazam **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa** komutasındaki Osmanlı ordusu bozguna uğramış ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilmiştir.
- Osmanlı-Avusturya-Venedik-Lehistan arasında imzalanan **Karlofça Antlaşması** ile Osmanlı ilk kez büyük çapta toprak kaybetmiştir. (Osmanlı için "Gerileme Dönemi" başlamıştır.)
- Rusya, 1700 **İstanbul Antlaşması** ile Azak Kalesi'ni alıp **Karadeniz'e inme** politikasında **ilk adımı** atmıştır.

IV. DURAKLAMA DÖNEMİ [XVII. YÜZYIL] ISLAHATLARI

- XVII. yüzyıldaki ıslahatların amacı **devlete eski gücünü kazandırmak, yönetim, ordu ve maliyeyi düzeltmekti**. Ancak ıslahatlar yüzeysel kalmış, sorunların sebeplerine inilememiş ve ıslahatlar kalıcı olmamıştır.

XVII. YÜZYIL ISLAHATLARININ ÖZELLİKLERİ

ÖNEMLİ

- **Baskı, şiddet ve korkuya** dayalıdır.
- ıslahatlarda **Avrupa örnek alınmamıştır**. (Dikkat! ÖSYM bu özelliğe çok değinmiştir!)
- Sadece **askerî ve ekonomik alanlarda** ıslahat yapılmıştır.
- **Eğitim, hukuk ve yönetim alanlarında** ıslahat **yapılmamıştır**.
- Köklü ıslahatlar yapılamamış, yüzeysel kalmış ve kalıcı **olamamıştır**.
- ıslahatların **amacı merkezi otoriteyi güçlendirmektir**.
- ıslahatlar kişilere bağlı kalmış, devlet politikası haline **gelememiştir**.

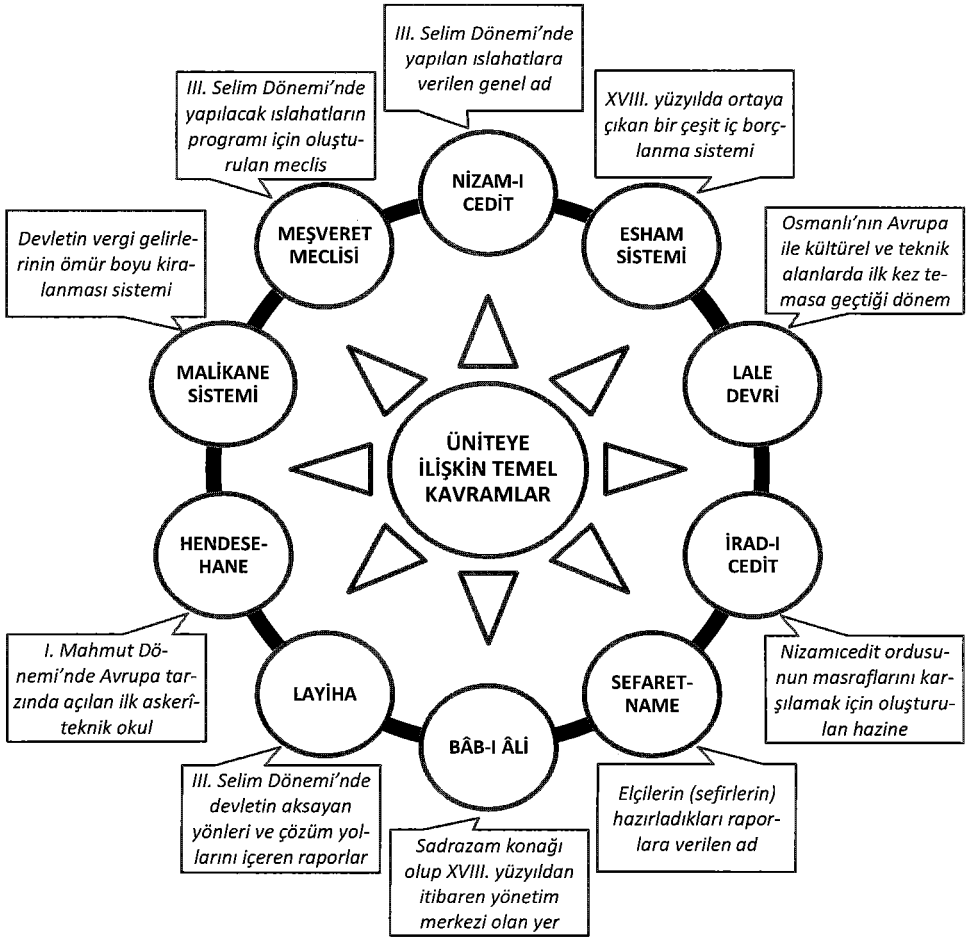
XVII. YÜZYIL ISLAHATÇI DEVLET ADAMLARI

ÖNEMLİ

I. Ahmet***	• Veraset sisteminde son değişikliği yaparak Ekber ve Erşed (en büyük ve olgun olan kardeş) kuralını getirmiş ve kardeş katli yasasını kaldırmıştır.
Kuyucu Murat Paşa	• I. Ahmet Dönemi sadrazamlarından biri olup Celali İsyanlarını bastırmak ve otoriteyi güçlendirmek için baskı ve şiddete başvurmuştur.
II. Osman (Genç)***	• XVII. yüzyılda sosyal alanda ıslahat yapan ilk Osmanlı padişahıdır . • İlk kez saray dışından evlenerek saray kadınlarının etkinliğini azaltmıştır. • Şeyhülislamın "fetva vermek" dışındaki yetkilerini kısıtlamıştır. • Başkenti İstanbul'dan Anadolu'ya taşımayı düşünmüştür. • Hotin Seferi dönüşünde ilk kez Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünmüş ancak bu düşüncesi hayatına mâl olmuştur.
IV. Murat*** (Bağdat Fatih)	• Baskı ve şiddete dayalı bir disiplin sağlamış; gece sokağa çıkmayı, içki ve tütün kullanmayı yasaklamış, kahvehaneleri de kapattırmıştır. • Devlet sorunlarını ve çözüm yollarını tespit etmek için ilk kez çeşitli raporlar hazırlatmıştır. Bunlardan en önemlisi Koçi Bey Risalesi' dir. • Bu dönemde ayrıca Kâtip Çelebi , Lütfi Paşa, Gelibolulu Mustafa Âli, Veysi ve Hasan Kâfi el-Akhisari de çeşitli raporlar hazırlamıştır.
Tarhuncu Ahmet Paşa	• IV. Mehmet (Avcı) Dönemi sadrazamlarından biri olup devletin gelir ve giderlerini hesaplayarak ilk kez modern bir denk bütçe hazırlamıştır. • Saray masraflarını kısmak istemesi hayatına mâl olmuştur.
Köprülüler Dönemi	• IV. Mehmet (Avcı) Dönemi sadrazamlarından Köprülü Mehmet Paşa'dan itibaren saraya şartlar sunarak sadrazamlığı kabul etmişlerdir. • Bu dönemde askerî ve mali alanda birçok ıslahat yapılmıştır. • Duraklamanın içinde Yükselme Dönemi olarak kabul edilen Köprülüler Dönemi'nde ayrıca; Köprülü Fazıl Ahmet (Girit Fatih) , Köprülü Fazıl Mustafa ve Amcazade Hüseyin paşalar da çeşitli ıslahatlar yapmıştır.

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ (GERİLEME DÖNEMİ)

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. DÖNEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı tarihinde 1699 Karlofça Antlaşması'ndan 1792 Yaş Antlaşması'na kadar geçen döneme "**Gerileme Dönemi**" adı verilmiştir. Bu dönem **en çok Rusya** ile mücadele edilmiştir.
- Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılda askerî, ekonomik, teknik, bilim ve kültür alanlarında Avrupa'dan geri kaldığını fark etmiş ve bu doğrultuda **Avrupa'yı örnek alan** bir dizi islahat hareketine girişmiştir. Avrupa'nın pek çok alanda üstünlüğü **ilk kez** bu dönemde kabul edilmiştir.

II. GERİLEME DÖNEMİ'NDE BAZI SİYASİ GELİŞMELER

GERİLEME DÖNEMİ'NDE BAZI SİYASİ GELİŞMELER

- Avusturya ile imzalanan 1718 **Pasarofça Antlaşması** ile Osmanlı **Avrupa'nın üstünlüğünü ilk kez** kabul etmiştir. Bu antlaşma aynı zamanda Osmanlı'da **Lale Devri'nin** başlangıcıdır.
- Osmanlı-Avusturya-Rusya arasında imzalanan 1739 **Belgrat Antlaşması** imzalanan **son kazançlı** antlaşmadır. Nitekim bu antlaşma ile **Karadeniz'in** Osmanlı'ya ait olduğu **son kez** kabul edilmiştir. Ayrıca **Fransa** arabuluculuk yaptığı için kapitülasyonlar sürekli hâle getirilmiştir. (1740)
- 1768-1774 yılları arasında **Rusya** ile yapılan savaşta **ilk kez** bir Rus donanması **Akdeniz'e** girmiş ve **Çeşme'de** Osmanlı donanmasını yakmıştır. (6 Temmuz 1770) (**Çeşme Baskını**)
- Rusya ile imzalanan 1774 **Küçük Kaynarca Antlaşması** ile;
 - Osmanlı **ilk kez** savaş tazminatı ödemiştir.
 - Rusya'ya **ilk kez** kapitülasyon verilmiştir.
 - Rusya Ortodokslar bahanesiyle **ilk kez** Osmanlı'nın iç işlerine karışma fırsatı yakalamıştır.
 - Kırım bağımsız** olmuş, böylece **ilk kez** halkı Müslüman ve Türk olan bir bölge kaybedilmiştir.
- Rusya ile imzalanan 1792 **Yaş Antlaşması** ile Osmanlı Devleti **Kırım'ın** Rusya'ya ait olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca bu antlaşma Osmanlı'da "**Dağılma Dönemi**"nin başlangıcıdır.

III. GERİLEME DÖNEMİ [XVIII. YÜZYIL] ISLAHATLARI

ÖNEMLİ

XVII. YÜZYIL ISLAHATLARININ ÖZELLİKLERİ

- Islahatlarda **ilk kez Avrupa** örnek alınmıştır.
- Bilim, kültür, eğitim, teknik, sanat, askerlik ve maliye alanlarında ıslahatlar yapılmıştır.
- Yenilgiler nedeniyle daha çok **askerî** alanda ıslahat yapılmış, **hukuk** alanında ıslahat **yapılmamıştır**.
- Lâle Devri'nde** ise bundan farklı olarak **askerî** alanda ıslahat **yapılmamıştır**.
- Islahatlar kişilere bağlı kalmış, bir devlet politikası haline gelememiştir.
- Islahatlar yenicîlerin ve ulemanın tepkisiyle karşılaşmıştır.
- XVII. yüzyıl ıslahatlarına göre daha başarılı olmakla beraber devletin çöküşü önlenememiştir.
- Devlet adamları tarafından yapılmış, **halkın desteği alınmamıştır**.

A. LALE DEVRİ (III. AHMET DÖNEMİ) ISLAHATLARI (1718-1730)

- Osmanlı tarihinde Avusturya ile imzalanan 1718 **Pasaroçça Antlaşması** ile başlayıp 1730'da meydana gelen **Patrona Halil İsyanı**'na kadar süren döneme "**Lale Devri**" adı verilmektedir.
- Batı dünyasıyla siyasi ilişkiler dışında teknik ve kültür alanlarında da temasa geçilmesi gerekliliğinin **ilk kez** ortaya çıktığı bu dönemin padişahı **III. Ahmet**, sadrazamı **Nevşehirli Damat İbrahim Paşa**'dır.

ÖNEMLİ

LALE DEVRİ'NDE

- 1727'de **Sait Efendi** ve **İbrahim Müteferrika** tarafından **ilk özel Türk matbaası** açılmıştır.
- Yalova'da ilk kâğıt fabrikası** açılmıştır.
- Matbaaya **hattatlar**, **müstensihler** (eser çoğaltan kişiler) ve **ulema** büyük tepki göstermiştir. Bunun üzerine dinî kitapların elde yazılmasına, diğer eserlerin ise matbaada basılmasına karar verilmiştir.
- Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip edebilmek için Avrupa başkentlerinde **geçici elçilikler** açılmıştır. **Paris'e** gönderilen geçici elçi **Yirmisekiz Çelebi Mehmet** olup eseri **Paris Sefaretnamesi**'dir.
- İstanbul'da çini ve kumaş fabrikası** açılmıştır.
- Doğu ve Batı klâsiklerinden ilk kez Türkçeye çeviri** yapılmıştır.
- Yeniçerilerden **ilk kez Tulumbacılar Ocağı** adıyla **itfaiye teşkilatı** oluşturulmuştur.
- Doğu etkisiyle sağlık alanında ilk kez "çiçek aşısı"** uygulanmıştır.
- Avrupa'dan **barok** ve **rokoko** tarzı mimari örnek alınarak pek çok mimari eser inşa edilmiştir. (**Sadâbad Kasrı**, **III. Ahmet Çeşmesi**, **Nuru Osmaniye Camii**, **Lâleli Camii** gibi)
- Dönemin en ünlü minyatür sanatçısı **Levni**'dir. En ünlü eseri "**Surname**"dir.
- Dönemin en ünlü divan şairi ise **Nedim**'dir.
- Lale Devri**, **İran Seferi'nin başarısız olmasının da etkisiyle zevk ve sefahate karşı olanların çıkardığı 1730 Patrona Halil İsyanı** ile sona ermiştir. İsyan sonucunda **III. Ahmet tahtan indirilmiştir**.

UNUTMA!

- Lale Devri'nde **askerî alanda islahat yapılmamıştır**.
- Lale Devri'nde **sadece İran ile savaşılmıştır**.

B. I. MAHMUT DÖNEMİ ISLAHATLARI (1730-1754)

- XVIII. yüzyılda **askerî alanda ilk kez** Avrupa tarzı islahatların yapıldığı dönemdir.
- Avrupa'nın askerî üstünlüğü **ilk kez** bu dönemde kabul edilmiştir.
- Fransız asıllı Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa)** Humbaracı Ocağı'nın başına getirilmiştir.

Humbaracı Ahmet Paşa ismini alan **Comte de Bonneval** Avrupa'dan getirilen **ilk askerî uzmandır**.

- Osmanlı ordu sistemi **bölük, tabur, alay** sistemine göre yeniden düzenlenmiştir.
- Avrupa tarzı **ilk teknik subay ve mühendis okulu olan Hendesehane** açılmıştır.

C. III. MUSTAFA DÖNEMİ ISLAHATLARI (1757-1774)

- ✎ Bu dönemde bütçe açıklarını gidermek ve devlet harcamalarına finansman sağlamak amacıyla **Esham Kanunu** çıkartılarak **ilk kez iç borçlanmaya** gidilmiştir.

Kelime anlamı "**pay, hisse**" olan **esham** bir **iç borçlanma** sistemi olup **temsili kâğıt paraya geçişin ilk aşaması** olarak kabul edilmektedir. İlk iç borç "**Galata Sarrafları**"ndan alınmıştır.

- ✎ Bu dönemde **Baron de Tott** tarafından **Sûrat Topçuları Ocağı** kurulmuştur.

D. I. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ ISLAHATLARI (1774-1789)

- ✎ III. Mustafa Dönemi'nde çıkarılan **Esham Kanunu uygulamaya konmuştur**. Bunun sebebi, Osmanlı Devleti'nin 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması gereği Rusya'ya vermek zorunda olduğu savaş tazminatıdır.
- ✎ 1775'te **Baron de Tott**'un yardımlarıyla **Mühendishane-i Bahr-i Hümayun** açılmıştır.
- ✎ Avrupa'dan getirilen uzmanların "**Müslüman olma ve Osmanlı kıyafeti giyme**" şartı kaldırılmıştır.
- ✎ Subay yetiştirmek amacıyla **İstihkâm Okulu** açılmıştır.
- ✎ Yeniçeri sayımı yapılmıştır.
- ✎ Ulûfe alımı ve satımı yasaklanmıştır.
- ✎ **Cülus bahşişi kaldırılmıştır**. (Yeniçerileri olumsuz etkilemiş, sadrazam Halil Hamit Paşa idam edilmiştir.)

E. III. SELİM (NİZAM-I CEDİT) DÖNEMİ ISLAHATLARI (1789-1807)

ÖNEMLİ

NİZAM-I CEDİT DÖNEMİ'NDE

- III. Selim ıslahatlara **ilk kez plânli ve programlı** olarak başlayan padişah'tır.
- Bu dönem Osmanlı devlet yapısında **ilk radikal** değişiklikler yapma eğiliminin olduğu dönemdir.
- **Meşveret Meclisi** toplanarak yapılacak ıslahatlar için raporlar (**layihalar**) hazırlanmıştır.
- **Nizam-ı Cedit** adı ile **ilk kez Batılı tarzda bir ordu** kurulmuştur.
- Bu ordunun masraflarını karşılamak için **İrad-ı Cedit** adlı bir hazine kurulmuştur.
- Şeyhülislamların yetkileri kısıtlanmış, ordunun eğitimi için Levent ve Selimiye Kışalari yaptırılmıştır.
- Askerî okullarda **ilk kez yabancı dil (Fransızca)** eğitimi başlamış, Fransa'dan subaylar ve eğitimciler getirilmiştir.
- 1795'te Ebubekir Râtip Efendi'nin raporları doğrultusunda **Mühendishane-i Berr-i Hümayun** (Kara Mühendishanesi) açılmıştır.
- Avrupa'da **ilk kez daimî elçilikler** açılmıştır. **İlk daimî elçilik Londra'da** açılmış, **ilk daimî elçi** olarak da **Yusuf Ağâh Efendi** Londra'ya gönderilmiştir. Avusturya'ya elçi olarak gönderilen ve Viyana dönüşünde Avrupa'daki askerî ve sosyal hayatı anlatan **Sefaretnamesi**yle ünlü kişi ise **Ebubekir Râtip Efendi**'dir.
- **Matbaa-i Âmire** adıyla **ilk devlet matbaası** kurulmuştur.
- Ülke parasının değerini korumak amacıyla **ilk kez "yerli malı"** teşvik edilmiştir.
- III. Selim'in ıslahatlarına yeniçeriler ve ulema tepki göstermiş, bu tepkilerin sonucu olarak 1807'de **Kabakçı Mustafa İsyanı** patlak vermiş ve bu isyanla Nizam-ı Cedit Dönemi son bulmuştur.

AKKA SAVUNMASI

- III. Selim Dönemi'nde kurulan **Nizam-ı Cedid** ordusu, 1798'de **Cezzar Ahmet Paşa** komutasında **Mısır'ı** işgal eden Fransızlara karşı **Akka Kalesi**'ni savunmuş ve **ilk** zaferini elde etmiştir. Akka mağlubiyeti sonrasında **Napolyon** "Eğer Türkler beni Akka önünde durdurmasaydı, bütün Doğu'yu ele geçirmek işten bile olmayacaktı. Ancak kader, Akka'da beni bir ihtiyarın oyuncağı etti." demiştir.

YÖNETİM VE BÜROKRASİDE DEĞİŞİM

BÂB-İ ÂLİ

- XVIII. yüzyıldan itibaren divan toplantıları sadrazamın konağında (**Bâb-ı Âli**) yapılmaya başlamıştır.
- Bu değişimle Bâb-ı Âli yeni **hükümet merkezi** hâline gelmiş, **reisülküttabın** önemi de artmıştır.

ÂYANLIK

- Osmanlı toplumunda şehirlerde çeşitli sosyal ve meslek gruplarının **seçkinleri** arasında yer alırlardı. (**Eşraf**)
- Vergilerin belirlenmesi ve toplanmasında yöneticilere yardımcı olurlardı.
- **XVIII. yüzyılda** güçlenip siyasi alanda da söz sahibi olmaya başlamışlardır.

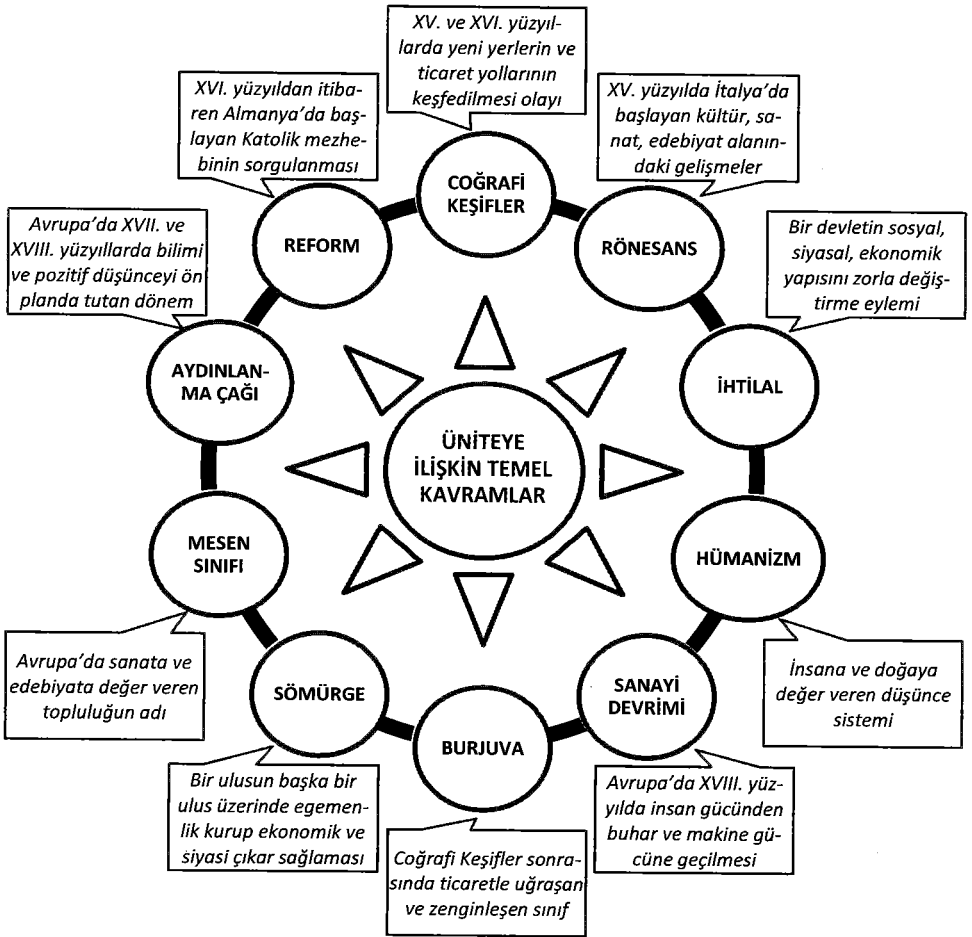
MALİKANE SİSTEMİ

- XVII. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış bir vergi toplamam sistemidir.
- İltizam sisteminin yerini alan bu sistem, mukataa toprakların "**muaccele**" adı verilen satış bedeli ile **ömür boyu kiralanmasıdır**.
- Bu sistem **ekonomi** ve **güvenlik** alanında katkı sağlamıştır.

ÖNEMLİ NOTLAR

AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER VE OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ

Bu üniteden ortalama "0-1" soru sorulmaktadır.

A. COĞRAFİ KEŞİFLER

- XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupalıların yeni ticaret yolları arama ve dünyayı keşfetme girişimlerine Coğrafi Keşifler adı verilmektedir. Bu sürecin başlamasında en etkili gelişme **pusulanın** kullanılmasıdır.

ÖNEMLİ BAZI KEŞİFLER	
Kristof Kolomb	• Atlas Okyanusu'nu aşarak Amerika Kıtası'nı bulmuştur. (1492)
Amerigo Vesputi	• Kristof Kolomb'un ölümünden sonra, Amerika'nın yeni bir kıta olduğunu ispatlamış ve kıtaya onun adı verilmiştir. (Amerika)
Bartolomeu Diaz	• Afrika'nın güneyine ulaşarak 1487'de Ümit Burnu'nı bulmuştur.
Vasco de Gama	• 1498'de Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan'a varmıştır.
Ferdinand Magellan	• 1518-1521 yılları arasında ilk dünya seferini düzenlemiş, yolda yerlilerce öldürülmüştür. Ayrıca Büyük Okyanus'a Pasifik adını veren kişidir.
Sebastian Del Kano	• Magellan tarafından başlatılan batıya seyahati tamamlayarak (1522) dünyanın yuvarlak olduğunu ilk kez ispatlamıştır.

- Coğrafi Keşifler neticesinde;

- ★ Hristiyanlık yayılmış, buna karşın din adamlarına ve kiliseye olan güven azalmıştır.
- ★ Domates, vanilya, patates, tütün, kakao gibi bitki türleri ile Avrupalılar **ilk kez** tanışmıştır.
- ★ Sömürgecilik dönemi başlamış, ticaretle uğraşan **burjuva sınıfı** daha da zenginleşmiştir.
- ★ Akdeniz limanları eski önemini kaybetmiştir.
- ★ Keşfedilen yerlere pek çok insan göç etmiş, Avrupa kültürü yeni yayılma alanları bulmuştur.
- ★ Avrupa'da sanata ve edebiyata değer veren **mesen** sınıfı ortaya çıkmıştır.

OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu İpek ve Baharat yolları önemini kaybetmiştir.
- Ticaret yollarının değişmesiyle Osmanlı ekonomik yönden büyük gelir kaybına uğramıştır.
- Osmanlı'nın vergi gelirleri azalmış, bu nedenle **kapitülasyonlar** artırılmak zorunda kalmıştır.
- Keşfedilen yerlerde bol miktarda bulunan altın ve gümüş gibi değerli madenler Avrupa'dan Osmanlı pazarına girmiş, bu da Osmanlı Devleti'nde **enflasyonun** yükselmesine neden olmuştur.
- Osmanlı topraklarında kervan yolları üzerinde faaliyet gösteren halk ve zanaatkarlar işsiz kalmış, bu durum Osmanlı Devleti'nde ekonomik sıkıntılara zemin hazırlamıştır.

B. RÖNESANS (Yeniden Doğuş)

- XV. ve XVI. yüzyıllarda önce **İtalya'da** başlayan ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde görülen edebiyat, güzel sanatlar, bilim ve teknik alanında görülen gelişmelere **Rönesans** adı verilir.

- ✎ Rönesans hareketlerinin yayılmasıyla birlikte Orta Çağ Avrupası'nın baskıcı skolastik düşüncesine karşı çıkılmış, insan ve doğa sevgisini temel alan **hümanizm** akımı ortaya çıkmıştır. Bu da Avrupa'da bilimsel gelişmelerin önü açmıştır.

OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- Osmanlı Devleti XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'dan birçok konuda ileri düzeyde olduğu için Avrupa'da bilim, teknik ve sanat alanlarında yaşanan gelişmelerden uzak kalmıştır.
- Bu durum sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin bilim, teknik, sanat ve edebiyat alanlarında Avrupa'nın gerisinde kalmasına ortam hazırlamıştır.

C. REFORM (İyileştirme-Düzeltilme)

- ✎ XVI. yüzyılda ilk olarak **Almanya**'da **Martin Luther**'in kilisenin uygulamalarına karşı gelerek 1517'de Almanya'daki **Wittenberg Kalesi** kilisesinin kapısına astığı 95 maddelik bildiri ile kilisenin yanlışlıklarına itiraz etmesiyle başlayan ve Katolik mezhebindeki bozulmaları önlemek için yeni düzenlemeleri kapsayan gelişmelere **Reform** denir.
- ✎ Reform hareketlerinin yayılmasıyla birlikte Avrupa'da mezhepler arasında çatışmalar çıkmış ve Avrupa'da yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. (Almanya'da **Protestanlık**, Fransa'da **Kalvenizm**, İngiltere'de **Anglikanizm**, İskoçya'da **Presbiteryenlik** gibi)
- ✎ Ayrıca din adamlarına olan saygı ve güven azalmış, Avrupa'da ilk kez "**laik devlet**" fikri ortaya çıkmıştır. Okullar ise kiliseden alınarak halka verilmiş, böylece Avrupa'da ilk kez **laik bir eğitim** uygulaması başlamıştır.

OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- Osmanlı Devleti Reform hareketlerinden olumsuz **etkilenmemiştir**. Bunun temel sebebi, Osmanlı Devleti'nin sağladığı inanç özgürlüğü ve Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanların da **Ortodoks** mezhebine bağlı olmalarıdır.
- Osmanlı Devleti Kanuni Dönemi'nde Reform hareketlerini yakından takip etmiş, Hristiyan birliğini parçalamak için bu gelişmeleri desteklemiştir. Böylece Avrupa içlerine ilerleyiş kolaylaşmıştır.

D. FRANSIZ İHTİLALİ (1789)

- ✎ 1789'ya yaşanan Fransız İhtilali monarşik yapıya, krallık yönetiminin baskılarına ve ekonomik sıkıntılara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.
- ✎ Fransız İhtilali neticesinde;
- ★ Soyluların ve rahiplerin ayrıcalıkları kaldırılarak **eşitlik** getirilmiştir.
 - ★ Mutlakiyet düzeni yıkılmış, egemenliğin halktan geldiği kabul edilmiştir.
 - ★ Dünyaya **eşitlik, adalet, özgürlük, demokrasi, milliyetçilik** ve **laiklik** gibi kavramlar yayılmıştır.
 - ★ **Milliyetçilik** akımı tüm dünyaya yayılmaya başlamış, millî devletler kurulmaya başlamıştır.
 - ★ **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi** ilan edilmiştir.
 - ★ Evrensel nitelikte olduğu için Yeni Çağ kapanmış, **Yakın Çağ** başlamıştır.

OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, zamanla Fransız İhtilali'nin yaydığı **milliyetçilik** akımından zarar görmeye başlamıştır. Nitekim milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı Devleti'nde azınlık isyanları ortaya çıkmış ve bu durum zamanla devletin parçalanmasına yol açmıştır.
- Osmanlı Devleti milliyetçilik akımının etkisini azaltmak ve azınlık isyanlarını engellemek için; süreç içerisinde **Tanzimat Fermanı**, **Islahat Fermanı** ve **Kanunuesasi'yi** ilan etmişse de çok etkili olamamıştır.

1815 VIYANA KONGRESİ VE "METTERNICH PLANI"

- Fransız İhtilali'nden kısa bir süre sonra 1815'te **Viyana Kongresi** toplanmış ve İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya (**Dörlü İttifak**) imparatorlukların korunması yönünde karar almışlardır. (**Metternich Planı**) Ayrıca Viyana Kongresi'nde **ilk kez "Şark (Doğu) Sorunu"** kavramına yer verilmiştir.

E. SANAYİ İNKILABI

- ✎ XVIII. yüzyılda **ilk olarak İngiltere'de** başlayan, daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılan, etkileri bakımından tüm dünyayı sarsan önemli bir olaydır. Sanayi İnkılabı, üretim faaliyetlerinde insan ve hayvan gücünün yerini **makine gücünün** alması demektir.
- ✎ Sanayi İnkılabı neticesinde;
 - ★ İlk kez **dokuma** alanında kullanılan makineleşme ile birlikte fabrikalar kurulmuştur.
 - ★ Sömürgecilik faaliyetleri artmış, ham madde, iş gücü ve pazar arayışı ortaya çıkmıştır.
 - ★ Kentler hızla büyümüş ancak beraberinde işsizlik sorunu da ortaya çıkmıştır.
 - ★ İşçi-işveren arasındaki sorunlarla ilgili olarak sendikacılık girişimleri başlamıştır.
 - ★ Ham madde, sömürge ve pazar arayışı Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına ortam hazırlamıştır.

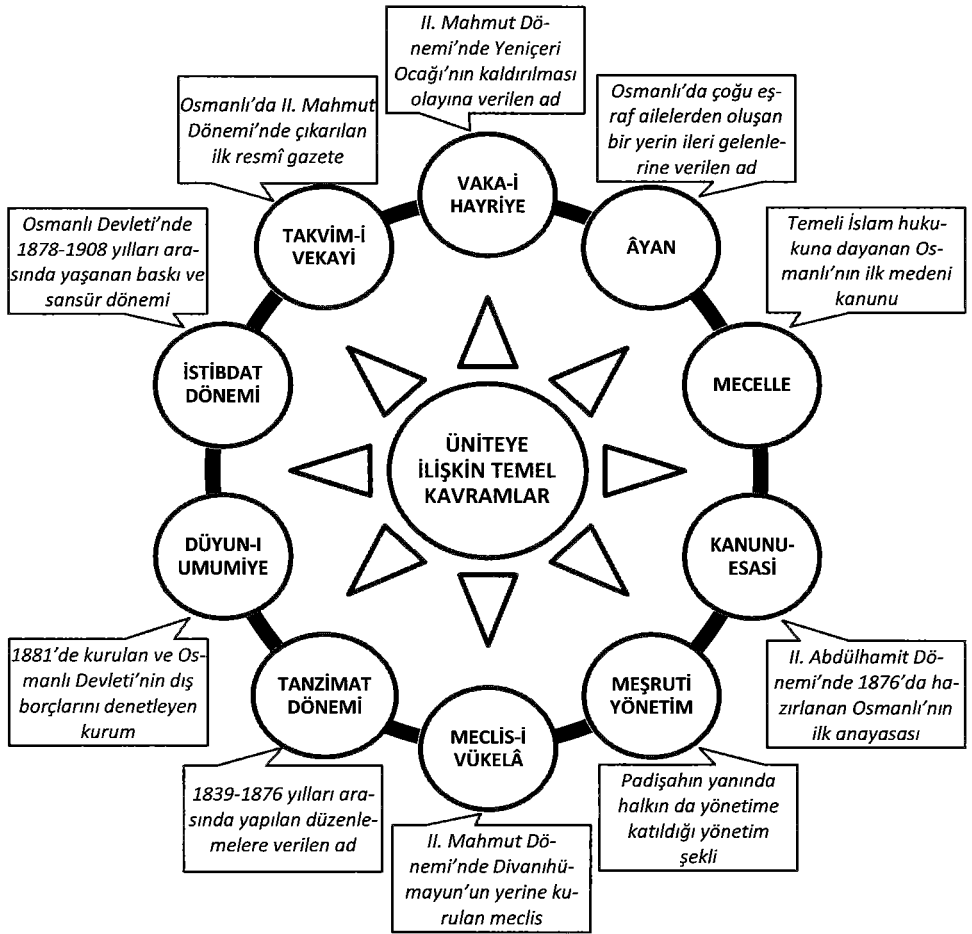
OSMANLI DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- Osmanlı topraklarına Avrupa'dan bol miktarda ucuz mal girmiştir.
- Loncalardaki küçük atölyeler ve el tezgâhları kapanmış, böylece **işsizlik artmıştır**.
- Lonca teşkilatının üretimdeki payı ve önemi azalmıştır.
- Osmanlı ülkesinde ihracat **azalırken**, ithalat **artmıştır**.
- Osmanlı dışarıya ham madde satan, karşılığında işlenmiş ürün alan bir devlet durumuna düşmüştür.
- Osmanlı Devleti Avrupa'nın **açık pazarı** haline gelmiş ve bağımlılık artmıştır.
- Ekonomideki gerileme siyasi çöküşü hızlandırmıştır.

- ✎ Osmanlı Devleti Sanayi İnkılabı'nın olumsuz etkilerine karşı;
 - ★ İthal ürünlerden alınan vergileri artırmış, ihracattan alınan vergileri azaltmıştır.
 - ★ Sanayi ve ticaretin gelişmesi için 1860'ta **Islah-ı Sanayi Komisyonu**'nu kurmuştur.
 - ★ **Teşvik Kanunu**'nu çıkararak özel sermayeye fabrika kurmaları için destek vermiştir.
 - ★ Yeni kurulacak fabrikalar için 10 yıl vergi muafiyeti getirmiştir.
- ✎ Ancak Osmanlı Devleti'nin aldığı bu önlemler çok fazla etkili olmamış ve ekonomik açıdan Avrupa'ya bağımlılık artarak devam etmiştir.

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ (DAĞILMA DÖNEMİ)

Bu üniteden ortalama "3" soru
sorulmaktadır.

I. XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

- Osmanlı Devleti, bu dönemde Avrupa devletleri arasındaki rekabetten faydalanarak ayakta kalmaya çalışmış, varlığını devam ettirebilmek için **denge politikası** izlemiştir. (Düşmanımın düşmanı, dostumdur!).

Osmanlı Devleti bu politikayı, XVIII. yüzyılın sonlarında (III. Selim Dönemi'nde) İngiltere ve Rusya'nın desteğini alarak **ilk kez Fransa'ya** karşı kullanmıştır. (Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgali üzerine).

- Osmanlı Devleti özellikle Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımından son derece olumsuz etkilenmiş; devletin varlığını sürdürmesi için askerlik, maliye, eğitim, hukuk vb. pek çok alanda ıslahat yapılmıştır.
- Bu dönemde Osmanlı Devleti için "**hasta adam**" tabirini **ilk kez Rus Çarı I. Nikola** kullanmıştır. (Kırım Savaşı sürecinde – 9 Ocak 1853)

II. DAĞILMA DÖNEMİ'NDE ÖNEMLİ SİYASİ GELİŞMELER

A. MİLLİYETÇİLİK İSYANLARI

1) Sırp İsyanı (1804-1878)

- Milliyetçilik akımı ile Rusya'nın, Slav toplulukları üzerinde uygulamaya çalıştığı **Panslavizm** politikasının etkisiyle **ilk isyan** Sırp lar tarafından 1804'de çıkarılmıştır.
- Osmanlı-Rus savaşları sonrasında Sırp lar;
 - ✳ 1812 **Bükreş Antlaşması** ile imtiyaz
 - ✳ 1829 **Edirne Antlaşması** ile özerklik
 - ✳ 1878 **Berlin Antlaşması** ile bağımsızlıkelde etmişlerdir.

2) Yunan (Rum) İsyanı (1820-1829)

- İlk isyan** 1820'de Eflâk'ta çıkmış, fakat kısa sürede bastırılmıştır. Rumların 1821'de Mora'da tekrar isyan etmeleri üzerine Mısır Valisi **Kavalalı Mehmet Ali Paşa**'dan yardım istenmiştir.
- Mehmet Ali Paşa Mora ve Girit valiliğine karşılık bu isyanı bastırmıştır. Ancak bu duruma İngiltere, Fransa ve Rusya tepki göstermiş ve Yunanistan'ın bağımsızlığını istemişlerdir. İstekleri reddedilen Avrupa devletleri bunun üzerine 1827 yılında **Navarin**'de Osmanlı donanmasını yakmıştır.

LORD BYRON

- **Don Juan** adlı eserinde İngiltere, Rusya ve Osmanlı Devleti'ndeki soyluların yaşamını anlatan İngiliz yazar **Lord Byron** 1823'te Rumları desteklemek için Yunanistan'a gelmiş ancak ateşli bir hastalığa yakalanarak savaşa katılamadan ölmüştür. (1824)

- Bu sürecin sonrasında Yunanistan Rusya ile imzalanan **1829 Edirne Antlaşması** ile **bağımsızlığını** ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde bağımsızlık kazanan ilk topluluk **Rumlar (Yunanlılar)**'dir. (1829)

- Ayrıca Edirne Antlaşması Fransa'nın **Cezayir'i** işgaline zemin hazırlamıştır. (1830).

Kuzey Afrika'da kaybettiğimiz **ilk toprak Cezayir**'dir. (1830)

- ✎ Milliyetçilik akımının etkisiyle bağımsızlık kazanan uluslar sırasıyla şu şekildedir:

OSMANLI'DAN KOPAN AZINLIKLAR	
Yunanistan (İlk)	• Edirne Antlaşması (1829)
Sırbistan-Karadağ-Romanya	• Berlin Antlaşması (1878)
Bulgaristan	• II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde (1908)
Arnavutluk	• I. Balkan Savaşı sürecinde (1913)
Araplar ve Ermeniler	• I. Dünya Savaşı sürecinde (1914-1918)

B. MISIR SORUNU (KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA İSYANI) (1831)

- ✎ XIX. yüzyıldaki en önemli iç olay Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı'dır. Bu isyan bir iç sorunken Avrupalı devletlerin bu olaya karışması nedeniyle uluslararası bir sorun hâline gelmiştir. Bu süreçte;

1) Kütahya Antlaşması (1833) (Osmanlı & Kavalalı Mehmet Ali Paşa)

- ✎ İngiltere ve Fransa'nın baskıları sonucunda imzalanan bu antlaşma ile Mehmet Ali Paşa'ya ek olarak Şam Valiliği, oğlu İbrahim Paşa'ya Adana Muhassıllığı ve Cidde Valiliği verilmiştir.
- ✎ Osmanlı Devleti'nin bir valisi karşısında bu duruma düşmesi, onun güçsüz olduğunu açıkça göstermektedir. Osmanlı, Mehmet Ali Paşa'nın tekrar isyan etmesinden endişe duymuş ve "Denize düşen, yılanı sarılır." diyerek Rusya'ya yaklaşmıştır.

2) Hünkâr İskeleyi Antlaşması (1833) (Osmanlı & Rusya)

- ✎ Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan bu antlaşmaya göre; Rusya herhangi bir saldırıya uğradığında, Osmanlı Devleti Boğazları Rusya lehine kapatacak ve bu antlaşma sekiz yıl geçerli olacaktı.
- ✎ Bu antlaşma ile Rusya'nın önemli kazanımlar elde etmesi özellikle İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmiş, böylece Boğazlar Sorunu ortaya çıkmıştır.

Boğazlar Sorunu ilk kez Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile ortaya çıkmış; İngiltere, Rusya'ya karşı Fransa ile iş birliği yapmıştır.

3) Balta Limanı Ticaret Antlaşması (1838) (Osmanlı & İngiltere)

- ✎ Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan bu antlaşmaya göre;
- İngiltere Osmanlı iç ticaretine katılabilecek,
 - İngilizler iç gümrük vergisinden muaf tutulacak,
 - %3 olan gümrük vergisi oranları; ithalatta %5, ihracatta %12 olacaktı.

Osmanlı Devleti, 1838 Balta Limanı Ticaret Sözleşmesi ile Avrupa'nın pazarı hâline gelmiş ve yarı sömürge durumuna düşmüştür.

- ✎ Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye verdiği bu ayrıcalıklar zamanla diğer Avrupa devletlerine de verilmiş, bu durum Osmanlı ekonomisini çöküntüye uğratmıştır.

UNUTMA!

• **İngiltere** öncülüğünde 1840'ta toplanan **Londra Konferansı'nda Mısır Sorunu** uluslararası alanda çözümlenmiştir. 1841'de imzalanan **Londra Boğazlar Sözleşmesi**'yle de **Boğazlar** uluslararası bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Bu sözleşme ile Osmanlı'nın Boğazlar üzerindeki mutlak egemenliği sona ermiştir.

C. KIRIM SAVAŞI (1853-1856) ve PARİS ANTLAŞMASI (1856)

- ✎ Savaşın en önemli sebebi Rusya'nın sıcak denizlere inme isteği ve Kutsal Yerler Sorunu'dur.
- ✎ Rusya'nın Eflâk-Boğdan'ı işgaliyle başlayan savaş sonucunda Rusya mağlup olmuş ve 1856'da **Paris Antlaşması** imzalanmıştır.

Modern hemşireliğin kurucusu **Florance Nightingale (Lambalı Kadın)** bu savaşta 1854'te Selimiye Kışlası'na gelerek yaralı askerlerin tedavisinde görev almıştır.

✧ Paris Antlaşması (1856)

- ✎ Bu antlaşma ile;
 - Osmanlı Devleti Karadeniz'deki haklarını kaybetmiştir.
 - Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti sayılmıştır.
 - Eflâk ve Boğdan'a özerklik verilmesi öngörülmüştür.
 - Boğazların 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne göre yönetilmesi kararlaştırılmıştır.

DİKKAT!

• Osmanlı Devleti **Paris Antlaşması** ile **ilk kez bir Avrupa devleti** sayılmış ancak savaşı kazandığı halde yenik duruma düşürülmüştür. Ayrıca Osmanlı Devleti **ilk dış borcu** Kırım Savaşı sırasında, 1854'te **İngiltere**'den almıştır. (Not: **En fazla dış borç** ise Abdülaziz Dönemi'nde **Fransa**'dan alınacaktır.)

D. 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI (93 HARBİ)

- ✎ Rusya'nın uyguladığı Panslavizm politikasına bağlı olarak Balkanlarda ortaya çıkan isyanlarla ilgili sorunu çözmek amacıyla, 1876'da **İstanbul (Tersane) Konferansı** toplanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti konferansta alınan kararları kabul etmemiştir.

ÖNEMLİ

• Osmanlı Devleti, **1876 İstanbul (Tersane) Konferansı'nın** toplanma amacını ortadan kaldırmak için, konferansın toplandığı gün (23 Aralık 1876'da) **meşrutiyet** yönetimini kabul etmiştir.

- ✎ Tersane Konferansı'nda bir sonuç alamayan Avrupa Devletleri, 1877'de Londra'da bir konferans daha düzenlemişlerdir. Fakat Osmanlı Devleti bu konferansta öne sürülen şartları da kabul etmeyince Rusya Osmanlı'ya savaş ilan etmiş ve **93 Harbi** olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştır.
- ✎ 93 Harbi'nde Erzurum'daki **Aziziye Tabyası**'nda **Nene Hatun** ve Balkanlardaki **Plevne**'de **Gazi Osman Paşa (Plevne Kahramanı)** Ruslara karşı verdikleri mücadeleyle destanlaşmışlarsa da savaşta ağır mağlubiyet alan Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır.

1) Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması (1878)

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında iki devlet arasında imzalanan bu antlaşmaya göre;

- Büyük bir Bulgaristan Krallığı kurulacaktı.
- Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olacaktı.
- Bosna-Hersek'e özerklik verilecekti.
- Girit ve Ermenistan'da ıslahatlar yapılacaktı.
- Kars, Ardahan, Batum ve Doğubayazıt Rusya'ya verilecekti.
- Osmanlı Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecekti.

ÖNEMLİ

Ayastefanos Antlaşması ile "Ermeni Sorunu" ilk kez ortaya çıkmıştır.

Antlaşma maddeleri Avrupalı devletlerin çıkarlarına ters düştüğü için, İngiltere'nin müdahalesiyle Ayastefanos Antlaşması iptal edilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Bu nedenle ölü doğmuş bir antlaşmadır.

Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 1878'de yapılan antlaşmayla Kıbrıs geçici olarak İngiltere'ye bırakılmıştır.

Bu antlaşmanın iptal edilmesi ile 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır.

2) Berlin Antlaşması (1878)

Rusya'nın güçlenmesinden rahatsız olan İngiltere, Avusturya ve Almanya'nın baskısıyla imzalanmıştır. XIX. yüzyılda imzalanan şartları en ağır antlaşma olan Berlin Antlaşması'na göre;

- Bulgaristan üç bölgeye ayrılacaktı.
- Sırbistan, Karadağ ve Romanya (Kod: SaKaR) bağımsız olacaktı.
- Bosna-Hersek Avusturya'nın gözetiminde özerklik olacaktı.
- Girit ve Ermenilerin oturdukları yerde ıslahatlar yapılacaktı.
- Elviye-i Selase (Kars-Ardahan-Batum) Rusya'ya bırakılacaktı.
- Osmanlı Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecekti.

ÖNEMLİ

Berlin Antlaşması ile "Ermeni Sorunu" ilk kez uluslararası boyut kazanmıştır.

Berlin Antlaşması'ndan sonra İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma siyasetini terk etmiştir. Nitekim İngiltere'nin bu amaçla 1882'de işgal ettiği ilk Osmanlı toprağı Mısır olmuştur.

Bu süreçte Osmanlı Devleti yayımladığı Halepa Fermanı ile Girit'te yaşayan Rumlara birtakım ayrıcalıklar vererek devlete olan bağlıklarını arttırmak istemiştir.

E. XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN TOPRAK KAYIPLARI

1829	⇒ Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiştir. (Edirne Antlaşması) (İlk)
1830	⇒ Fransa Cezayir'i işgal etmiştir. (Kuzey Afrika'daki ilk toprak kaybı)
1878	⇒ Kıbrıs'ın yönetimi geçici olarak İngiltere'ye bırakılmıştır.
1878	⇒ Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlık kazanmıştır. (Berlin Antlaşması ile)
1881	⇒ Fransa Tunus'u işgal etmiştir.
1882	⇒ İngiltere Mısır'ı işgal etmiştir.

III. XIX. YÜZYIL ISLAHATLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışması önlenmek istenmiştir.
- **İlk kez yönetim ve hukuk alanlarında** islahatlar yapılmıştır.
- **İlk kez padişahın yetkileri kısıtlanmış, ilk kez kanunun üstünlüğü** kabul edilmiştir.
- Osmanlı'da **ilk kez parlamentolu dönem** başlamış ve halk **ilk kez** yönetime katılmıştır.
- İslahatlar devlet politikası haline gelmiştir.
- Hemen hemen her alanda islahat yapılmıştır.

II. MAHMUT

ABDÜLMECİT

ABDÜLAZİZ

II. ABDÜLHAMİT

TANZİMAT DÖNEMİ
(1839-1876)

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ
(1876-1878)

İSTİBDAT DÖNEMİ
(1878-1908)

IV. II. MAHMUT DÖNEMİ İSLAHATLARI (1808-1839)

- ✎ II. Mahmut yaptığı islahatlarla kendinden sonraki dönemde yapılan islahatlara da zemin hazırlamıştır.
- ✎ II. Mahmut, "Ben tebaamdan Müslümanları camide, Hristiyanları kilisede, Musevîleri de havrada görmek isterim. Aralarında başka bir fark yoktur." diyerek, II. Mehmet (Fatih)'ten sonra halka din ve mezhep özgürlüğü hakkı tanıyan ikinci padişahtır.

✧ **Sened-i İttifak (1808)**

- ✎ II. Mahmut ile Âyanlar arasında yapılan bir sözleşmedir.
- ✎ Sened-i İttifak'ın imzalanmasında, II. Mahmut'un tahta çıkmasını sağlayan **Rusçuk Âyanı Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa** etkili olmuştur.
- ✎ İmzalanan bu sözleşmeye göre;
 - Âyanlar padişaha bağlı kalacak ve devletin emirlerine uyacaklardır.
 - Âyanlar bulundukları bölgelerde vergi ve asker toplanmasına yardımcı olacaklardır.
 - Padişah Âyanların fiili feodal statüsünü resmen tanıyacak, Âyanlar da halka âdil davranacaklardır.

Sened-i İttifak ile Osmanlı Devleti'nde padişahın yetkileri **ilk kez** sınırlandırılmıştır. Bu yüzden Sened-i İttifak **ilk demokratikleşme hareketi** olarak kabul edilmektedir. Sened-i İttifak'ın imzalanmasında Avrupalı devletlerin ya da Avrupa'da ortaya çıkan fikir akımlarının herhangi bir etkisi **yoktur**.

1) Askerî Alanda Yapılan İslahatlar

- ✎ Nizam-ı Cedit ordusuna benzeyen **Sekban-ı Cedit** ve **Eşkinçi Ocağı** kurulmuş ancak yenîçerilerin tepki göstererek isyan etmeleri üzerine kapatılmıştır.
- ✎ 1826 yılında halk, esnaf, topçu birlikleri ve ulema sınıfının da desteğiyle **Yeniçeri Ocağı** kaldırılmıştır.

Osmanlı tarihinde bu olaya **Vaka-i Hayriye (Hayırlı Olay)** denmiştir.

- ✎ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla;
 - İslahatların önündeki en büyük engel kaldırılmıştır.
 - Bektaşî Tarikatı kapatılmış, merkezî otorite güçlenmiştir.
 - Hazinesin yükü hafifletmiştir.
- ✎ Yeniçeri Ocağı'nın yerine **Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye** ordusu kurulmuştur. (ÖNEMLİ)
- ✎ Genelkurmay'ın çekirdeğini oluşturan **Bâb-ı Âli Seraskerliği** makamı kurulmuştur.
- ✎ Tımarlı sipahilerin yerine eyaletlerde güvenliği sağlamak için Anadolu'da **Redif Birlikleri**, Rumeli'de ise **Müşirlikler** kurulmuştur. (Müşir, beylerbeyi statüsündedir.)
- ✎ 1831'de askerî amaçlı **ilk nüfus sayımı** yapılmıştır.
- ✎ 1834'te **Giuseppe Donizetti** tarafından **Mızıka-yı Hümâyûn** kurulmuş ve mehterhane kapatılmıştır.
- ✎ 1834'te **Harp Okulu (Harbiye)** ve 1839'da **Askerî Tıbbiye** açılmıştır.
- ✎ İstanbul'da **ilk silah fabrikası** açılmıştır.

2) Yönetim Alanında Yapılan İslahatlar

- ✎ 1835'te **Divan-ı Hümâyûn** kaldırılmış, yerine **Nazırlıklar (Bakanlıklar)** kurulmuştur.

Nazırlıkların oluşturulmasıyla birlikte **ilk kez Kabine Sistemi'ne** geçilmiştir.

- ✎ Divan-ı Hümâyûn'un yerini sadrazam başkanlığında **Meclis-i Vükelâ (Heyet-i Vükelâ)** almıştır. Bu gelişme doğrultusunda merkez teşkilatında da şu düzenlemeler yapılmıştır:

ESKİ ADI	YENİ ADI	ÖNEMLİ
Sadrazam	Başvekâlet	
Defterdar	Maliye Nezareti	
Reisülküttap	Hariciye Nezareti	
Sadaret Kethüdası	Dahiliye Nezareti	
Vakıflar	Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti	
Şeyhülislam	Bâb-ı Meşihat Dairesi	

- ✎ **Posta Teşkilatı** ile salgın hastalıkları önlemek için **Karantina Örgütü** kurulmuştur.
- ✎ **Kılık Kıyafet Kanunu** ile memurlara **fes, setre (ceket)** ve **pantolon** giyme zorunluluğu getirilmiştir.
- ✎ Tımar sistemi kaldırılarak memurlara **ilk kez maaş** bağlanmıştır.
- ✎ **Müsadere usulü** büyük ölçüde kaldırılarak **özel mülkiyet** güvence altına alınmıştır.

- ✎ **İlk kez pasaport zorunluluğu getirilmiştir.** (Vatandaşlık bilinci!)
- ✎ Vize uygulaması başlatılarak Anadolu'dan İstanbul'a gelecek olan kişiler için **ilk kez Mürur Tezkeresi** (geçiş belgesi) alma zorunluluğu getirilmiştir.
- ✎ Kazalar merkeze bağlanarak köy ve **mahalle muhtarlıkları** kurulmuştur. (Bu uygulamadaki amaç merkezi otoriteyi güçlendirmek ve Âyanların gücünü kırmaktır.)
- ✎ Devlet dairelerinde ilk kez **padışahın resminin** asılması zorunlu hâle getirilmiştir.
- ✎ 1826'da **Yed-i Vahid** (Tekelcilik) uygulaması getirilmişse de 1838'de son verilmiştir.
- ✎ Mali yıl başlangıcı **mart** ayı kabul edilmiştir.

3) Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İslahatlar

- ✎ 1824'de İstanbul'da ilköğretim **zorunlu hâle** getirilmiştir.
- ✎ 1830'da **ilk kez** Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir.
- ✎ 1831'de **Takvim-i Vekayi** adlı **ilk resmî gazete** çıkarılmıştır.
- ✎ Enderun Mektebi'nin yerine "**Mekteb-i Maarif-i Adliye**" açılmıştır. (Önemli)
- ✎ **Katolik Ermeni Patrikhanesi**'nin kurulmasına izin verilmiştir.
- ✎ Tercüman yetiştirmek ve dış yazışmaları yürütmek amacıyla **Tercüme Odası** açılmıştır.

V. TANZİMAT DÖNEMİ (1839-1876)

- ✎ Tanzimat Dönemi **Sultan Abdülmecit** ve **Sultan Abdülaziz** Dönemi gelişmelerini kapsamaktadır.
- ✎ Osmanlı Devleti'nin kapsamlı ve köklü değişiklikler yaptığı, aynı zamanda yönetim ve hukuk alanında ıslahatların en yoğun yapıldığı dönemdir.
- ✎ Bu dönemde eski ve yeni kurumlar **ilk kez** bir arada faaliyet göstermiştir.
- ✎ Öte yandan bu dönem Avrupalı devletlerin azınlık hakları (eşitlik, güvence vb.) bağlamında Osmanlı Devleti üzerinde çeşitli baskılar kurduğu bir dönemdir.
- ✎ Tanzimat Dönemi, 1839'da **Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa** tarafından okunan **Gülhâne-i Hatt-ı Hümayunu** (Tanzimat Fermanı) ile başlamıştır.
- ✎ **Osmanlılık** fikri devlet politikası olarak benimsenmiştir.

Osmanlılık, ülkede yaşayan farklı etnik grupların milliyetçilik akımından etkilenerek devletten kopmalarını önlemek amacıyla Osmanlı ülkesinde yaşayan tüm milletlere **eşit haklar** verilmesini savunan bir düşünce sistemidir. Bu anlayışa göre ülkede yaşayan herkes **Osmanlı vatandaşıdır**.

A. SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ (1839-1861)

- ✎ Osmanlı Devleti'nde **kanun üstünlüğünü** kabul eden **ilk padişah**tır.
- ✎ Abdülmecit Dönemi'nin en önemli gelişmeleri **Tanzimat Fermanı** ve **Islahat Fermanı**'nin ilan edilmesidir.

1) Tanzimat Fermanı (Gülhâne-i Hatt-ı Hümayunu) (3 Kasım 1839)

1839'da Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanmış ve Abdülmecit tarafından ilan edilmiştir.

❖ Tanzimat Fermanı'nın İlan Edilme Nedenleri

- Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek
- Mısır Sorunu'nda kârlı çıkmak için Avrupa'nın desteğini almak
- Avrupalı devletlerin azınlık haklarını öne sürerek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasını önlemek
- Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımının etkilerini azaltmak
- Azınlıkların Osmanlı Devleti'ne bağlılığını artırmak
- Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın desteğini kazanmak

❖ Tanzimat Fermanı'nın İçeriği (Müslüman + Gayr-i Müslimlere Yönelik)

- **Herkesin** can, mal ve namus güvenliği sağlanacaktır.
- Askerlik **vatan hizmeti** haline getirilecek, gayrimüslimler de askerlik yapacak.
- Vergiler **herkesin** gelirine göre alınacaktır. (Vergide adalet)
- Kanunlar **herkese eşit** uygulanacak ve mahkemeler açık olacak.
- **Kimse** yargılanmadan cezalandırılmayacak. (Hukuk üstünlüğü anlayışı)
- **Herkes** mal, mülk, emlak edinme ve istediği gibi tasarruf hakkı sağlanacak.
- Rüşvet ve iltimas (adam kayırma) önlenecek.
- Müsadere Sistemi (mal varlığına el koyma uygulaması) kaldırılacak.
- İşkence ve angarya yasaklanacak.

❖ Tanzimat Fermanı'nın Özellikleri

- Osmanlı Devleti'nde **ilk kez** hukuk üstünlüğü kabul edilmiştir.
- Tanzimat Fermanı **anayasal düzene** geçişin **ilk** aşamasıdır.
- Müslüman-Hristiyan tüm halkın **eşit** olması amaçlanmıştır.
- Ferman ile padişah yetkileri **ilk kez** "yasa ile" sınırlandırılmıştır.
- Mülkiyet hakkı güvence altına alınmış, **ilk kez** vergi adaleti sağlanmıştır.
- Askerlik bir **vatan görevi** hâline getirilmiştir.
- Tanzimat Fermanı ile **vergi, askerlik, hukuk, insan hakları ve mal ve can güvenliği** konularında ıslahat yapılmıştır.

2) Islahat Fermanı (28 Şubat 1856)

1856 yılında Sultan Abdülmecit tarafından ilan edilmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın devamı niteliğinde olan Islahat Fermanı, toplumsal alanda eşitliği sağlamaya yönelik olsa da **daha çok gayrimüslimlere ayrıcalık getirmiştir.**

❖ **Islahat Fermanı'nın İlan Edilme Nedenleri**

- Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek
- **1856 Paris Konferansı**'nda azınlıklarla ilgili kararlar alınmasını engellemek (Dış etki)
- Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasını önlemek
- Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımının etkilerini azaltmak
- Azınlıkların Osmanlı Devleti'nden kopmalarını önlemek

❖ **Islahat Fermanı'nın İçeriği (Gayr-i Müslimlere Yönelik)**

- Resmî yazışmalarda **gayrimüslimler** için aşağılayıcı terimler kullanılmayacak. (Gâvur vb.)
- **Gayrimüslimler** de devlet memuru olabilecek.
- **Gayrimüslimler** Osmanlı ülkesi sınırları içinde **mülk sahibi** olabilecek.
- **Gayrimüslimler** de belediye ve il genel meclislerine üye olabilecek.
- **Gayrimüslimler** mahkemelerde kendi dinlerine göre yemin edebilecek.
- **Gayrimüslimlerden** alınan **cizye** ve **haraç** vergileri kaldırılacak.
- **Gayrimüslimler** de askerî okullarda okuyabilecek.
- **Gayrimüslimler** "nakdî bedel" usulüyle askerlikten muaf tutulacak.
- **Gayrimüslimler** kendi dillerinde okul açabilecek.
- **Gayrimüslimler** banka ve şirket kurabilecek.

❖ **Islahat Fermanı'nın Özellikleri**

- Müslüman halka bir ayrıcalık getirmezken **gayrimüslim** halkın hakları daha da genişletilmiştir.
- **Gayrimüslimler** Müslümanlardan daha ayrıcalıklı duruma gelmişlerdir.
- Ferman daha çok **Hristiyan** azınlığa ve onların haklarını, ayrıcalıklarını genişletmeye yöneliktir.
- Belediye ve il genel meclislerine üye olabilme hakkı verilmesi gayrimüslimlere tanınan **ilk siyasî hak**tır.
- Avrupalı devletler 1856 Paris Konferansı'nda garanti vermelerine rağmen, Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya devam etmişlerdir.

3) **Sultan Abdülmecit Dönemi'ndeki Diğer Gelişmeler**

- ✍ 1840'ta **kaime-i mutebere** adıyla ilk kâğıt para basılmıştır.
- ✍ 1841'de **Osmanlı Posta Nezaretî** kurulmuştur.
- ✍ 1845'te **Polis Teşkilatı** kurulmuştur. (EMG'nin temeli atılmıştır.)
- ✍ 1847'de ilk Osmanlı Bankası olan **Bank-ı Dersaadet** kurulmuş, **sarraflık** geleneğinden bankacılığa geçilmiştir.
- ✍ 1848'de erkek öğretmen okulu **Darülmuallimin** açılmıştır.
- ✍ 1851'de eğitim ve öğretimi geliştirmek, ders kitaplarını yazmak ve bilimsel politikaları geliştirmek üzere **Encümen-i Daniş** kurulmuştur.
- ✍ 1851'de ilk belediye örgütü kurulmuştur.

- 1851'de ilk anonim vapurculuk şirketi olan **Şirket-i Hayriye** kurulmuştur.
- 1853'te ıslahatları düzenlemek için **Meclis-i Âl-i Tanzimat** kurulmuştur.
- 1854'te hukukçu yetiştirmek için **Muallimhâne-i Nüvvâb** açılmıştır.
- 1854'te Kırım Savaşı sürecinde ilk dış borç İngiltere'den alınmıştır.
- 1855'te ilk telgraf hattı İstanbul-Edirne-Şumnu arasında kurulmuştur.
- 1856'da yabancı destekli ilk banka olan **Bank-ı Osmanî (Osmanlı Bankası)** İngilizler tarafından kurulmuş, para basma yetkisi bu bankaya verilmiştir.
- 1857'de eğitim işlerini düzenlemek için **Maarif-i Umumiye Nezareti** kurulmuştur.
- 1859'da idarî alanda yönetici yetiştirmek için **Mülkiye Mektebi** kurulmuştur.
- 1859'da ilk kez kız rüştiyeleri ve idadîler (lise düzeyinde okullar) açılmıştır.
- 1860'ta ilk özel gazete olan **Tercüman-ı Ahval** çıkarılmıştır.
- İltizam sistemi kaldırılmış, yerine **Muhassıllık sistemi** getirilmiştir. (Önemli)
- Anadolu'da ilk demiryolu işletmesi İzmir-Aydın arasında açılmıştır. (İngiltere)

KULELİ OLAYI

- 1859'da yaşanan ve "Kuleli Olayı" olarak adlandırılan bu gelişme, **Sultan Abdülmecit'e** yönelik suikast girişimidir. Bir grup rütbeli subayın düzenlediği bu suikast girişimi başarısız olmuştur.

B. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876)

Günümüzde **Rahmi Koç Müzesi'**ndedir.

- Avrupa seyahatine çıkan ilk padişah'tır. (Seyahatlerinde **Saltanat Vagonu'**nu kullanmıştır.)
- Osmanlı donanması dünyanın **üçüncü** büyük filosu hâline getirilmiştir.
- Beylerbeyi** ve **Çırağan** sarayları yaptırılmıştır.
- Çiftçiye kredi vermek için **Mithat Paşa'nın** öncülüğünde **Memleket Sandıkları** kurulmuştur.
- 1864'te **Vilâyet Nizamnamesi** ile taşra yönetimi yeniden teşkilâtlandırılmıştır. (Vilâyet-Liva-Kazâ-Köy)
- Yetim Müslüman çocukların eğitimi için 1865'te **Darüşşafaka** açılmıştır. (İstanbul)
- 1864'te sergiler açmak ve esnaflar arasında şirketleşme için **Islah-ı Sanayi Komisyonu** kurulmuştur.
- 1868'de Galatasaray Sultanîsi kurulmuştur.
- 1868'de Fransa örneğinde **Şura-yı Devlet (Danıştay)** ve **Divan-ı Ahkâm-ı Adliye (Yargıtay)** kurulmuştur.
- 1868'de **Ahmet Cevdet Paşa** başkanlığındaki komisyon tarafından ilk Osmanlı medeni kanunu olan **Mecelle** hazırlanmış ve 1869'dan itibaren yürürlüğe girmiştir.

Mecelle kaynağını **İslam hukukundan** almaktadır. Bu bakımdan gayrimüslimlerle ilgisi yoktur. Ayrıca Mecelle'de **kişi, aile** ve **miras** hukuku konularına yer verilmemiştir.

- 1868'de **Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)** kurulmuştur.
- 1869'da **Maarif-i Umumiye Nizamnamesi** yayımlanmıştır. Bu nizamnameye göre eğitim kurumları; **İptidai** (İlkokul), **Rüştiye** (Ortaokul), **İdadî** (Lise) ve **Darülfünun** (Üniversite) olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu nizamname ile "**tarih**" dersleri tüm okullarda **zorunlu** olmuştur.

- ✎ 1870'te ilk Osmanlı üniversitesi olan **Darülfünun** resmen açılmıştır.
- ✎ 1870'te **Darülmuallimat** adıyla ilk kız öğretmen okulu açılmıştır.
- ✎ 1871'de **Vilayet Nizamnamesi**'nde yapılan düzenlemeyle "**Nahiye**" birimi oluşturulmuştur.
- ✎ 1873'te **Şeker Ahmet Paşa** İstanbul'da ilk resim sergisini açmıştır.

ÖNEMLİ

- **Divan-ı Ahkâm-ı Adliye**, adli yargıda temyiz görevini yerine getirmek amacıyla oluşturulmuştur.
- **Şuray-ı Devlet**, idari yargı ve danışma organı olarak oluşturulmuştur.

VI. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ (1876-1909)

A. I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1876-1878)

- ✎ Saltanatla yönetilen ülkelerde padişahın başkanlığında oluşturulan **parlamento** sistemine **Meşrutiyet Sistemi** adı verilmektedir. Bu sistemde padişahın yanı sıra yönetimde **halk** da yer almıştır.
- ✎ Meşrutî yönetim şu şekilde formülize edilebilir: (**Padişah + Anayasa + Parlamento**)

1) Meşrutiyet'in İlan Edilme Nedenleri

- Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasını önlemek
- Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek
- 1876 yılında Balkan bunalımını görüşmek üzere toplanan **Tersane (İstanbul) Konferansı**'nda Osmanlı Devleti aleyhinde karar çıkmasını engellemek
- Fransız İhtilâli'nin yaydığı milliyetçilik akımının etkilerini azaltmak
- Azınlıkların Osmanlı Devleti'nden kopmalarını önlemek

JÖN TÜRKLER (GENÇ OSMANLILAR)

- I. Meşrutiyet'in ilanında **Jön Türkler (Genç Osmanlılar)** adı verilen ve Avrupa'da eğitim görmüş aydınlar etkili olmuştur. Bu aydınlar içinde; **Şinasi, Namık Kemal, Mithat Paşa, Ali Suavi, Ziya Paşa** gibi isimler vardı. Jön Türklerin kurduğu ilk dernek ise **İttihad-ı Osmani**'dir.

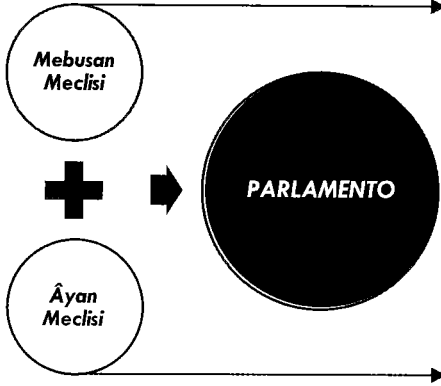
- ✎ 1876 yılında **Tersane (İstanbul) Konferansı** toplandığı esnada Avrupa devletlerinin iç işlerimize karışmasını engellemek için Sadrazam **Mithat Paşa**'nın başkanlığındaki komisyon tarafından, **Belçika** ve **Prusya** anayasaları örnek alınarak hazırlanan **Kanunuesasi** 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilmiştir.

2) I. Meşrutiyet'in İlanıyla Ortaya Çıkan Gelişmeler

- ✎ 23 Aralık 1876'da Osmanlı Devleti'nin ilk **anayasası** olan **Kanunuesasi**'nin II. Abdülhamit tarafından ilan edilmesiyle, Osmanlı Devleti'nde "**mutlak monarşi**" sisteminden "**meşrutî monarşi**" sistemine geçilmiştir.
- ✎ İlk kez anayasa ilan edilerek (Kanunuesasi) **anayasal döneme** geçilmiştir.
- ✎ İlk kez **Mebusan Meclisi** açılmış, halk sınırlı da olsa ilk kez yönetime katılmıştır.
- ✎ Osmanlı Devleti'nde ilk kez **parlamentolu dönem** başlamıştır.

3) Kanunuesasi'nin Önemi ve Özellikleri

- Türk tarihinin **ilk anayasası** olan Kanunuesasi'ye göre parlamento iki başlı bir yapıya sahip olup şu şekildedir:

- Üyeleri, her 50.000 kişiye 1 üye düşecek şekilde **halk** tarafından seçilir.
- Seçimler **4 yılda bir** yapılır.
- İki dereceli seçim sistemi vardır.
- Her üye seçildiği bölgeyi değil, **tüm Osmanlı tebaasını** temsil eder.
- Mecliste Hristiyanlar da yer almıştır.
- Seçme yaşı 25, seçilme yaşı 30'dur.
- Üyeleri **padişah** tarafından seçilir.
- **Ömür boyu** görevde kalırlar.
- Üye sayısını ve başkanı padişah belirler.
- Üye olmak için 40 yaşını doldurmak gerekir.

- **Padişahın** Mebusan Meclisi'ni açma-kapatma yetkisi vardır.
- Mebusan Meclisi'nin hazırladığı kanun teklifleri **padişahın** onayını gerektirir.
- Mebusan Meclisi hükûmete, hükûmet de **padişaha** karşı sorumludur.
- **Padişahın veto, sürgün, sansür, soruşturma, af ve idam yetkisi** vardır.
- Parlamentoda siyasi partilere **yer verilmemiştir. (DİKKAT!)**
- Mebusan Meclisi'nde **Hristiyan halkın** temsil edilmesi sağlanmıştır.
- Kanunuesasi'nin ilanında **Osmanlıcılık** ve **Batıcılık** fikir akımları etkili olmuştur.

MUTLAK MONARŞİYE DÖNÜŞ

- II. Abdülhamit, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) bahane ederek **Kanunuesasi'yi** yürürlükten kaldırmış, Mebusan Meclisi'ni kapatarak meşrutiyet yönetimine son verdiğini ilan etmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nde yeniden **mutlak monarşi** sistemine geri dönmüştür. Bu gelişme ile birlikte 30 yıllık baskı ve sansür dönemi olan **İstibdat Dönemi** başlamıştır.

ÇİRAĞAN BASKINI

- Çırağan Sarayı'nda göz hapsinde tutulan V. Murat'ı kaçırma teşebbüsüdür. 20 Mayıs 1878 tarihinde II. Abdülhamit'in meclisi feshetmesi üzerine Jön Türklerden biri olan **Ali Suavi**, V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak için Çırağan Sarayı'nı basmıştır. Osmanlı tarihinde "**Çırağan Baskını**" olarak bilinen bu olay başarısız olmuş, Ali Suavi öldürülmüştür.

B. İSTİBDAT DÖNEMİ (1878-1908)

II. Abdülhamit'in baskı ve sansür politikalarıyla kendi siyasetini izlediği ve ülkeyi **tek başına** yönettiği **30 yıllık** dönemdir.

Bu dönemde;

- Basına sansür uygulanarak cemiyet kurulması, gazete çıkarılması ve yönetim aleyhine yazılan kitap, dergi ve gazetelerin okunması yasaklanmıştır.
- Donanma Haliç'e çekilerek çürümeye terk edilmiştir.
- **İslamcılık (Ümmetçilik)** politikası izlenmiştir.
- Dış politikada Almanya'ya yakınlaşma süreci yaşanmıştır.
- II. Abdülhamit devleti **Yıldız Sarayı**'ndan yönetmiştir.
- **Hafiyelik Teşkilatı (Jurnal/İstihbarat)** kurulmuş ve bu amaçla jurnalciler (ajanlar) yetiştirilmiştir.
- Osmanlı Devleti borçlarını ödeyememesi üzerine, 1881'de yayımlanan **Muharrem Kararnamesi** ile iflas ettiğini açıklamıştır. Bu gelişme üzerine Avrupalı alacaklı devletler **Düyunu Umumiye İdaresi** (Genel Borçlar İdaresi)'ni kurarak Osmanlı Devleti'nin önemli gelir kaynaklarına el koymuştur.

Osmanlı Devleti, Düyunu Umumiye İdaresi'nin kurulmasıyla **ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir**.

➤ Düyunu Umumiye İdaresi Osmanlı Devleti'nin;

* Vergi (Doğu Rumeli)	* Maden	* Balık	* Kabotaj
* Reji (içki, tütün)	* Orman	* Demir yolu	* Tuzla

gelirlerine el koymuştur.

- 1881'de **ilk telefon kullanımı** başlamıştır.
- 1883'te **Osman Hamdi Bey** ilk **resim okulu** olan **Sanayi-i Nefise Mektebi**'ni açmış ve böylece güzel sanatlar alanında öğrenci yetiştirilmeye başlanmıştır.
- **İlk kez** engelliler için çeşitli eğitim kurumları açılmıştır.
- Abdülaziz Dönemi'nden itibaren yürürlüğe giren **Mecelle'nin son 4 kitabı** bu dönemde yürürlüğe girmiştir.
- Abdülaziz Dönemi'nde çiftçiye kredi sağlamak için kurulan "Memleket Sandıkları" 1888'de **Ziraat Bankası**'na dönüştürülmüştür.
- 1889'da **Ertuğrul Firkateyni Japonya**'ya gönderilmiştir. Dönüşünde 1890'da batmıştır.
- 1890'da **Milliet-i Sadıka** olarak adlandırılan Ermeniler **ilk kez Erzurum**'da isyan etmiş, isyanı bastırmak amacıyla **Hamidiye Alayları** kurulmuştur.
- 1892'de **ilk Türk kadın romancı Fatma Aliye Hanım "Muhadarat"** adlı **ilk romanını** yayımlamıştır.
- 1895'te kimsesiz, yaşlı, sakat ve yardıma muhtaçlar için **Darülaceze** kurulmuştur.
- Berlin-Bağdat Demir Yolu, bir Alman şirketine ihale edilmiştir.
- **Selim Sırrı Tarcan** tarafından Osmanlı Millî Olimpiyat Cemiyeti kurulmuştur.

XIX. YÜZYILDA BASIN-YAYIN

A) GAZETELER

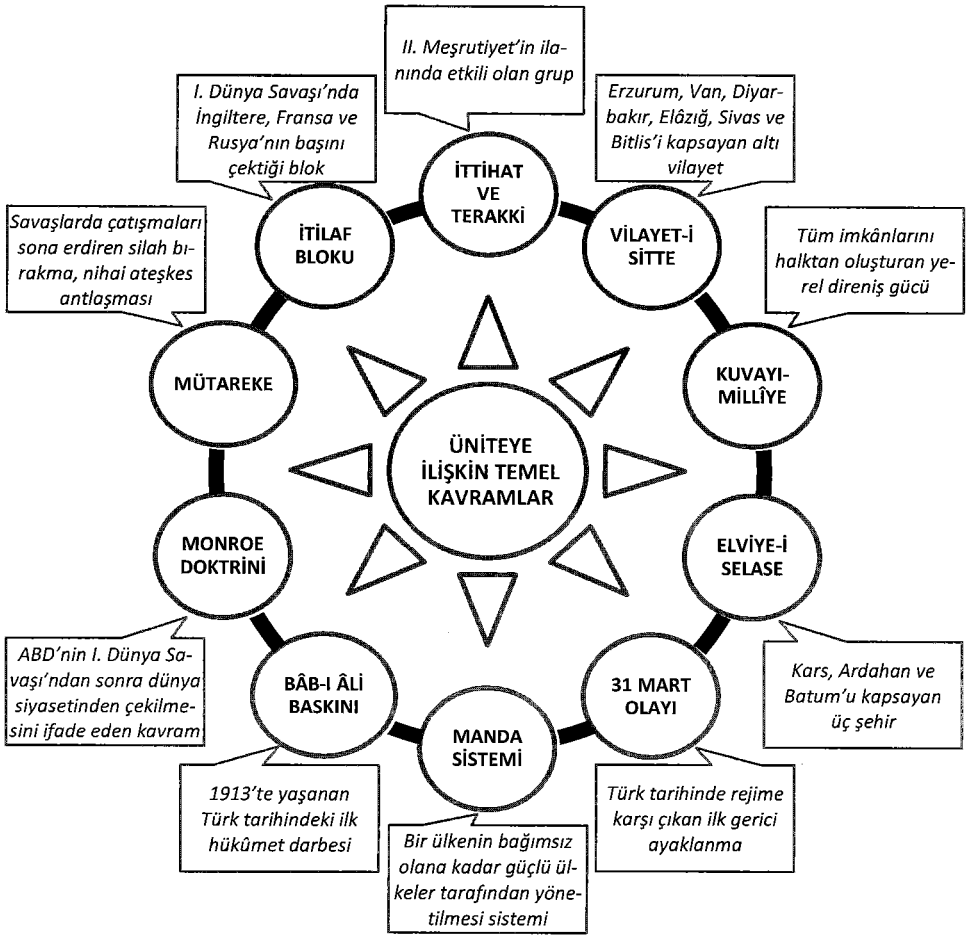
GAZETELER		
DÖNEMİ	ADI	ÖZELLİKLERİ
II. Mahmut	<i>Vekây-i Mısıriyye</i>	• Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın çıkardığı bir gazetedir.
	<i>Takvim-i Vekayi</i>	• Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk resmî gazetedir. (1831)
Abdülmecit ve Abdülaziz	<i>Ceride-i Havadis</i>	• İlk yarı resmî Türkçe gazetedir. (1840-1864)
	<i>Tercüman-ı Ahval</i>	• Şinasi ile Agâh Efendi'nin çıkardığı ilk özel gazetedir. (1860)
	<i>Tasvir-i Efkâr</i>	• Şinasi'nin çıkardığı özel gazetedir. (1865)
	<i>Ceride-i Mehâkim</i>	• Mahkemelere ilişkin kanunları ve yargı kararlarını yayımlamak için çıkarılmıştır. (1873)
II. Abdülhamit	<i>Sabah</i>	• Osmanlı Devleti'nde ilk kez miladi tarih kullanılan gazetedir.
	<i>Tercüman-ı Hakikat</i>	• Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı özel bir gazetedir. (1878)

B) DERGİLER

DERGİLER		
DÖNEMİ	ADI	ÖZELLİKLERİ
Abdülmecit	<i>Vekay-i Tıbbiye</i>	• İlk Türk dergisidir. (1850)
	<i>Mecmua-yı Fünun</i>	• Münif Paşa tarafından çıkarılmış bilim dergisidir.
Abdülaziz	<i>Terakki-i Muhadderat</i>	• İlk kadın dergisidir. (1869) (Kadınların Yükselişi)
	<i>Diyojen</i>	• Teodor Kasap tarafından çıkarılan ilk mizah dergisidir. (1872)
II. Abdülhamit	<i>Şukûfezar</i>	• Yazar kadrosu tamamen kadınlardır. (1886) (Çiçek Bahçesi)
	<i>Demet</i>	• Halide Edip Adıvar öncülüğünde çıkarılmış bir dergidir. (1908)

XX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

Bu üniteden ortalama "3" soru sorulmaktadır.

I. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1918)

A. II. Meşrutiyet'in İlanı (24 Temmuz 1908)

- ❖ II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde etkili olan grup **İttihat ve Terakki Cemiyeti'**dir.

1889'da askerî tıbbiye öğrencileri **İttihad-ı Osmanî** adıyla kurmuştur. Kurucuları arasında İbrahim Temo, İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, Hikmet Emin Bey gibi isimler vardır. Başlıca yayın organları **İc̣tịhat**, **Meşveret** ve **Mizan** gazeteleridir. Siyasi fikir olarak **Türkçülük (Turancılık)** akımını savunan cemiyet 1918'de kapatıldıktan sonra **Teceddüt Fırkası** adı ile çalışmalarını sürdürmüştür.

- ❖ Dış etki ise 1908'de **İngiltere** ile **Rusya'nın Reval Görüşmesinde** Osmanlı topraklarını paylaşmasıdır.
- ❖ **Enver Paşa, Resneli Niyazi Bey ve Eyüp Sabri Bey** öncülüğünde **Hürriyet Taburlarının** isyanı karşısında II. Abdülhamit 24 Temmuz 1908'de meşrutiyeti yeniden ilan etmiştir. Böylece **İstibdat Dönemi** kapanmıştır. (**Enver Paşa ve Resneli Niyazi Bey: HÜRRİYET KAHRAMANLARI**)
- ❖ 1917'de Aile Hukuku Kararnamesi yayımlanmıştır.
- ❖ Türk siyasi tarihinde **çok partili hayat ilk kez** bu dönemde başlamıştır. İttihat ve Terakki'yi otoriter tutumundan dolayı eleştiren ve daha çok muhafazakâr mebuslardan oluşan grup **Hizb-i Cedit'**tir.
- ❖ Bu süreçteki toprak kayıpları: **Bulgaristan** (Bağımsızlığını ilan etti.), **Bosna Hersek** (Avusturya-Macaristan ilhak etti.), **Girit** (Yunanistan'a katıldı.)

B. 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)

Rejime karşı ilk isyan

31 MART OLAYI (13 NİSAN 1909)

NEDENLERİ

- Meşrutiyet rejimini değiştirmek
- Ahrar ve İttihadi Muhammediye fırkalarının halkı kışkırtması
- **Volkan Gazetesi** yazarı **Derviş Vahdeti** öncülüğünde çıkarılan isyanlar
- **Serbisti Gazetesi** yazarı **Hasan Fehmi'nin** öldürülmesi
- Avcı Taburlarının başlattığı ayaklanmalar

SONUÇLARI

- İsyân **Mahmut Şevket Paşa** komutasındaki **Hareket Ordusu** tarafından bastırılmıştır.
- Kolağası **Mustafa Kemal** bu ordunun Kurmay Başkanı olarak **ilk kez** tarih sahnesine çıkmıştır.
- II. Abdülhamit meclis kararıyla tahttan indirilmiştir. (Yerine gelen: V. Mehmet Reşat)
- İttihat ve Terakki'nin yönetimdeki etkisi artmıştır.

C. 1909 Yılında Kanunuesasi'de Yapılan Değişiklikler

- ★ Hükümet, padişaha değil **Mebusan Meclisi'ne** karşı sorumlu tutulmuştur.
- ★ Padişahın Meclis'i kapatma yetkisi büyük oranda **sınırlandırılmıştır**.
- ★ Uluslararası antlaşmalarda "**meclis onayı**" zorunluluğu getirilmiştir.
- ★ Kanun teklifi için gerekli olan **padişah izni kaldırılmıştır**.
- ★ Padişahın sürgün ve sansür yetkisine **son verilmiştir**.
- ★ Padişahın veto hakkı **sınırlandırılmıştır**.
- ★ Basın üzerindeki sansür **kaldırılmıştır**.
- ★ Cemiyet, dernek ve parti kurma hak ve hürriyetleri kabul edilmiştir.

DEMOKRATİK
ANLAYIŞ
GÜÇLENDİ.

II. FİKİR AKIMLARI

FİKİR AKIMI	TEMSİLCİLERİ	ÖZELLİKLERİ VE AMAÇLARI
OSMANLILIK (İTTİHAD-İ ANÂSİR)	Ziya Paşa, Mithat Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Mustafa Reşit Paşa, Şinasi	- Tanzimat ve I. Meşrutiyet dönemlerinde etkili olmuştur. - Osmanlı Devleti'ni oluşturan bütün unsurları bir arada tutup toplumsal eşitliği sağlamak
İSLAMCILIK (ÜMMETÇİLİK)	Said Halim Paşa, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Hamdi Akseki	- İstibdat Dönemi'nde etkili olmuştur. - İslam toplumlarının devletten ayrılmalarını önlemek ve tüm Müslümanları tek bir çatı altında toplamak
TÜRKÇÜLÜK (TURANCILIK)	Yusuf Akçura, M. Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, İsmail Gaspıralı, M. Emin Resûlzade	- İlk kez dil ve tarih alanındaki yayın faaliyetleriyle ortaya çıkmış ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde etkili olmuştur. - Dünyadaki bütün Türkleri millî bir duygu ile birleştirerek Osmanlı bayrağı altında toplamak Yusuf Akçura'nın Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük fikirlerini incelediği önemli eseri Üç Tarz-ı Siyaset'tir.
BATICILIK	Celâl Nuri, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik	- Lale Devri'nden itibaren etkili olmuştur. - Türk toplumuna Batı'da gelişen düşünce ve yaşam tarzını getirip ülkenin kalkınmasını sağlamak
ADEM-İ MERKEZİYETÇİLİK	Prens Sabahattin	II. Meşrutiyet Dönemi'nde etkili olmuştur. Federal yönetim ve liberal ekonomi ile devletin sürekliliğini sağlamak, yerel yönetimlerin yetkilerini artırmak

ÖNEMLİ

III. TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)

GÖNÜLLÜLER SAVAŞI

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)	
NEDENLERİ	GELİŞİMİ
- İtalya'nın gelişen sanayisi için ham madde ve pazar arayışı (sömürgecilik) - İngiltere ve Fransa'nın sömürgelerini korumak isteği - Trablusgarp'ın İtalya'ya yakın olması - Osmanlı Devleti açısından savunulması zor bir nokta olması - Trablusgarp'ın İtalya'ya Afrika'nın içlerine kadar ilerleme olanağı sağlaması - Osmanlı Devleti'nin deniz gücünün oldukça zayıf olması	- Osmanlı Devleti bölgeye denizden ve karadan asker gönderememiştir. Çünkü donanma Haliç'te demirliydi ve Mısır İngiliz işgali altındaydı. - Mustafa Kemal (Gazeteci Şerif), Enver Bey (Kuyumcu Hamdi), Fethi Okyar, Nuri Conker, Ali Çetinkaya gibi vatansever subaylar gizlice direnişi organize etmiştir. (Direnişe yerel bir örgüt olan Senusi Tarikatı da destek vermiştir.) - Mustafa Kemal sömürgeciliğe karşı ilk başarısını Derne ve Tobruk'ta elde etmiştir. - İtalya Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etmiş, Çanakkale'yi abluka altına almıştır. I. Balkan Savaşı'nın başlaması nedeniyle iki devlet arasında Lozan'da UŞİ ANTLAŞMASI imzalanmıştır. (15 Ekim 1912).

❖ Uşi (Ouchy) Antlaşması (15 Ekim 1912) (Osmanlı – İtalya)

✎ Antlaşmaya göre;

- Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakılmıştır.

Osmanlı'nın Kuzey Afrika'da kaybettiği son toprak parçasıdır.

- Rodos ve Oniki Ada geçici olarak İtalya'ya bırakılmıştır.
- İtalya Trablusgarp'ın Düyun-u Umumiye'ye olan borçlarını ödemeyi kabul etti.
- Trablusgarp'ta yaşayan Müslümanlar dinî yönden halifelik makamına bağlı kalacaklardı. Böylece dinî ve kültürel bağlar korunmaya çalışılmıştır.

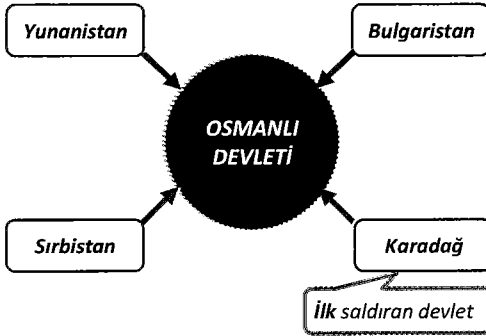
✎ Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Kuzey Afrika'daki son toprağını kaybetmiş ve artık 3 kıtada toprağı olan bir devlet olma özelliğini de yitirmiştir.

✎ Tarihte "Sopalı Seçim" olarak adlandırılan seçimler 1912 yılında gerçekleşmiştir. İ.T.C'nin mecliste tam hakiyetle sonuçlanan bu seçimler ilk hileli seçim olarak da kabul edilmektedir.

IV. BALKAN SAVAŞLARI (1912-1913)

✎ Rusya, Trablusgarp Savaşı devam ederken Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarını Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaştırmış, Karadağ ve Yunanistan'ın da katılımıyla Balkan Birliği oluşturulmuştur.

A. I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913)

Savaşın Nedenleri

- Milliyetçilik akımının etkileri
- Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığına son vermek istenmesi
- Rusya'nın Panslavizm politikası kapsamında Balkan uluslarını kışkırtması
- İngiltere'nin Osmanlı'ya karşı tutumunu değiştirmesi (Reval Görüşmesi)

❖ Savaşın Gelişimi

✎ I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne saldıran ilk Balkan devleti Karadağ olmuş; Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın da dâhil olmasıyla Osmanlı dört cephede birden savaşmak zorunda kalmıştır.

✎ Rauf (Orbay) Bey, Hamidiye Kruvazörü ile Ege'de başarılı mücadeleler vermişse de Yunanlılar Ege adalarını işgal etmeyi başarmışlardır. (Rauf Orbay, "Hamidiye Kahramanı" unvanı almıştır.)

✎ Bu süreçte Arnavutluk ise Osmanlı'nın bu durumundan yararlanarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olan son Balkan devleti Arnavutluk olmuştur. (1913)

✎ Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Savaşı'nda mağlup olmasında;

- ★ Ordunun siyasete karışması (**en önemli etken**)
- ★ Ordunun bir kısmının terhis edilmesi
- ★ Donanma gücünün yetersiz olması
- ★ Savaşın dört cephede devam etmesi
- ★ Ordunun bir kısmının Vahabî Ayaklanmasını bastırmak için Yemen'e gitmesi gibi durumlar etkili olmuştur.

✎ Avrupa devletleri durumu değerlendirmek ve savaşı sonlandırmak için **Londra**'da bir konferans toplanmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti de I. Balkan Savaşı'nda hiç varlık gösterememiş ve barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.

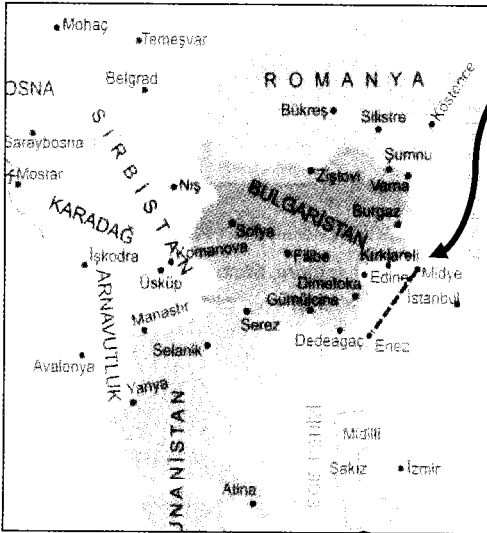
❖ BÂB-İ ÂLÎ BASKINI (23 Ocak 1913)

✎ I. Balkan Savaşı'nda alınan yenilginin sorumlusu görülen hükûmete karşı **İttihat ve Terakkicilerin** düzenlediği, Osmanlı Devleti'nde görülen **ilk hükûmet darbesidir**.

Bâb-ı Âlî Baskını **sadece** bir hükûmet darbesidir. **Rejimi değiştirmeye yönelik değildir**. Baskın sonucunda rejim ya da herhangi bir padişah değişikliği **yaşanmamıştır**.

✎ Enver Paşa öncülüğünde düzenlenen bu hükûmet darbesi ile **Kâmil Paşa Hükûmeti** düşürülmüş, yerine **Mahmut Şevket Paşa Hükûmeti** kurulmuştur. Böylece Bâb-ı Âlî Baskını ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetime etkinliği de artmıştır.

✧ Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913)

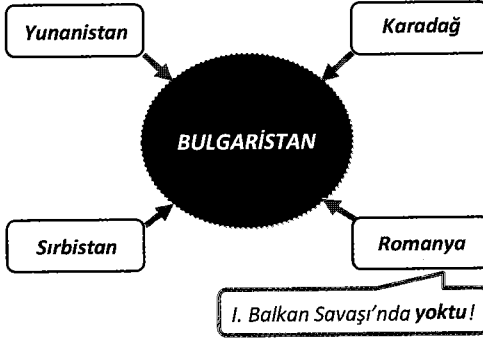
30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'na göre;

- Osmanlı Midye-Enez çizgisinin batısında kalan bütün toprakları kaybetmiştir.
- Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye-Enez hattı olarak belirlenmiştir.
- Ege adalarının durumu Avrupalı devletlerin alacağı karara bırakılmıştır.
- Gelibolu Yarımadası dışındaki tüm Trakya, Dedeağaç, Kavala, Kırklareli ve Edirne **Bulgaristan'a** bırakılmıştır. (Silistre Romanya'ya verildi.)
- Orta ve Kuzey Makedonya **Sırbistan'a** bırakılmıştır.
- Güney Makedonya, Selanik ve Girit **Yunanistan'a** bırakılmıştır.

✎ Osmanlı Gökçeada ve Bozcaada dışında tüm Ege adalarını **kaybetmiştir**.

✎ **Bulgaristan** büyük bir devlet hâline gelmiştir. (II. Balkan Savaşı'nın en önemli nedenidir.)

B. II. BALKAN SAVAŞI (1913)

Savaşın Nedenleri

- Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı sonucunda fazla toprak elde etmesi (temel sebep)
- Diğer Balkan devletlerinin Bulgaristan'ın bu kadar güçlenmesinden rahatsız olması
- Balkan devletlerinin toprak paylaşımı konusunda anlaşamaması

❖ Savaşın Gelişimi

- Bulgaristan'ın Balkanlarda güçlenmesinden rahatsız olan Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Bulgaristan'a savaş ilan etmişlerdir. Bu devletlere, I. Balkan Savaşı'nda **yer almayan** ve Bulgaristan'dan toprak talep eden **Romanya** da dâhil olmuştur.
- Osmanlı Devleti, II. Balkan Savaşı'nda **Kırklareli** ve **Edirne (Doğu Trakya)**'yi geri almıştır.

II. Balkan Savaşı'nda Mustafa Kemal Bolayır Kolordusu Kurmay Başkanı, Enver Paşa ise "**Edirne Fatihi**" olarak Çatalca Birlikleri Kurmay Başkanı olarak görev yapmıştır.

• II. Balkan Savaşı sonunda;

- ★ Balkan devletleri kendi aralarında 1913 **Bükreş Antlaşması**'nı imzalamış,
- ★ Osmanlı Devleti ise;
 - ⇒ Bulgaristan ile 1913 **İstanbul Antlaşması**'nı
 - ⇒ Yunanistan ile 1913 **Atina Antlaşması**'nı
 - ⇒ Sırbistan ile 1914 **İstanbul Antlaşması**'nı imzalamıştır.

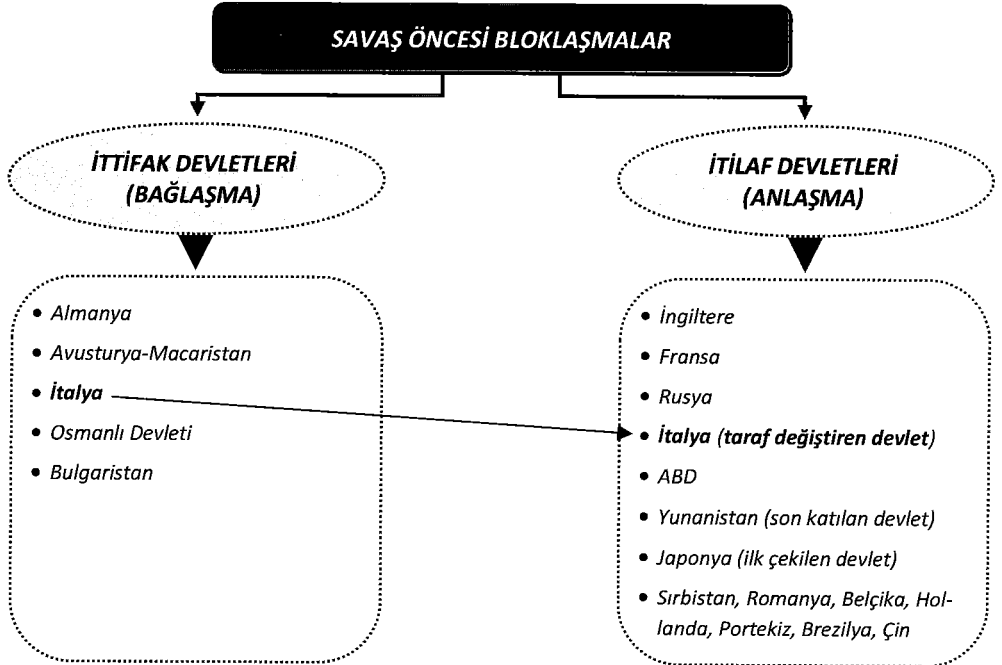
BALKAN SAVAŞLARININ GENEL SONUÇLARI

- **Batı Trakya** (İskeçe, Gümülcine, Dedeoğaç), **Kavala**, **Yanya**, **Serez** ve **İşkodra**, **Makedonya**, **Girit**, **Arnavutluk** ve **Ege Adaları** (Bozcaada ve Gökçeada hariç) Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığı "**Doğu Trakya**" ile sınırlı kalmıştır.
- **Batı Trakya** sorunu ortaya çıkmıştır.
- Göç, hastalık ve ölümler nedeniyle 1914'te **Darüleytam** açılmıştır.
- **Meriç Nehri** sınır olarak kabul edilmiş ve bugünkü Batı sınırı belirlenmiştir.
- Osmanlı'da ülke içinde göç hareketleri yoğunlaşmıştır.
- Almanya'dan getirilen subaylarla Osmanlı ordusu düzenlenmeye çalışılmıştır.
- İttihat ve Terakki ülkenin yönetimini tümüyle ele geçirmiştir. (1913 **Bâb-ı Âli Baskını**)
- Osmanlılık akımı zayıflamış, **Türkçülük** akımı güçlenmiştir.

V. I. DÜNYA SAVAŞI (1914-1918)

SAVAŞIN NEDENLERİ	
GENEL NEDENLER	ÖZEL NEDENLER
- Sanayi İnkılâbı sonrası süreçte ortaya çıkan sömürgecilik yarışı Ham madde ve pazar arayışlarının uluslararası rekabete dönüşmesi - Milliyetçilik akımının etkisiyle her milletin devlet kurmak istemesi - Silahlanma yarışı - Ülkeler arası bloklaşmaların yaşanması	- Almanya ve İngiltere arasındaki ekonomik rekabet - Fransa ile Almanya arasındaki Alsas Loren bölgesi rekabeti (kömür havzası rekabeti) - Rusya'nın sıcak denizlere inme amacı ve Balkanlar'daki Panslavizm politikası - Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Balkanlara hâkim olma düşüncesi - İtalya ve Fransa'nın Kuzey Afrika'da sömürge rekabetine girmesi - İtalya'nın Akdeniz'e egemen olma düşüncesi - Japonya'nın Uzakdoğu'daki Alman sömürgelerini ele geçirmek istemesi

28 Haziran 1914 tarihinde **Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand** ve eşinin, Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'yı ziyareti esnasında Sırp bir genç (**Princep**) tarafından öldürülmesi I. Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcım olmuştur. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş açmasıyla I. Dünya Savaşı fiilen başlamış; Rusya Sırbistan'ın, Almanya ise Avusturya-Macaristan'ın yanında yer almıştır.

A. OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRMESİ

- Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın yaralarını henüz saramadığı için savaşın başlangıcında **tarafsız** bir tutum sergilemiştir. Ancak Osmanlı Devleti, siyasi yalnızlığına son vermek ve daha önce kaybettiği toprakları geri alabilmek için önce İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmak istemiş, ancak geri çevrilince **Almanya** ile yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma sonucunda Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914 tarihinde bir ittifak antlaşması imzalanmıştır.
- Akdeniz'de İngilizlerden kaçan "Goeben" ve "Breslav" adlı iki Alman savaş gemisi Çanakkale Boğazı'nı geçip Osmanlı Devleti'ne sığınmış, Osmanlı Devleti bu gemileri satın aldığı bildirerek gemilere Türk bayrağı çekmiş ve isimlerini de "Yavuz" ve "Midilli" olarak değiştirmiştir.
- Adları Yavuz ve Midilli olarak değiştirilen bu savaş gemileri, **Alman Amiral Souchon (Şuson)** komutasında Karadeniz'e açılarak Ruslara ait Sivastopol, Odessa, Keefe ve Noworsisk limanlarını bombalamıştır. Rusya bu gelişme sonrasında 31 Ekim 1914'te Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş, böylece Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın Yanında Savaş Girme Sebepleri

- Balkanlarda ve Kuzey Afrika'daki toprak kayıplarını telâfi etmek
- Siyasî yalnızlıktan kurtulmak
- Kapitülasyonlar ve borçlardan kurtulmak
- Orta Asya Türkleri ile birleşip **Turancılık** ideali gerçekleştirilmek
- İttihat ve Terakki yönetiminin, özellikle de **Enver Paşa**'nın Alman hayranlığı ve Almanya'nın kazanacağına inanılması

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Yanında Görme Sebepleri

- Yeni cepheler açılmasını sağlayarak savaşı daha geniş bir alana yaymak
- Osmanlı'nın stratejik konumundan faydalanarak Boğazları korumak
- İngiliz sömürgelerini engellemek
- Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek
- Halifelik makamından faydalanmak
- Musul/Kerkük petrollerinden faydalanmak
- Osmanlı'nın insan gücünden faydalanmak

B. OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

- Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda 2'si **taarruz**, 7'si **savunma** olmak üzere toplam **9** farklı cephede mücadele etmiştir. Savunma cephelerinin 4'ü ülke sınırları içinde, 3'ü sınır dışında açılmıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA;

- Osmanlı Devleti'nin **zafer kazandığı** tek cephe **Çanakkale** cephesidir.
- Osmanlı Devleti'nin **toprak kazandığı** tek cephe **Kafkas** cephesidir. (Kars, Ardahan, Batum)
- **Mustafa Kemal**'in savaştığı cepheler **Çanakkale, Kafkas** ve **Suriye-Filistin** cepheleridir. (Kod: Ç I K ı Ş)

❖ Kafkas (Doğu) Cephesi

Açılan ilk cephe

Toprak kazanılan tek cephe

KAFKAS (DOĞU) CEPHESİ

NEDENLERİ	GELİŞİMİ
• Rusya'ya karşı mücadele edilen bu cephede; ★ Orta Asya Türkleriyle bağlantı kurup Turanlık fikrini hayata geçirmek ★ Bakü petrollerini ele geçirmek ★ Rusya'nın güneye ilerleyişini durdurmak ★ Kafkaslardaki bağımsızlık mücadelesini desteklemek ★ Kafkaslar üzerinden Hindistan'a ulaşmak hedeflenmiştir.	• Enver Paşa Sarıkamış Faciası nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. • Osmanlı Devleti güvenlik gerekçesiyle Ruslara destek veren Ermenileri, 27 Mayıs 1915'te çıkarılan Ermeni Tehcir Yasası (Sevk ve İskân Kanunu) ile Suriye ve Lübnan'a zorunlu göçe tâbi tutmuştur. • Çanakkale Cephesi'ndeki görevi bittikten sonra bu cepheye XVI. Kolordu Komutanı olarak atanan Mustafa Kemal Muş ve Bitlis'i geri almıştır. • Rusya, 1917 Bolşevik İhtilali'nin patlak vermesi üzerine 3 Mart 1918'de imzaladığı Brest-Litowsk Antlaşması ile savaştan çekilmiştir. • Ayrıca Rusya bu antlaşma ile daha önce Berlin Antlaşması ile aldığı Kars, Ardahan ve Batum'u (Elviye-i Selase) iade etmiş ve Doğu Cephesi kapanmıştır.

❖ Kanal (Süveyş) Cephesi

KANAL (SÜVEYŞ) CEPHESİ

NEDENLERİ	GELİŞİMİ
• Almanların isteği ve baskısı ile İngilizlere karşı açılan bu cephede; ★ Mısır'ı ele geçirmek ★ İngilizlerin sömürgeleriyle olan bağlantısını kesmek ★ Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek hedeflenmiştir.	• Bahriye Nazırı Cemal Paşa iki kez taarruz gerçekleştirmiş, başarı sağlanamamıştır. • Osmanlı ordusunun geri çekilmesi üzerine İngilizler, Arapların desteğini alarak Sina Yarımadası'nı ele geçirmiş ve Suriye'ye kadar ilerlemişlerdir. • Arapların bu cephede İngilizleri desteklemesi İslamcılık (Ümmetçilik) fikrinin zayıfladığını, buna karşın Arap milliyetçiliğinin güç kazandığını göstermektedir.

Zafer kazanılan tek cephe

Kapanan ilk cephe

ÇANAKKALE CEPHESİ

NEDENLERİ	GELİŞİMİ
- İstanbul ve Boğazları ele geçirerek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak - Savaşı kısa süre içerisinde bitirmek - Siyasi, ekonomik ve askerî krizde olan müttefikleri Rusya'ya yardım götürmek - Balkan uluslarını savaşın içine çekmek - İngilizlere ait sömürge yollarının güvenliğini sağlamak - Cephe sayısını azaltmak ve böylece İtilaf Devletleri'nin yükünü hafifletmek	18 Mart 1915'te Nusret Mayın Gemisi'nin döşediği mayınlar ve topçuların çabalarıyla Kumkale ve Seddü'lbahir'de zafer kazanılmıştır. Tümgeneral Cevat Çobanlı üstün başarılarından dolayı "18 Mart Kahramanı" unvanı almıştır. - İtilaf Devletleri, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan Anzakların da desteği ile 25 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'na asker çıkararak karadan saldırıya geçmiştir. Ancak burada da ünlü Türk topçusu Seyit Onbaşı Ocean gemisini vurarak destanlaşmıştır. - Gelibolu Yarımadası'nda 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in emrindeki kuvvetler Conkbayırı, Anburnu, Kireçtepe ve Anafartalar cephelerinde büyük zaferler kazanmıştır. Bu zaferler İstanbul'un işgalini önlemiştir. - Çanakkale Boğazı'nı karadan da geçemeyeceklerini anlayan İtilaf Devletleri, 9 Ocak 1916 tarihinde Gelibolu Yarımadası'ndan çekilerek cepheyi kapatmışlardır.

SONUÇLARI

- Ekonomik yönden yardım alamayan Rusya'da 1917 Bolşevik İhtilâli çıkmış ve Çarlık rejimi yıkılarak yerine **Sovyet Rusya** kurulmuştur.
- Osmanlı Devleti'nin ömrü ve I. Dünya Savaşı'nın süresi **uzamıştır**.
- İstanbul ve Boğazların işgali engellenmiştir.
- Bulgaristan** İttifak Devletleri'nin yanında savaşa dâhil olmuş, böylece Almanya ile Osmanlı Devleti arasında kara bağlantısı sağlanmıştır.
- Eğitimli pek çok insan şehit düşmüş, eğitimli insan açığı ortaya çıkmıştır.
- Mustafa Kemal'e "**Albay**" rütbesi verilmiş ve bir lider olarak dünyaca tanınmıştır.

ÖNEMLİ

- Ordugâhının kurulduğu yere "**Kemal Yeri**" adı verilen Mustafa Kemal **Conkbayırı'nda** emrindeki 57. Piyade Alayı'na: "Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçecektir." emrini vermiş ve bir anlamda savaşın kaderini belirlemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal şehit düşen binlerce eğitimli genç vatansvere ithafen "Biz Çanakkale'de bir Darülfünun gömdük." demiştir.

DİKKAT!

- Çanakkale Cephesi'nde Mustafa Kemal ile röportaj yapan ve O'nun dünya nezdinde tanınmasına olanak sağlayan gazeteci **Ruşen Eşref Ünaydın'dır**.

❖ Irak-Musul Cephesi

- ❖ Bu cephe **İngiltere** tarafından; Irak (Musul–Kerkük) ve İran'ın (Abadan) petrol kaynaklarını korumak, sömür-gelerini tehdit eden Alman ve Osmanlı kuvvetlerini engellemek ve Rusya'ya Kafkaslar üzerinden yardım ulaştırma amacıyla açılmıştır.
- ❖ Osmanlı ordusu İngilizlere karşı **Halil Paşa** komutasında **Kutü'l Amare**'de ve **Sakallı Nurettin Paşa** komuta-sında **Selman-ı Pak**'ta üstünlük sağlamış, İngiliz Generali **Tawnshand** tutsak edilmiştir.
- ❖ Ancak bu başarının devamı getirilememiş ve İngilizler Musul'a kadar ilerlemişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti Irak Cephesi'nde **Musul** ve **Kerkük** dışında tüm Irak'ı kaybetmiştir.
- ❖ Öte yandan Osmanlı Devleti'nin son zaferi olarak nitelendirilen Kutü'l Amare zaferinden dolayı **Halil Paşa**'ya "**Kutü'l Amare Kahramanı**" unvanı verilmiştir.

❖ Hicaz-Yemen Cephesi

- ❖ İngilizler tarafından açılan bu cephede Osmanlı Devleti, Arap Yarımadası'ndaki İngiliz ilerleyişini durdurmak ve kutsal yerleri korumak amacıyla mücadele etmiştir. Ancak İngilizlere karşı savaşılan bu cephede de başarı sağlanamamış, **Hicaz** ve **Yemen** bölgesi Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.
- ❖ Bu cephede **Hicaz Emiri Şerif Hüseyin**'in İngilizlerle iş birliği yaparak Osmanlı'ya karşı hareket etmesi **Üm-metçilik** fikrinin bir kez daha çöktüğünü açıkça göstermektedir.

ÖNEMLİ

- Hicaz-Yemen Cephesi'nde Medine'yi 2 yıl 7 ay savunan **Fahrettin Paşa**, ikmal yolları kesilen askerleri için çıkardığı "**Çekirge Genelgesi**" ile onların açlıktan ölmelerini önlemiş ve "**Medine Müdafii**" ile "**Çöl Kapları**" unvanı almıştır.

❖ Suriye-Filistin Cephesi

- ❖ Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'nda görev yaptığı **son** cephedir.
- ❖ Kanal Harekatı'nın devamı sayılan bu cephede de **İngilizlerle** mücadele edilmiş, ancak Arapların (Şerif Hüseyin) da desteğini alan İngilizler **Kudüs** ve **Filistin**'i ele geçirmiş, Suriye'ye kadar dayanmıştır.
- ❖ Mustafa Kemal bu cephede Alman General **Limon Van Sanders** komutasındaki **Yıldırım Orduları Komutan-lığı**'na bağlı **7. Kolordu Komutanı** olarak görev yapmıştır.
- ❖ Halep'in kuzeyinde oluşturduğu savunma hattıyla düşman ilerleyişini durduran Mustafa Kemal daha sonra **Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı**'na atanmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal bu cephedeyken böbrek rahatsız-lığı nedeniyle Avusturya'nın **Karlsbad** şehrinde bir süre tedavi görmüştür.

❖ Yardım Cepheleri (Galiçya-Makedonya-Romanya)

- ❖ Osmanlı Devleti'nin **sınırları dışında** açılan cephelerdir.
- ❖ Osmanlı Devleti müttefiklerine yardım etmek için toprakları dışında Galiçya, Romanya ve Makedonya'da da mücadele etmiştir.
- ❖ Rusya, Romanya ve Fransa'ya karşı savaşılan bu cepheler **Rusya'nın savaştan ayrılması ile** kapanmıştır.

C. I. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE İMZALANAN GİZLİ ANTLAŞMALAR

Antlaşmaların temel amacı **Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasıdır.**

Antlaşmalar	İmzalayanlar	İçeriği ve Özellikleri
İstanbul (Boğazlar)	- İngiltere - Fransa - Rusya	- Boğazlar ve İstanbul Rusya'ya bırakılmıştır. - Rusya da İngiltere ve Fransa'nın Anadolu ve Orta Doğu'daki çıkarlarını kabul etmiştir.
Londra ***	- İngiltere - Fransa - İtalya - Rusya	- Antalya çevresi İtalya'ya bırakılmış, ayrıca Oniki Ada ve Trab-lusgarp'taki İtalyan egemenliği de kabul edilmiştir. - Bu antlaşma sonrası İtalya İtilaf Devletleri safına geçmiştir.
Sykes-Picot ***	- İngiltere - Fransa	- Akka ve (Musul hariç) Irak bölgesi İngiltere'ye; Çukurova, Su-riye, Lübnan ve Antakya bölgesi ise Fransa'ya verilmiştir.
Mac Mahon	- İngiltere - Şerif Hüseyin	- Arap halkının Osmanlı Devleti'ne ayaklanmasına karşılık, İn-giltere Arapların bağımsızlıklarını tanıyacak ve büyük bir Arap İmparatorluğu kurulmasına yardımcı olacaktı.
Petrograd	- İngiltere - Fransa - Rusya	- İngiltere ve Fransa Boğazlar, Doğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz kıyılarını Rusya'ya bırakmışlardır.
St. Jean de Maurienne	- İngiltere - Fransa - İtalya	- Güneybatı Anadolu (Antalya, Aydın, Konya) ile İzmir ve çev-resi İtalya'ya bırakılmıştır.

ÖNEMLİ

- Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılması konusunda yapılan gizli antlaşmalara **Yunanistan katılmamıştır.** Ayrıca 1917 Bolşevik İhtilali nedeniyle savaştan çekilen **Rusya** yapılan gizli antlaşmaları "**Sarı Kitap**" adıyla dünya kamuoyuna duyurmuştur.

D. ABD'NİN SAVAŞA GİRMESİ (2 NİSAN 1917)

1. Dünya Savaşı'nın başlarında tarafsızlığını ilan eden ABD'nin İtilaf Devletleri'ne yaptığı silah ve cephane ticareti Almanya ile ilişkilerini bozmuş ve 1917 yılından itibaren tarafsızlığını bozmak zorunda kalmıştır.
- Almanya, ABD'den silah ve cephane ticaretini durdurmasını talep etmiş ancak bu isteği dikkate alınmayınca ABD gemilerini batırmıştır. Öte yandan **Almanya Dışişleri Bakanı Zimmermann**'ın, Washington'daki Alman büyükelçisine çektiği telgrafın, İngiltere tarafından ele geçirilip şifresinin çözülmesi üzerine ABD, 2 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş açarak İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa dâhil olmuştur. İtilaf Devletleri'nin **Wil-son İlkeleri**'ni kabul edeceğini açıklaması da ABD'nin İtilaf Bloku'nda savaşa katılmasında etkili olmuştur.

E. WILSON İLKELERİ (8 Ocak 1918)

- ABD Başkanı **Woodrow Wilson**'un, I. Dünya Savaşı sırasında yayımladığı ve temel amacı kalıcı barışın sağ-lanması ve sömürgeciliğin sona ermesini sağlamak olan 14 maddeden oluşan bildiridir.
- İtilaf Devletleri, çıkarlarına ters düşse de ABD gibi önemli bir gücü kaybetmemek için bu ilkeleri kabul ettik-lerini açıklamışlar ancak sözlerinde durmamışlardır.

WILSON İLKELERİ

- Her ulus kendi geleceğini kendisi belirleyecek. (*Sömürgeciliğe karşı*)
- Yenlen devletler yenilenlerden toprak **almayacak**. (Bu madde itilaf devletleri tarafından ihlal edilecektir.)
- Yenilen devletler savaş tazminatı **ödemeyecek**.
- Devletlerarasında açık diplomasi olacak, **gizli antlaşmalar yapılmayacak**.
- Ekonomik engeller kaldırılacak ve aşırı silahlanmaya son verilecek.
- Uluslararası sorunların çözümünü sağlayabilecek, her devletin temsilcisinden oluşan uluslararası bir teşkilât kurulacak. (*Cemiyet-i Akvam/Milletler Cemiyeti*)
- Türk egemenliği altında yaşayan diğer milletler, çoğunlukta olduğu bölgelerde kendi geleceğini kendisi belirleyecek. (Doğu Anadolu'da **Ermeni Devleti** kurma düşüncesini gündeme getirecektir.)
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Türk hâkimiyeti kesin olarak sağlanacaktır.
- Boğazlar dünya devletlerinin ticaret gemilerine açık olacak. (Uluslararası eşitlik prensibine **aykırıdır**.)
- Almanya **Alsace-Loraiene** (Alsas Loren) bölgesini Fransa'ya geri verecek.
- Bağımsız bir **Polonya** devleti kurulacak.

✎ ABD, Anlaşma Devletleri'nin ilerleyen süreçte Wilson İlkeleri'ne uymaması üzerine "Monroe Doktrini"ne dayanarak dünya siyasetinden çekilmiştir.

MONROE DOKTRİNİ (Yalnızlık Politikası)

- **ABD Başkanı James Monroe**'nin 2 Aralık 1823 tarihinde kongreye sunduğu doktrin olup ABD dış politikası için önemli bir gelişmedir. Bu doktrine göre, Avrupa kıtasındaki herhangi bir olay ABD'yi ilgilendirmeyecek, ABD hiçbir ittifak ya da anlaşmaya dâhil olmayacak, kendisi dışında gerçekleşen Avrupa olaylarına müdahil olmayacaktı.

F. I. DÜNYA SAVAŞI'NI BİTİREN ATEŞKES ANTLAŞMALARI

I. DÜNYA SAVAŞI'NI BİTİREN ATEŞKES ANTLAŞMALARI	
DEVLET	ATEŞKES ANTLAŞMASI
Bulgaristan	Selanik Ateşkesi (29 Eylül 1918)
Osmanlı Devleti	Mondros Ateşkesi (30 Ekim 1918)
Avusturya-Macaristan	Willa Guiste Ateşkesi (3 Kasım 1918)
Almanya	Rethondes Ateşkesi (11 Kasım 1918)

✎ Bu ateşkes antlaşmaları I. Dünya Savaşı'nı **fiilen** bitirmiştir. Savaşın **resmen sona ermesi** ise barış antlaşmalarının imzalanması ile gerçekleşmiştir.

G. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI İMZALANAN BARIŞ ANTLAŞMALARI

I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI İMZALANAN BARIŞ ANTLAŞMALARI

DEVLET	BARIŞ ANTLAŞMASI	
Almanya	Versailles (Versay) (28 Haziran 1919)	Bu antlaşmaların esasları 18 Ocak 1919 tarihli Paris Barış Konferansı 'nda belirlenmiştir.
Avusturya	Saint Germain (Sen Jermen) (10 Eylül 1919)	
Bulgaristan	Neuilly (Nöyyi) (27 Kasım 1919)	
Macaristan	Trianon (Triyanon) (4 Haziran 1920)	
Osmanlı Devleti	Sevres (Sevr) (10 Haziran 1920)	Bu antlaşmanın esasları ise 18 Nisan 1920 tarihli San Remo Konferansı 'nda belirlenmiştir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN GENEL SONUÇLARI

- Avrupa'nın ve dünyanın siyasi yapısı değişmiştir.
- Savaşın en kârlı çıkan devlet İngiltere olmuştur.
- Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya, Letonya, Litvanya, Estonya, Macaristan, Türkiye gibi yeni devletler kurulmuştur.
- **Avusturya-Macaristan** ve **Bulgaristan**'dan alınan topraklar üzerine **Yugoslavya** devleti kurulmuştur.
- Rusya'da Komünizm, İtalya'da Faşizm, Almanya'da Nazizm gibi **totaliter** rejimler ortaya çıkmıştır.
- Dünya barışını korumak için **Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)** kurulmuştur.
- Sömürgeciliğin yerini **manda** ve **himaye** sistemi almıştır.
- Osmanlı, Avusturya Macaristan gibi imparatorluklar parçalanmış, ulus devletler ortaya çıkmıştır.
- Arapların Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla **İslamcılık (Ümmetçilik)** anlayışı sona ermiştir.
- Tank, kimyasal silahlar ve denizaltı **ilk kez** I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır.
- Kimyasal silah kullanımı **Sivil Savunma Örgütleri**'nin kurulmasına yol açmıştır.
- Savaşın umduğunu bulamayan devletler daha sonra II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.

H. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 Ekim 1918)

- ✎ 1918 yılı sonlarına doğru Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki bağlantının kesilmesine yol açmış, Trakya ve İstanbul'da olası bir Yunan saldırısına karşı açık hâle gelmiştir. Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimden çekilmiş, partinin yöneticileri de ülkeyi gizlice terk etmiştir.
- ✎ Mondros Ateşkesi imzalanmadan önce padişah V. Mehmet Reşat ölmüş, yerine **Vahdettin (VI. Mehmet)** geçmiştir. Ayrıca İttihat ve Terakki'nin hükümetten çekilmesi üzerine **Ahmet İzzet Paşa** sadrazamlığa getirilmiş ve yeni hükümeti kurmuştur. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, devletin içinde bulunduğu durumu değerlendirerek İtilaf Devletleri'ne ateşkes isteğinde bulunmuştur.

- ✎ Taraflar arasındaki görüşmeler 27 Ekim 1918'de **Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda** İngilizlere ait **Aga-memnon Zırlısı'nda** başlamıştır. Görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni **Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay)**'ın başkanlık ettiği heyet, İtilaf Devletlerini ise **İngiliz Amiral Calthorpe (Kalthorp)** temsil etmiştir.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 Ekim 1918)

OSMANLI DEVLETİ

**Bahriye Nazırı
Rauf Bey (Orbay)**

İTİLADEVLETLERİ

**İngiliz Amiral
Calthorpe (Kalthorp)**

- ✎ Yapılan görüşmeler sonucunda toplam 25 maddeden oluşan **Mondros Ateşkes Antlaşması** 30 Ekim 1918'de imzalanmıştır. Mondros Mütarekesi'nin önemli maddeleri şunlardır:

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN ÖNEMLİ MADDELERİ

- Çanakkale ve İstanbul Boğazları İtilaf Devletlerine açılacaktır.
- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edici bir durum karşısında, herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecektir. (7. MADDE)

Bu madde **Osmanlı topraklarının işgaline** zemin hazırlamış olup **Wilson İlkeleri'ne** ters düşmektedir.

- **Vilayet-i Sitte'de (Bitlis-Erzurum-Sivas-Diyarbakır-Elâzığ-Van)** herhangi bir karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri bu bölgeleri işgal edebilecektir. (24. MADDE)

Bu madde ile **Doğu'da bir Ermeni Devleti'nin** kurulması amaçlanmıştır

- Tüm haberleşme araçları İtilaf Devletleri'nin denetimine girecektir.
- Osmanlı orduları **terhis edilecek** ve bütün **silah, cephane** ve **askeri taşıtlara el konulacaktır.**

Bu madde ile Osmanlı Devleti'ni **savunmasız** bırakarak **işgallerin kolaylaştırılması** amaçlanmıştır.)

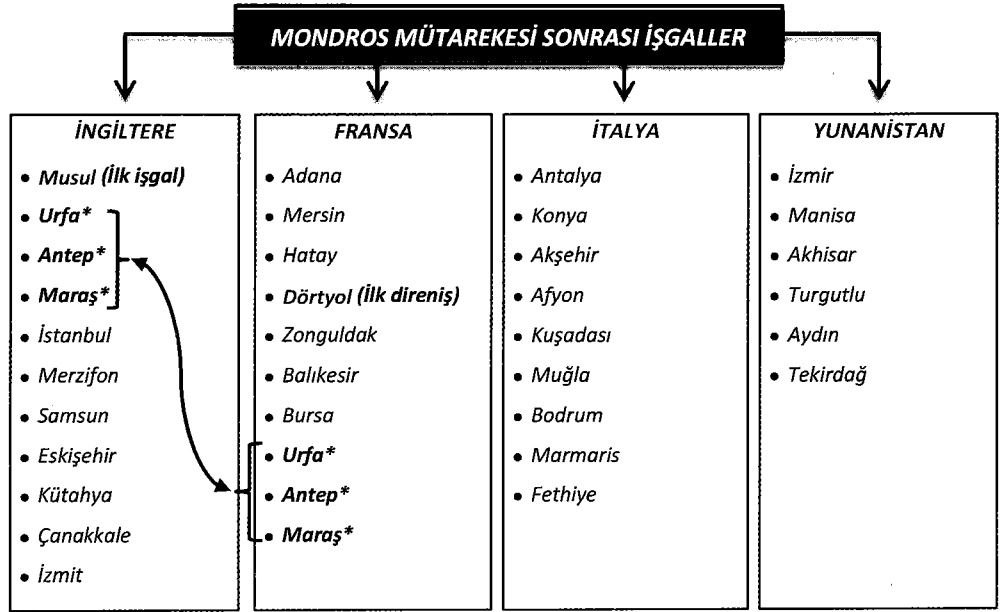
- **Toros tünelleri, demir yolları** ve **deniz işletmeleri** İtilaf Devletleri'ne bırakılacaktır.
- Osmanlı Devleti'nin elindeki bütün **savaş esirleri** serbest bırakılacak, buna karşılık **Türk esirler** İtilaf Devletleri'nin denetiminde kalacaklardır.

Bu madde **uluslararası eşitlik** prensibine aykırıdır.

- İtilaf Devletleri **kömür, akaryakıt** ve benzeri maddeleri Anadolu'dan temin edecekler, bu maddelerin hiç-biri ihraç edilmeyecektir.
- Osmanlı Devleti, İttifak Devletleri ile tüm ilişkilerini kesecek, Alman ve Avusturya uyrukları asker ve sivil memurlar Osmanlı topraklarını terk edecektir.

❁ Mondros Mütarekesi'nin Önemi ve Sonuçları

- ❖ Bu ateşkes antlaşmasıyla Osmanlı Devleti **fiilen** sona ermiştir. Öyle ki antlaşmadaki 7. madde Osmanlı topraklarının işgaline, 24. madde ise Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.
- ❖ Osmanlı Devleti bu antlaşmayı imzalarken Wilson İlkeleri'ne güvenmiş, ancak İtilaf Devletleri Wilson İlkeleri'ni dikkate almamış ve işgallere başlamışlardır.
- ❖ Mondros'un imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti'nde hükümet değişiklikleri yaşanmıştır. Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti 8 Kasım 1918'de istifa etmiş, yerine 11 Kasım 1918'de **Tevfik Paşa Hükûmeti** kurulmuştur. Ancak Padişah Vahdettin 4 ay içerisinde seçimlere gitmek kaydıyla meclisi feshetmiştir. (21 Aralık 1918).
- ❖ İtilaf Devletleri'nin baskısının iyice artması sonucu Osmanlı Hükûmeti tekrar değişmiş, **Tevfik Paşa Hükûmeti** yerine İngiliz manda ve himaye yönetimini savunan **Damat Ferit Paşa Hükûmeti** kurulmuştur. (4 Mart 1919)

UNUTMA!

- Mondros Ateşkesi'nden sonra **işgal edilen ilk yer Musul'dur.** (İngiltere/3 Kasım 1918)
- İşgallere karşı **ilk direniş** Fransızlara karşı **Hatay-Dört Yol'da** gerçekleşmiştir.
- Urfa, Antep ve Maraş önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, ancak sonraki süreçte İngiltere **Suriye İtilafnamesi** ile bu bölgeleri **Fransa'ya** bırakmıştır.

- ❖ 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri İstanbul'a çıkarma yapmış; bu gelişme üzerine o dönemde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'ndan ayrılarak İstanbul'a gelen **Mustafa Kemal**, karşılaştığı manzara karşısında **"Geldikleri gibi giderler"** demiştir.
- ❖ İşgaller karşısında Osmanlı yönetimi tepkisiz kalınca, Türk halkından işgallere karşı gelen **ilk tepki** de **millî direniş kuvvetleri oluşturmak** olmuştur.

İ. PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 Ocak 1919)

PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 Ocak 1919)		
TOPLANMA AMACI	ETKİLİ OLAN DEVLETLER	ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ
32 devletin katılımıyla toplanan bu konferansın amacı I. Dünya Savaşı'nın mağlup devletleriyle yapılacak barış koşullarını belirlemek ve savaş sonunda bozulan güçler dengesini yeniden tesis etmektir.	• ABD • İngiltere • Fransa • İtalya • Japonya (Gözlemci)	• Milletler Cemiyeti'nin kurulması karara bağlanmıştır. • İlk kez "manda ve himaye" sistemi ortaya çıkmış, ayrıca manda sistemi resmîleşmiştir. • İngiltere'nin İzmir ve çevresini Yunanistan'a vermesi İttifak Devletleri arasında ilk kez görüş ayrılığına yol açmıştır. • Konferansın sonunda Osmanlı Devleti dışında diğer İttifak Devletleri ile imzalanacak barış şartları belirlenmiş, ancak Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda uzlaşma sağlanamadığı için, Osmanlı ile yapılacak barış antlaşması koşulları ertelenmiştir.

Paris Barış Konferansı sonrasında İstanbul Hükûmeti tarafından, 31 Mart 1919'da Müslim ve gayrimüslim halk arasında uyum ve barışı sağlamak için **Heyet-i Nasîha** (Nasihat Kurulları) kurulmuştur.

J. İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

- İngiltere'nin desteğini alan Yunanistan, **Paris Barış Konferansı kararlarına** dayanarak 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmıştır. Yunanistan'ın amacı **Megali İdea** çerçevesinde Batı Anadolu'yu ilhak etmektir.
- İşgal karşısında "**Hukuk-u Beşer**" (**İnsan Hakları**) gazetesi başyazarı **Hasan Tahsin (Osman Nevres)** Yunan askerlerine **ilk kurşunu** atan kişi olmuştur. Bu süreçte bir Osmanlı subayı olan **Süleyman Fethi Bey** ise düşmana esir düşmüş, "**Zito (Yaşasın)** Venizelos" demediği için şehit edilmiştir.
- İşgal karşısında **Redd-i İlhak Cemiyeti** oluşturulmuş ayrıca işgali protesto etmek için yurdun pek çok bölgesinde mitingler düzenlenmiştir. Nitekim 19 Mayıs 1919'da **Fatih'te**, diğeri 23 Mayıs 1919'da **Sultanahmet'te** olmak üzere iki miting yapılmış; mitinglerde **Halide Edip (Adivar)**, **Nakiye Hanım**, **Selim Sırrı (Tarcan)**, **Sait Bey** ve **Mehmet Emin (Yurdakul)** millî duyguları coşturan ve işgalleri protesto eden konuşmalar yapmışlardır.

İZMİR'İN İŞGALİNE YÖNELİK ULUSLARARASI RAPORLAR

OLUMLU

AMİRAL BRİSTOL RAPORU

- ABD Yüksek Komiseri **Amiral Bristol**'un hazırladığı bu rapor İzmir'in işgalinin **haksız**, Yunanlıların iddialarının **asılsız** olduğunu belirtir.
- Bu rapor ayrıca Millî Mücadele'nin haklılığını ortaya koyan ilk uluslararası belgedir.

OLUMSUZ

MİLNE HATTI VE RAPORU

- İngiliz Generali **Milne**'nin, Türk ve Yunan kuvvetleri arasında bir tampon bölge oluşturacak şekilde belirlediği sınırdır. (**Milne Hattı**)
- Amaç, Yunan askerlerine zaman kazandırmaktır.
- Türkleri haksız bulmuştur.

K. CEMİYETLER

❁ Yararlı (Millî) Cemiyetler

YARARLI (MİLLÎ) CEMİYETLER	
CEMİYET ADI	ÖZELLİKLERİ
Trakya Paşaeli Cemiyeti	• 2 Aralık 1918'de Edirne'de kurulan bu cemiyetin amacı, Doğu Trakya bölgesinin Rumlar tarafından işgalini önlemektir. • Bu amaçla Mavri Mira Cemiyeti'ne karşı mücadele etmiş, Edirne ve Lüleburgaz Kongrelerini düzenlemiştir.
Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	• Cemiyetin amacı, Doğu Anadolu'da kurulması planlanan Ermeni Devleti'ne engel olmak ve Ermeni çetelerinin işgallerine karşı bölge halkını örgütlemektir. (Hınçak ve Taşnak Cemiyeti'ne karşı mücadele etmiştir.) • Cemiyetin yayın organları Fransızca Le Pays (Vatan) gazetesi ile Türkçe Hadisat ve Albayrak gazeteleridir.
Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti	• 12 Şubat 1919'da Trabzon merkezli kurulan bu cemiyetin amacı, Trabzon ve yöresinde Pontus Rum Devleti'nin kurulmasını engellemek ve Ermeni iddialarına karşı bölge halkının haklarını savunmaktır. • Cemiyetin yayın organı İstikbal Gazetesi'dir.
İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	• Cemiyetin amacı, Batı Anadolu'nun Türklere ait olduğunu dünyaya duyurmak ve Yunan işgaline karşı silahlı mücadele yürütmektir. • 14 Mayıs 1919'da adı İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti olmuştur.
İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti	• Cemiyetin amacı, İzmir'in işgalini önlemek ve bölgenin Türklere ait olduğunu dünyaya duyurmaktır. • Bu cemiyet Kurtuluş Savaşı sürecinde Batı Cephesi'nin kurulmasını sağlayan Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerini düzenleyecektir.
Kilikyalılar Cemiyeti	• 1918'de İstanbul'da kurulmuş, daha sonra merkezi Adana'ya taşınmıştır. • Çukurova (Adana) Bölgesi'nin Türk vatanının bir parçası olduğunu belirterek, bölgeyi Ermeniler ve Fransızlara karşı savunmayı amaçlamıştır.
Millî Kongre Cemiyeti	• 29 Kasım 1918'de Dr. Esat Işık önderliğinde İstanbul'da kurulmuştur. • Mücadeleyle bir bütün olarak yaklaşmış, bütün millî güçleri birleştirmeyi amaçlamış ve mücadeleyi basın-yayın yoluyla yürütmüştür. • Cemiyetin kurucusu Dr. Esat Işık, "Dr. Esat Işık Raporu" adı verilen raporda ilk kez "Kuvayımilliye" kavramından bahsetmiştir.
Kars İslam Şûrası	• Mondros Mütarekesi'nden sora kurulan ilk yararlı dernektir. • Elviye-i Selâse (Kars-Ardahan-Batum) ahalisi, Güney Kafkasya'da yeni bir siyasal oluşum kurmuşlardır. (Cenub-i Garbî Kafkas Hükûmeti)
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti	• Mustafa Kemal'in isteği ile 5 Kasım 1919'da Sivas'ta kurulmuştur.
Millî Karakol Cemiyeti (Gizli)	• İstanbul'dan Anadolu'ya sevkıyat işlerini yürütmüştür.
Mim Mim Grubu	• İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılması ve Millî Mücadele taraftarlarının Anadolu'ya geçmelerinde yararlı faaliyetler sürdürmüştür.

AZINLIKLARIN KURDUĞU ZARARLI CEMİYETLER

Rum Cemiyetleri	• Pontus Rum	• 1904'te Merzifon Amerikan Koleji'nin yardımlarıyla kurulan bu cemiyet Pontus Rum İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmayı hedeflemiştir. Patriklik de desteklemiştir.
	• Mavri Mira	• İstanbul Rum Patrikliği tarafından İstanbul'da kurulmuştur. • Amacı Bizans'ı yeniden canlandırmaktır. (Megali İdea)
	• Etnik-i Eterya	• Rumlar tarafından kurulan ilk cemiyettir. • Önceleri Yunanistan'ın bağımsızlığı için faaliyet gösteren cemiyet, daha sonra Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmayı (Megali İdea) hedeflemiştir.
	• Kordos	• Gizli adı "Kordos" olan Millî Mücadele karşıtı bu kuruluş, Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu adıyla bilinmektedir. • Temel amaçları Yunanistan'dan gelen özel görevlileri Rum göçmeni gibi gösterip Doğu Karadeniz çevresine yerleştirmek ve buralardaki Rum azınlığın sayısını çoğaltmaktır.
Ermeni Cemiyetleri	• Hınçak ve Taşnak	• Hınçak Cemiyeti, Ermeni Patriği Zaven Efendi tarafından 1887 yılında Cenevre'de kurulmuştur. • 1890'da Tiflis'te kurulan Taşnak Cemiyeti ise Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni Devleti kurmayı amaçlamıştır.
Yahudi Cemiyetleri	• Alyans-İsrailit • Maccabi	• Yahudilerin Anadolu'daki çıkarlarını korumayı ve ileriki süreçte İsrail Devleti'ni kurmayı amaçlamışlardır.

TÜRKLERİN KURDUĞU ZARARLI CEMİYETLER

CEMİYET ADI	ÖZELLİKLERİ
İngiliz Muhipleri Cemiyeti	• 1919'da Saîd Molla tarafından İstanbul'da kurulmuş olup İngiliz mandaterliğini savunmuştur.
Wilson Prensipleri Cemiyeti	• Kurucuları arasında Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay, Yunus Nadi gibi isimlerin olduğu bu kuruluş ABD'nin mandaterliğini savunmuştur.
Hürriyet ve İtilaf Fırkası	• 1911'de Miralay Sadık Bey liderliğinde kurulan ve İ.T.C.'ye karşı ilk büyük muhalefet partisi olarak mandaterliğini benimsemiştir. (İngiliz)
Kürt Teali Cemiyeti	• Güneydoğu'da bağımsız bir Kürdistan devleti kurmayı amaçlamıştır.
Teali-i İslam Cemiyeti	• 19 Şubat 1919'da İstanbul'da medrese hocalarının kurduğu bu cemiyet ümmetçiliği ön plana çıkararak hilafete mutlak itaati savunmuştur.
Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası	• Teali-i İslam Cemiyeti gibi kurtuluşun saltanat ve hilâfete bağlı kalmakla mümkün olabileceğini savunmuştur.
Askerî Nigehban Cemiyeti	• Emekli subay ve paşalar tarafından kurulan bozguncu bir örgüttür.

L. KUVAYİMİLLÎYE

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'daki işgallere karşı oluşan bölgesel nitelikli direniş örgütleridir.

Düzensiz *milis* kuvvetler olup herhangi bir merkeze bağlı değildirler. *Seyyar* birliklerdir.

Halkın oluşturduğu yerel güçler olup TBMM tarafından *düzenli ordu* kuruluncaya kadar faaliyet göstermişlerdir.

BAZI ÖNEMLİ KUVAYİMİLLÎYE LİDERLERİ

Çerkez Ethem (Ege Bölgesi)	Şahin Bey (Antep)	Celâl Bayar (Galip Hoca) (Nazilli)
Demirci Mehmet Efe (Nazilli)	Sütçü İmam (Maraş)	Yahya Kaptan (Kocaeli)
Yörük Ali Efe (Aydın)	Tufan Bey (Adana)	Rıdvan Hoca (Maraş)
İpsiz Recep (Rize)	Topal Osman Ağa (Giresun)	Ali Saip Bey (Urfa)
Tekelioğlu Sinan (Adana)	Karaisalı Mehmet Hoca (Adana)	Kılıç Ali (Antep/Maraş)

BAZI ÖNEMLİ KADIN KAHRAMANLARIMIZ

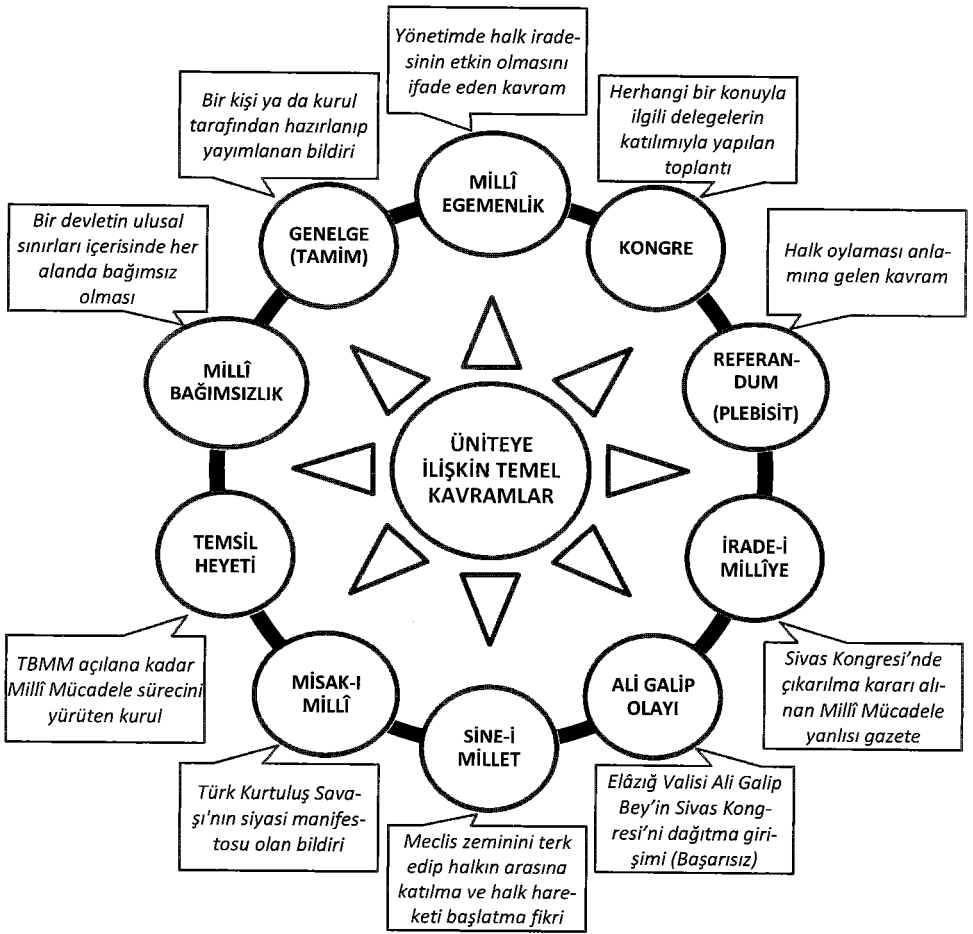
Kara Fatma	Gördesli Makbule	Tayyar Rahmiye
Onbaşı Halide Edip (Adivar)	Şerife Bacı	Kamacı Fatma
Binbaşı Ayşe	Tarsuslu Adile	Onbaşı Nezahat
Çete Emir Ayşe	Kılavuz Hatice	Halime Çavuş (ve niceleri...)

DİKKAT!

- Kuvayimillîye, TBMM açıldıktan sonra *Millî Savunma Bakanlığı*'na bağlanmıştır. Öte yandan 8 Kasım 1920'de TBMM tarafından *düzenli ordunun* kurulması ile Kuvayimillîye kaldırılmıştır. Bu gelişme üzerine Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe gibi bazı Kuvayimillîye liderleri TBMM'ye karşı isyan etmiş, bu isyanlar güç de olsa TBMM tarafından bastırılmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE HAZIRLIK DÖNEMİ (GENELGELER / KONGRELER)

Bu üniteden ortalama "2-3" soru
sorulmaktadır.

I. MUSTAFA KEMAL'İN İSTANBUL'A GELİŞİ VE ÇALIŞMALARI

- ✎ Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Adana'da **Yıldırım Orduları Komutanı** iken halkı işgallere karşı mücadeleye davet etmiş, ayrıca burada **Ali Fuat Paşa** ile de bir görüşme yapmıştır.
- ✎ Merkezden çağırılması üzerine İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, işgal donanmalarını gördüğünde "**Geldikleri gibi giderler**" diyerek millî mücadelenin başlatılması gerektiğini ve buna olan inancını ortaya koymuştur.
- ✎ Mustafa Kemal **Anadolu'ya geçmeden önce** geldiği İstanbul'da;

- ★ Düşüncelerini yaymak için **Ali Fethi Bey (Okyar)** ile birlikte **Minber** gazetesini çıkarmıştır.
- ★ Meclis içerisinde güç kazanmaya çalışmıştır.
- ★ Padişah Vahdettin ile görüşmüştür.
- ★ Tevfik Paşa Hükûmeti'nin güvenoyu almasını önlemeye çalışmıştır.

II. MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞI (19 MAYIS 1919)

- ✎ Karadeniz'de karışıklık çıkaran Rumlar, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak işgallerini haklı göstermeye çalışmışlardır. Bu gelişmeler üzerine İstanbul Hükûmeti, bölgeye çok geniş yetkilerle bir komutanın gönderilmesine karar vermiştir. Bu durum Mustafa Kemal'e aradığı fırsatı yaratmıştır.
- ✎ Damat Ferit Paşa Hükûmeti tarafından **IX. Ordu Müfettişi** olarak Samsun'a gönderilen Mustafa Kemal'in yetkili olduğu yerler arasında **Sivas, Erzurum, Van, Trabzon** vardı. Ayrıca bu vilayetlere komşu olan; **Diyarbakır, Bitlis, Van, Elâzığ, Ankara ve Kastamonu** illerine emir verme yetkisi de mevcut idi.
- ✎ IX. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal'e birtakım görevler verilmiştir. Bu görevler arasında; bölgede güvenliği sağlamak, bölgedeki halkın elindeki silah ve cephaneyi almak ve halkı mücadeleye davet eden ve onlara silah tedarik eden grupları dağıtmak yer alıyordu.
- ✎ Mustafa Kemal'in amacı ise Anadolu'da Millî Mücadele'yi başlatmak ve millî egemenliğe dayalı tam bağımsız bir Türk Devleti kurmaktır. Bu doğrultuda 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan **Bandırma Vapuru** ile hareket eden Mustafa Kemal **19 Mayıs 1919'da** Samsun'a çıkmıştır. Böylece Millî Mücadele **fiilen** başlamıştır.

* Samsun Raporu (22 Mayıs 1919)

- ✎ Mustafa Kemal'in IX. Ordu Müfettişi olarak **ilk** faaliyetidir.
- ✎ Raporunda; bölgedeki direnişin haklı olduğunu, Türklerin manda ve himayeye karşı olduğunu ve İzmir'in işgalinin haksız olduğunu bildirmiştir. Böylece Mustafa Kemal İstanbul Hükûmeti ile **ilk kez** ters düşmüştür. Öte yandan Mustafa Kemal, güvenlik sorunları nedeniyle 25 Mayıs 1919'da **Havza'ya** geçmiştir.

III. HAVZA GENELGESİ (28 MAYIS 1919)

- ✎ Mustafa Kemal Havza'da yayınladığı genelgeyle, İzmir'in işgalini **protesto** eden telgraflar çekilmesini ve işgallere karşı **mitingler** düzenlenmesini istemiştir.

Havza Genelgesi "**millî bilincin**" uyandırılması yolunda atılan **ilk adımdır**. Özellikle **miting** ve **protesto** gibi kavramlar bu bilincin uyandırılmasına çalışıldığının kanıtıdır.

- ✎ **30 Mayıs 1919'da** Havza'da düzenlenen mitinge bizzat Mustafa Kemal de katılmış, işgallere, itilaf güçlerine ve Mondros Mütarekesi'ne **ilk kez** açıkça karşı çıkmıştır.

- Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesinin uygulanmasını önlemek amacıyla, **halktan azınlıklara kötü davranmamalarını** istemiştir.
- Havza Genelgesi'yle resmî görevinin dışına çıkan Mustafa Kemal, bu gelişme sonrasında **ilk kez İstanbul'a geri çağırılmıştır**. Ancak O, bu çağrılara kulak asmamış ve Amasya'ya doğru yola çıkmıştır.

IV. AMASYA GENELGESİ (TAMİMİ) (22 HAZİRAN 1919)

- Havza'da güvenliğin tehlikede olduğunu fark ederek 13 Haziran 1919'da Amasya'ya geçen Mustafa Kemal burada halka yaptığı **ilk konuşmasında**, "Amasyalılar! Padişah ve hükûmet düşmanın elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle iş birliği yapmaya geldim." demiştir.
- Amasya'da **Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy** ile buluşan Mustafa Kemal, onlarla hazırlanacak genelgenin taslağı üzerinde görüşmüş ve 22 Haziran 1919'da **Amasya Genelgesi** imzalanmıştır.
- Bu genelgeyi ayrıca **telgraf yoluyla**, Erzurum'daki XV. Kolordu Komutanı **Kâzım Karabekir** ile Konya'daki II. Ordu Müfettişi **Mersinli Cemal Paşa** onaylamıştır. Böylece Millî Mücadele ordunun desteğini alarak kişiselikten çıkmıştır.
- Amasya Genelgesi, Mustafa Kemal tarafından halkın örgütlenmesini sağlamak ve mücadeleyi bir programa göre yürütmek amacıyla yayımlanmış, Ali Fuat Paşa tarafından "**Mukaddes İttifak**" olarak nitelendirilmiştir.

✱ Amasya Genelgesi'nin Başlıca Maddeleri

MADDE	YORUMU
• Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.	Bu iki madde Millî Mücadele'nin gerekçesini belirtmektedir.
• İstanbul Hükûmeti üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekte, işgallere seyirci kalmakta ve milletimizi yok saymaktadır.	
• Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.	Bu madde Millî Mücadele'nin yöntemini belirtmektedir. (Rejimin değişebileceğinin ilk sinyali dir.)
• Milletin sesini dünyaya duyurmak ve haklarını dile getirmek için, her türlü etki ve denetimden uzak millî bir heyet oluşturulacaktır.	Temsil Heyeti 'nin oluşturulacağı ilk kez gündeme gelmiştir.
• Sivas'ta millî bir kongre toplanacaktır.	Mücadelenin merkezî bir yapıya dönüşmesi hedeflenmiştir.
• Sivas'ta toplanacak bu kongreye her ilden halkın güvenini kazanmış 3'er delege katılacaktır.	Bu madde ile millet iradesinin hâkim kılınması hedeflenmiştir.
• Askerler ve sivil yöneticiler görev yerlerini terk etmeyecek ve ordular dağıtılmayacaktır.	Mondros Mütarekesi'nin "Osmanlı orduları derhal terhis edilecek" hükmüne açıkça karşı çıkmıştır.
• Doğu illeri adına Erzurum'da bir kongre toplanacaktır.	Halk iradesi ve yerel güçler ön plâna çıkarılmak istenmiştir.

❖ Amasya Genelgesi'nin Önemi ve Özellikleri

- ❖ Kurtuluş Savaşı'nın amaç, gerekçe ve yöntemi ilk kez belirtilmiştir.
- ❖ Millî Mücadele'nin programını belirten resmî bir belgedir.
- ❖ İlk kez millî egemenlikten bahsedilerek ileride rejimin değişeceğinin sinyali verilmiştir.
- ❖ İlk kez ulusal bir kongrenin (Sivas Kongresi) toplanması istenmiştir.
- ❖ Temsil Heyeti'nin oluşturulması ilk kez gündeme gelmiştir.
- ❖ Mustafa Kemal'in IX. Ordu Müfettişi olarak yaptığı son resmî faaliyetidir.
- ❖ Millet egemenliği esasını öngördüğü için bir "İhtilâl Bildirisi" niteliği taşımaktadır.

ÖNEMLİ

- Mustafa Kemal, Amasya Genelgesi'nin ardından "Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak zorundadır." diyerek millet egemenliğinin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atmıştır.

- ❖ Amasya Genelgesi'nden sonra Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'nin de baskısıyla, İstanbul Hükûmeti adına İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey tarafından tekrar İstanbul'a geri çağırılmış, ancak O "sadece padişahın emir alabileceğini" belirterek zaman kazanmaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi öncesi sine-i millete dönmüştür.

V. ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ-7 AĞUSTOS 1919)

- ❖ Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'in daveti üzerine 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geçen Mustafa Kemal 8-9 Temmuz 1919 gecesi görevinden alındığı mesajını almıştır. Bu gelişme üzerine aynı gece kendisi de hem IX. Ordu Müfettişliği görevinden hem de askerlik mesleğinden istifa etmiştir. (Sine-i millete dönmüştür.) Bu süreçte Mustafa Kemal'in en büyük destekçisi, "Ben ve kolordum, emrinizdeyiz paşam" diyen XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa olmuştur.

ERZURUM KONGRESİ

Toplanma Amacı	Toplayan Cemiyetler	Delege Gönderen İller	Delege Gönderemeyen İller	Başkanı
• Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermeni devletinin, Karadeniz'in doğusunda ise bir Rum devletinin kurulmasını engellemek • Doğudaki tüm yerel kuvvetleri birleştirmek	Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Trabzon Muha-faza-i Hukuk	• BİTLİS • ERZURUM • SİVAS • TRABZON • VAN KOD: (BESTVAN)	• DİYARBAKIR • ELAZIĞ • MARDİN KOD: (DEM)	Mustafa Kemal

DİKKAT!

- Kongrede Cevat Dursunoğlu ve Binbaşı Kâzım Yurdalan delegeliklerinden istifa edip yerlerini Mustafa Kemal ile Rauf Orbay'a bırakmıştır.

✱ Erzurum Kongresi'nde Alınan Başlıca Kararlar

MADDE	YORUMU
• <i>Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.</i>	<i>Bu madde ile ilk kez ulusal sınırlardan bahsedilmiş ve Misakımillî'nin temelleri atılmıştır.</i>
• <i>Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı, saltanat ve hilâfetin korunması için Kuvayımillîye'yi etkin ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.</i>	<i>Bu madde ile ulus egemenliğine dayalı bir yönetime vurgu yapılmıştır.</i> <i>Saltanatın ve hilâfetin korunmak istenmesi ortamın henüz böyle bir değişikliğe hazır olmayışındandır.</i>
• <i>Hristiyan halka ve diğer azınlıklara siyâsî hâkimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozucu imtiyazlar verilemez.</i>	<i>Bu madde ile her türlü ayrıcalığa karşı çıkılarak tam bağımsızlık amaçlanmıştır.</i>
• <i>Manda ve himaye kabul edilemez.</i>	<i>Bu madde ile ilk kez manda fikrine açıkça karşı çıkılmış ve tam bağımsızlık hedeflenmiştir.</i>
• <i>İstanbul Hükûmeti vatanın bağımsızlığını sağlayamazsa geçici bir hükûmet kurulacaktır.</i>	<i>Bu madde ile ilk kez yeni bir hükûmetin gerekliliğinden bahsedilmiştir.</i>
• <i>Her türlü yabancı devletin müdahalesine karşı Osmanlı Devleti'nin dağılması halinde millet birleşerek buna karşı koyacaktır.</i>	<i>Bu madde ile Doğu Anadolu'daki tüm cemiyetler birleştirilmiştir.</i>
• <i>Mebusan Meclisi'nin derhal toplanması ve hükûmet işlerinin Meclis tarafından kontrol edilmesi için çalışılacaktır.</i>	<i>Bu madde ile ilk kez Mebusan Meclisi'nin toplanması istenerek halk iradesine vurgu yapılmıştır.</i>
• <i>Vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü bozma amacı olmayan herhangi bir devletin teknik ve mali yardımı kabul edilebilir.</i>	<i>Bu madde ile yabancı devletlerle ilişkilerin korunması ve dış politika esaslarının belirlenmesi amaçlanmıştır.</i>

✱ Erzurum Kongresi'nin Önemi ve Özellikleri

- ✎ Toplanış bakımından **bölgesel**, aldığı kararlar bakımından **ulusal** bir kongredir.
- ✎ Sadece Doğu bölgelerini temsil eden ve 9 kişiden oluşan **Temsil Heyeti (Temsilciler Kurulu / Heyet-i Temsilîye)** Mustafa Kemal'in başkanlığında **ilk kez** burada oluşturulmuştur.
- ✎ **İlk kez** ulusal sınırlardan bahsedilmiştir.
- ✎ **İlk kez** manda ve himaye reddedilmiştir. (Tam bağımsızlık)
- ✎ **İlk kez** millî egemenliğe dayalı yeni bir devlet kurma düşüncesi oluşmuştur.
- ✎ **İlk kez** Mebusan Meclisi'nin toplanması istenmiştir.
- ✎ **İlk kez** Misakımillî kararlarının esasları belirlenmiştir.
- ✎ Kongre bir yasama organı gibi hareket etmiş, **Temsil Heyeti** de onun bir yürütme organı şeklini almıştır.

VI. BÖLGESEL KONGRELER

ADI	TARİH	BAŞKANI	ÖZELLİKLERİ
BALIKESİR KONGRELERİ	(1919-1920)	Hacim Muhittin Bey	- Kuvayımilliye'nin güçlendirilmesi ve Yunanlılara karşı mücadele kararı alınmıştır. Padişaha bağlılık bildirilmiştir. - Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi'nin oluşmasında etkili olmuştur.
NAZİLLİ KONGRELERİ	Ağustos-Ekim 1919	Celâl Bayar (Galip Hoca)	- Nazilli işgal edildiği için Muğla'da yapılmıştır. - Kuvayımilliye'ye destek kararı alınmıştır.
ALAŞEHİR KONGRESİ	16-25 Ağustos 1919	Hacim Muhittin Bey	- Yunanlılara karşı sonuna kadar mücadele kararı alınmıştır. - Kongrede gerektiğinde İtilaf Devletleri'nden yardım alınabileceği fikri ortaya atılmıştır. Bu durum mandacı zihniyete halâ sıcak bakanların olduğunu açıkça göstermektedir. - Kurtuluş Savaşı'nda Batı Cephesi'nin oluşmasında etkili olmuştur.
LÜLEBURGAZ KONGRESİ	31 Mart 1920	Trakya Paşaeli Cemiyeti	İşgallere karşı direnme çağrısı yapılmış, Trakya'nın savunulması kararı alınmıştır.
EDİRNE KONGRESİ	9-14 Mayıs 1920	Trakya Paşaeli Cemiyeti	Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi kesinlikle reddedilmiş ve silahlanma kararı alınmıştır.
AFYON KONGRESİ	2 Ağustos 1920	-	Mustafa Kemal'in de katıldığı bu kongrede Millî Mücadele'ye destek kararı alınmıştır.
POZANTI KONGRELERİ	Ağustos-Ekim 1920	-	Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak ve bazı milletvekillerinin katıldığı bu kongre toplanan son kongre olup Kuvayımilliye'nin birleşme süreci tamamlanmıştır.

VII. SİVAS KONGRESİ (4-11 EYLÜL 1919)

- Erzurum Kongresi'nden sonra buradaki çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal, 2 Eylül 1919'da Sivas geçmiştir. Kongre yeri olarak Sivas'ın tercih edilmesinde, buranın **işgal edilmemiş olması** ve **ulaşım imkânlarına sahip olması** etkili olmuştur.
- Mustafa Kemal Sivas Kongresi'nin yapılması için **ilk** duyuruyu Amasya Genelgesi'yle yapmıştı. Ancak bu duyuru doğrultusunda kongreye katılacak bazı delegeler gerek İstanbul Hükûmeti'nin ve gerekse bazı valilerin tutumu nedeniyle katılamamıştır.
- Toplam 38 delegenin katıldığı kongrenin ilk toplantısında **Mustafa Kemal** kongre başkanlığına seçilmiştir.

SİVAS KONGRESİ

Toplanma Amacı	Kongreyi Engelleme Girişimleri	Kongrede 2 Önemli Tartışma Konusu	Başkanı
- Millî Mücadele'yi tek merkezden yönetmek - Tüm millî cemiyetleri tek çatı altında birleştirmek - Erzurum Kongresi'nde alınan kararları tüm yurda mâl etmek - Millî Mücadele'nin Temsil Heyeti ile yönetilmesini sağlamak	1) Elâzığ Valisi Ali Galip Olayı (Temsil Heyeti, Ali Galip Olayı sonrası İstanbul Hükûmeti ile tüm resmî ilişkileri kesmiştir.) 2) Ankara Valisi Muhittin Paşa Olayı Her iki girişim de BAŞARISIZ!	1) Kongre Başkanlığı Mustafa Kemal başkan seçildi. 2) ABD Mandası Kesin ve son olarak reddedildi.	Mustafa Kemal

❖ Sivas Kongresi'nde Alınan Başlıca Kararlar

- ✎ Sivas Kongresi'nde **Erzurum Kongresi kararlarının birçoğu aynen kabul edilmiş**, bazı kararlar **kesinleştirilmiş** ve **tüm yurdu temsil eder** hale getirilmiştir. Sivas Kongresi **her açıdan ulusal** nitelikli **tek** kongredir.

ALINAN DİĞER KARARLAR	YORUMU
Anadolu'daki tüm millî cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.	Tüm millî güçler tek çatı altında toplanmıştır.
"Temsil Heyeti bütün yurdu temsil eder." denilmiş ve üye sayısı 15'e yükseltilmiştir.	Temsil Heyeti'nin yetki alanı genişletilmiştir.
Manda ve himaye fikri bir daha gündeme gelmemek üzere reddedilmiştir.	Manda ve himaye fikri kesin ve son olarak reddedilmiştir. M. Kemal bu durumu " Ya İstiklal Ya Ölüm " sözüyle ifade etmiştir.
İrade-i Milliye adlı bir gazete çıkarılması kararlaştırılmıştır.	Milletin haklı sesini duyurmak ve halkı mücadele konusunda bilgilendirmek amaçlıdır.

❖ Sivas Kongresi'nde ve Kongre Sonunda Yaşanan Gelişmeler

- ✎ Kongre sırasında yetki alanı genişletilen Temsil Heyeti, **Ali Fuat Cebesoy'u** Kuvayımillîye'nin Batı Cephesi Komutanlığı'na atamıştır.

Ali Fuat Cebesoy'un atanması ile Temsil Heyeti **ilk kez yürütme yetkisini** kullanmıştır. Bu durum Temsil Heyeti'nin bir **hükûmet** gibi hareket ettiğini göstermektedir. (Temsil Heyeti, faaliyet dönemi süresince **sadece yürütme** yetkisi kullanmıştır.)

- ✎ Kongre sonunda Temsil Heyeti'nin İstanbul ile haberleşmeyi kesmesi üzerine, 30 Eylül 1919'da başarısızlığından dolayı **Damat Ferit Paşa Hükûmeti** istifa etmiştir.

✱ General Harboud Raporu

- ✎ ABD Başkanı Wilson, **General James G. Harboud** başkanlığındaki bir heyeti **manda** konusunda araştırmalar yapmak üzere Sivas'a göndermiştir.
- ✎ General Harboud'un yaptığı incelemelerden sonra hazırladığı rapora göre;
 - ★ Doğu Anadolu'da Türk nüfus daha yoğundur.
 - ★ Ermenilerle ilgili ortaya atılan katledildikleri iddiası doğru değildir.
 - ★ Anadolu'nun kaynakları ABD'nin ihtiyaçlarını karşılayabilecek güçte değildir.
 - ★ Anadolu'daki millî mücadele son derece karardır.
- ✎ 20 Eylül 1919'da **Mustafa Kemal**'le de görüşen **General Harboud**, izlenimlerini ve raporunu kendisine aktarmış, Mustafa Kemal Paşa'ya veda ederken kendisine "Eğer Amerikan ordusunda muvazzaf bir subay olmasaydım, gelir sizinle birlikte mücadelenizi izlerdim!" demiştir.

VIII. AMASYA GÖRÜŞMELERİ (PROTOKOLLERİ) (20-22 EKİM 1919)

- ✎ Sivas Kongresi'ni ve Millî Mücadele çalışmalarını önleyemeyen **Damat Ferit Paşa Hükûmeti**'nin istifa etmesinden sonra, Millî Mücadele'ye karşı daha ılımlı olan **Ali Rıza Paşa Hükûmeti** kurulmuştur.
- ✎ Bu gelişme Temsil Heyeti ile İstanbul Hükûmeti arasında yapılacak olan **Amasya Görüşmelerine** ortam hazırlamış ve Ali Rıza Paşa 9 Ekim 1919'da Temsil Heyeti'ne görüşme teklifinde bulunmuştur.
- ✎ Yapılacak görüşmelere Ali Rıza Paşa Hükûmeti adına **Bahriye Nâzırı Salih Paşa**, Temsil Heyeti adına ise **Mustafa Kemal, Rauf Orbay** ve **Bekir Sami Bey** katılmıştır.
- ✎ Üçü açık ve imzalı, ikisi gizli ve imzasız beş protokolün tespit edildiği Amasya Görüşmelerinde fikir birliğine varılan başlıca kararlar şunlardır:
 - ★ Mondros Ateşkesi imzalandığı sırada işgal edilmemiş sınırların korunması
 - ★ Azınlıklara sosyoekonomik ve siyasî dengeyi bozacak ayrıcalıklar verilmemesi
 - ★ İtilaf Devletleri ile yapılacak barış görüşmelerine Temsil Heyeti'nin de katılması
 - ★ Görevlerinden alınan Millî Mücadeleci memurlara görev iadesinin yapılması
 - ★ Seçimlerin özgürce yapılması
 - ★ İstanbul Hükûmeti aleyhine yazı yazılmaması

✱ Amasya Görüşmelerinin Önemi ve Özellikleri

- ★ İstanbul Hükûmeti, Amasya Görüşmeleri ile Temsil Heyeti ve Anadolu'daki ulusal hareketi **ilk kez** tanımıştır.
- ★ **İlk kez** Temsil Heyeti ve İstanbul Hükûmeti birlikte hareket etmiştir.
- ★ İstanbul Hükûmeti, Amasya Görüşmelerinde tespit edilen protokollerden **sadece seçimlerin yapılması** ve **Mebusan Meclisi'nin açılması** ile ilgili kararı kabul etmiş, diğer kararları otoritesini düşünerek reddetmiştir.
- ★ Görüşmelerde Mustafa Kemal ile Salih Paşa'nın fikir birliğine varamadığı **tek konu** ise "**Mebusan Meclisi'nin açılacağı yerin belirlenmesi**" konusu olmuştur.

ÖNEMLİ

- **Amasya Görüşmeleri**, Mustafa Kemal ve Temsilciler Kurulunun Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul Hükûmeti'ne karşı kazandığı **ilk siyasî başarı**dır. (2012 KPSS GK/Tarih sorusu. Soru No:13)

IX. TEMSİL HEYETİ'NİN ANKARA'YA GELİŞİ (27 ARALIK 1919)

- Amasya Görüşmelerinin yapılmasından sonra Mustafa Kemal, meclis çalışmalarını ve İstanbul'daki gelişmeleri yakından takip edebilmek için **Ankara'ya** gitmenin uygun olduğunu düşünmüştür.
- Ankara'nın merkez seçilmesinde; işgale uğramamış güvenli bir bölge olması, Anadolu'nun orta noktasında yer alması, ulaşım olanaklarına sahip olması, haberleşme olanaklarına sahip olması, İstanbul'a ve Batı Cephesi'ne yakın olması ve 20. Kolordu'nun burada olması özellikleri etkili olmuştur. Bu aşamadan sonra **Ankara'ya** Temsil Heyeti'nin ve Millî Mücadele'nin merkezi yapılmıştır.

X. SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ'NİN AÇILMASI (12 OCAK 1920)

- Mebusan Meclisi Padişah Vahdettin tarafından 21 Aralık 1918'de kapatılmıştı. Bu meclisin yeniden açılması için seçimlerin yapılması gerekiyordu. Bu doğrultuda 7 Kasım 1919'da yurt genelinde yapılan seçimleri çoğunlukla Temsil Heyeti'nin desteklediği **Müdafaa-i Hukuk Grubu** adayları kazanmıştır.

7 Kasım 1919'da yapılan seçimlerde **Mustafa Kemal Erzurum'dan** milletvekili seçilmiştir. Erzurum Mebusu seçilen Mustafa Kemal, Mebusan Meclisi toplanmadan önce önemli konuları görüşmek, meclisin açılacağı yer konusunda karar almak ve bu kararları milletvekillerine ve meclise yansıtmak amacı ile 16-28 Kasım 1919 tarihleri arasında **Sivas Komutanlar Toplantısı** yapmıştır.

- Erzurum'dan** milletvekili seçilen Mustafa Kemal, tutuklanma ihtimalini göz önünde bulundurarak İstanbul'da toplanan meclise katılmamış, meclise katılacak vekillerden bazı taleplerde bulunmuştur.

- Mustafa Kemal vekillerden şu isteklerde bulunmuştur:

- ★ Meclis'te **Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun** oluşturulması
- ★ Kendisinin **Meclis Başkanı** seçilmesi
- ★ **Misakımillî** kararlarının mecliste onaylanması
- ★ Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ne güvenoyu verilmemesi

Milletvekilleri padişahın otoritesinden çekindikleri için isteklerden **sadece Misakımillî Kararlarının onaylanmasını** sağlayabilmişlerdir.

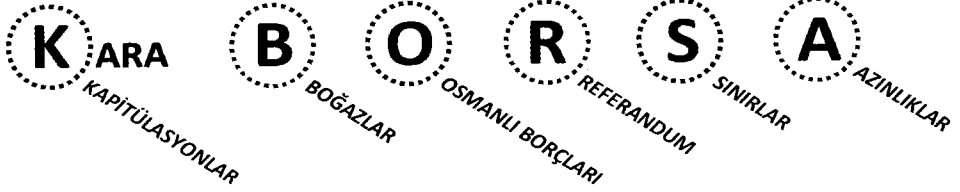
- 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde,
 - ★ Meclis başkanlığına Mustafa Kemal değil **Reşat Hikmet Bey** seçilmiş, o da sağlık sorunları nedeniyle bu görevi **Celâleddin Arif Bey'e** bırakmıştır.
 - ★ **Müdafaa-i Hukuk Grubu** yerine **Felâh-ı Vatan (Vatanın Kurtuluşu) Grubu** kurulmuştur. Bu grubun başkanlığını **Rauf Orbay** üstlenmiştir.
 - ★ **Misakımillî Kararları** mecliste kabul edilmiştir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde onaylanan **son karar Misakımillî Kararlarıdır.**

XI. MİSAKİMİLLÎ KARARLARI (28 OCAK 1920)

- Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde **Felâh-ı Vatan Grubu** üyelerinin oylarıyla kabul edilmiştir.
- "Millî Bağımsızlık Yemini" anlamına gelmektedir.
- Hazırlanmasında **Mustafa Kemal'in** de katkısı vardır.
- Ulaşılmak istenen **millî sınırlar** belirlenmiştir.

✎ Misakımillî Kararlarını şu şekilde kodlayabiliriz:

DİKKAT!

• Misakımillî Kararlarında **ulusal egemenlik** ile ilgili herhangi bir karara yer verilmemiştir.

MİSAKİMİLLÎ KARARLARI

MADDE	AÇIKLAMASI
Kapitülasyonlar	• Siyasi, adli ve mali gelişmemize engel olan her türlü sınırlamalar (kapitülasyonlar) kaldırılacaktır. ✎ Kapitülasyonlara ilk kez karşı çıkmış, bu kararla ekonomik bağımsızlık hedeflenmiştir.
Boğazlar	• İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin güvenliği sağlanmalıdır. Çanakkale ve İstanbul boğazlarının dünya ticaretine ve ulaşımına açılması konusunda ilgili devletlerin oy birliği ile vereceği kararlar geçerli olacaktır.
Osmanlı Borçları	• Sadece millî sınırlar içinde kalan bölgelerin borçları kabul edilmiş, diğerleri reddedilmiştir.
Referandum (Halk Oylaması)	• 3 bölge için halk oylaması kararı alınmıştır. ✎ Elviye-i Selase (Kars-Ardahan-Batum) ✎ Arap Memleketleri ✎ Batı Trakya (İskeçe-Gümülcine-Dedeağaç)
Sınırlar	• Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı sırada işgal edilmemiş olan ve Türk-Müslüman çoğunluğun olduğu yerlerin tümü (millî sınırlar) bir bütündür ve bölünemez.
Azinlıklar	• Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halklara verilen haklar kadar olacaktır. ✎ Uluslararası eşitlik ilkesi ön planda tutulmuştur.

✎ Misakımillî Kararları ile; Millî Mücadele'nin **siyasî programı** Mebusan Meclisi tarafından kabul edilmiş, yeni Türk Devleti'nin **sınırları** çizilerek **ulusal bağımsızlık** yolunda önemli bir adım atılmıştır. Öte yandan Misakımillî Kararlarının kabul edilmesi İstanbul'un işgal edilmesine ve meclisin dağıtılmasına ortam hazırlamıştır.

XII. İSTANBUL'UN İŞGALİ VE MEBUSAN MECLİSİ'NİN DAĞITILMASI (16 MART 1920)

- ✎ Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde **Misakımillî kararlarının onaylanması** üzerine, İtilaf Devletleri İstanbul Hükûmeti'ne baskı yapmaya başlamıştır. Bu baskılara daha fazla dayanamayan Ali Rıza Paşa Hükûmeti istifa etmiş ve onun yerine **Salih Paşa Hükûmeti** kurulmuştur.
- ✎ 9 Mart 1920'de Türk Ocağı'nı basan İtilaf Devletleri 16 Mart 1920'de **İstanbul'u resmen işgal** etmişler, 20 Mart 1920'de Mebusan Meclisi'ni dağıtarak pek çok milletvekilini tutuklayıp **Malta Adası'na sürgüne** göndermişlerdir. Bu gelişme üzerine Mebusan Meclisi Başkanı **Celalettin Arif Bey** Ankara'ya gelmiştir.
- ✎ İstanbul'da sıkıyönetim ilan eden İtilaf Devletleri, işgalin geçici olduğunu ve niyetlerinin saltanat ve hilâfetin gücünü artırmak olduğunu belirten bir genelge yayımlamışlardır. Bu tür yöntemlerle halkı sindirmeyi hedefleyen İtilaf Devletleri, Salih Paşa'yı görevden almış ve **Damat Ferit Paşa'yı** tekrar sadrazam yapmışlardır.

❖ Temsil Heyeti'nin İstanbul'un İşgaline Karşı Aldığı Önlemler

- ✎ İstanbul'un işgali Telgrafçı **Manastırlı Hamdi'nin** Mustafa Kemal'e çektiği telgrafla öğrenilmiştir. Bu gelişme üzerine; İtilaf Devletleri ve yabancı ülke temsilciliklerine gönderilen telgraflarla işgal kınanmış, İstanbul ile her türlü haberleşme kesilmiş, İstanbul'daki tutuklamalara karşı Anadolu'daki İtilaf Devletleri mensubu subaylar tutuklanmış, İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Adana'dan asker sevkiyatını önlemek amacıyla **Geyve** ve **Ulukışla** civarındaki demiryolları tahrip edilmiş ve Anadolu'dan İstanbul'a resmî kuruluşlara ait her türlü kıymetli eşya ve vergilerin gönderilmesi engellenmiştir.

PUSULA BİLGİ

ÖNEMLİ BAZI OSMANLI HÜKÜMETLERİ

HÜKÜMET (SADRAZAM)	DÖNEMİNDEKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER
Kâmil Paşa	• İlk hükûmet darbesi olan Babîâlî Baskınının yaşanması (Kâmil Paşa Hükûmeti düşürülmüş, Mahmut Şevket Paşa sadrazam olmuştur.)
Ahmet İzzet Paşa	• Mondros Mütarekesi'nin imzalanması
Damat Ferit Paşa	• Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı • Amasya Genelgesinin yayımlanması • Erzurum Kongresinin toplanması • Sivas Kongresinin toplanması • Birinci TBMM'nin açılması • Sevr Barış Antlaşmasının imzalanması
Ali Rıza Paşa (Ilımlı Hükûmet)	• Amasya Görüşmelerinin yapılması • Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılması • Misakımillî Kararlarının kabul edilmesi
Salih Paşa	• İstanbul'un resmen işgal edilmesi
Tevfik Paşa (Son Sadrazam)	• Millî Mücadele "Savaş Dönemi" gelişmeleri • İstiklal Marşı'nın kabul edilmesi • Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması • Saltanatın kaldırılması

❖ MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN VE YAYIN

A. MİLLÎ MÜCADELE TARAFTARI YAYIN VE KURULUŞLAR

İRÂDEİMİLLİYE*	4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi' nde alınan kararla çıkarılmıştır.
HÂKİMİYETİMİLLİYE*	Millî Mücadele döneminde TBMM'nin yarı resmî yayın organı olmuştur. İstiklal Marşı'nın yayınlandığı ilk resmî gazetedir. 1934'te "ULUS" adını almıştır.
CERİDE-İ RESMİYE*	TBMM'nin resmî yayın organı olup kanun, genelge ve kararları resmî yollardan duyurmak amacıyla çıkarılmıştır.
MİNBER*	21 Kasım 1918'de Mustafa Kemal' in fikirlerini yaymak için Fethi Okyar ile birlikte İstanbul'da çıkardığı gazetedir.
AÇIKSÖZ*	15 Haziran 1919'da Kastamonu'da çıkarılmıştır. İstiklal Marşı'nın yayınlandığı ilk yerel gazetedir.
HUKUK-U BEŞER*	1918-1919 yılları arasında İzmir'de yayımlanmıştır. Yunan kuvvetlerine ilk kurşunu atan Hasan Tahsin başyazarıdır.
SEBİLÜ'R-REŞAD*	1908'de Eşref Edip'in İslâmcılık fikrini yaymak için çıkardığı bu derginin başyazarı Mehmet Âkif Ersoy' du. İstiklal Marşı ilk kez bu dergide yayınlanmıştır.
İLERİ*	1918'de Celâl Nuri ve Suphi Nuri tarafından İstanbul'da çıkarılmıştır. Atatürk'ün isimsiz yazıları bu gazetede yayımlanmıştır.
ALBAYRAK*	Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti' nin yayın organı olarak Erzurum'da çıkarılmıştır.
DERGÂH*	Millî Mücadele'yi destekleyerek edebiyatçılara bu yönde bilinç vermiş, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Nurullah Ataç gibi yazarları bir araya getiren, 1920'lerin başında yayımlanmış olan dergidir.
ANADOLU AJANSI*	6 Nisan 1920'de Halide Edip Adivar ve Yunus Nadi' nin katkıları, Mustafa Kemal'in onayı ile Millî Mücadele döneminde Anadolu insanına doğru bilgiler vermek, mücadelenin amacını dünya kamuoyuna anlatmak için kurulmuştur.
YENİ GÜN	1918'de Yunus Nadi tarafından İstanbul'da yayımlanmaya başlayan bu gazete 1920'de Ankara'ya taşınmıştır. Gazete Ankara'nın ilk günlük gazetesidir.
GÜLERYÜZ	Sedat Simavi tarafından Millî Mücadele Dönemi'nde haftalık olarak yayınlanan politik ve mizah dergisidir.
İKDAM	Ahmet Cevdet'in kurduğu bu gazete 1928 yılına kadar yayın yapmıştır.
VAKİT	İstanbul'da çıkarılan bu gazetenin Başyazarı Ahmet Emin Yalman'dı.
TASVİR-İ EFKÂR	1862'de yayın hayatına başlayan bu gazete Millî Mücadele ile ilgili haberleri İstanbul'da yayımlamıştır.

❖ Bunların dışında ayrıca **Ahali, Tercüman, İstikbal, Emel, Öğüt, Hadisat** gibi yayın organlarını da sayabiliriz.

B. MİLLÎ MÜCADELE KARŞITI YAYINLAR

• <i>Peyam-ı Sabah*</i>	• <i>Aydede</i>	• <i>Tan</i>
• <i>Alemdar*</i>	• <i>Ferda</i>	• <i>Zafer</i>
• <i>Ümit*</i>	• <i>Yeni Dünya</i>	• <i>Şarkın Sesi</i>
• <i>Türkçe İstanbul*</i>	• <i>İrşad</i>	• <i>Zincirbent</i>

✿ MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'Nİ ANLATAN BAZI EDEBÎ ESERLER

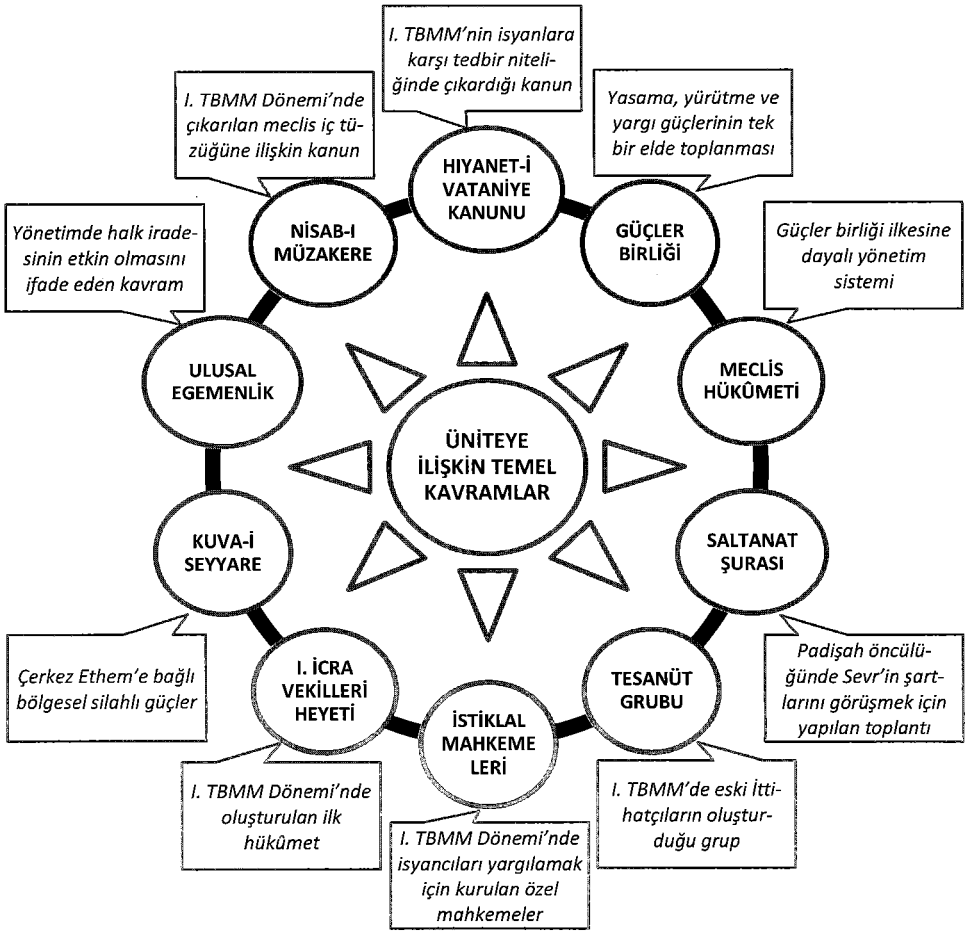
<i>Mustafa Kemal Atatürk</i>	NUTUK , <i>Söylev ve Demeçler</i>
<i>Kâzım Karabekir</i>	<i>İstiklal Harbimiz, İstiklal Harbimizin Esasları</i>
<i>Ali Fuat Cebesoy</i>	<i>Millî Mücadele Hatıraları</i>
<i>Yakup Kadri Karaosmanoğlu</i>	<i>Yaban, Sodom ve Gomore, Ergenekon III (Hikâye)</i>
<i>Halide Edip Adıvar</i>	<i>Ateşten Gömlek, Türk'ün Ateşle İmtihanı, Vurun Kahpeye</i>
<i>Falih Rıfkı Atay</i>	<i>Çankaya</i>
<i>Refik Halit Karay</i>	<i>Çete</i>
<i>Kemal Tahir</i>	<i>Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları</i>
<i>Tarık Buğra</i>	<i>Küçük Ağa</i>
<i>Nâzım Hikmet Ran</i>	<i>Kurtuluş Savaşı Destanı (Kuvayimillîye)</i>
<i>Şevket Süreyya Aydemir</i>	<i>Tek Adam (M. Kemal Atatürk'ün Biyografisi)</i>
<i>H. C. Armstrong</i>	<i>Bozkurt (Mustafa Kemal'in sağlığında yayımlanan ilk biyografik eserdir.) (1932) (Sansürlü eserdir.)</i>
<i>Pierre Loti</i>	<i>(Türk Dostu Fransız Yazar) – Can Çekişen Türkiye</i>
<i>G. Ward Price</i>	<i>Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal'in burada görüştüğü ilk yabancı kişidir. (Daily Mail gazetesi muhabiri)</i>
<i>Claude Farrère</i>	<i>Fransa'da "Türk Dostu" olarak tanınan ve adı Pierre Loti'ye eş tutulan Fransız yazardır. "Türklerin Manevî Gücü" adlı eseri ünlüdür.</i>

ÖNEMLİ NOTLAR

I. TBMM DÖNEMİ

(23 NİSAN 1920 – 11 AĞUSTOS 1923)

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

❖ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 NİSAN 1920)

- ❖ 16 Mart 1920’de İtilâf Devletleri’nin İstanbul’u işgal etmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, 19 Nisan 1920’de valilere ve komutanlara gönderdiği genelgede seçimlerin yapılacağını ve Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip millî bir meclisin açılacağını bildirmiştir.
- ❖ Mebusan Meclisine seçilen ancak işgal üzerine Anadolu’ya kaçıp Ankara’ya gelen milletvekillerinin haklarının saklı tutulacağı ve meclise katılabileceği belirtilmiştir.
- ❖ Müslüman olmayanlara seçme ve seçilme hakkı tanınmadan yapılan seçimlerde her sancaktan beş milletvekili seçilmiş, Mustafa Kemal de Ankara’dan milletvekili seçilerek meclise girmiştir.
- ❖ 23 Nisan 1920 Cuma günü, meclisin en yaşlı üyesi Sinop Milletvekili Mehmet Şerif Bey’in konuşmasıyla açılan TBMM’de, üye sayısı 390 kişi olmasına rağmen ancak 78 milletvekili toplanabilmiştir. Bunun sebebi bazı vekillerin komutan, vali, müdür vb. devlet işlerini yürütmekte olmasıdır.

ÖNEMLİ

- 23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasıyla Temsil Heyetinin görevi **sona ermiştir**.

I. TBMM’NİN ÖZELLİKLERİ

ÖZELLİK	YORUM
KURUCU MECLİS	• Yeni bir devlet kurmuştur. • Anayasa ilan etmiştir. (Teşkilat-ı Esasiye/1921 Anayasası)
ULUSAL MECLİS	• Azınlıklara temsil hakkı vermemiştir. • Adında “millet” kelimesi geçmektedir.
İHTİLALCİ MECLİS	• Saltanat makamını kaldırdı. (Yaptığı tek inkılaptır.) • Egemenliği millete vermiştir.
DEMOKRATİK MECLİS	• Üyeleri ve başkanı seçim usulü ile belirlenmiştir.
OLAĞANÜSTÜ MECLİS	• Yasama, yürütme ve yargı yetkilerini bünyesinde toplamıştır. (Güçler Birliği ilkesi) • Bundaki amaç hızlı kararlar alıp uygulayabilmektir.
SİYASİ PARTİ YOK	• Temel amaç, bölünmeyi ve millî birliğin bozulmasını önlemektir.
MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİ	• Bu sistemde cumhurbaşkanı ve başbakan yoktur. • Meclis Başkanı aynı zamanda hükûmetin de başkanıdır. • Bakanlar meclis içerisinden meclis tarafından tek tek oylanarak seçilmiştir. (Bu durum hem hükûmetin oluşturulmasını hem de hükûmetin uyum içinde çalışmasını zorlaştırmıştır.)

24 Nisan Önergesi

TBMM'nin 24 Nisan 1920'deki toplantısında Mustafa Kemal **Meclis Başkanlığı**'na seçilmiş ve hükûmetin bir an önce kurulması için meclise bir önerge vermiştir.

MUSTAFA KEMAL'İN 24 NİSAN ÖNERGESİ

MADDE	YORUM
• TBMM'nin üstünde hiçbir güç yoktur.	• Ulus egemenliğine önem verilmiştir.
• Hükûmet kurmak zorunludur.	• İstanbul hükûmeti yok sayılmıştır.
• Geçici bir hükûmet başkanı ya da padişah vekili tanımak doğru değildir.	• Meclisin daimî olacağı ve bağımsız hareket edeceği vurgulanmıştır.
• TBMM yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplamıştır.	• Daha hızlı karar alabilmek için güçler birliği ilkesi benimsenmiştir.
• Meclisin seçeceği bir heyet hükûmet işlerini yürütür, meclis başkanı aynı zamanda hükûmetin de başkanıdır.	• Meclis Hükûmeti sistemi ve güçler birliği ilkesi benimsenmiştir.
• Padişah ve halife, baskıdan kurtulduktan sonra meclisin düzenleyeceği yasaya göre hareket edecektir.	• Çıkabilecek görüş ayrılıkları önlenmek istenmiştir.

3 Mayıs 1920'de bakanların meclis içerisinde meclis tarafından tek tek oylanarak seçilmesiyle "İcra Vekilleri Heyeti" adıyla I. TBMM Hükûmeti kurulmuştur. TBMM'nin ilk döneminde hükûmet üyelerinin meclisten tek tek seçilmesi **hükûmetin kurulmasını ve uyum içerisinde çalışmasını zorlaştırmıştır.**

I. İCRA VEKİLLERİ HEYETİ

Mustafa Kemal	Meclis Başkanı + Hükûmet Başkanı
Bekir Sami Bey	Dışişleri Bakanı
Cami Baykut Bey	İçişleri Bakanı
Dr. Adnan Adıvar	Sağlık Bakanı
Dr. Rıza Nur	Maarif (Millî Eğitim) Bakanı
Fevzi Çakmak Paşa	Millî Savunma Bakanı
İsmet (İnönü) Bey	Genel Kurmay Bakanı
Celâleddin Arif Bey	Adalet Bakanı
Hakkı Behiç Bey	Maliye Bakanı
Mustafa Fehmi Bey	Şer'îye ve Evkaf Bakanı
İsmail Fazıl Paşa	Bayındırlık Bakanı
Yusuf Kemal Bey	İktisat Bakanı

Celâleddin Arif Bey, İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Ankara'ya gelen Mebusan Meclisi başkanıdır.

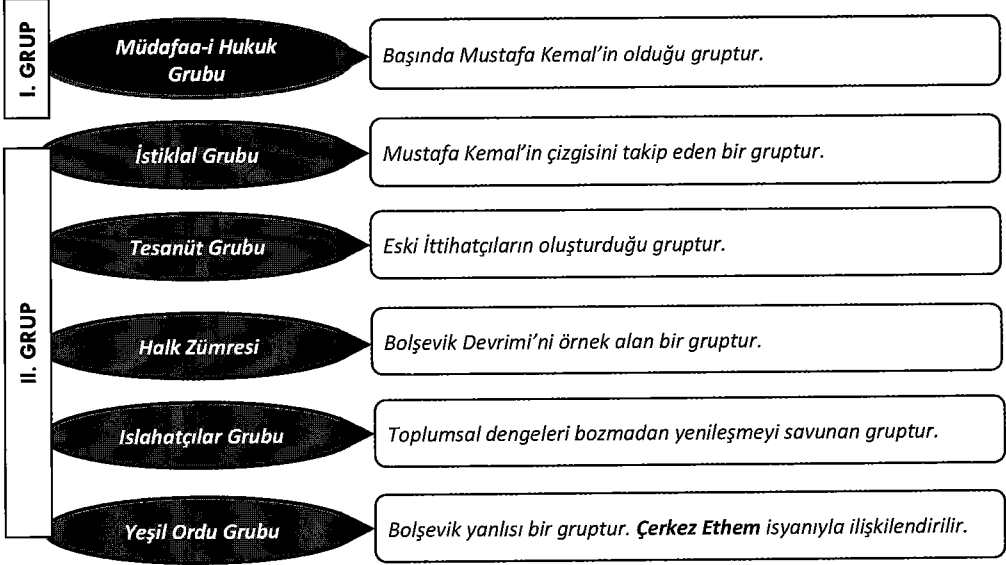
UNUTMA!

Yeni Türk Devleti'nin;

- İlk Dışişleri Bakanı – Bekir Sami Bey
- İlk Sağlık Bakanı – Adnan Adıvar
- İlk Millî Eğitim Bakanı – Rıza Nur
- İlk Millî Savunma Bakanı – Fevzi Çakmak

❖ I. TBMM'DEKİ SİYASİ DÜŞÜNCE GRUPLARI

- ❖ I. TBMM'de öncelikle vatanın kurtuluşu hedeflendiği için bölünmeyi önlemek ve birlik ve beraberliği sağlamak adına siyasî partilere yer verilmemiştir. Mecliste siyasî parti bulunmamasına rağmen farklı düşüncelerin temsil edildiği bazı gruplar vardı. Bu gruplar arasında; **Müdafaa-i Hukuk Grubu**, **Tesanüt Grubu**, **Halk Zümresi**, **Islahatçılar Grubu**, **İstiklal Grubu** ve **Yeşil Ordu Grubu** yer alıyordu.

I. TBMM'NİN ÇIKARDIĞI KANUNLAR

Ağnam Vergisinin Artırılması Kanunu (İlk Kanun)	Nisab-ı Müzakere Kanunu (Meclis iç tüzüğü)
Hiyanet-i Vataniye Kanunu (İsyanları bastırmak için)	Men-i İsrافات Kanunu (İsrafı önlemek için)
İstiklal Mahkemeleri Kanunu	Men-i Müskirat Kanunu (İçki ve tütün yasağı)
Firariler Hakkında Kanun (Asker kaçakları için)	Dış Gümrük Vergilerinin Artırılmasına Dair Kanun
Düzenli Ordu Kurulması Hakkında Kanun	İstiklal Marşı Kanunu
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	Başkomutanlık Kanunu

DİKKAT!

- Tekâlif-i Milliye Emirleri ile **Takrir-i Sükûn Kanunu** I. TBMM tarafından çıkarılmamıştır.

ÖNEMLİ

- I. TBMM tarafından çıkarılan **Ağnam Vergisinin Artırılması**, **Men-i İsrافات** ve **Men-i Müskirat** kanunları Millî Mücadele'ye mali kaynak sağlama amaçlıdır.

I. TBMM'YE KARŞI ÇIKAN İSYANLAR

• Doğrudan İstanbul Hükûmeti'nin Çıkardığı İsyanlar	• Kuvay-i İnzibatiye (Hilafet Ordusu) İsyanı • Ahmet Anzavur (Kuvay-i Muhammediye) İsyanı
• İstanbul Hükûmeti ve İtilâf Devletleri'nin Ortak Çıkardığı İsyanlar	• Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı İsyanları • Çapanoğlu İsyanı (Yozgat) • Delibaş Mehmet İsyanı (Konya) • Bozkır Ayaklanması (Konya) • Koçgiri İsyanı (Erzincan-Kemah) (II. İnönü Savaşı sürecinde) • Millî Aşireti İsyanı (Urfa) • Çopur Musa İsyanı (Afyon) • Şeyh Recep İsyanı (Sivas) • Şeyh Eşref İsyanı (Bayburt) • Ali Batı İsyanı (Mardin) • Cemil Çeto İsyanı (Siirt) • Yıldızeli (Yenihan) İsyanı
• Kuvayimillîye Yanlısı Olup Sonradan İsyan Edenler	• Çerkez Ethem (Kuvay-ı Seyyare) İsyanı • Demirci Mehmet Efe İsyanı
• Azınlıkların Çıkardığı İsyanlar	• Ermeni İsyanı (Ermeni İntikam Alayı) • Rum (Pontus) İsyanı

DİKKAT!

- Sakallı Nurettin Paşa komutasında kurulan ve başta Karadeniz'deki asayişsizlikler olmak üzere Koçgiri ayaklanmasını bastıran ordu **Merkez Ordusu**'dur.

ÖNEMLİ

- İsyanların çıkmasında Şeyhülislam **Dürrizade Abdullah**'ın Millî Mücadele karşıtı **fetva** yayınlaması son derece etkili olmuştur. İsyanlar; Millî Mücadele sürecinin uzamasına, emek ve zaman kaybına, millî kuvvetlerin bölünmesine neden olmuştur.

UNUTMA!

- 1925 **Şeyh Sait İsyanı** ve 1930 **Menemen İsyanı** I. TBMM Dönemi'nde **çıkamamıştır**.

❁ TBMM'nin İsyanlara Karşı Aldığı Önlemler

- ❖ 29 Nisan 1920'de **Hıyanet-i Vatanîye Kanunu** çıkarılmıştır. (**12 Nisan 1991**'e kadar yürürlükte kalmıştır.)
- ❖ 11 Eylül 1920'de **Firariler Hakkında Kanun** çıkarılmıştır.
- ❖ 11 Eylül 1920'de **Firariler Kanunu** kapsamında, isyancıları ve casusluk yapanları yargılamak için **İstiklal Mahkemeleri** kurulmuştur. Bu tarihte kurulan İstiklal Mahkemesi sayısı 8'dir.
 - ★ İstiklal Mahkemeleri'nin üyeleri TBMM üyeleri arasından seçilmiştir. (Yargı yetkisi TBMM'de)
 - ★ Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nun hızlı bir şekilde işletilmesine olanak sağlamıştır.
 - ★ **Seyyar ve sürekliliği olmayan** İstiklal Mahkemeleri, yargılamayı suçun bizzat işlendiği yerde yaparak sürecin kısa zamanda tamamlanmasını da sağlamıştır.
- ❖ İstanbul Hükûmeti ile tüm resmî haberleşmeler kesilmiştir.
- ❖ Halkı TBMM etrafında toplamak için Yunus Nadi Bey'in başkanlığında 1920'de **İrşad Encümeni** kurulmuştur.
- ❖ Şeyhülislam **Dürrizade Abdullah**'ın fetvasına karşılık **Ankara Müftüsü Rifat Börekçi** tarafından Millî Mücadele'yi destekleyen fetva yayımlanmıştır.

DİKKAT!

- M. Kemal isyanlarla ilgili "**Nutuk**"ta, "Bütün memleketi karışıklık ateşi içerisinde yakmış; hıyanet, cehalet, kin ve taassup dumanları tüm vatan semasını karanlıklar içinde bırakmıştı." demiştir.

❁ I. TBMM DÖNEMİ'NDEKİ DİĞER GELİŞMELER

- ❖ İlk kez 8 Şubat 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde "**Türkiye Büyük Millet Meclisi**" (TBMM) adı kalıcılık kazanmıştır.
- ❖ I. TBMM Hükûmeti'nde **Turizm, Kültür** ve **Spor** Bakanlıkları **yer almamıştır**.
- ❖ TBMM'nin açtığı;
 - İlk elçilik **Sovyet Rusya**'dır. (Ali Fuat Paşa "Cebesoy")
 - İlk temsilcilik **Azerbaycan**'dır. (Memduh Şevket Esendal)
 - Müslüman bir devlette açtığı ilk elçilik **Afganistan**'dır. (Fahrettin Paşa "Türkkan")
- ❖ Ankara'da elçilik açan ilk devlet ise **Gürcistan**'dır.
- ❖ İlk meclis binası günümüzde **Kurtuluş Savaşı Müzesi** olarak hizmet vermektedir.
- ❖ TBMM'nin ikinci binasının yapımına Mimar Vedat Bey'in projesiyle 1923'te başlanmış ve 18 Ekim 1924'de hizmete açılmıştır. Bina günümüzde **Cumhuriyet Müzesi** olarak hizmet vermektedir.

❁ SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

- ❖ Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletleri henüz Osmanlı Devleti ile barış antlaşması imzalamamıştı. Bu durumun yaşanmasında; İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni aralarında paylaşamamaları, Boğazlar konusunda anlaşmaya varılamamış olması ve Paris Barış Konferansı'nda İtalya'ya ayrılan yerlerin Yunanistan'a verilmesi gibi nedenler etkili olmuştur.

- Barış antlaşmasının koşulları 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın katılımıyla İtalya'daki **San Remo Konferansı**'nda belirlenmiştir.
- 22 Temmuz 1920'de Padişah Vahdettin başkanlığında toplanan **Saltanat Şûrası**, Paris'e bir heyet gönderilmesini kararlaştırmıştır. Bu heyetin başında Şûra-yı Devlet Başkanı **Rıza Tevfik**, Maarif Nazırı **Hadi Paşa** ve Bern Elçisi **Reşat Halis Bey** bulunuyordu.
- Toplam 433 maddeden oluşan Sevr Barış Antlaşması, bu heyet tarafından Paris'in Sevr kasabasında imzalanmış, **Saltanat Şûrası** tarafından da onaylanmıştır. Saltanat Şûrası'nda olmasına rağmen antlaşmayı imzalamayan **tek kişi Topçu Ferik Ali Rıza Paşa'dır**.

SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN ÖNEMLİ MADDELERİ

- İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak, azınlık haklarını koruyamazsa elinden alınacak.
- Azınlık hakları genişletilecek ve azınlıklar her derece okul açabilecek.
- Boğazlar, içinde Türk üyenin **olmadığı** bir komisyon tarafından yönetilecek.
- Boğazlar savaş zamanında tüm devletlerin gemilerine açık olacak.
- Vilâyet-i Sitte (**Erzurum, Van, Elâzığ, Diyarbakır, Bitlis ve Sivas**)'de bir **Ermeni** devleti, Güneydoğu'da ise bir **Kürt** devleti kurulacak.
- Osmanlı Devleti'nin ordusu, donanması ve ağır silahları olmayacak.
- Kapitülasyonlar artırılarak tüm devletlere verilecek.
- Doğu Trakya ve Batı Anadolu Yunanistan'a bırakılacak.
- İzmir Türk toprağı sayılacak, ancak Rumlar tarafından yönetilecek.

UNUTMA!

- Osmanlı Devleti'nin imzaladığı son antlaşma olan Sevr Barış Antlaşması **Mebusan Meclisi tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir**. Bu yüzden hukuki olarak **geçersiz** bir antlaşmadır. Ayrıca Türk milletinin direnişiyle karşılaştığı için uygulanamamıştır. (**Ölü doğmuş bir antlaşmadır.**)
- Bu antlaşmayı imzalayanlar TBMM tarafından **vatan haini** ilan edilmiştir.

❖ BİLECİK GÖRÜŞMELERİ (5 ARALIK 1920)

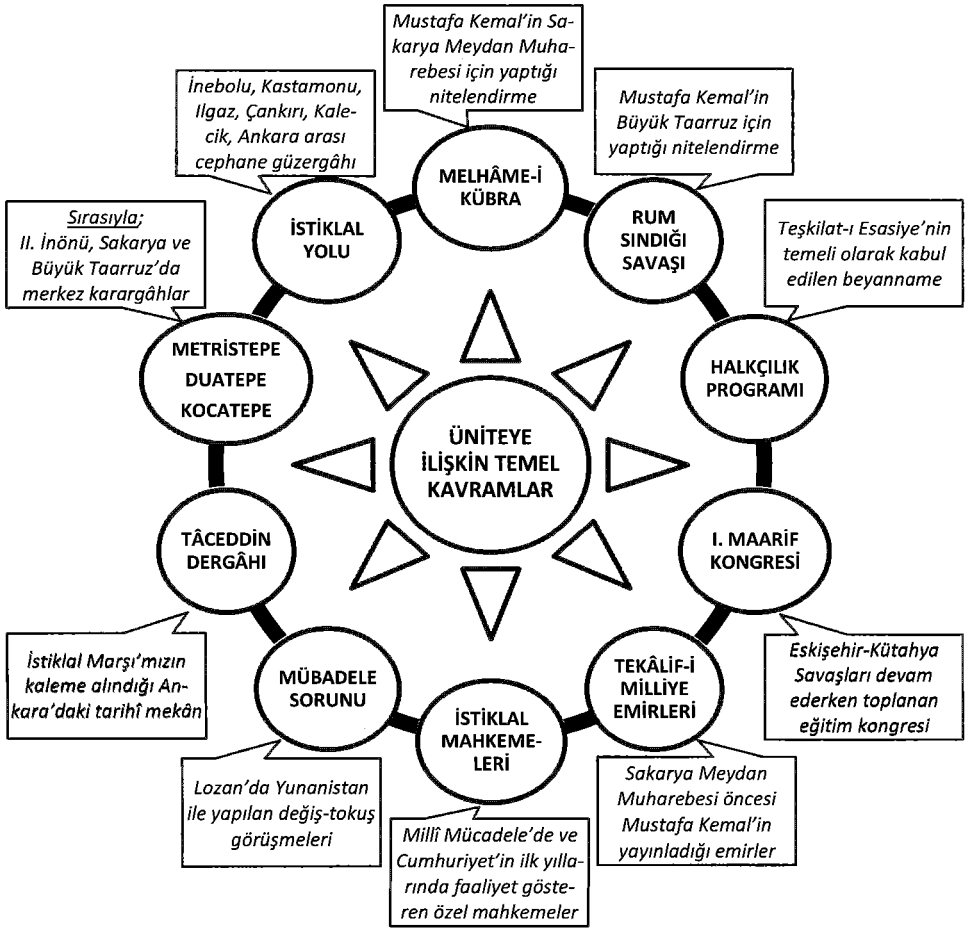
- Son Osmanlı sadrazamı **Tevfik Paşa**'nın girişimleriyle TBMM adına **Mustafa Kemal** ile İstanbul Hükûmeti adına **Ahmet İzzet Paşa** ve **Salih Paşa** arasında gerçekleşen görüşmelerdir.
- Herhangi bir sonuç çıkmamış, İstanbul'dan gelen heyet **ulusal harekete katıldıkları izlenimini vermek için** zorla Ankara'ya götürülmüştür. Ancak daha sonra bu devlet adamları serbest bırakılmışlardır.
- Bilecik Görüşmeleri İstanbul Hükûmeti'nin **TBMM'nin siyasi varlığını tanıması** bakımından önemlidir.

Bilecik Görüşmeleri ile Osmanlı Devleti **TBMM'nin siyasi varlığını ilk kez tanımıştır**.

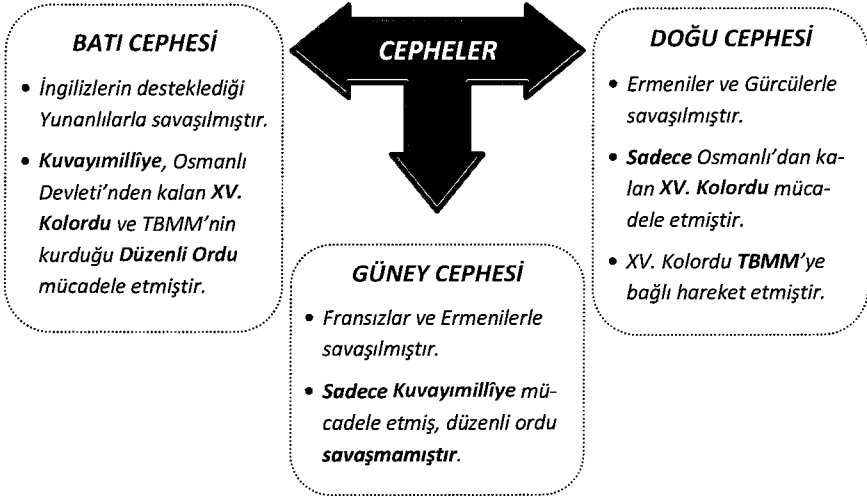
ÖNEMLİ NOTLAR

MİLLÎ MÜCADELE (MUHAREBELER DÖNEMİ)

Bu üniteden ortalama "2-3" soru sorulmaktadır.

❁ MİLLÎ MÜCADELE (MUHAREBELER DÖNEMİ)

- ❁ TBMM Hükûmeti Kurtuluş Savaşı'nda Doğu, Güney ve Batı olmak üzere 3 ayrı cephede savaşılmıştır; **Ermenistan, Gürcistan, İngiltere, Fransa ve Yunanistan** devletlerine karşı mücadele etmiştir.

DİKKAT!

- İtalya ve İngiltere Anadolu'da işgal gücü bulundurmuşsa da Kurtuluş Savaşı'nda bu iki devletle **silahlı mücadele yapılmamıştır**.

I. DOĞU CEPHESİ

- ❁ Bu cephede **Ermeniler** ve **Gürcülerle** mücadele edilmiştir.
- ❁ Cephede Osmanlı'dan kalan **son** düzenli birlik olan **Kâzım Karabekir** komutasındaki **XV. Kolordu** mücadele etmiştir.

Doğu Cephesi'nde Kâzım Karabekir komutasındaki bu düzenli ordu TBMM tarafından **kurulmamış**, ancak TBMM'ye bağlı hareket etmiştir.

1) Ermenilerle Savaş ve Gümrü Antlaşması (2-3 Aralık 1920)

- ❁ Sevr Antlaşması'na dayanarak Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kurma hedefi olan Ermeniler **Kars** ve çevresini işgal etmiştir. Bu gelişme üzerine **XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir**'in 28 Eylül 1920'de başlattığı harekât sonucunda 29 Eylül'de Sarıkamış, 30 Ekim'de Kars ve 7 Kasım'da Batum kurtarılmış, hatta Gümrü'ye kadar ulaşılmıştır.
- ❁ Daha fazla dayanamayacağını anlayan Ermeniler barış istemek zorunda kalmış ve iki devlet arasında 2-3 Aralık 1920'de **Gümrü Antlaşması** imzalanmıştır.

❁ Gümrü Antlaşması (2-3 Aralık 1920)

- ❁ **TBMM Hükûmeti ile Ermenistan** arasında imzalanan bu antlaşmayı, TBMM Heyeti adına XV. Kolordu Komutanı **Kâzım Karabekir** imzalamıştır.

❁ Antlaşmanın Önemi ve Özellikleri

- ❁ Gümrü Antlaşması ile kapanan **ilk cephe Doğu Cephesi** olmuştur.
- ❁ TBMM siyasi ve askerî alanda **ilk uluslararası zaferini** kazanmıştır.
- ❁ **Ermenistan Sevr'in geçersizliğini tanıyan ve TBMM'nin varlığını kabul eden ilk devlet** olmuştur.
- ❁ TBMM'nin **ilk kez** yabancı bir devletle imzaladığı siyasî bir sözleşme olan Gümrü Antlaşması'nda **ilk kez** "TBMM Hükûmeti" ve "Türkiye Devleti" tabiri kullanılmıştır
- ❁ Gümrü Barışı **Sevr'i geçersiz sayan ilk uluslararası belgedir.**
- ❁ Ermeni Meselesi sona ermiş, böylece Sovyet Rusya'dan gelebilecek yardımların da önü açılmıştır.
- ❁ Doğu Cephesi'nin kapanması sonucunda buradaki kuvvetlerin önemli bir kısmı **Batı Cephesi'ne** kaydırılmıştır.

DİKKAT!

- Doğu (Ermenistan) sınırı **ilk kez** Gümrü Antlaşması ile şekillenmiştir. Ancak birkaç gün sonra Sovyet Rusya'nın Ermenistan'ı işgal etmesi nedeniyle antlaşma yürürlüğe girememiştir. Doğu sınırı **ilk kez** 16 Mart 1921 **Moskova Antlaşması** ile resmîyet kazanmıştır. (13 Ekim 1921'de ise **TBMM, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan** arasında imzalanan **Kars Antlaşması** ile doğu sınırı kesin şeklini alacaktır.)

II. GÜNEY CEPHESİ

- ❁ Bu cephede **Fransızlara ve işbirlikçi Ermenilere** karşı mücadele edilmiştir.
- ❁ Bu cephe **sadece** milis güçlerin mücadele ettiği bir **Kuvayımîllîye** cephesi olup herhangi bir düzenli ordu birliği bu cephede **savaşmamıştır.**
- ❁ En önemli direniş merkezleri **Adana, Urfa, Antep ve Maraş'tır.**

UNUTMA!

- Mondros Mütarekesi sonrasında **Urfa, Antep ve Maraş'ı** önce İngilizler işgal etmiş, 15 Eylül 1919'da imzalanan **Suriye İtilafnamesi** ile buraları Fransızlara bırakmışlardı.

Urfa'da

Yüzbaşı Ali Saip (Ursavaş)

Antep'te

"Şahin Bey" takma adı ile Üsteğmen Sait Bey

Maraş'ta

Sütçü İmam ve Rıdvan Hoca

Adana'da

"Tufan Bey" takma adı ile Yüzbaşı Osman

mücadelenin liderliğini yapmışlardır.

- Fransızlar, Adana-Pozantı yöresinde ciddi bir direnişle karşılaşınca TBMM Hükûmeti'ne 1920 Mayıs'ında yirmi günlük bir ateşkes önermişlerdir. Öte yandan Fransızlar, düzenli ordunun Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı **Sakarya Meydan Muharebesi**'nde zafer kazanması sonucunda, TBMM ile **20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması**'ni imzalamıştır. (Bu konuya "Sakarya Savaşı"nda değinilecektir.) Böylece Fransa **Ankara Antlaşması** ile **Hatay** ve **İskenderun hariç** işgal ettiği toprakları Türkiye'ye vermiş ve Güney Cephesi kapanmıştır.

ÖNEMLİ

- Fransa, Ankara Antlaşması ile TBMM'yi tanıyan **ilk İtilaf Devleti** olmuştur.

UNUTMA!

- Güneybatı'da Konya, Antalya civarını işgal eden **İtalya** ile herhangi bir silahlı çatışma **yaşanmamıştır**. İtalyanlar, Yunanlıların **II. İnönü Muharebesi**'nde mağlup olması üzerine Anadolu'dan çekilme kararı almışlar ve **Sakarya Zaferi** sonrasında da Anadolu'yu **tamamen boşaltmışlardır**.

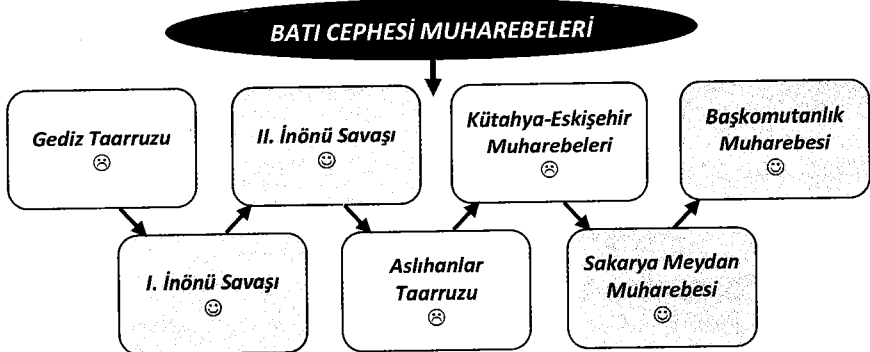
- Kurtuluş Savaşı'nda göstermiş oldukları mücadele azminden dolayı;

UNVAN ALANLAR	İSTİKLAL MADALYASI ALANLAR
1921 – Antep "Gazi"	1924 – İnebolu (İkmal Limanı) "Madalya alan ilk ilçe"
1973 – Maraş "Kahraman"	1925 – Maraş "Madalya alan ilk il"
1984 – Urfa "Şanlı"	2008 – Antep
	2016 – Urfa "Madalya alan son il"

III. BATI CEPHESİ

- Bu cephede İngiltere'nin desteğini alan **Yunanlılara** karşı mücadele edilmiştir.

Batı Cephesi'nde; Ali Fuat Paşa komutasındaki **Kuvayımillîye**, Doğu Cephesi'nden gelen **XV. Kolordu** ve TBMM'nin 8 Kasım 1920'de kurduğu **düzenli ordu** mücadele etmiştir.

İSTİKLAL YOLU

Millî Mücadele'nin **ikmal limanıdır.**

İstiklal Madalyası alan ilk ilçedir.
(1924)

1) Gediz Muharebesi (24 Ekim 1920)

- ✎ Sivas Kongresi'nde, Temsil Heyeti tarafından **Batı Cephesi Umum Komutanlığı**'na atanan **Ali Fuat Paşa**'nın Yunan kuvvetlerine karşı başlattığı bu taarruz girişimi, düzen ve disiplinden yoksun olan Kuvayımillîye birliklerinin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır.
- ✎ Ali Fuat Paşa, Gediz Taarruzundaki başarısızlık nedeniyle Batı Cephesi Komutanlığı'ndan alınmış ve yerine **Albay İsmet Bey** getirilmiştir. Ali Fuat Paşa ise **Moskova Büyükelçiliği**'ne atanmıştır.

✧ Düzenli Ordunun Kurulması (8 Kasım 1920)

• Nedenleri

- ★ Kuvayımillîye birliklerinin Gediz Taarruzunda başarısız olması
- ★ Kuvayımillîye'nin düşman karşısında yetersiz kalması
- ★ Kuvayımillîye'nin düzen ve disiplinden yoksun olması
- ★ Kuvayımillîye'nin hukuk tanımaz şekilde cezalar vermesi
- ★ Bazı Kuvayımillîye liderlerinin halktan zorla para ve yiyecek alması
- ✎ İsmet Bey'in Batı Cephesi Komutanlığı'na getirilmesinden sonra, Kuvayımillîye'nin varlığına son verilmiş ve tüm bu birlikler 8 Kasım 1920'de **Düzenli Ordu**'ya dönüştürülmüştür.
- ✎ Düzenli ordunun kurulmasına karşı çıkan ve emir altına girmek istemeyen **Çerkez Ethem** 27 Aralık 1920'de isyan etmiş, ancak ayaklanma İsmet Paşa komutasındaki birlikler tarafından bastırılmıştır.
- ✎ 9 Kasım 1920'de **Batı** ve **Güney** olmak üzere ikiye ayrılan Batı Cephesi'nin, asıl cephe olan Batı Cephesi'ne **Albay İsmet Bey**, Güney Cephesi'ne ise **Albay Refet Bey** atanmıştır. Her iki cephe de **Fevzi (Çakmak) Paşa**'nın komutasındaki **Genelkurmay Başkanlığı**'na bağlanmıştır.

2) I. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921)

- ✎ TBMM tarafından kurulan düzenli ordunun **ilk savunma savaşı** ve **ilk askerî zaferidir**.

TBMM bu sırada ayrıca **Çerkez Ethem İsyanını** bastırmakla da uğraşmış ve 20 Ocak 1921'de Çerkez Ethem kuvvetlerini yok etmiştir.

- ✎ Bu savaşta Yunan kuvvetlerine karşı elde ettiği başarılarından dolayı, İsmet Paşa'nın rütbesi albaylıktan **generalliğe** yükseltilmiş, elde edilen bu askerî başarıya bağlı olarak; halkın TBMM'ye olan güveni ve düzenli orduya katılım artmış, askere alım işlemleri hızlanmıştır.

I. İNÖNÜ MUHAREBESİ'NİN SONUÇLARI

- M** Moskova Antlaşması imzalanmıştır.
- İ** İstiklal Marşı kabul edilmiştir.
- L** Londra Konferansı toplanmıştır.
- A** Afganistan ile Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.
- T** Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir.

TBMM'nin 13 Ocak 1921'deki birleşiminde Mustafa Kemal, I. İnönü Zaferi için Namık Kemal'in ünlü beytini değiştirip şöyle der:

"Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini,
Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini"

A) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası) (20 Ocak 1921)

- ✎ Temeli, Mustafa Kemal'in 13 Eylül 1920'de yayınladığı "**Halkçılık Beyannamesi**"ne dayanır.
- ✎ 20 Ocak 1921'de kabul edilen **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası)** yeni Türk Devleti'nin **ilk anayasası** olup, hukukî ve siyasî bir belge niteliği taşımaktadır.
- ✎ 1921 Anayasası'na göre;
- * Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir.
 - * **Yasama, yürütme** ve **yargı** yetkileri TBMM'ye aittir. (**Güçler/Kuvvetler Birliği**)
 - * Ülke, meclisin kendi içinden seçtiği bakanlar aracılığıyla yönetilir.
 - * Meclis başkanı aynı zamanda hükûmetin (Bakanlar Kurulu'nun) de başkanıdır.
 - * Dinî emirlerin yerine getirilmesi, yasaların korunması, değiştirilmesi gibi yetkiler TBMM'ye aittir.
 - * Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 25 olup seçimler iki yılda bir düzenlenir.
 - * Seçilen üyelerin görev süresi 2 yıl olup, yeniden seçilebilirler.
 - * Seçimler **çift dereceli** seçim sistemine göre yapılır.
- ✎ 1921 Anayasası olağanüstü bir dönemde hazırlandığı için, **kişi hak ve özgürlüklerine yer verilmemiştir**.
- ✎ 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda **ilk önemli değişiklik**, 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilanı ile gerçekleşmiştir.

ÖNEMLİ

- TBMM, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile padişah ve halifeye ait siyasî ve hukukî yetkileri üstlenmiştir.

B) Londra Konferansı (23 Şubat-12 Mart 1921)

- İtilaf Devletleri'nin bu konferansı toplama amaçları, Sevr Antlaşması hükümlerini Türk tarafına kabul ettirmek ve Yunanlılara zaman kazandırmaktır.
- İtilaf Devletleri, konferansa öncelikle İstanbul Hükûmeti'ni davet etmişler ve İstanbul Hükûmeti adına gidecek delegelerin yanında, TBMM'nin de yetkilendirdiği bir kişinin bulunmasını istemişlerdir. Bu durum, İtilaf Devletleri'nin TBMM'yi **doğrudan tanımak istemediklerinin** kesin kanıtıdır.
- İtilaf Devletleri'nin, her iki hükûmetin temsilcilerini doğrudan veya dolaylı şekilde konferansa davet etmesinin temel sebebi ise, İstanbul Hükûmeti ile TBMM Hükûmeti arasındaki **görüş ayrılıklarından yararlanmaktır**.
- Mustafa Kemal bu düşünceye karşı çıkarak Türk ulusunun gerçek temsilcisinin TBMM olduğunu ve TBMM'nin doğrudan davet edilmemesi durumunda konferansa katılmayacaklarını bildirmiştir.
- Bu gelişme üzerine TBMM, **İtalya'nın aracılığıyla ayrı olarak davet edilmiştir**.
- TBMM Hükûmeti konferansa delege göndererek ise; barış yanlısı olduğunu tüm dünyaya göstermeyi, Misakımillî'yi dünya kamuoyuna duyurmayı ve uluslararası alanda hukuki varlığının tanınmasını amaçlamıştır.
- Konferansa;

TBMM Hükûmeti adına	⇒ Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey
İstanbul Hükûmeti adına	⇒ Son Osmanlı Sadrazamı Tevfik Paşa
İngiltere	
Fransa	
İtalya	
Yunanistan	katılmıştır.

- Konferansta İstanbul Hükûmeti temsilcisi **Tevfik Paşa**'ya söz hakkı verince, o; "Söz Türk milletinin gerçek temsilcisi olan TBMM'nindir." diyerek, sözü TBMM Temsilcisi Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e bırakmıştır. Böylece TBMM Heyeti'nin işi kolaylaşmış ve yeni Türk Devleti'nin gücü meşrulaşmıştır.
- Konferans hiçbir sonuca varmadan dağılmıştır**. Bunun üzerine Anlaşma Devletleri, Sevr projesini gerçekleştirebilmek için yeni kararlar almışlardır. Bu amaç doğrultusunda Yunan ordusunu harekete geçirerek II. İnönü Savaşı'nın başlamasına neden olmuşlardır.

ÖNEMLİ

- Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Londra Konferansı sonrasında, TBMM'nin onayını almadan **İngiltere ile esir değiş-tokuşu**, İtalya ve Fransa ile de **ekonomi ve maden imtiyazına** ilişkin konularda birtakım sözleşmeler imzalamıştır. Ancak yapılan bu sözleşmeler, Misakımillî'ye ve tam bağımsızlık ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle TBMM tarafından kabul edilmemiştir. Bu girişiminden dolayı Bekir Sami Bey görevinden alınmış ve kendisi **Moskova**'ya gönderilmiştir. Dışişleri Bakanlığı'na da **Yusuf Kemal Tengirşenk** atanmıştır.

❁ Londra Konferansı'nın Önemi

- ★ İtilaf Devletleri TBMM'nin varlığını **hukuken (resmen) ilk kez tanımıştır**.
- ★ Misakımillî sınırlarımız tüm dünya devletleri tarafından anlaşılmıştır.
- ★ TBMM savaş taraftarı olmadığını tüm dünyaya kanıtlamıştır.
- ★ İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükûmeti Ankara'nın gücünü anlamıştır.

C) Türk-Afgan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)

- ✎ Sovyet Rusya ile Moskova Antlaşması'nın görüşmelerinin yapıldığı sırada, Rusya'da bulunan TBMM Dışişleri Bakanı **Yusuf Kemal Tengirşenk** ve TBMM delegesi **Dr. Rıza Nur**, Afganistan Devleti adına **General Veli Han** ile 1 Mart 1921 tarihinde bir dostluk ve ittifak antlaşması imzalamıştır.
- ✎ Antlaşmaya göre;
 - Taraflar birbirlerinin bağımsızlığını resmen tanıyacak,
 - Karşılıklı elçilikler açılacak,
 - Taraflardan birine yapılan saldırı diğerine de yapılmış sayılacak,
 - TBMM Hükûmeti Afganistan'a subay ve öğretmen gönderecek,
 - Doğu ülkeleri işgal edilirse buna birlikte karşı konulacak,
 - İki devlet arasında posta örgütü kurulacaktı.

ÖNEMLİ

- Bu antlaşma ile TBMM'yi tanıyan **ilk Müslüman devlet Afganistan** olmuştur.

D) İstiklal Marşı'nın Kabulü (12 Mart 1921)

- ✎ Mehmet Akif Ersoy tarafından Ankara **Tâceddin Dergâhı**'nda yazılmış ve **Maarif Vekâletinin (Millî Eğitim Bakanlığı)** 1921'de düzenlediği yarışma sonucunda 724 şiir arasından seçilmiştir.
- ✎ İstiklal Marşı olarak **ilk kez** 17 Şubat 1921'de, Kastamonu'da çıkarılan yerel bir dergi olan **Sebilürreşâd** dergisinde, 5 gün sonra da **ilk kez** bir yerel **gazetede** (**Açıksöz** gazetesinde) yayımlanmıştır.
- ✎ 12 Mart 1921'de çıkarılan bir kanunla da "**İstiklal Marşı**" olarak kabul edilmiştir.
- ✎ Mehmet Akif, İstiklal Marşı'nı **Türk Ordusu**'na ithaf etmiş, "**Safahat**" adlı eserinde yer vermemiştir. Yarışmanın para ödülünü de **Darülmesaiye** bağışlamıştır.
- ✎ İstiklal Marşı **ilk kez** dönemin Maarif Vekili **Hamdullah Suphi Tanrıöver** tarafından TBMM'de okunmuştur.
- ✎ İstiklal Marşı'nın **1924-1930** yılları arasında kullanılan bestesi Ali Rifat Çağatay tarafından yapılmıştır. Bu beste yerini günümüzde de kullandığımız **Osman Zeki Üngör**'ün bestesine bırakmıştır.
- ✎ Ayrıca İstiklal Marşı **ilk kez 1982'de "Millî Marş"** olarak anayasada yer almıştır.

E) Moskova Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması (16 Mart 1921)

- ✎ TBMM ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921'de imzalanan ve "Dostluk ve Kardeşlik" başlığı taşıyan **Moskova Antlaşması**'nın başlangıç kısmında, "imzalayan taraflar arasında ulusların kardeşliği ilkesi ve her ulusun kendi geleceğini serbestçe saptama hakkına sahip olduğu" hükmü yer almıştır.
- ✎ Kurtuluş Savaşı sürecinde TBMM Hükûmeti'nin Sovyet Rusya ile yakınlaşmasında şu unsurlar etkili olmuştur;
 - * Cephane ve silah gereksiniminin olması
 - * Boğazların ve Anadolu'nun bir bölümünün İtilaf Devletleri'nin eline geçmesi
 - * Sovyet Rusya ile TBMM Hükûmeti'nin düşmanlarının aynı olması
 - * İtilaf Devletleri'nin Sovyet Rusya'daki Bolşevik rejiminden tedirgin olması

- İtilaf Devletleri hem Türkiye hem de SSCB'nin güçlenmesinden endişe duyuyordu. SSCB ise Türkiye ile kendini güvende hissedebileceğini düşünüyordu. Öte yandan Türkiye de Millî Mücadele döneminde kendisine bir dış destek bulmak istiyordu. Tüm bu sebeplere bağlı olarak Türk-Sovyet dostluğunun zemini oluşmuş ve TBMM Heyeti adına Yusuf Kemal Tengirşenk, Ali Fuat Cebesoy ve Rıza Nur'un yer aldığı bir delegasyon ile SSCB arasında **Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması** imzalanmıştır.

❁ Antlaşmanın Önemi ve Özellikleri

- ✎ Moskova Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması ile;

- TBMM'yi tanıyan,
- Kapitülasyonların kaldırılmasını kabul eden,
- Misakımillî'yi tanıyan,
- Sevr'in geçersizliğini kabul eden

ilk büyük Avrupa devleti Sovyet Rusya olmuştur.

DİKKAT!

- Bu antlaşma ile Doğu sınırlarımız **ilk kez resmen, Batum** millî sınırlar dışında kalacak şekilde çizilmiştir. **Batum Misakımillî'den verilen ilk taviz** olmuştur.

ÖNEMLİ

- Lozan Barış Antlaşması'ndan önce "kapitülasyonlara son verilmesi" hükmünü içeren **ilk uluslararası belge Moskova Antlaşması'dır**.

METRİSTEPE

3) II. İnönü Muharebesi (23 Mart-1 Nisan 1921)

- ✎ Düzenli ordunun Yunanlılara karşı elde ettiği **ikinci savunma zaferidir**.
- ✎ Bu savaş sürecinde TBMM hem Rum çetelerinin faaliyetleri hem de Erzincan'da patlak veren **Koçgiri İsyanı** ile uğraşmak zorunda kalmıştır.
- ✎ İngilizlerin desteğini alan Yunan ordusu, Fevzi Çakmak'ın da desteğiyle, İsmet Paşa komutasında güçlü bir savunma ile durdurulmuş ve Yunanlılar geri çekilmiştir.
- ✎ İsmet Paşa Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta bu zaferi şöyle duyurmuştur: "Saat 18.30'da Metristepe'den gördüğüm vaziyet: Boz büyük yanyor. Düşman, binlerce ölüleriyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir." Mustafa Kemal de zaferin ardından İsmet Paşa'ya telgraf çekerek "Siz orada sadece düşmanı değil, milletin makûs (kötü, ters) talihini de yendiniz." demiştir.

❁ Aslıhanlar – Dumlupınar Taarruz Girişimleri (8-12 Nisan 1921)

- ✎ II. İnönü zaferini takiben Türk ordusu, geri çekilen Yunan ordusuna karşı **Aslıhanlar** ve **Dumlupınar** taarruzlarını yapmış, ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Bu durum, ordunun henüz "**saldın gücüne**" ulaşamadığını açıkça göstermiştir.

II. İNÖNÜ MUHAREBESİ'NİN SONUÇLARI

- Düzenli orduya katılım ve halkın TBMM'ye olan güveni artmıştır.
- Fransa Zonguldak'tan çekilmiştir.
- İtalya işgal ettiği yerleri **boşaltma kararı** almıştır.
- Fransa Ankara'ya barış teklif etmiş, ancak TBMM bu teklifi reddetmiştir.
- İngiltere Malta'da bulunan 40 esir Türk'ü serbest bırakmıştır.
- 23 Nisan'ın "Ulusal Bayram" olması TBMM'de kabul edilmiştir.
- Millî Savunma Bakanı Fevzi Çakmak'a "**Orgenerallik**" rütbesi verilmiştir.

4) Eskişehir – Kütahya Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921)

- ✎ Düzenli ordunun **tek (ilk ve son) yenilgisidir**.
- ✎ İnönü Savaşlarından sonra iki kısımdan oluşan Batı Cephesi **ilk defa** bu savaşta tek çatı altında toplanmış ve cephedeki merkez karargâh **Eskişehir** olmuştur.
- ✎ Yunan kuvvetleri büyük bir saldırıyla Afyon, Kütahya, Eskişehir ve Bilecik'i işgal etmiştir. Hatta Yunanlılar Ankara/Polatlı'ya kadar ilerlemiş, top sesleri meclisten duyulur hâle gelmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal, ordunun "Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi" emrini vermiştir. Mustafa Kemal'in bu emri vermesindeki temel amaç; ordunun daha fazla kayıp vermesini engellemek ve toparlanması için zaman kazanmaktır.

DİKKAT!

- **Eskişehir-Kütahya Savaşları** devam ederken 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında **Ankara'da ilk resmî "Maarif Kongresi"** düzenlenmiştir. Kongrede, Türkiye'deki millî eğitim sisteminin programı üzerinde tartışılmıştır. Mustafa Kemal'in de katıldığı bu kongre, askerî başarıların yanında **eğitime** de önem verildiğini kanıtlamaktadır.

ESKİŞEHİR-KÜTAHYA MUHAREBELERİ'NİN SONUÇLARI

- TBMM'ye olan güven sarsılmış, Mustafa Kemal'e olan muhalefet artmıştır.
- İtalya Anadolu'dan çekilme kararını askıya almıştır.
- Meclis'in **Kayseri'ye** taşınması yönünde tartışmalar yaşanmıştır.
- Meclis'te "**Ordu, millet nereye gidiyor?**" tartışmaları gündeme gelmiştir.
- Afyon, Kütahya ve Eskişehir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.
- Sovyet Rusya'da bulunan Enver Paşa Batum'a gelmiştir.
- Muhalifler Mustafa Kemal'in liderliğini tartışmaya başlamıştır.
- Fransa, TBMM Hükûmeti'ne sunduğu barış teklifinden vazgeçmiştir.
- Düzenli ordudan **Kuvayımilliye'ye** geri dönülmesi tartışmaları yaşanmıştır.

❁ **Başkomutanlık Kanunu'nun Çıkarılması (5 Ağustos 1921)**

- ❖ Eskişehir-Kütahya Muharebeleri'nden sonra, Meclis'teki çoğu milletvekilinin hemfikir olduğu konu, Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun başına geçmesi yönündeydi. Özellikle bu yetkilerin verilmesini daha çok muhalif vekiller desteklemiştir. Çünkü bu desteğin arkasında, kaybedilecek bir savaşın sorumluluğunu Mustafa Kemal'e yıkma isteği yatmaktadır.
- ❖ Bu doğrultuda TBMM, 5 Ağustos 1921'de kabul edilen "**Başkomutanlık Kanunu**" ile tüm yetkilerini "**3 ay**" için Mustafa Kemal'e vermiştir. Mustafa Kemal'in bu kadar geniş yetkiler üstlenmesinde, olağanüstü bir dönemde **çabuk karar alma** ve **bu kararları hızlı bir şekilde uygulama** isteği etkili olmuştur.

ÖNEMLİ

- Mustafa Kemal Paşa bu kanunla birlikte, daha önce istifa ettiği askerlik mesleğine, ki Mustafa Kemal bunu "**sine-i millete dönmek**" olarak nitelendirmişti, bir "**Başkomutan**" olarak tekrar geri dönmüştür. **UNUTMA:** Mustafa Kemal Millî Mücadele sürecinde **Eskişehir-Kütahya Muharebeleri'nden sonra, Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce** askerlik mesleğine geri dönmüştür.

- ❖ Mustafa Kemal **Başkomutanlık** yetkisine dayanarak, **Sakarya Meydan Muharebesi** öncesinde orduyu güçlendirmek amacıyla **Tekâlif-i Milliye Emirlerini** yayımlamıştır.

❁ **Tekâlif-i Milliye Emirleri (Millî Vergi Yükümlülükleri) (7-8 Ağustos 1921)**

- ❖ Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve orduyu savaşa hazır hâle getirmek için halktan alınması öngörülen **ulusal vergileri** ifade etmektedir. Bu emirler bir anlamda "**genel seferberlik ilanı**" olarak nitelendirilebilir.
- ❖ Amaç ordunun; silah, cephane, asker, giyecek, yiyecek, taşıt, yük hayvanı gibi ihtiyaçlarını karşılayarak **orduyu güçlendirme** isteğidir.
- ❖ Mustafa Kemal tarafından "**Başkomutanlık**" yetkisi ile çıkarılan emirler olup TBMM'nin onayından **geçmemiştir**. Meclis onayının olmaması, Mustafa Kemal'in **yasama** gücünü elinde tuttuğunun açık kanıtıdır.

TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ

Emirlerin uygulanmasını sağlamak için ayrıca Ankara, Samsun, Konya, Yozgat ve Kastamonu'da İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

- ⇒ Her ilçede kaymakam başkanlığında bir **Tekâlif-i Milliye Komisyonu** kurulacak.
- ⇒ Komisyon, teslim aldığı her mal için bedeli ödenmek üzere makbuz verecek.
- ⇒ Her aile birer kat çamaşır, bir çift çorap ve bir çift çarık hazırlayıp komisyona teslim edecek.
- ⇒ Herkes elindeki bez, çaput, pamuk, yün, kumaş, iplik vs.nin **%40'ını** komisyona teslim edecek.
- ⇒ Herkes elindeki buğday, saman, un, arpa vb. gıda maddesinin **%40'ını** komisyona teslim edecek.
- ⇒ Herkes elindeki benzin, motorin, lastik, kablo, pil, tel vs.nin **%40'ını** komisyona teslim edecek.
- ⇒ Herkes elindeki deve, at, öküz, katır ve merkebin **%20'sini** teslim edecek.
- ⇒ Herkes elindeki silah ve cephanesini üç gün içinde komisyona teslim edecek.
- ⇒ Kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilen tüm zanaatçılar isimlerini komisyona yazdıracaklar.
- ⇒ Herkes elinde kalmış olan her çeşit aracıyla ayda bir kez **100 km'yi** geçmemek şartıyla ordu mallarını ücretsiz taşıyacaktır.

- ✎ Millî Mücadele Dönemi'nde Tekâlif-i Milliye Emirlerinin suiistimal edilmemesi için de birtakım önlemler alınmıştır. Bunlar şu şekildedir;
 - ★ Tekâlif-i Milliye Komisyonları kurulacaktır.
 - ★ Yolsuzluk suçluları **Hıyanet-i Vatanîye Kanunu**'na göre yargılanacaktır.
 - ★ Bağış defterleri, gerektiğinde müfettişlerce denetlenecektir.
 - ★ Yazılı belge tutulması zorunlu kılınacaktır.
- ✎ Mustafa Kemal tarafından yayımlanan Tekâlif-i Milliye Emirleri, **Sakarya Meydan Muharebesi**'nin "**topyekûn**" bir savaş olacağını da açıkça göstermektedir.

DUATEPE

5) Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

- ✎ Mustafa Kemal'in "**Başkomutan**" olarak katıldığı **ilk muharebedir**.
- ✎ Tekâlif-i Milliye Emirlerinin Mustafa Kemal'in; "**Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sath bütün bir vatanıdır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz.**" emri savaşın kaderini belirlemiştir.
- ✎ 23 Ağustos 1921'de Yunan ordusunun taarruzu ile başlayan savaşta, Türk ordusu üstün bir savunma başarısı elde etmiştir. **22 gün 22 gece** süren savaştan sonra üstünlüğü ele geçiren Türk ordusunun, 13 Eylül 1921'de karşı taarruza geçmesiyle Yunan ordusu Sakarya'nın batısına çekilmiş ve savaş Türk zaferiyle sonuçlanmıştır.

ÖNEMLİ

- Sakarya Savaşı'nda 7'si tümen komutanı olmak üzere **350** civarında subay şehit düştüğü için bu savaş "**Zabitler (Subaylar) Savaşı**" olarak da anılmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal bu savaşı "**çok büyük ve kanlı savaş**" anlamına gelen "**Melhâme-i Kübrâ**" ifadesi ile nitelendirmiştir.

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ'NİN SONUÇLARI

- Sakarya Savaşı, Türk ordusunun **son savunma muharebesidir**. (Taarruz gücü Türk ordusuna geçmiştir.)
- Türk ordularının 1683 İI. Viyana Kuşatması'ndan bu yana süregelen geri çekilişi sona ermiştir.
- 19 Eylül 1921'de TBMM tarafından Mustafa Kemal'e "**Mareşallik**" rütbesi ve "**Gazilik**" unvanı verilmiştir.
- Taarruz gücü yok edilen Yunanlılar Sakarya Nehri'nin batısına çekilmişlerdir.
- İtalya Anadolu'yu **tamamen** boşaltmıştır.
- İtilaf Devletleri barış teklifinde bulunmuşlarsa da bu teklif reddedilmiştir.
- TBMM'nin gerek içeride gerekse dışarıda saygınlığı artmıştır.
- Meclisin Kayseri'ye taşınmasından vazgeçilmiştir.
- Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile **Kars Antlaşması** imzalanmıştır.
- TBMM ile Fransa arasında **Ankara Antlaşması** imzalanmıştır.
- TBMM ile Ukrayna arasında **Dostluk Antlaşması** imzalanmıştır.
- TBMM ile İngiltere arasında esir değişimi için **Esir Mübadelesi Antlaşması** imzalanmıştır.

❁ Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

- ✍ TBMM Hükûmeti ile Kafkas Cumhuriyetleri (**Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan**) arasında imzalanmıştır.
- ✍ Sovyet Rusya'nın garantörlüğünde imzalanan bu antlaşmayı TBMM adına **Kâzım Karabekir** imzalamıştır.

Sovyet Rusya'nın TBMM Hükûmeti ile Kafkas Cumhuriyetleri arasında arabuluculuk yapması, Kafkas Cumhuriyetleri'nin **dış politikada** Sovyet Rusya'ya **bağımlı** olduğunu göstermektedir.

✍ Antlaşmaya göre;

- ★ Nahcivan'a muhtariyet (özerklik) verilecek,
- ★ Taraflar arasında sağlık, güvenlik, ticaret gibi konularda iş birliği yapılacak,
- ★ İstanbul'un güvenliği sağlanacak ve Boğazlar ticarete açılacak,
- ★ TBMM **Batum**'un Gürcistan'a verilmesini kabul edecek,
- ★ Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edecek,
- ★ Taraflar arasında telgraf ve demiryolu hatları güçlendirilecekti.

ÖNEMLİ

- Kars Antlaşması ile **Batum, Misakımillî'ye aykırı olarak** sınırlarımız dışında kalmış ve Doğu (Kafkas) sınırlarımız **kesin ve son** şeklini almıştır.

UNUTMA!

- Doğu sınırının şekillenmesinde **Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları** etkili olmuştur.

❁ Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

- ✍ TBMM Hükûmeti ile **Fransa** arasında, 20 Ekim 1921'de Ankara'da imzalanmıştır.

✍ Antlaşmaya göre;

- ★ Taraflar arasındaki savaş sona erecek ve her iki taraf genel af ilân edecek,
- ★ Savaş esirleri karşılıklı olarak serbest bırakılacak,
- ★ Suriye'de yer alan **Caber Kalesi** Türk toprağı sayılacak,
- ★ Hatay ve İskenderun Fransız mandasındaki Suriye'de kalacak,
- ★ Hatay'da özel bir yönetim kurulacak ve resmî dili **Türkçe** olacaktı.

✍ Bu antlaşma ile;

- ⇒ Güney Cephesi kapanmış ve Fransa Anadolu'yu boşaltmıştır. Geri çekilirken de bazı askerî araç ve gereçlerini Türk ordusuna bırakmıştır.
- ⇒ **Hatay**, Misakımillî'den verilen **ikinci taviz** olmuştur.
- ⇒ Fransa TBMM'nin varlığını kabul etmiş, İtilaf Devletleri arasında dayanışma kalmadığı ortaya çıkmıştır.

ÖNEMLİ

- Bu antlaşma ile TBMM'nin varlığını kabul eden **ilk İtilaf devleti Fransa** olmuştur.

ÖNEMLİ

- Mudanya Mütarekesi sonrasında **Doğu Trakya**'nın teslim alınması görevi **Refet Bele**'ye verilmişken **İstanbul**'u 6 Ekim 1923'te teslim alan kuvvet komutanı **Şükrü Naili Paşa** olmuştur.

Antlaşmanın Önemi ve Özellikleri

- Mudanya Ateşkes Antlaşması (Mütarekesi) ile;
 - **Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar** savaşı yapılmadan kurtarılmıştır.
 - **Kurtuluş Savaşı**'nın askerî safhası sona ermiştir.
 - **Mondros Ateşkes Antlaşması** resmen **geçersiz** bir antlaşma olmuştur.
 - **İngiltere Yeni Türk Devleti**'ni resmen tanımıştır.
 - **İngiltere**'de **Lloyd George Hükûmeti** istifa etmiştir.
 - **İstanbul**'un TBMM'ye bırakılmasıyla Osmanlı Devleti **hukuken** sona ermiştir.
 - Askerî başarılarının yanı sıra **İsmet (İnönü) Bey**'in Mudanya'daki diplomatik başarısı O'nun **Lozan Barış Konferansı**'nda da temsilci olarak görevlendirilmesinde etkili olmuştur.

ŞU ÜÇ TEPEYİ UUTMAYACAĞIZ!

- **Falih Rifki Atay**, 3 Ekim 1922 tarihinde **Akşam** gazetesinde yayımlanan yazısında; "Üç senede Türk milletinin tarihine üç büyük isim katıldı... Bu üç isimle birlikte Anadolu dağlarının şu üç tepesini hatırlayacağız. **Metristepe, Duatepe, Kocatepe**..." demiştir. **II. İnönü Muharebesi** ile **Metristepe**'yi, **Sakarya Meydan Muharebesi** ile **Duatepe**'yi, **Başkomutanlık Meydan Muharebesi** ile **Kocatepe**'yi!

7) Lozan Barış Görüşmeleri (Konferansı) (20 Kasım 1922)

DİKKAT!

- **İtilaf Devletleri** Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra kalıcı barışı sağlamak amacıyla **İsviçre**'nin **Lozan** şehrinde bir konferans düzenlemeyi kararlaştırmışlar, konferansa hem TBMM hükûmeti hem de **İstanbul Hükûmeti**'ni davet etmişlerdir. Ancak bu düşüncelerinde başarılı olamamışlardır. Nitekim bu gelişmeyi fırsat bilen TBMM, bir yasa tasarısıyla **1 Kasım 1922**'de **saltanatı kaldırmıştır**.

- 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla, TBMM Lozan Konferansı'na **tek başına** katılma ve Türkiye'yi temsil etme imkânı bulmuştur.
- **Mustafa Kemal**; konferansı yakından takip etmek, Türk Devleti'ni dünya kamuoyuna tanıtmak ve Yunanlıların Batı Anadolu'da yaptığı tahribatı tüm dünyaya göstermek amacıyla barış görüşmelerinin **İzmir**'de yapılmasını istemiş ancak bu isteği mümkün olmamıştır.
- Lozan Görüşmelerinde TBMM'yi **Dışişleri Bakanı İsmet İnönü** başkanlığında, **Rıza Nur, Hasan Saka** ve 34 bürokrattan oluşan bir heyet temsil etmiştir.

Lozan Görüşmelerinde TBMM'yi **İsmet İnönü**'nün temsil etmesinde O'nun Mudanya Ateşkes Görüşmelerinde gösterdiği **diplomatik başarı** ve Genelkurmay Başkanı olarak gösterdiği **askerî başarılar** etkili olmuştur. Öte yandan Lozan Konferansı'na gidecek heyete **İsmet İnönü**'nün başkanlık etmesi için **Dışişleri Bakanlığı** görevinden istifa eden diplomat **Yusuf Kemal Tengirşenk**'tir.

LOZAN KONFERANSI'NA KATILAN DEVLETLER

Çağrı Yapan Devletler	• İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya
Tüm Görüşmelere Çağrılan Devletler	• Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya
Gözlemci Devlet	• ABD
Sadece Boğazlar statüsü için çağrılan devletler	• Sovyet Rusya, Bulgaristan
Ticaret ve yerleşme sözleşmeleri için çağrılanlar	• Belçika, Portekiz

DİKKAT!

- Lozan Konferansı'nda Boğazlarda "mutlak Türk egemenliği" tezini savunan devlet SSCB'dir.

ÖNEMLİ

- Mustafa Kemal, Lozan'a giden heyetten "kapitülasyonlar" ve "Ermeni yurdu" konularında kesinlikle taviz verilmemesini istemiştir.

- 20 Kasım 1922'de başlayan konferansın ilk gününde söz alan İsmet İnönü, "Çok ıstırap çektik, çok kan akıttık; bütün medenî milletler gibi hürriyet ve istiklal istiyoruz..." demiştir. Görüşmelerde TBMM Heyeti ile İtilaf Devletleri'nin karşılıklı olarak pek çok konuda görüş ayrılığına düşmesi nedeniyle 4 Şubat 1923'te görüşmelere ara verilmiştir.

ÖNEMLİ

I. LOZAN KONFERANSI'NIN KESİLMESİNE YOL AÇAN KONULAR

• Kapitülasyonlar	• Boğazlar	• Ermeni yurdu	• İstanbul'un boşaltılması
• Osmanlı borçları	• Musul (Irak sınırı)	• Karaağaç meselesi	• Savaş tazminatı/Tamirat bedeli

ÖNEMLİ

Lozan Konferansı'nın kesildiği dönemde;

1. TBMM'de artan muhalefet nedeniyle 1 Nisan 1923'te seçimleri yenileme kararı alınmış ve II. TBMM vekilleri seçilmiştir. II. TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde göreve başlamıştır.
2. 9 Nisan 1923'te ABD ile Türkiye arasında Türkiye'de yatırım yapacak Amerikan şirketlerine teşvikler içeren "Chester Projesi" (Demiryolu ve Maden İşletmeciliği) imzalanmış ancak yürürlüğe girmemiştir.
3. 17 Şubat 1923'te Kâzım Karabekir başkanlığında İzmir'de I. Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır.

- Mustafa Kemal, yaşanan bu gelişmeler karşısında orduların Boğazlar ve Musul üzerine hareket etmesi emrini vermiştir. Bunun üzerine yeni bir savaşı göze alamayan İtilaf Devletleri'nin girişimleriyle görüşmeler 23 Nisan 1923'te yeniden başlamıştır. Görüşmeler yaklaşık 3 ay kadar devam etmiş ve taraflar arasında 24 Temmuz 1923'te, İsviçre'nin Lozan kasabasında Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

8) Sevr'e Başkaldırı: Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

24 Temmuz 1923'te I. TBMM tarafından imzalanmış, 23 Ağustos'ta II. TBMM tarafından onaylanmıştır.

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NIN HÜKÜMLERİ

Sınırlar	• Batı (Yunan) Sınırı: Doğrudan Lozan Antlaşması'nda çizilen tek sınırdır. Meriç Nehri sınır olarak kabul edilmiştir. • Suriye Sınırı: Fransa ile imzalanan 1921 Ankara Antlaşması'nın esasları kabul edilmiş, Hatay Misakımillî dışında yer almıştır. • Irak Sınırı (Musul Meselesi): Lozan'da çözümlemeyen tek konudur. 9 ay içinde çözümlenmek üzere sonraya bırakılmıştır.
Boğazlar	• Boğazların yönetimi başkanı Türk olan uluslararası bir komisyona bırakılmıştır. (Komisyon Bşk. Hüseyin Vâsîf Temel Paşa'dır.) (Bağımsızlığa aykırıdır!) Boğazlar Komisyonu'nda ABD yer almamıştır. • Ticaret gemilerinin geçişi serbest, savaş gemilerine tonaj ve süre kotası getirilmiştir. • Türkiye Boğazların iki yakasında da asker bulundurmayacaktır.
Kapitülasyonlar	• Her türlü adli, mali tüm sınırlamalar kesin olarak kaldırılmıştır. • Mustafa Kemal bu konuyu "üç dört yüzyıllık hesap" olarak değerlendirmiştir. • Türkiye, Lozan Antlaşması'na bağlı Ticaret Sözleşmesi'yle 1929 yılına kadar, gümrük tarifelerini değiştirme hakkından mahrum bırakılmıştır.
Azınlıklar	• Türkiye sınırları içinde yaşayan tüm azınlıklar Türk vatandaşı sayılmıştır.
Adalar	• Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan adaları Türkiye'ye bırakılmıştır. • Diğer Ege adaları Yunanistan'a bırakılmış ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye yakın adalarda silah bulundurmaması kararı alınmıştır. (Adaların Silahsızlandırılması) • Rodos, On İki Ada ve Meis İtalya'ya bırakılmıştır. • Kıbrıs ve Mısır'ın yönetimi ise İngiltere'ye bırakılmıştır.
Yabancı Okullar	• Türkiye'deki tüm yabancı okullar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösterecektir. (Bu konu ileride Fransa ile olan ilişkilerimizi etkileyecektir.)
Savaş Tazminatı	• Yunanistan, Batı Anadolu'da yaptığı tahribat karşılığında Karaağaç ve Bosnaköy'ü tazminat olarak Türkiye'ye vermiştir.
Osmanlı Borçları	• Türkiye'nin borçları taksitler halinde ödemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin varlığına da son verilmiştir. • Türk Heyeti, borçların ödenmesi konusunda ödemelerin Frank ve TL birimleriyle yapılmasını önermiş, Türkiye payına düşen borçların son taksitini 1954'te ödemiştir.
Patrikhane	• Fener Rum Patriği tüm çabalara rağmen Türkiye sınırları dışına çıkarılamamıştır. Ancak Patriğin ekümenlik (evrensel) ve dünyevî yetkilerine son verilmiştir.
Nüfus Mübadelesi	• Batı Trakya (İskeçe, Gümölcine, Dedeağaç)'daki Türkler ile Mondros Mütarekesi'nden önce İstanbul'a yerleşen ve Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rumlar harış, diğer Türk ve Rum ahali karşılıklı olarak yer değiştirecektir.

DİKKAT!

- Lozan'dan sonra *On İki Ada'nın silahlandırılması, Türkiye ile İtalya arasında gerginliğe yol açmıştır.*

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NDA**ÖNEMLİ****Türkiye'nin Aleyhine Çözülen Konular**

Adalar
Boğazlar
Patrikhane
Suriye sınırı (Hatay)

Türkiye'nin Lehine Çözülen Konular

Azınlıklar
Ermeni yurdu
Kapitülasyonlar
Yabancı okullar
Savaş tazminatı
Osmanlı borçları
İstanbul'un boşaltılması

Çözilemeyen Konular

Musul sorunu
(Irak sınırı)

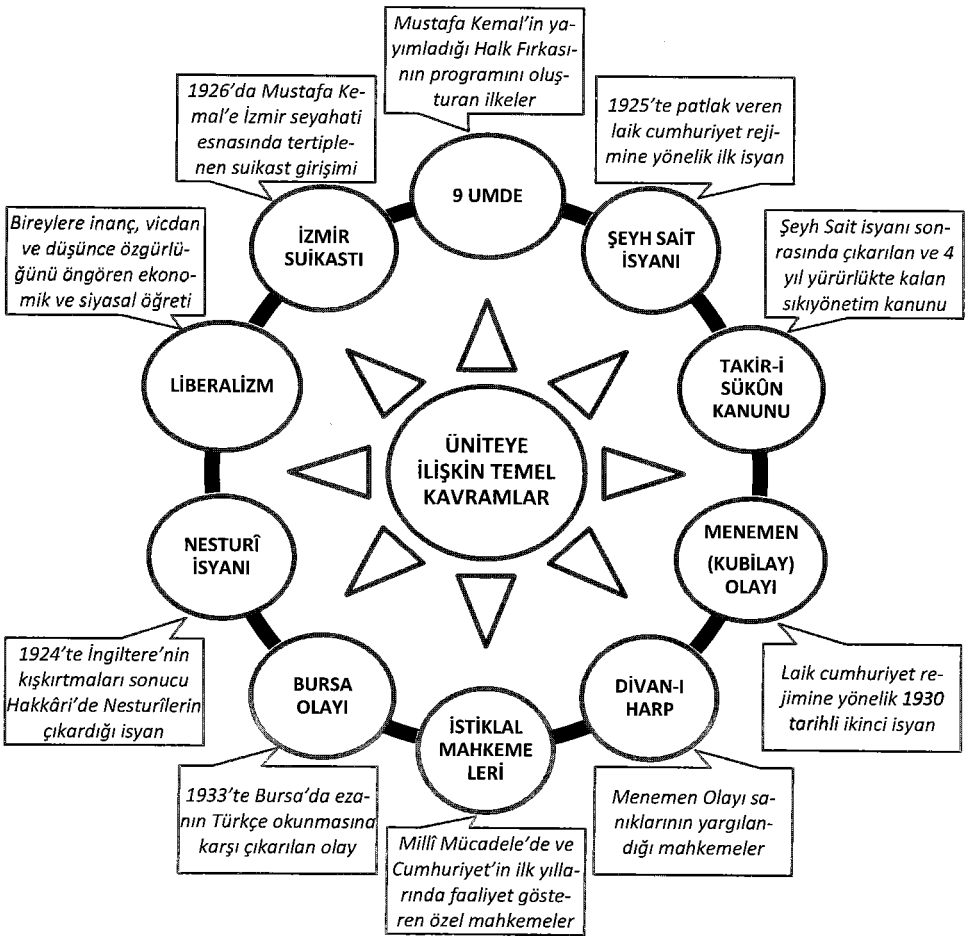
Tekrar Gündeme Gelen Konular

Boğazlar
Patrikhane
Yabancı okullar
Osmanlı borçları
Nüfus mübadelesi
Suriye sınırı (Hatay)
Musul sorunu (Irak sınırı)

ÖNEMLİ NOTLAR

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ POLİTİKA

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

A) II. TBMM'nin Açılması (11 Ağustos 1923)

- II. TBMM'nin açılmasında; Lozan görüşmelerinin kesintiye uğraması, meclisin yasal çalışma süresinin dolmuş olması ve I. TBMM'nin yıpranmış olması etkili olmuştur. Bu nedenlere bağlı olarak 3 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararı alınmış ve II. TBMM 11 Ağustos 1923 tarihinde açılmıştır. İnkılapları gerçekleştirdiği için "İnkılapçı Meclis" özelliği olan II. TBMM, 26 Haziran 1927 tarihine kadar 4 yıl 1 ay görevde kalmıştır.

B) Halk Fırkası (9 Eylül 1923)

- Temeli Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'na dayanan Halk Fırkası, Mustafa Kemal tarafından inkılapları bir kadro eliyle gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.
- Mustafa Kemal'in 8 Nisan 1923'te açıkladığı "Dokuz Umde (İlke)" Halk Fırkasının esasını oluşturmuştur.
- Parti, 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adını almış ve yapılan inkılapların öncüsü olmuştur.
- Partinin ilk kongresi Sivas Kongresi olarak kabul edilmiş, II. Kurultayı'nda ise Mustafa Kemal "NUTUK" adlı eserini okumuştur. (6 gün, 36,5 saat sürmüştür.)
- Partinin 1931 yılındaki III. Kurultayı'nda 6 Atatürk ilkesi "ana ilkeler" olarak kabul edilmiş ve bu altı ilke parti programına alınmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkasının parti programı;

- ★ Egemenlik millete aittir.
- ★ Kanunların düzeltilmesi gerekmektedir.
- ★ Aşar vergisi kaldırılmalı, askerlik süresi kısaltılmalıdır.
- ★ Atatürk İlkeleri benimsenmelidir.
- ★ Öğretim birliğinin sağlanması yolunda adım atılmalıdır.
- ★ Özel teşebbüsün teşvik edilmesi konusunda çalışma yapılmalıdır.

C) Ordunun Siyasetten Ayrılması

- Milletvekilliği ve askerlik görevlerinin bir kişide toplanmasına karşı olan Mustafa Kemal, bu uygulamanın sona ermesi gerektiğini savunarak komutanların vekillik görevinden ayrılmasını istemiştir.
- 19 Aralık 1923 tarihinde çıkarılan bir kanun ile bütün ordu mensuplarının istifa etmeleri ya da emekliye ayrılmalarda vekil olarak seçilebilecekleri şartı getirilmiştir. Bu kanun kapsamında 26 Ekim 1924'te Kâzım Karabekir, 30 Ekim 1924'te de Ali Fuat Paşa müfettişlik görevlerinden istifa etmişlerdir. Ordu-siyaset ayrımı, demokratikleşme anlamında da atılan önemli bir adımdır.

D) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) (17 Kasım 1924)

- İlk genel başkanlığını Kâzım Karabekir'in yaptığı partinin başlıca kurucuları;
 - ★ Kâzım Karabekir
 - ★ Ali Fuat Cebesoy
 - ★ Refet Bele
 - ★ Adnan Adıvar
 - ★ Rauf Orbay'dır.
- Çok partili hayata geçmek için kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisidir.
- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) cumhuriyetçi-liberal bir partidir.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının parti programı;

- ★ **Dinî düşünce ve inançlara saygılı olunacaktır.**
- ★ Bireysel özgürlükler korunacaktır. (Demokrasi)
- ★ **Tek dereceli seçim sistemi** benimsenecektir.
- ★ Cumhurbaşkanı olan kişinin milletvekilliği kaldırılmalıdır.
- ★ Yerinden yönetim (**Adem-i merkezîyet**) anlayışı uygulanacaktır.
- ★ Hükûmete ait çiftlik ve araziler topraksız köylüye verilmelidir.
- ★ Devlet görevlilerinin siyasî partilere üye olması engellenecektir.

**Ekonomi modeli
"Liberalizm"**

- ✎ Ekonomide devletçilik modeline karşı çıkan bu parti, serbest ekonomi (**Liberalizm**) politikasını benimsemiştir.
- ✎ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası inkılaplara bağlı kalacağını belirtmiş olsa da aksine tutucu ve muhafazakâr bir politika izlemiştir. Bu ortam rejime karşı olanlar için iyi bir fırsat yaratmış ve partiyi gerici akımları besleyen bir örgüt konumuna getirmiştir. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1925'te çıkan Şeyh Said İsyanı'nda etkili olduğu düşüncesiyle **5 Haziran 1925'te kapatılmıştır**.

E) Nesturî İsyanı (7 Ağustos-26 Eylül 1924)

- ✎ Hakkâri ve çevresinde yaşayan Hristiyan bir grup olan **Nesturîlerin** bağımsızlık için çıkardığı isyan olup bu isyan, Musul konusunda kârlı çıkmak için İngiltere tarafından desteklenmiştir.
- ✎ **İsyan VII. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa** tarafından bastırılmıştır.

Laik cumhuriyet rejimine karşı çıkan ilk isyan

F) Şeyh Said İsyanı (13 Şubat 1925)

- ✎ Nakşibendî lideri **Şeyh Said** liderliğinde **Diyarbakır'da** çıkan isyan olup laik devlet anlayışını ve rejimi yıkmayı amaçlayan **ilk isyan** olup cumhuriyeti yıkmak, saltanat ve halifeliği geri getirmek, bağımsız bir "Kürt Devleti" kurmak başlıca hedefleridir.
- ✎ **İngiltere**, Ortadoğu'daki petrol ve Musul konusunda kârlı çıkmak için bu isyanı desteklemiştir.
- ✎ İsyanın bastırılmasında başarı gösteremeyen **Fethi Okyar Hükûmeti** istifa etmiş, yerine **3 Mart 1925'te İsmet Paşa Hükûmeti** kurulmuştur.
- ✎ TBMM isyanı bastırmak ve rejimi korumak için bazı önlemler almıştır.

Alınan başlıca önlemler:

- ★ İsyan bölgesinde sıkıyönetim ve seferberlik ilan edilmiştir.
- ★ **4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn** (Huzuru Koruma) **Kanunu** çıkarılmıştır. Bir anlamda sıkıyönetim yasası olan bu kanun, hükûmete rejimi korumak adına; asayiş ve güvenliği sağlama, parti ve dernek kapatma, basına sansür uygulama, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlama gibi çok geniş yetkiler vermiştir. **4 yıl** yürürlükte kalan bu kanun **1929** yılında kaldırılmıştır.
- ★ Biri Ankara'da, diğeri de isyan bölgesinde (Diyarbakır) olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi kurulmuştur.
- ★ TCF 5 Haziran 1925'te kapatılmış, böylece ilk çok partili hayata geçiş denemesi başarısız olmuştur.
- ✎ Türkiye isyan nedeniyle **Musul'u** kaybetmiştir. (İleride göreceğimiz **1926 Ankara Antlaşması** ile)
- ✎ Şeyh Said İsyanı ile çok partili hayat **ilk kez** kesintiye uğramıştır. Aynı zamanda bu isyan, demokrasiye geçiş için ortamın henüz hazır olmadığını açıkça göstermiştir.

G) Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi (15 Haziran 1926)

- ✎ Laik cumhuriyet rejiminden rahatsız olan bazı muhalif gruplar, özellikle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasıyla birlikte muhalefeti arttırmış, hatta Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdir.
- ✎ Önce Ankara'da yapılması düşünülen bu suikast plânı, Mustafa Kemal'in 7 Mayıs-15 Haziran 1926 tarihleri arasında çıkacağı Batı Anadolu gezisi sırasında İzmir'de öldürülmesi plânıdır.
- ✎ Suikast için **Ziya Hurşit, Laz İsmail, Şükrü Bey** ile Eskişehir milletvekilleri **Arif Bey, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi** gibi pek çok kişi görevlendirilmiş ancak gezinin bir gün gecikmiş olması ve suikastçıları kaçırarak kişi olan **Giritli Şevki**'nin durumu İzmir valiliğine ihbar etmesiyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır.
- ✎ Mustafa Kemal, 19 Haziran 1926'da bu olayla ilgili olarak; "Bu alçak girişimin benim şahsiyetimden çok, Yüce Cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüksek ilkelere yönelik olduğuna şüphe yoktur. Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır." demiştir.
- ✎ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının önde gelen isimleri (Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele vd.) tutuklanmışsa da olayla ilgilerinin olmadığı anlaşılmış ve serbest bırakılmışlardır. Öte yandan suikast girişimini hazırladığı tespit edilen ve **Eski Maliye Bakanı Cavit Bey**'in de aralarında olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eski üyeleri ülkeden tasfiye edilmiştir.
- ✎ Suikasta karışan suçlular **İstiklal Mahkemeleri**'nde yargılanmıştır.

DİKKAT!

- İstiklal Mahkemelerinin görev aldığı son gelişme **İzmir Suikastı Olayı**'dır.

UNUTMA!

İstiklal Mahkemelerinin Görev Yaptığı Olaylar

- ★ TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmalara karşı
- ★ Asker kaçakları ve casusluk faaliyeti yürütenler için
- ★ Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulanması sırasında
- ★ Mustafa Sagir olayı sonrasında (Hintli İngiliz Ajanı Mustafa Sagir'in idamı)
- ★ Şeyh Said İsyanı sonrasında
- ★ İzmir Suikastı sonrasında (son kez)

ÖNEMLİ

H) Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) (12 Ağustos 1930)

- ✎ Mustafa Kemal'in isteği ve desteği ile Ali Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930'da kurulmuştur. Üyeleri arasında **Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu, Dr. Reşit Galip, Mehmet Emin Yurdakul** gibi isimler vardır. Mustafa Kemal, kız kardeşi **Makbule (Atadan) Hanım**'ın da bu partide yer almasını istemiştir.
- ✎ Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasında;
 - Mevcut hükûmetin denetlenmesini sağlamak
 - 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerini azaltmak
 - Demokratik bir devlet ve toplum düzeni oluşturmak
 - Toplumsal huzursuzlukların önüne geçmek gibi unsurlar etkili olmuştur.
- ✎ Türkiye Cumhuriyeti'nin **ikinci muhalefet partisi** olan SCF cumhuriyetçi-laik-liberal bir partidir.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının parti programı;

- ★ Cumhuriyetçi, laik ve milliyetçi esaslara bağlı kalınacaktır.
- ★ Tek dereceli seçim sistemi benimsenecektir.
- ★ Kadınlara da siyasi haklar verilmelidir.
- ★ Teşvik-i Sanayi Kanunu bütünüyle uygulanmalıdır.
- ★ Limanlarda uygulanan tekelcilik kaldırılmalıdır.
- ★ Yabancı sermayenin ülkeye girmesi sağlanmalıdır.
- ★ Köylü ve çiftçiye uygun koşullarda kredi verilmelidir.
- ★ Vergiler halkın gücü doğrultusunda indirilmelidir.

**Ekonomi modeli
"Liberalizm"**

- ✎ Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasını fırsat bilen rejim karşıtı kesim, artan muhalefet havasını da fırsat bilerek partinin içine sızmayı başarmıştır. Bu gelişme üzerine Ali Fethi Bey rejimi korumak ve kötü bir olaya sebep olmamak adına 17 Kasım 1930'da **partisini feshetmiştir**.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasından sonra; **Amele ve İşçi Partisi, Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Partisi** ile **Ahali Cumhuriyet Partisi** adıyla üç siyasî parti daha kurulmuştur. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkasının kendisini feshinden sonra Bakanlar Kurulu kararıyla bu partiler de kapatılmıştır.

Türkiye'de kesintisiz olarak çok partili hayata ancak 18 Temmuz 1945 tarihinde **Nuri Demirağ** tarafından kurulan **Millî Kalkınma Partisi** ile geçilebilmiştir. MKP kesintisiz çok partili rejimde kurulan **ilk muhalefet partisidir**. 7 Ocak 1946'da ise Demokrat Parti kurulmuş, 1950 seçimlerinde de iktidara gelmiştir.

İ) Menemen (Kubilay) Olayı (23 Aralık 1930)

- ✎ Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması rejim ve laik düzen karşıtlarını yeniden harekete geçirmiş, 23 Aralık 1930'da **Derviş Mehmet** ve Laz İbrahim liderliğinde İzmir-Menemen'de bir isyan çıkarmışlardır.
- ✎ Cumhuriyet rejimine ve laik düzene karşı çıkan ikinci isyan olup amaç; laik ve çağdaş düzeni yıkmak, saltanat ve hilafeti geri getirmektir.
- ✎ **Asteğmen Kubilay** (asıl adı Mustafa Fehmi) ile isyancılara müdahale eden iki mahalle bekçisi şehit edilmiş, sıkıyönetimle birlikte isyancılar yakalanmış ve **Divan-ı Harp**'te yargılanmıştır.
- ✎ Mustafa Kemal olayla ilgili olarak; "Büyük Türk ordusunun genç subayı ve öğretmenler topluluğunun değerli üyesi Kubilay'ın temiz kanı ile cumhuriyet, yaşama yeteneğini tazelemiş ve güçlendirmiş olacaktır." demiştir.

J) Bursa Olayı (1 Şubat 1933)

- ✎ Bursa'da ezanın Türkçe okunmasına karşı çıkarılan olay olup kısa zamanda bastırılmıştır.
- ✎ Atatürk bu gelişme için "Bu olay din meselesi değil, dil meselesidir." demiştir.

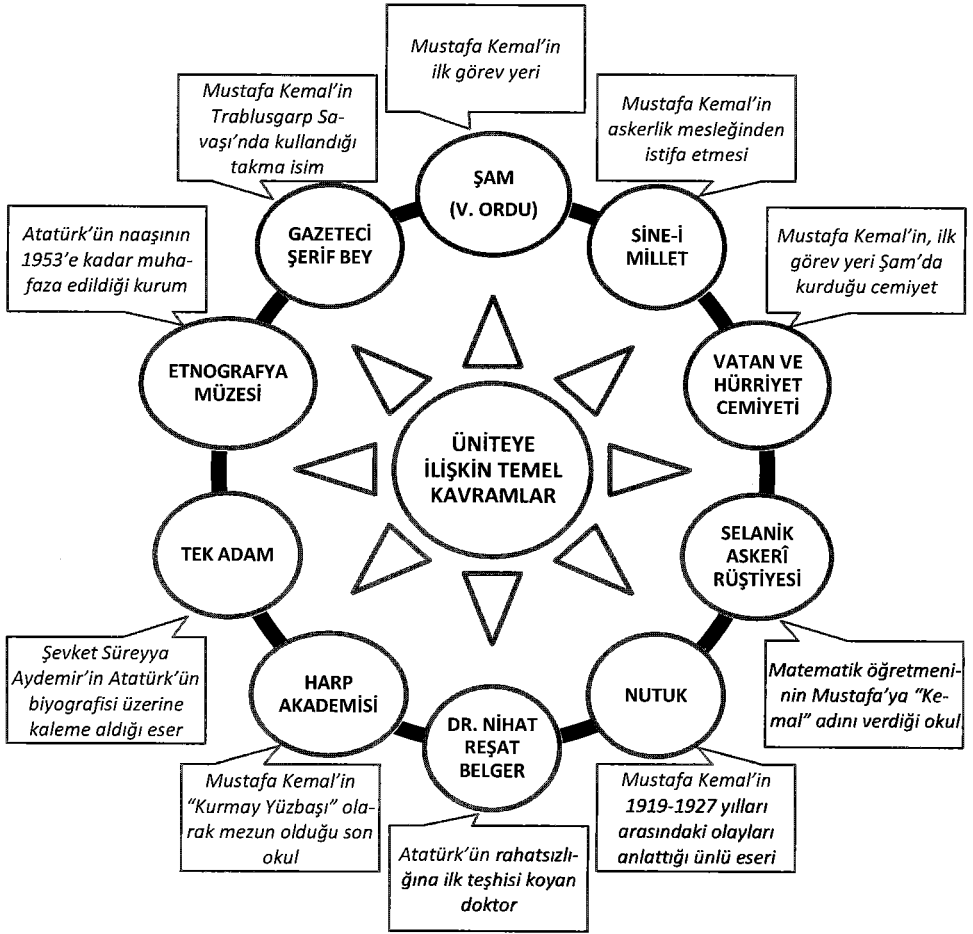
DİKKAT!

- Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesi ilk kez 22 Ocak 1932'de İstanbul **Yerebatan Camii**'nde **Hafız Yaşar Bey** tarafından okunmuştur. İlk Türkçe ezan ise 30 Ocak 1932'de **Hafız Rıfat Bey** tarafından İstanbul **Fatih Camii**'nde okunmuştur.

ÖNEMLİ NOTLAR

ATATÜRK'ÜN HAYATI VE ESERLERİ

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

A) AİLE HAYATI VE YAŞAMI

- ✎ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında, günümüzde **Yunanistan** sınırları içinde yer alan **Selanik**'te doğmuştur.
- ✎ Babası "**Kırmızı Hafız**" olarak da anılan Hafız Ahmet Efendi'nin oğlu, Selanik Vakıflar İdaresi'nde ve gümrük memurluğunda görev yapan, daha sonra ise memuriyeti bırakıp ticarete atılan **Ali Rıza Bey**'dir.
- ✎ Annesi ise Sofizâde Feyzullah Efendi'nin kızı **Zübeyde Hanım**'dır.
- ✎ Baba tarafı Kocacık Yörüklerinden olan Mustafa Kemal'in; **Ahmet, Ömer, Fatma, Naciye** ve **Makbule** olmak üzere 5 kardeşi vardır. Bunlardan Makbule dışındaki kardeşlerini küçük yaşta kaybetmiştir.
- ✎ Mustafa Kemal de hayatı boyunca bir kez evlenmiştir. 29 Ocak 1923'te İzmir'de **Latife (Uşaklıgil) Hanım** ile evlenen Mustafa Kemal'in bu ilk ve son evliliği 5 Ağustos 1925'te sona ermiştir.
- ✎ Kısa süren bu evliliğinden çocuğu olmayan Mustafa Kemal çok sayıda evlatlık edinmiştir. Bunlar arasında **Sabiha Gökçen, Ülkü Adatepe** ve **Afet İnan** en bilinen isimlerdir. Ayrıca Abdürrahim, Fikriye, Çoban Mustafa, Nebile, Zehra, Afife, Rukiye, Sabriye ve İhsan diğer evlatlıklardır.

B) EĞİTİM HAYATI

- ✎ Mustafa Kemal'in öğrenim gördüğü okulları şu şekilde tablolastırmak mümkündür;

OKUL	YER	AÇIKLAMA
Mahalle Mektebi	Selanik	• Annesinin isteğiyle kaydolmuştur.
Şemsi Efendi İlkokulu	Selanik	• Babasının ölümü nedeniyle dayısının çiftliğine gitmiş, eğitimi yarım kalmıştır.
Mülkiye Rüştiyesi	Selanik	• Selanik'e döndüğünde ilk başladığı okuldur. • Çok kısa bir süre burada öğrenim görmüştür.
Askeri Rüştiyesi	Selanik	• Annesinden gizlice kayıt olduğu okuldur. • Matematik öğretmeni Mustafa Bey O'na " KEMAL " adını vermiştir. • 1896'da mezun olmuştur.
Askeri İdadisi	Manastır	• Ömer Naci 'nin etkisiyle edebiyata, tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bey'in etkisiyle tarihe merak salmıştır. • 1898'de mezun olmuştur.
Harp Okulu	İstanbul	• Siyasi fikirleri şekillenmeye başlamış, Namık Kemal 'in şiirlerinden etkilenmiştir. • 1902'de Teğmen rütbesiyle mezun olmuştur.
Harp Akademisi	İstanbul	• 1905 yılında Kurmay Yüzbaşı olarak eğitimini tamamlamıştır.

C) ASKERÎ VE SİYASÎ HAYATI

Faaliyet Yeri/İsmi	Yılı	Açıklama/Özellikleri
Şam (5. Ordu)	1905	İlk görev yeridir. (Staj)
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti	1906	Vatanseverlik inancı doğrultusunda Şam'daki görevi sırasında arkadaşlarıyla kurmuştur.
Şam	1907	Stajını tamamlayıp Kd. Yüzbaşı olmuştur.
Manastır (3. Ordu)	1907	Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti 'ne katılmış ancak Mustafa Kemal bu cemiyete katılmamıştır.
Hareket Ordusu	1909	31 Mart Ayaklanması nı bastıran ve komutanlığını Mahmut Şevket Paşa'nın yaptığı bu ordunun Kurmay Başkanı 'dır.
Picardie Manevraları	1910	Fransa'da düzenlenen etkinliğe katılacak heyette yer almıştır.
Trablusgarp Savaşı (Derne-Tobruk)	1912	Gazeteci kılığında, " Şerif Bey " takma adıyla gönüllü olarak katılmış olup ilk askerî başarısıdır. (Binbaşı olmuştur.)
II. Balkan Savaşı	1913	Bolayır Kolordusu Komutanı olarak Edirne 'yi kurtarmıştır.
Sofya Askerî Ataşemiliterliği	1913	II. Balkan Savaşı'ndaki başarılarından dolayı bu göreve getirilmiştir. (Ataşemiliterlik: Elçilik uzmanı.) Bu görev, Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşı öncesi son resmî görevidir.)
Çanakkale Savaşları (Arıburnu, Conkbayırı)	1915	M. Kemal'in Arıburnu ve Conkbayırı'ndaki zaferleri, O'nu dünya kamuoyuna yakından tanıtmıştır.
Çanakkale Savaşları (Anafartalar Kahramanı)	1915	Arıburnu ve Conkbayırı'nda gösterdiği başarılar nedeniyle Anafartalar Grup Kumandanlığı na getirilmiştir.
Kafkas Cephesi (16. Kolordu)	1916	Muş ve Bitlis 'i Rus işgalinden kurtarmıştır.
Suriye-Filistin Cephesi	1917	VII. Ordu Komutanı olarak atanmıştır.
Almanya Seyahati	1917	Vahdettin ile Almanya 'ya seyahate çıkmıştır.
Karlsbad'da Tedavi	1918	Böbrek rahatsızlığı nedeniyle Avusturya'nın Karlsbad şehrinde belli bir süre tedavi görmüştür.
Suriye-Filistin Cephesi	1918	Liman Von Sanders'ten Yıldırım Orduları Komutanlığı görevini almıştır. (I. Dünya Savaşı'ndaki son askerî görevidir.)
Samsun'a Çıkış	1919	19 Mayıs 1919'da IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkmıştır.
Askerlik Görevinden İstifası	1919	8 Temmuz 1919'da Erzurum 'da askerlikten istifa etmiştir.
Başkomutan Seçilmesi	1921	5 Ağustos 1921'de Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndan sonra , Sakarya Savaşı'ndan önce Başkomutan seçilmiştir.
"Gazi" Unvanı ve "Mareşallik" Rütbesi	1921	Sakarya Savaşı'ndan sonra TBMM tarafından kendisine "Gazi" unvanı ve "Mareşallik" rütbesi verilmiştir.

✎ Mustafa Kemal'in askerî hayatı kadar siyasi yaşamı da oldukça yoğun geçmiştir. Nitekim;

- 1919'da Erzurum Kongresi'nde Temsil Heyeti başkanlığına seçilmiştir.
- 12 Ocak 1920'de Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne **Erzurum** milletvekili olarak seçilmiştir.
- 23 Nisan 1920'de TBMM'de **Ankara** milletvekili olarak yer almıştır.
- 24 Nisan 1920'de TBMM tarafından Meclis Başkanı seçilmiştir.
- 13 Eylül 1920'de Teşkilat-ı Esasiye'nin temeli olan "**Halkçılık Beyannamesi**"ni yayımlamıştır.
- 19 Eylül 1922'de ünlü şair **Yahya Kemal Beyatlı**'nın önerisiyle **Darülfünun** tarafından "**Fahri Doktora**" unvanı verilmiştir. (Darülfünun aynı yıl **İsmet İnönü**'ye de "**Fahri Doktora**" unvanı vermiştir.)
- 16 Ocak 1923'te ilk basın toplantısı **İzmit**'te gerçekleşmiştir.
- 11 Eylül 1923'te **Halk Fırkası**nın genel başkanı seçilmiştir.
- 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk **Cumhurbaşkanı** olarak seçilmiştir. Mustafa Kemal hayatı boyunca toplam **4 kez** cumhurbaşkanı seçilmiştir. (1923, 1927, 1931 ve 1935 yıllarında)
- 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında gerçekleştirilen **Cumhuriyet Halk Fırkasının II. Büyük Kurultayı**'nda "**Nutuk**" adlı eserini 36 saat 33 dakikada okumuştur.
- 1934'te **Yunan Başbakanı Venizelos** tarafından **Nobel Barış Ödülü**'ne layık gösterilmiştir.
- 22 Ocak 1938'de Yalova'da **Dr. Nihat Reşat Belger** tarafından rahatsızlığına ilk teşhis konmuştur.
- 6 Ağustos 1938'de **Time** dergisi O'nun adına "özel sayı" yayımlamıştır.
- 5 Eylül 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda vasiyetnamesini yazmış; 10 Kasım 1938'de, saat 09:05'te Dolmabahçe Sarayı'nda hayata veda etmiştir.
- Atatürk'ün cenaze namazını **Ord. Prof. Dr. Şerafettin Yaltkaya** kıldırmasıdır.
- 20 Kasım 1938'de naaşı Ankara'ya getirilmiş, 21 Kasım 1938'de de geçici olarak (1953'e kadar) **Etnografya Müzesi**'nde hazırlanan katafalka konmuştur. (10 Kasım 1953'te **Anıtkabir**'e nakledilecektir.)
- 9 Ekim 1944'te Anıtkabir'in inşasına başlanmış, ilk harcı da Başbakan Şükrü Saracoğlu koymuştur. Atamızın ebedî istirahatgâhı olan Anıtkabir'in mimarları ise **Prof. Dr. Emin Onat** ve **Prof. Dr. Orhan Arda**'dır.
- 1981'de **UNESCO** tarafından doğumunun 100. yıldönümünün çeşitli etkinliklerle dünya çapında kutlanması kabul edilmiştir.

✎ Mustafa Kemal Atatürk vasiyetinde, mal varlığını aşağıdaki kişi ve kurumlara bırakmıştır.

- Cumhuriyet Halk Fırkası
- Türk Tarih Kurumu
- Türk Dil Kurumu
- Kız kardeşi
- Manevî evlatları
- İsmet İnönü'nün çocuklarının eğitim giderleri

D) ATATÜRK'ÜN YAZDIĞI ESERLER

✎ Mustafa Kemal Atatürk'ün bizlere bıraktığı en büyük eser kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bunun yanı sıra Atatürk'ün yazılı eserleri de vardır. Kaleme aldığı başlıca eserler ise şunlardır:

• **NUTUK**

- **1919-1927** yılları arasındaki olayları anlattığı eserdir.
- “Samsun’a Çıkış” ile başlar, “Gençliğe Hitabe” ile son bulur.
- Eserin ilk baskısı **Türk Tayyare Cemiyeti** tarafından yapılmış, gelir de Atatürk tarafından **Türk Hava Kurumu’na** bırakılmıştır.

• **Vatandaş İçin Medenî Bilgiler**

- **Afet İnan** tarafından derlenen bu eserde Atatürk’ün devlet ve toplum hayatıyla ilgili yazıları vardır.

• **Geometri Kılavuzu**

- Atatürk bu kitabı, III. Türk Dil Kurultayı’ndan sonra 1936-1937 yılı kışında Dolmabahçe Sarayı’nda kendi eliyle yazmıştır. Yazdığı bu eserde geometrik terimlerin **Türkçe** karşılıklarını türetmiştir.

✎ Bu üç eser dışında; “Cumali Ordugâhı”, “Zabit ve Kumandan ile Hasb-i Hal”, “Karlsbad Hatıraları”, “Tabiye ve Tatbikat Seyahati”, “Bölüğün Muharebe Talimi”, “Takımın Muharebe Talimi” eserlerini sayabiliriz.

E) ATATÜRK’E İLİŞKİN YAZILAN ESERLER (SEÇME)

ESER ADI	YAZAR	AÇIKLAMA
Tek Adam	Şevket Süreyya Aydemir	• Atatürk’ün biyografisini anlatan en ünlü eserlerden biridir.
Bozkurt (Grey Wolf)	H. C. Armstrong	• Mustafa Kemal’in sağlığında yayımlanan ilk biyografik eser-dir. (1932) (Sansürlü eserdir.)
Çankaya	Falih Rifki Atay	• 1961’de yayımlanan, Atatürk’ün hayatı, Kurtuluş Savaşı yılları ve Cumhuriyet Dönemi anılarının anlatıldığı eserdir.
Atatürk Ne İdi?	Falih Rifki Atay	• Atatürk’ün hayatını ve devrimlerini anlatan anı ve deneme türünde bir eserdir.
Babanız Atatürk	Falih Rifki Atay	• Çocuklar için sade bir dille kaleme alınmış, Atatürk’ün hayatını anlatan anı ve tarih türünde bir eserdir.
Gazi Paşa	Attila İlhan	• Roman türündeki bu eser 1921-1922 yılları Kurtuluş Savaşı’nı anlatır. Eserin baş aktörü Mustafa Kemal’dir.
Atatürk – Modern Türkiye’nin Kurucusu	Andrew Mango	• 1999 yılında yayımlanan bu eser Atatürk’ün biyografisini, çevresini ve dönemin toplumsal yapısını anlamaktadır.
Atatürk – Bir Milleti Yeniden Doğuşu	Patrick Lord Kinross	• 1960’ta yayımlanan bu eser Atatürk’ün biyografisini anlatan en önemli eserlerden biridir.

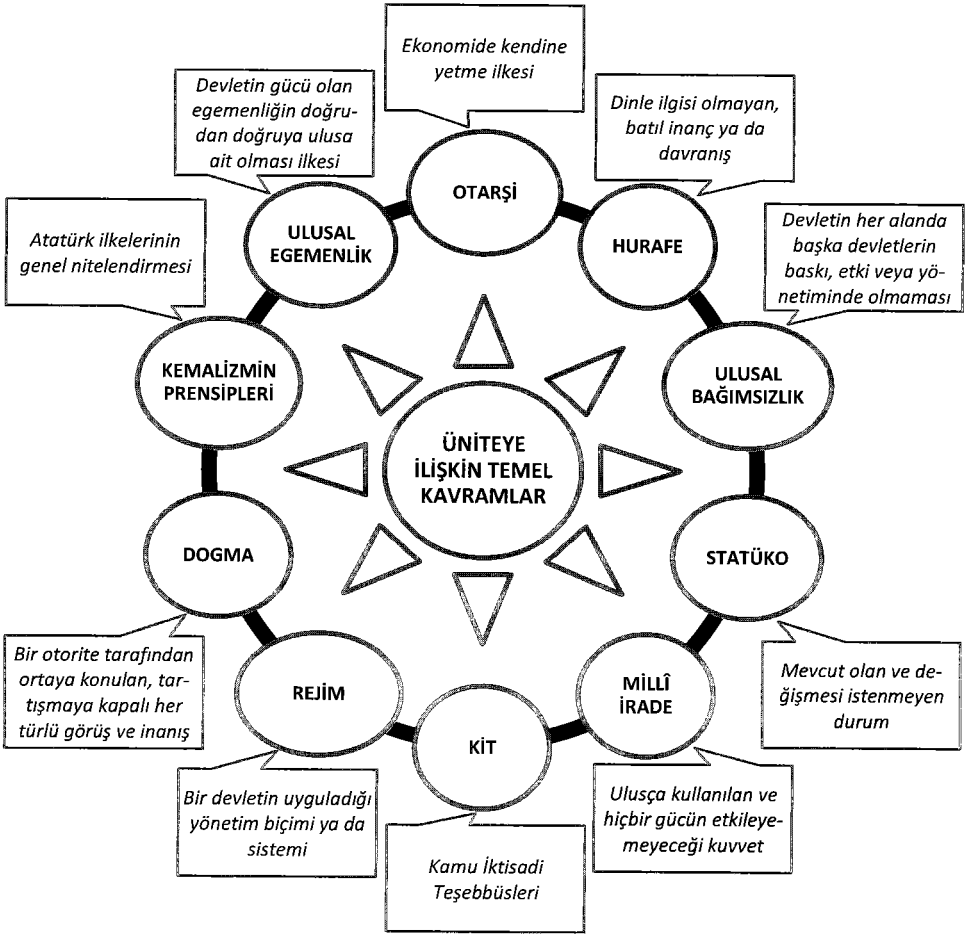
ÖNEMLİ

- Mustafa Kemal;
Namık Kemal için “Türk milletinin asırlardır beklediği ses”,
Ziya Gökalp için “Fikirlerimin babası”,
Tevfik Fikret için ise “İnkılapçı şair” nitelendirmesi yapmıştır.

ÖNEMLİ NOTLAR

ATATÜRK İLKELERİ

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. ATATÜRK İLKELERİ

A. Atatürk İlkelerinin Temel Amaçları

- Atatürk ilkelerinin başlıca amaçları; Türk milletinin huzur ve mutluluğunu sağlamak, Türk kültürünü çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmak, uygar ve medenî bir toplum yaratmak, millî birlik ve beraberlik içinde güçlü bir Türkiye meydana getirmektir.

B. Atatürk İlkelerinin Temel Özellikleri

- Atatürk ilkeleri "**Kemalizmin Prensipleri**" olarak da tanımlanmıştır.
- Dönemin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmuştur.
- Devletçilik dışında diğer ilkeler Fransız Devrimi'nden etkilenmiştir.**
- İlkelerin tamamı "Nutuk" adlı eserde **yer almamıştır.** (Örneğin devletçilik)
- En son "devletçilik" ilkesi uygulamaya konmuştur.**
- 1931'de CHP'nin III. Kurultayı'nda parti programına girmiştir.**
- 5 Şubat 1937'de anayasada yapılan değişiklikle devletin nitelikleri olarak sıralanmıştır.**

1) Cumhuriyetçilik

- Cumhuriyetçilik **ulus egemenliği** temeline dayanır.
- Demokrasilerde en iyi yönetim biçimi olup en önemli unsur **seçimdir.**
- Halkın, seçtiği temsilciler aracılığı ile kendini yönetmesidir. (**Demokrasi**)
- "Değişmez yönetim biçimi"** olduğu için temel ilkelerin başına konulmuştur.
- En önemli özellik **düşünce ve ifade özgürlüğüdür.**
- Cumhuriyetçiliğin temel sonuçları **milliyetçilik** ve **halkçılık** ilkeleridir.

ÖNEMLİ

ANAHTAR KELİMELER

★ Ulusal (Millî) egemenlik	★ Ulusal (Millî) irade	★ Seçim
★ Yönetim / Rejim	★ Demokrasi	★ Çok partili rejim
★ Seçme ve seçilme hakkı	★ Anayasal gelişmeler	★ Meclis ve hükûmet

❁ Cumhuriyetçilik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- TBMM'nin açılması (23 Nisan 1920)
- 1921 ve 1924 anayasalarının kabul edilmesi
- Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922) ***
- Cumhuriyet'in ilanı (29 Ekim 1923) ***
- Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924)
- Türk kadınına siyasî haklar verilmesi (1930-1933-1934) ***
- Siyasî partilerin kurulması (Çok partili hayata geçiş denemeleri) ***
- Ordu – siyaset ayrımı için yapılan çalışmalar
- Seçmen yaşının düşürülmesi

2) Milliyetçilik (Ulusçuluk)

- ✎ Milleti huzur ve refaha yönelten en güçlü bağlardan biridir.
- ✎ **Vatan ve millet sevgisine, millî birlik ve beraberliğe** dayalıdır.
- ✎ Ulusal mücadelemizde **uygulamaya konulan ilk (temel) ilkedir**.
- ✎ Anayasanın, "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü" maddesi yapılan en önemli vurgudur.
- ✎ Din birliğine **değil**, birlikte yaşama arzusuna dayanır. Bu nedenle **laiktir**.
- ✎ Türk ırkının üstünlüğüne **değil**, ulusların eşitliği temeline dayanır.
- ✎ Yayılmacı (fetihçi) **değildir**; **ulusal bağımsızlığı** temel alır.

ANAHTAR KELİMELER

ÖNEMLİ

★ Ulusal (Millî) bağımsızlık	★ Ulusal (Millî) bilinç	★ Türk-Türklük-Türkçecilik
★ Millî birlik ve beraberlik	★ Millî tarih-Millî dil	★ Millî sınırlar
★ Millî ekonomi	★ Ümmetçi anlayış yoktur .	★ Din ve ırk birliği yoktur .

* Milliyetçilik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- TBMM'nin açılması (23 Nisan 1920)
- Misakımillî'nin kabulü (28 Ocak 1920)
- İstiklal Marşı'nın kabulü (12 Mart 1921)
- Kapitülasyonların kaldırılması (1923) ***
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması (3 Mart 1924)
- Kabotaj Kanunu'nun kabulü (1 Temmuz 1926) ***
- Türk Tarih ve Türk Dil Kurumunun kurulması (1931) ***
- Türk Parasını Koruma Kanunu'nun çıkarılması (1930)
- Yabancılar aî ticarî işletmelerin satın alınması (**Millîleştirme**) ***

3) Halkçılık

- ✎ Toplumu oluşturan bireyler arasındaki **ayrıcalıkların kaldırılması**dır.
- ✎ Halk arasında din, dil, ırk farklılığı olmaksızın herkesin **eşit** olmasıdır.
- ✎ Halkçılık ilkesine göre toplumun gelişimi iş bölümü ve dayanışmaya bağlıdır.
- ✎ Halkçılık her türlü **sınıf farklılığını reddeder**, iç barışı ve sosyal adaleti sağlamayı amaçlar.
- ✎ Cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerinin **sonucu** olarak doğmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

ÖNEMLİ

★ Her alanda eşitlik	★ Sosyal devlet	★ Sosyal Adalet
★ Ayrıcalıkların kaldırılması	★ Demokrasi	★ Topluma hizmet

❁ Halkçılık İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- Soyadı Kanunu'nun kabulü (1934) ***
- Ayrıcalık belirten unvanların yasaklanması ***
- Aşar vergisinin kaldırılması (1925) ***
- Türk Medeni Kanunu'nun kabulü (1926) ***
- Millet Mekteplerinin açılması (1928) ***
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması (3 Mart 1924) ***
- Kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesi (1930-1933-1934) ***
- Halkevlerinin açılması (1932)
- Toprak Reformu ile ilgili kanunun çıkarılması (1929)

4) Laiklik

- ❁ Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelmektedir.
- ❁ Devlet düzeninin ve hukuk kurallarının dine **dayandırılmamasını**, kişilerin **din ve vicdan özgürlüklerinin** sağlanmasını öngörür. Bütün kurumlarda **akıl, bilimin ve ileri teknolojinin** kullanılmasını amaçlar.
- ❁ **Teokratik** yönetimlerle taban tabana zıttır ve dinin sömürü aracı olarak kullanılmasını engellemeyi hedefler.
- ❁ Hurafelere, ruhban sınıfına, batıl inançlara ve dogmalara tamamen **karşıdır**.
- ❁ Atatürk; "Arkadaşlar, efendiler ve ey millet; iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler ve meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır." demiştir.

ÖNEMLİ

ANAHTAR KELİMELER

★ Din	★ Akıl	★ Bilim
★ Din ve vicdan özgürlüğü	★ Düşünce özgürlüğü	★ Hurafe
★ İnanç özgürlüğü	★ Ruhban sınıfı	★ Dogma

❁ Laiklik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922) ***
- Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924) ***
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılması (3 Mart 1924) ***
- Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması (1924) ***
- Medreselerin kapatılması (1924)
- Tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması (1925) ***
- Kılık-kıyafet düzenlemesi (1925)
- Türk Medeni Kanunu'nun kabulü (1926) ***
- Dinî içerikli unvan ve lakapların kaldırılması (hacı, hoca, şeyh, seyyid, mürit, derviş, molla...)
- 1924 Anayasası'ndan "Devletin dini İslam'dır." maddesinin çıkarılması ***
- 1924 Anayasası'nda yemin şeklinin değiştirilmesi ("Vallahi" yerine "Namusum üzerine ant içerim")

5) Devletçilik

- Devletin **ekonomiye** doğrudan müdahalesi anlamına gelip, yatırımların devlet eliyle gerçekleştirilmesi temeline dayanır. Devletin **ekonomik kalkınma** için yaptığı tüm müdahaleler bu ilke ile ilgilidir. Ancak devletçilikte özel girişim **engellenmez**, ayrıca yabancı sermayeye de karşı **değildir**.
- Türkiye’de devletçilik modeli, 1927’de çıkarılan **Teşvik-i Sanayi Kanunu**’nun başarısız olması ve özellikle de 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin olumsuz etkisi nedeniyle **1930-1938** yılları arasında uygulanmıştır. Bu yüzden Türkiye’de devletçilik, **otarşi** (kendine yetme) eğilimi doğrultusunda **zorunlu olarak** ortaya çıkmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

ÖNEMLİ

★ Ekonomi	★ Kalkınma	★ Yatırım
★ Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)	★ Kamulaştırma çalışmaları	★ Kamu bankaları
★ Karma ekonomi modeli	★ Planlı kalkınma	★ Özel sektör engellenmez.

Devletçilik İlkesi Doğrultusunda Yapılan İnkılaplar

- I. Beş Yıllık Sanayi Planı** (1933) – (1934’te uygulamaya konmuştur.) ***
- Tarım alanındaki destekleyici çalışmalar** (makineleşme ve kredi desteği) ***
- Devletin banka kurması (**İş Bankası hariç**; Etibank, Sümerbank, Denizbank vb.)
- Yabancı işletmelerin kamulaştırılması**
- Farklı alanlarda fabrika yatırımlarının yapılması** ***
- Devletin bankaları ve kredi kooperatiflerini denetimine alması
- Kamu İktisadî Teşebbüslerinin gerçekleştirilmesi**
- Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü’nün (MTA) kurulması** (1935)

ÖNEMLİ

- 1932’de Kemalist ideolojinin fikrî altyapısını oluşturmak amacıyla İsmail Hüsrev, Vedat Nedim, Şevket Süreyya, Burhan Asaf ve Yakup Kadri gibi aydınlar öncülüğünde çıkarılan, iktisat ve sanayi alanlarında “devletçilik” ilkesini savunan dergi **KADRO** dergisidir.

6) İnkılapçılık

- Toplumsal eski düzenin yerine **yeni ve çağdaş** bir düzen getirilmesidir. Bu yeni ve çağdaş düzen, **aklın ve bilimin** yol göstericiliğinde köklü değişiklikler yapılarak gerçekleşir.
- Bu ilke değişen şartlara göre **kendini yenileyen**, hareketli bir yapıya sahiptir. Durağan **değil**, sürekli **dinamik** olmayı gerektirir. Çağa ayak uydurmak ve uygar medeniyetler seviyesinin üstüne çıkmak temel amaçtır.

ANAHTAR KELİMELER

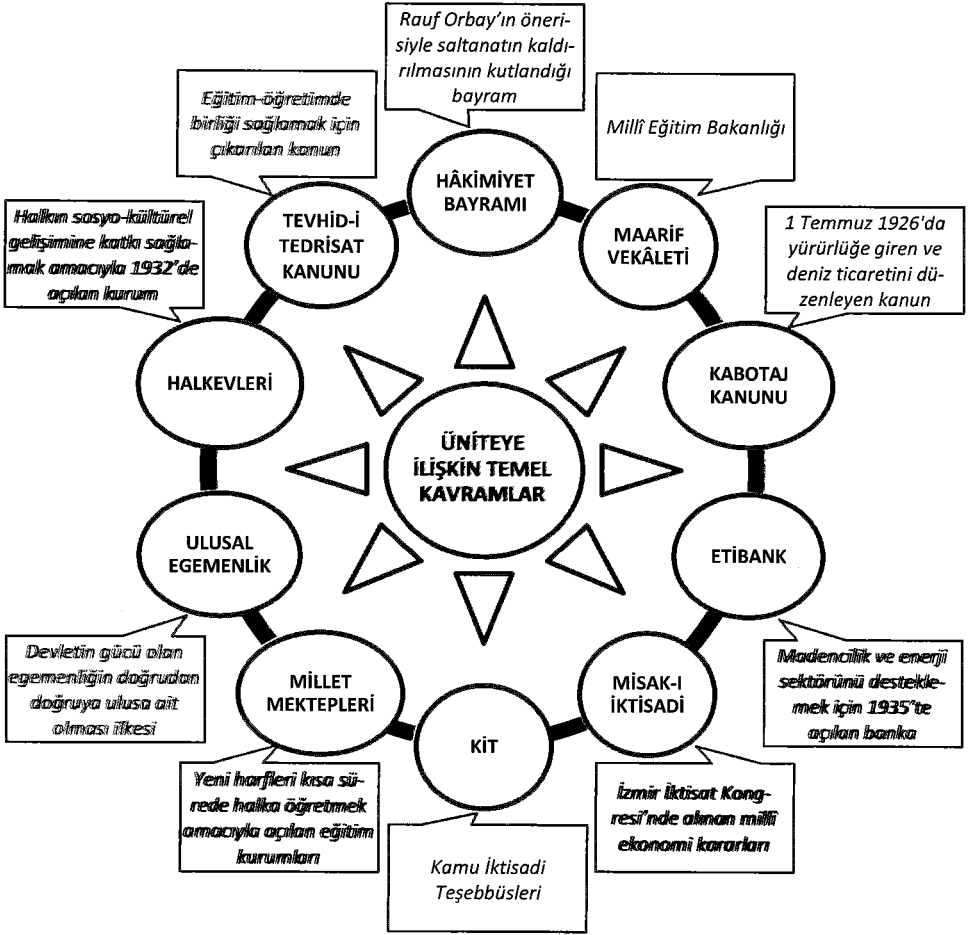
ÖNEMLİ

★ Çağdaşlaşma	★ Dinamik yapı	★ Modernleşme
★ İlerleme	★ Devrim	★ Yenileşme
★ Köklü değişim	★ Muasırlaşma	★ Medeniyet

ÖNEMLİ NOTLAR

ATATÜRK İNKILAPLARI

Bu üniteden ortalama "3" soru sorulmaktadır.

I. SİYASİ ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

A. Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

- ✎ Mustafa Kemal 31 Ekim 1922'de Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu toplayarak saltanatın kaldırılması konusunda **Rauf Bey**'den mecliste bir konuşma yapmasını istemiştir. Mecliste sert tartışmalar yaşanmışsa da TBMM 1 Kasım 1922'de çıkarılan bir yasa ile saltanat makamına son vermiştir. Ayrıca bu yasa ile halifeliğin devam etmesine ve bu makama da Osmanlı hanedanından bir kişinin getirilmesine karar verilmiştir.

NEDENLERİ	SONUÇLARI
• Laik devlet düzeni ve ulusal egemenlik ilkesi ile bağdaşmaması • Ulusal egemenlik yolunda engel oluşturmaları • Lozan Konferansı'na İstanbul Hükûmeti'nin de davet edilmesi • Padişah ve İstanbul Hükûmeti'nin Millî Mücadele karşıtı tavır sergilemesi • Yönetimdeki iki başlılığa son verilmek istenmesi	• Yönetimde iki başlılığa son verilmiştir. • Laik devlet düzeni için ilk adım atılmıştır. • Millî egemenlik yolunda önemli bir adım atılmıştır. • İmparatorluktan ulusal devlete geçişin adıdır. • Padişah Vahdettin 17 Kasım 1922'de ülkeyi terk etmiş ve Osmanlı Devleti resmen yıkılmıştır. • Lozan Görüşmelerine sadece TBMM katılmıştır. • Devlet başkanlığı sorunu ortaya çıkmış ve rejim tartışmalarına neden olmuştur.

ÖNEMLİ

- TBMM'nin saltanatın kaldırdığı gün halifelik makamına dokunmaması ve Osmanlı hanedanından **Abdülmecit Efendi**'yi (son İslam halifesi) halife olarak seçmesinin temel sebebi ortamın henüz böyle bir gelişmeye hazır olmamasıdır. Bunun yanı sıra İngiltere'nin kendisine sığınan padişah Vahdettin'in halifelik nüfuzundan faydalanması da önlenmek istenmiştir.

DİKKAT!

- Saltanatın kaldırılması, Sivas Mebusu **Rauf Orbay**'ın 2 Kasım 1922'de sunduğu önerenin 24 Ekim 1923'te yasalaşmasıyla 1935'e kadar "**Hâkimiyet Bayramı**" olarak kutlanmıştır.

UNUTMA!

- Saltanatın kaldırılması Birinci TBMM Dönemi'ne ait bir gelişme olup aynı zamanda Birinci TBMM'nin gerçekleştirdiği **ilk ve tek inkılap**tır.

B. Ankara'nın Başkent İlan Edilmesi (13 Ekim 1923)

- ✎ Bu konu, İsmet Paşa'nın "**Türkiye Devleti'nin makam idaresi, Ankara şehridir.**" şeklindeki tek maddelik yasa tasarısını TBMM'ye sunmasıyla gündeme gelmiştir. Uzun tartışmalardan sonra Ankara, 13 Ekim 1923 tarihinde Yeni Türk Devleti'nin **başkenti** kabul edilmiştir. Ankara'nın başkent ilan edilmesinde, Millî Mücadele Dönemi'nde **Temsil Heyeti**'ne merkezlik yapmış olması da etkili olmuştur.

C. Cumhuriyetin İlanı (29 Ekim 1923)

- 1920'de TBMM'nin açılması, 1921 Anayasası'nda "**Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.**" ifadesine yer verilmesi ve 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması cumhuriyet rejimine geçiş önemli birer adımı olmuştur.
- Mustafa Kemal ve diğer meclis üyeleri arasında yeni hükûmet ile ilgili çalışmalar yapılırken, 28 Ekim gecesi cumhuriyet rejiminin ilanına karar verilmiş ve 29 Ekim 1923'te **cumhuriyet ilan edilmiştir.**

NEDENLERİ	SONUÇLARI
- Ulus egemenliğini sağlama düşüncesi - Devletin yönetim şekli belirlenerek rejim tartışmalarına son verilme istenmesi - Saltanatın kaldırılmasıyla devlet başkanlığı sorununun ortaya çıkması - Fethi Okyar Hükûmetinin 27 Ekim 1923'te istifasıyla, meclis hükûmeti sisteminden kaynaklanan hükûmet kurma bunalımının yaşanması (Ekim Bunalımı) - Ulusal egemenlik anlayışını güçlendirme isteği	- Yeni Türk Devleti'nin rejimi (cumhuriyet) belirlenerek tartışmalara son verilmiştir. - Cumhurbaşkanının belirlenmesi ile devlet başkanlığı sorunu çözülmüştür. Ulusal egemenlik yolunda bir adım daha atılmıştır. - Cumhurbaşkanı, başbakan ve meclis başkanının görevleri belirlenmiştir. ÖNEMLİ Türkiye Cumhuriyeti'nin; İlk Cumhurbaşkanı ⇒ Mustafa Kemal İlk Başbakanı ⇒ İsmet İnönü İlk Meclis Başkanı ⇒ Ali Fethi Okyar oldu. - Meclis hükûmeti sisteminden kabine sistemine geçilmiş, böylece hükûmet kurma bunalımı aşılmıştır.

ÖNEMLİ

- İstanbul Milletvekili **Abdurrahman Şeref Bey** cumhuriyetin ilanına ilişkin; "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir... Kime sorarsanız sorunuz, bu... Doğan çocuğun adıdır." demiştir.

DİKKAT!

- Mustafa Kemal **4 dönem** Cumhurbaşkanlığı yapmış ve ölümüne kadar sürmüştür. (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938) Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde **en uzun süre** cumhurbaşkanı olan kişi Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.

ÖNEMLİ

- Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı nedeniyle vekâleten cumhurbaşkanlığı görevini yürüten (1 gün) kişi Çankırı Milletvekili **Mustafa Abdülhalik Renda**'dır. Abdülhalik Renda, Atatürk Dönemi'nin **son meclis başkanı** olmuş, 1 Mart 1935–5 Ağustos 1946 tarihleri arasında da TBMM Başkanlığı yaparak **en uzun süre** görevde kalan TBMM Başkanı olmuştur.

UNUTMA!

- Atatürk Dönemi'nin **son başbakanı Celâl Bayar**'dır. (25 Ekim 1937-11 Kasım 1938)

❁ 1921 Anayasası'nda (Teşkilat-ı Esasiye) Yapılan "1923 Yılı" Değişiklikleri

✎ 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanıyla 1921 Anayasası'nda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

- "Devletin yönetim şekli cumhuriyettir." maddesi anayasaya eklenmiştir.

1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan ilk **değişiklik cumhuriyetin ilanı**dır.

- "Cumhurbaşkanı meclis içerisinde meclis tarafından 4 yılda bir seçilir" maddesi anayasaya eklenmiştir.
- "Bakanlar meclis içerisinde ve Başbakan tarafından seçilir" maddesi anayasaya eklenmiş, böylece meclis hükûmeti sisteminden kabine sistemine geçilmiştir.
- "Devletin dini İslam'dır." maddesi anayasaya eklenmiştir.
- "Devletin dili Türkçedir." maddesi anayasaya eklenmiştir.

D. Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

NEDENLERİ	SONUÇLARI
• Laik devlet yapısının oluşturulmak istenmesi • Yönetimde var olan iki başlılığın önlenmek istenmesi (cumhurbaşkanı ve halife) • Halifeliğin "cumhuriyet", "ulusal egemenlik" ve "millî devlet" anlayışıyla çelişmesi • Yapılacak olan devrimlerin önünü açma isteği • Son halife Abdülmecit Efendi'nin dış ülkelerin (İngiltere) kışkırtmalarıyla bir devlet başkanı gibi hareket etmesi • Hintli lider İmam Ağa Han ile Afgan lideri Emir Ali'nin halifelikle ilgili İsmet İnönü'ye gönderdikleri mektupların basına yansması	• Laik devlet düzenine geçişin en önemli aşaması gerçekleşmiştir. • Ulusal egemenlik yolunda önemli bir adım daha atılmıştır. • İnkılapların önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır. • Yönetimdeki iki başlılık önlenmiştir. • Yönetimde "ümmet" anlayışından "millî devlet" anlayışına geçilmiştir.

Bu nedenlere bağlı olarak halifelik **3 Mart 1924** tarihinde kaldırılmış, yönetimdeki ikiliğe son verilerek cumhuriyet ve devrimler güvence altına alınmıştır. Böylece laik **düzene geçişin en önemli aşaması** gerçekleştirilmiştir.

E. Halifeliğin Kaldırıldığı 3 Mart 1924'te Yapılan Diğer Çalışmalar

✎ 3 Mart 1924'te halifelik makamının kaldırılmasıyla birlikte ayrıca bazı değişiklikler de yapılmıştır. Bunları şu şekilde gösterebiliriz:

Osmanlı Hanedanının Yurt Dışına Çıkarılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.	- Bu kanun doğrultusunda son İslam halifesi Abdülmecid Efendi İsviçre'ye yollanmıştır. - Böylece Osmanlı hanedanının saltanat ve halifelik makamını tekrar gündeme getirme fikri engellenmiştir.
Şer'iye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmıştır. Hukuk alanında da yenilik getirmiştir.	- Şer'iye Vekâletinin yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilmiştir. (İlk başkan) - Evkaf Vekâletinin yerine ise Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
Şeyhülislamlık makamı kaldırılmıştır.	Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte şeyhülislamlık makamı kaldırılmıştır.
Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.	Bu kanunla, tüm eğitim öğretim kurumları birleştirilmiş ve Maarif Bakanlığı'na bağlanmıştır. Böylece çağdaş ve laik eğitimin temelleri atılmıştır.
Erkân-ı Harbiye Vekâleti kaldırılmıştır.	Orduyu-siyaset ayırımı için kaldırılan Erkân-ı Harbiye Vekâletinin yerini Genel Kurmay Başkanlığı almıştır.

F. Türkiye'de Genel ve Yerel Seçimler (1923-1939)

1. 1923 Genel Seçimleri

- Mustafa Kemal 8 Nisan 1923'te **Halk Fırkası**'nın seçimde izleyeceği politikayı gösteren ve **ilk maddesi** "Hâkimiyet milletindir." olan "**9 Umde (ilke)**"yi yayımlamıştır.
- Haziran-Temmuz 1923 tarihleri arasında yapılan seçimlere Mustafa Kemal **Ankara** ve **İzmir**'den katılmış, her iki yerden de seçimi kazanması üzerine kendisi **Ankara**'yı tercih etmiştir.
- 1923 yılı seçimlerinde, 72 ilde yapılan seçim sonucunda 287 milletvekili seçilmiştir. Seçimi Mustafa Kemal'in de içinde yer aldığı I. grup adayları kazanmış ve II. TBMM 11 Ağustos 1923'te açılmıştır.

2. 1927 Genel Seçimleri

- 1927'de milletvekilliği seçimi 2-6 Eylül tarihleri arasında olmuştur. 63 seçim çevresinde yapılan seçimler sonucunda toplam 316 milletvekili TBMM'ye girmiş, meclis 3 yıl, 7 ay 19 gün açık kalmıştır.

3. 1930 Yerel Seçimleri

- 1930 yerel seçimleri öncesinde 3 Nisan 1930'da 1580 sayılı Belediye Kanunu kabul edilmiş ve Türk kadınına ilk kez siyasi hak verilerek belediye seçimlerinde "seçme ve aday olma" hakkı tanınmıştır.
- Türk kadınının **ilk kez** siyasi hakkını kullandığı 1930 yerel seçimlerine **Cumhuriyet Halk Fırkası** ve **Serbest Cumhuriyet Fırkası** katılmış, toplam 502 seçim bölgesinden 471'inde Cumhuriyet Halk Fırkası, 31'inde Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştır. 1930 yerel seçimleri Türk siyasi tarihinde çok partili hayata geçiş ve demokratikleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir.

4. 1931 Genel Seçimleri

- ✎ Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkasının kendini feshetmesinden sonra geniş bir yurt gezisine çıkmış, gezi sonrası edindiği bilgiler doğrultusunda seçimlere ilişkin CHP açısından önemli kararlar almıştır.
- ✎ 25 Nisan 1931’de yapılan milletvekili seçimlerinde CHP’den 287 aday, bağımsızlardan ise ancak 20’si seçilebilmiştir. 1931 yılı seçimleri sonucunda oluşan TBMM 3 yıl 9 ay 13 gün açık kalmıştır.

5. 1933 Muhtarlık Seçimleri

- ✎ TBMM tarafından çıkarılan **26 Ekim 1933** tarih ve 2349 sayılı kanunla Türk kadınına köy ihtiyar heyetlerine ve muhtarlığa seçilme hakkı verilmiştir.
- ✎ Bu kanun çerçevesinde **ilk muhtarlık seçimi**, 12 Kasım 1933 tarihinde Aydın’ın Çine ilçesine bağlı Karpuzlu Bucağı’nın Demirci Dere Köyü’nde yapılmış ve seçimi 500 oy alan **Gülkız Ürbül Hanım (Gül Esin)** kazanmıştır.

Gülkız Ürbül Hanım (Gül Esin) Türkiye Cumhuriyeti’nin seçilen **ilk kadın muhtarıdır**.

- ✎ Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kadın muhtarı seçilen Gül Esin, çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kumarı ya-saklamak, kız kaçırma olaylarını önlemek, evlilik yapacak gençlerin yanında olmak bunlar arasındadır.

6. 1935 Genel Seçimleri

- ✎ Seçimden önce 4 Aralık 1934’te İsmet İnönü ve 191 arkadaşı TBMM’ye ortak bir önerge vererek seçim kanu-nunda bazı maddelerin değiştirilmesini istemişlerdir. Bu doğrultuda yapılan düzenleme sonucunda 5 Aralık 1934’te kadınlara **ilk kez milletvekili seçme ve seçilme hakkı** verilmiştir. Aynı yasa ile seçmen yaşı 18’den 22’ye çıkarılmış, ayrıca milletvekillerine **saylav**, meclise ise **kamutay** adı verilmiştir.

DİKKAT!

- **1935 yılı seçimleri** kadınların “vekil seçme ve seçilme haklarını” kullandıkları **ilk genel seçimlerdir**.

- ✎ 8 Şubat 1935’te yapılan seçimlerde 383 erkek, **17 kadın** milletvekili seçilmiştir. Ancak 1936 yılı başlarında yapılan “ara seçim”de Çankırı Milletvekili seçilen emekli öğretmen **Hatice Özgenel** ile bu sayı **18’e** çıkmıştır.
- ✎ 1935 yılı seçimlerinin bir diğer özelliği de **ilk kez azınlıklardan** milletvekili seçilmiş olmasıdır. Seçim sonucuna göre, bağımsızlara ayrılan kontenjandan 4’ünü azınlık milletvekilleri kazanmış ve **ilk kez** meclise girmişlerdir.
- ✎ 1935 seçimleri sonrası toplam 399 milletvekilinin katılımıyla açılan TBMM, 1 Mart 1935-27 Ocak 1939 tarih-leri arasında 4 yıl, 1 ay, 18 gün gibi **tek parti döneminin en uzun ömürlü meclisi** olmuştur.

7. 1939 Genel Seçimleri

- ✎ 26 Mart 1939’da yapılan bu seçimlerin 420’sini CHP, 4’ünü bağımsız milletvekilleri kazanmıştır. Toplam 424 milletvekilinin girdiği TBMM’de, **Hatay**’ın Türkiye’ye katılması üzerine Hatay’ı temsilen 5 milletvekilinin daha katılımıyla milletvekili sayısı 429 olmuştur.
- ✎ Bu seçimlerde öne çıkan farklılık seçim sonrası oluşan TBMM’de CHP milletvekilleri içinden CHP tarafından belirlenen “**Müstakil Grup**” uygulamasına geçilmesidir. Müstakil Grup, Cumhuriyet Halk Partisi’nin 29 Mayıs-3 Haziran 1939 tarihleri arasında toplanan **V. Büyük Kurultay**’ında benimsediği tüzük gereği, hükûmet ve parti çalışmalarını denetlemek için parti bünyesinde oluşturulan bir gruptur. 21 kişilik bu Müstakil Grubun başkanı CHP’nin de başkanı olan **İsmet İnönü**’dür.

❁ Kadınlar Siyasi Haklar Verilmesi

- ❖ Medenî Kanun'un kabulü ile sosyal yaşamda kadın-erkek eşitliği sağlanmış, ancak kadınlara herhangi bir **siyasi hak** verilmemiştir. Bu yüzden siyasi yaşamda kadınlara da çeşitli haklar verilerek, onların yönetime katılmaları ve böylece ulusal egemenlik anlayışının tam olarak yerleşmesi amaçlanmıştır.

KADINLARA VERİLEN SİYASİ HAKLAR		
1930	1933	1934
Belediye seçimlerine katılma	Muhtarlık seçimlerine katılma	Milletvekili seçme ve seçilme
İlk kadın belediye başkanı Sadiye Hanım	İlk kadın muhtar Gül Esin	1935 yılı seçimlerinde 17 kadın milletvekili meclise girmiştir.

II. HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

A. 1924 Anayasası'nın Kabulü (20 Nisan 1924)

- ❖ 1921 Anayasası savaş koşullarında hazırlanmış son derece kısıtlı bir anayasaydı. Temel hak ve özgürlükler gibi konulara yer verilmemişti. Ayrıca Osmanlı döneminden kalan bazı yasaların toplumun ihtiyaçlarına cevap verememesi de daha kapsamlı bir anayasayı zorunlu kılmıştı.
- ❖ Komisyonun hazırladığı yeni anayasa tasarısı 20 Nisan 1924'te **II. TBMM tarafından** kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Böylece hem Kanunuesasi hem de Teşkilat-ı Esasiye yürürlükten kaldırılarak iki başlı anayasal düzene son verilmiştir.
- ❖ Toplam 6 bölüm ve 105 maddeden oluşan 1924 Anayasası'na göre;

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyettir.
- Türkiye Devleti'nin dini İslam, başkenti Ankara, dili Türkçedir.
- **Güçler Birliği-Görevler Ayrılığı** ilkesi geçerlidir.
- Yasama, yürütme ve yargı meclisin kontrolündedir.
- Meclis yürütme yetkisini hükûmet aracılığı ile kullanır.
- Yargı gücü **bağımsız mahkemeler** tarafından kullanılır.
- Seçimler **4** yılda bir yapılır.
- Cumhurbaşkanı **4 yıllık** süre için meclis içerisinde meclis tarafından seçilir.
- Seçme yaşı **18**, seçilme yaşı **30**'dur.
- Seçme ve seçilme hakkı **sadece** erkelere aittir.
- Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşları kanunlar önünde eşittir.
- Seçim sistemi **çift derecelidir**.
- Atatürk ilkeleri devletin temel ilkeleridir.

- ❖ 1924 Anayasası'nın kabulünden sonra TBMM'nin 23 Nisan 1924 tarihli oturumunda, Kurtuluş Savaşı sürecince düşmanla iş birliği yaptığı gerekçesiyle bazı üst düzey makamlarda bulunan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının listesi hazırlanmış ve bu kişilerin sürgün edilmesi kararlaştırılmıştır. Türk siyasi tarihinde bu listede adı geçen kişilere **Yüzellilikler (150'likler)** adı verilmiştir.

B. 1924 Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler

1924 ANAYASASI'NDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	
YIL	YAPILAN DEĞİŞİKLİK
1928	- Anayasadan "Devletin dini İslam'dır." maddesi çıkarılmıştır. - Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin yemin şekli değiştirilmiş ve yemin metni içindeki dinî terimler kaldırılmıştır. ("Vallahi" yerine "Namusum üzerine ant içerim" şeklinde)
1930	Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verilmiştir.
1933	Kadınlara muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verilmiştir.
1934	- Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. - Seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştır.
1937	"Atatürk'ün altı temel ilkesi" anayasaya eklenmiştir.
1945	İçeriği değiştirilmeden dili Türkçeleştirilmiştir.
1946	Seçim sistemi değiştirilerek tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir.

C. Medeni Kanun'un Kabulü (17 Şubat 1926)

Mecelle'nin yerine

MEDENİ KANUN (17 Şubat 1926)	
İsviçre'den örnek alınmıştır. Bunda dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un da etkisi vardır. - Kadınlara yönelik herhangi bir siyasi hak YOKTUR! Sadece sosyal alanda kadın-erkek eşitliğini sağladı. Şahıs, eşya, miras ve aile hukuku olmak üzere 4 bölümden oluşan Medeni Kanun'la laik ve çağdaş bir hukuk sisteminin temelleri atılmış ve Türkiye'de hukuk birliği sağlanmıştır.	- Resmî nikâh ve tek eşlilik - İstediği mesleği seçebilme - Mirastan eşit pay - Boşanma hakkı - Çocuğun velayetini alma hakkı - Mahkemede eşit şahitlik - Ayrıca patrikhanenin mahkeme kurma yetkisi de sona ermiştir. (Yetkileri daraltıldı.) - Özel mülkiyete sınırlamalar getiren miri arazi uygulamasına son verilmiştir.

HUKUK ALANINDA YAŞANAN DEĞİŞİM SÜRECİ

- Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması (1924) - Şer'iye mahkemelerinin kaldırılması (1924) - Kadılık müessesesinin kaldırılması (1924) - Şeyhülislamlık müessesesinin kaldırılması (1924) 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi - Ankara Hukuk Mektebinin açılması (1925) - Medeni Kanun'un kabul edilmesi (1926)	- Ceza Kanunu (1926) (İtalya) - Borçlar Kanunu (1926) (İsviçre) - Ticaret Kanunu (1926) (Muhtelif ülkeler) - Hukuk Muhakemeleri Kanunu (1927) (İsviçre) - İdare Hukuku (1929) (Fransa) - Ceza Muhakemeleri Kanunu (1927) (Almanya) - Deniz Ticareti Kanunu (1929) (Almanya) - İcra-İflas Kanunu (1932) (İsviçre)
---	---

III. EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

A. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) (3 Mart 1924)

✎ Dönemin **Millî Eğitim Bakanı Hüseyin Vâsîf Çınar** ile 52 arkadaşının hazırladığı bir önerge ile 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilmiştir. Bu kanunla ülkedeki eğitim kargaşasına son vermek, ülkede kültür birliği sağlamak ve millî ve laik değerler taşıyan bir eğitim sistemi kurmak amaçlanmıştır.

✎ Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile;

- ★ Türkiye'deki bütün okullar **Maarif (Millî Eğitim) Bakanlığı'na** bağlanmıştır.
- ★ Eğitim-öğretimde ikiliğe son verilmiştir.
- ★ Türkiye'de **eğitim-öğretim birliği** sağlanmıştır.
- ★ **Ulusal, laik ve çağdaş eğitimin** temelleri atılmıştır.
- ★ İlköğretimin **zorunlu** ve **parasız** olacağı belirtilmiştir.
- ★ Dinî esaslara dayalı eğitim anlayışı terk edilmiştir.
- ★ Azınlık okulları ve yabancı okullar devlet denetimi altına alınmıştır.
- ★ Şer'îye ve Evkaf Vekâlet'inin bütçesine ayrılan eğitim payı **Millî Eğitim Bakanlığı'na** devredilmiştir.

B. Medreselerin Kapatılması (11 Mart 1924)

✎ Tevhid-i Tedrisat Kanunu doğrultusunda Millî Eğitim Bakanı **Hüseyin Vâsîf Çınar**'ın 11 Mart 1924 tarihli genelgesiyle medreseler kapatılmıştır. Böylece; eğitim-öğretimde ikilik ortadan kaldırılmış, eğitimde laikleşme ve millîleşme süreci hızlanmıştır.

✎ Medreselerin kapatılması üzerine, din adamı yetiştirmek ve bu ihtiyacı karşılamak için **İmam Hatip Okulları** ve Darülfünuna bağlı "**İlâhiyat Fakültesi**" açılmıştır.

C. Maarif Teşkilâtı Hakkında Kanun (2 Mart 1926)

✎ 2 Mart 1926'da çıkarılan bu kanunla, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ışığı altında eğitim işleri düzenlenerek müfredat programları yenilenmiş ve çağa uygun hale getirilmiştir. **Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun** ile;

- ★ Millî Eğitim Bakanlığının izni olmadan okul açılması yasaklanmıştır.
- ★ Eğitim sistemi millî olacak şekilde ilk ve ortaöğretim programları düzenlenmiştir.
- ★ Öğretim programları halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekle getirilmiştir.
- ★ Eğitimde fırsat eşitliği ön planda tutularak öğretimin **parasız** olduğu kabul edilmiştir.
- ★ Okul programları yeniden düzenlenmiş, ABD'li Uzman **John Dewey**'in görüşlerinden yararlanılmıştır. (John Dewey dışında ayrıca Köhne, Omar Buyse ve Albert Malche de eğitimle ilgili çalışmalar yapmıştır.)

✎ 1926'da ayrıca Türkiye'deki yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulması ve bu okulların Türk müfettişler tarafından denetlenmesi kararı alınmıştır. Bu karar **Lozan'da kapitülasyonların kaldırılması** gereğince alınmıştır.

D. Yeni Türk Harflerinin Kabulü (1 Kasım 1928)

✎ **Yeni Türk Harflerinin** kabul edilmesi, Millî Mücadele sürecinde **ilk kez İzmir İktisat Kongresi'nde** gündeme gelmiş, ancak gündem dışı olduğu gerekçesiyle işleme konulmamıştır. Sonuçsuz kalan bu girişimlerden sonra Atatürk'ün 8 Ağustos 1928 tarihinde İstanbul Sarayburnu Parkı'nda yaptığı bir konuşma ülke genelinde harf seferberliğinin başlamasını sağlamıştır.

- ✎ Bu gelişmelerin sonucu olarak 1 Kasım 1928 tarihinde Türk Harf Devrimi yapılmış, **Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun** TBMM’de kabul edilmiştir.

NEDENLERİ	SONUÇLARI
- Okuma-yazmanın ayrıcalık olmaktan çıkarılmak istenmesi - Arapçanın yazım ve teknik olarak karmaşık olması - Kültürel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip edebilmek - Okuma-yazmayı kolaylaştırmak ve okur-yazar oranını arttırmak istenmesi - Batı kültürü ile bütünleşmek	- Batı dünyası ile bütünleşme süreci hızlanmıştır. - Konuşma dili ile yazı dili arasındaki uyumsuzluk giderilmiştir. - Okuma-yazma oranı ve kültür seviyesi artmıştır. - Avrupa’daki bilim ve teknolojiye ilerlemelerin takip edilmesi kolaylaşmıştır. - Batı dillerinden tercüme kolaylaşmıştır. - Basılan kitap sayısı artmıştır.

E. Millet Mekteplerinin Açılması (24 Kasım 1928)

- ✎ Millet Mekteplerinin açılmasındaki temel amaç, yeni harflerin kısa sürede tüm halka öğretilmesi ve okur-yazar oranının artırılmak istenmesidir.
- ✎ Bu amaçla 24 Kasım 1928’de **Millet Mektepleri Talimatnamesi** hazırlanmıştır. Bu talimatname ile 14-45 yaş arasındaki her Türk vatandaşının bu mekteplere devam etmesi zorunlu tutulmuştur.
- ✎ Ayrıca Mustafa Kemal bu talimatname ile Başöğretmen seçilmiş; Kayseri, Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop gibi birçok ili kapsayan uzun bir yurt gezisine çıkarak yeni harfleri bizzat halka öğretmek için çalışmıştır.

F. Türk Tarih Kurumunun Açılması (15 Nisan 1931)

- ✎ Türk Devrimi’nin genel amacını çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak, hatta ulusal kültürü o düzeyin üzerine çıkarmak olarak saptayan Mustafa Kemal, bu düşüncesini gerçekleştirmek için Türk tarihinin araştırılmasına da büyük önem vermiştir. Bu amaçla 15 Nisan 1931’de **Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini** (1935’te **Türk Tarih Kurumu** adını almıştır.) kurmuş ve bu konuda çok önemli bir adım atmıştır.
- ✎ Kurumun ilk başkanı **Tevfik Bıyıklıoğlu** olup öncüleri arasında Yusuf Akçura, Reşit Galip, Sadri Maksudi Arsal gibi eğitimciler, siyasetçiler ve akademisyenler yer almaktadır.
- ✎ Türk Tarih Kurumunun kurulmasında; Anadolu ve Orta Asya’daki Türk topluluklarının tarihini aydınlatmak, ümmetçi tarih anlayışı yerine **millî tarih** anlayışını geçerli kılmak, Türklerin sarı ırktan olmadığını ortaya koymak ve Türk toplumunda **millî bilinç** oluşturmak düşünceleri etkili olmuştur.
- ✎ Türk Tarih Kurumu bünyesinde;
- ★ 1931 yılında liseler için 4 ciltlik bir **“Genel Tarih”** kitabı hazırlanmıştır. (Not: Mustafa Kemal Atatürk bu tarih kitabını bizzat incelemiş, kitapta “Hz. Muhammed’in Hayatı ve Savaşları” ile ilgili bölümü yeterli görmeyerek bu bölümü kendisi tekrar kaleme almıştır.)
 - ★ 9 Temmuz 1932’de Türk Tarih Kurumunun **ilk bilimsel kurultayı** yapılmış, bu **I. Tarih Kongresi**’nde “Türk Tarih Tezi” ortaya atılmıştır. Bu tezle; ulusal bir tarih görüşünün egemen kılınması, Türk uygarlığının tarihin en eski uygarlıklarından biri olduğunun kanıtlanması, Anadolu üzerindeki birtakım tarihsel iddiaların asılsızlığının ispatlanması ve Türklerin kökeninin Orta Asya olduğunun gösterilmesi amaçlanmıştır.

ÖNEMLİ

- Türk Tarih Kurumunun 1937’den bu yana yılda 3 kez yayımlanan dergisi **“Belleten”** dergisidir.

G. Halkevlerinin Açılması (19 Şubat 1932)

- ✎ Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde, inkılapları halka öğretmek ve halkın kültürel gelişimine katkı sağlamak amacıyla 19 Şubat 1932'de açılmıştır. İlk dönemlerde 14 merkezde açılan **halkevleri**, 1912'de kurulup 1931'de kapatılan **Türk Ocakları'nın yerini almıştır**.
- ✎ Atatürk Dönemi'nde açılan halkevlerinin sunduğu başlıca hizmetler ise şunlardır;
 - ★ Okuma-yazma öğretmek için kurslar düzenlenmiştir.
 - ★ Yöresel değerleri tanıtmak amaçlı dergi yayımlanmıştır. (**Ülkü** dergisi)
 - ★ Dikiş, nakış gibi çeşitli beceri kursları düzenlenmiştir.
 - ★ Sağlık kurallarının öğretilmesi ve uygulaması sağlanmıştır.
 - ★ Yaygın "halk okulu" hizmeti görmüştür.
 - ★ Sanat, edebiyat, müzik, dans, tiyatro, spor vb. pek çok alanda halkın gelişimine katkı sağlamıştır.
- ✎ 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren halkevleri 1951'de **Adnan Menderes** tarafından kapatılmıştır.

H. Türk Dil Kurumunun Açılması (12 Temmuz 1932)

- ✎ Mustafa Kemal, Türkçeyi ulusallaşmayı sağlayan etkenlerden biri olarak görmüş ve bu konuda çalışmalar yapılmasını istemiştir. Bu amaçla 12 Temmuz 1932'de **Türk Dili Tetkik Cemiyetini** (1936'da **Türk Dil Kurumu** adını almıştır.) kurmuş ve bu konuda da çok önemli bir adım atmıştır.
- ✎ Kurumun **ilk başkanı Sâmih Rifat Horozcu** olup öncüleri arasında Ruşen Eşref Ünaydın, Celâl Sâhîr Erozan ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi siyasetçiler ve edebiyatçılar yer almaktadır.
- ✎ Türk Dil Kurumunun açılmasında;
 - ★ Türkçenin zenginliğini ortaya çıkarmak
 - ★ Türkçeyi zenginleştirmek ve güzelleştirmek
 - ★ Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak
 - ★ Türkçeyi bilim ve kültür dili düzeyine yükseltmek
 - ★ Toplumsal bütünlüşmeyi sağlamak düşünceleri etkili olmuştur.
- ✎ Türk Dil Kurumu bünyesinde;
 - ★ 26 Eylül 1932'de Atatürk'ün başkanlığında Dolmabahçe Sarayı'nda **I. Türk Dil Kurultayı** toplanmıştır.

I. Dil Kurultayı'nın yıl dönümleri her yıl **26 Eylül'de "Dil Bayramı"** olarak kutlanmaktadır.

- ★ Ünlü bir dilbilimci ve aynı zamanda Türk Dil Kurumunun da **ilk genel sekreteri** olan **Agop Martayan**, Türkçenin gelişimine çok büyük katkı sağlamıştır. (**Güneş Dil Teorisi**) Bu katkılarından dolayı kendisine Atatürk tarafından "**Dilaçar**" soyadı verilmiştir.
- ★ Atatürk Türk dili konusunda çalışmalar yapmış, Türkçe terimlerle bir "**Geometri Kılavuzu**" yazmıştır.

İ. Eğitim, Kültür ve Sanat Alanındaki Diğer Çalışmalar (1923-1937)

- 1923'te Atatürk'ün direktifleriyle Ankara Arkeoloji Müzesi açılmıştır.
- 1924'te Ankara'da **Musiki Muallim Mektebi** açılmıştır.
- 1924'te Topkapı Sarayı müze hâline getirilmiştir.
- 1925'te Ankara'da **Hukuk Mektebi** açılmıştır.
- 1926'da **Darülelhan İstanbul Belediye Konservatuarı**'na çevrilmiştir.
- 1926'da Heinrich Krippel'in yaptığı **ilk Atatürk Heykeli** İstanbul/Gülhane Parkı'nda açılmıştır.

- 1926'da Konya'da **Asâr-ı Atike (Mevlâna) Müzesi** açılmıştır.
- 1926'da Ankara'da **Gazi Eğitim Enstitüsü** açılmıştır.
- 1927'de Sanayi-i Nefise Mektebi **Güzel Sanatlar Akademisi'ne** çevrilmiştir.
- 1930'da Ankara Etnografya Müzesi halka açılmıştır.
- 1932'de Mızıkâ-yı Hümayun **Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'na** dönüştürülmüş ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.
- 1933'te **Prof. Dr. Albert Malche'nin** raporları doğrultusunda **Üniversite Reformu** yapılmış ve Darülfünun İstanbul Üniversitesi'ne çevrilmiştir.
- 1934'te Ayasofya Camii müzeye çevrilmiştir.
- 1934'te Türkiye'deki **ilk opera olan Özsoy Operası**, ülkemizi ziyaret eden İran Şahı Rıza Şah Pehlevi onuruna Ankara Halkevi'nde sahnelenmiştir.
- 1934'te Adnan Saygun tarafından yeni Türk ulusunun doğuşunu anlatan **Taşbebek Operası** bestelenmiştir.
- 1934'te **Darülbeyazıt İstanbul Şehir Tiyatroları'na** dönüştürülmüştür. **Afife Jale "Emel"** rolü ile **ilk Türk kadın tiyatro oyuncusu** olmuştur.
- 1936'da **Ankara Devlet Konservatuvarı** kurulmuştur.
- 1936'da Ankara'da **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi** açılmıştır.
- 1936'da Mülkiye Mektebi İstanbul'dan Ankara'ya taşınarak **Siyasal Bilgiler Okuluna** dönüştürülmüştür.
- 1937'de İstanbul/Dolmabahçe'de **Resim ve Heykel Müzesi** açılmıştır.

IV. TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- ✎ Toplumsal alanda inkılapların yapılmasında; toplumun **çağdaşlaştırılmak** istenmesi, ayrıcalıksız ve kaynaşmış bir toplum oluşturulmak istenmesi, toplumsal alanda **eşitliğin** sağlanmak istenmesi, toplumsal alandaki **ikiliklerin** ortadan kaldırılmak istenmesi ve **Batı kültürü** ile uyumun sağlanmak istenmesi etkili olmuştur.

A. Şapka Kanunu (25 Kasım 1925) ve Kılık-Kıyafet Düzenlemesi (3 Aralık 1924)

- ✎ Mustafa Kemal'in öncülüğünde; toplumu çağdaş bir görünüme kavuşturmak, kılık-kıyafet alanında karışıklığı önlemek, Batı ile bütünleşmek ve kıyafet konusunda toplumda birlik sağlamak amacıyla çalışmalara başlanmış ve ilk olarak 25 Kasım 1925'te **Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun** kabul edilmiştir. Bu kanun ile **sadece** erkeklerin fes, kalpak, kavuk giymeleri yasaklanarak **şapka** giymesi zorunlu kılınmış, kadınlarla ilgili herhangi bir düzenleme **yapılmamıştır**.
- ✎ Atatürk, çağdaş bir toplum için önemli bir unsur olan kılık-kıyafet konusunda da öncülük etmiş ve **ilk** olarak Kastamonu'da, daha sonra da İnebolu'da halkı şapka takarak selamlamıştır.
- ✎ Kastamonu'da fes ve sarığı eleştiren Atatürk, "Fikrimiz, zihniyetimiz tepeden tırnağa kadar medenî olacaktır. Medeniyet öyle bir ateştir ki, ona kayıtsız kalanları yakar ve mahveder." demiştir.
- ✎ 3 Aralık 1924 tarihinde çıkarılan bir yasayla yetkili olmayanların sarık ya da dinsel kıyafet giymeleri de yasaklanmış, din adamlarının da sadece ibadet yerlerinde ve törenlerde dinî kıyafet giymelerine izin verilmiştir. Bu düzenlemeden Diyanet İşleri Başkanı, patrik ve hahambaşı muaf tutulmuştur. Bu kanun toplumsal yaşamda bir anlamda **laikleşmeyi** amaçlamıştır.
- ✎ 25 Kasım 1925'te kabul edilen **Şapka Kanunu** ve takip eden uygulamalar ile toplum çağdaş bir görünüme kavuşmuş, aynı zamanda kıyafet karmaşasına ve ikiliklere son verilmiştir. Kıyafet konusunda sosyal eşitsizlikler önlenerek **halkçılık**, dinî kıyafet uygulamasına son verilerek de **laiklik** ilkesinin gelişmesi sağlanmıştır.

B. Tekke, Türbe ve Zaviyelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

- ✎ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, 30 Ağustos 1925'teki ünlü **Kastamonu** söylevinde "Ölülerden medet ummak, medenî bir cemiyet için şindir (lekedir). Efendiler ve ey millet! Biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler ve meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat medeniyet tarikatıdır." sözleriyle tüm yurttaki tekke ve zaviyelerin kapatılacağına işaretini vermiştir.
- ✎ 30 Kasım 1925'te Konya Milletvekili **Refik Koraltan** ve 5 arkadaşının önerisiyle meclise sunulup kabul edilen "**Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Seddine ve Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun**" ile;
 - ★ Toplumun çağdaşlaşması ve laikleşmesi yolunda çok önemli bir adım atılmıştır.
 - ★ Toplum düşünce olarak çağdaşlaştırmaya yönelik hareket edilmiştir.
 - ★ Ayrıca şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, babalık, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve muskacılık gibi eylem, unvan ve sıfatların kullanılması ile bu unvanlarla ilgili kıyafetlerin giyilmesi yasaklanmıştır.

C. Takvim, Saat, Rakam, Ölçü Birimleri ve Hafta Sonu Tatilinde Yapılan Değişiklikler (1926-1935)

- ✎ Mustafa Kemal Atatürk, Türk devletinin ve toplumunun uluslararası alanda Avrupa medeniyetiyle uyum içerisinde olmasına son derece özen göstermiştir. Bu amaçla toplumsal alanda yapılan inkılapların temel çıkış noktası Batı medeniyeti olmuştur.

TAKVİM, SAAT, RAKAM, ÖLÇÜ VE HAFTA TATİLİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

NEDEN	SONUÇLARI
• Batı ile bütünleşmek • Ülkedeki farklı uygulamaları gidererek birliği sağlamak • Batılı devletlerle uluslararası ilişkileri kolaylaştırmak • Avrupa ile ticarî ve malî konulardaki karışıklıkları gidermek	• Takvimde (1 Ocak 1926) • Saatte (1 Ocak 1926) • Rakamlarda (20 Mayıs 1928) • Ölçü birimlerinde (1 Nisan 1931) • Hafta tatilinde (1 Haziran 1935)
	cumadan pazara

- ✎ Hafta tatilinin pazar gününe alınmasını sağlayan 1935'te çıkarılan **Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu**'nda bayram ve diğer tatil günleriyle de ilgili düzenleme yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı	23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	1 Mayıs Bahar Bayramı	Ramazan (Şeker) Bayramı (3 gün)
30 Ağustos Zafer Bayramı	19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı	1 Ocak Yılbaşı Tatili	Kurban Bayramı (4 gün)

D. Soyadı Kanunu'nun Kabulü (21 Haziran 1934)

- ✎ Osmanlı Devleti'nde yaşayan vatandaşlar arasında soyadı zorunluluğu yoktu. Baba adı, doğum yeri ve lakapları ile ayırt ediliyordu. Bu durum sosyal yaşamda ve resmî işlemlerde (askerlik, miras, eğitim, evlilik vb.) karışıklıklara neden oluyordu.
- ✎ Bu sorunları önlemek amacıyla 21 Haziran 1934'te **Soyadı Kanunu** çıkarılmıştır. Bu kanunla herkesin ilk isminin dışında bir soyadı taşıması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca yine bu kanunla;

- ★ Ayrıcalık yaratan unvanlar kaldırılmıştır. (Hacı, hafız, hoca, bey, ağa, efendi, paşa, zâde, hazretleri vd.)
 - ★ Osmanlı'dan kalan rütbe, nişan ve madalyaları taşımak yasaklanmıştır.
 - ★ Alınacak soyadların Türkçe olması, ayrıcalık belirtmemesi, küçük düşürücü, genel ahlâka aykırı ve gülünç olmaması kararlaştırılmıştır.
 - ★ Sosyoekonomik alandaki karışıklıklara, imtiyazlara ve sınıfsal ayrıcalıklara son verilerek **halkçılık** ilkesinin, dinsel unvanların kullanılmasına son verilerek de **laiklik** ilkesinin gelişmesi sağlanmıştır.
- ✎ Bunun yanı sıra 24 Kasım 1934'te kabul edilen bir kanunla Mustafa Kemal'e "**ATATÜRK**" soyadı verilmiş, 17 Aralık 1934'te çıkarılan bir yasayla da bu soyadının bir başkası tarafından kullanılması **yasaklanmıştır**.

"ATATÜRK" SOYADI

- Mustafa Kemal'e "**Atatürk**" soyadının verilmesinin, 26 Eylül 1934'teki "Dil Bayramı" münasebetiyle dönemin Türk Dil Tetkik Cemiyeti (TDK) Başkanı **Saffet Arıkan** tarafından önerildiği bilinmektedir.

NOT

- Soyadı Kanunu'ndan sonra Mustafa Kemal'in yakın çevresindekiler, bizzat ondan soyadı almak istemişlerdir. Örneğin Saffet Bey'e "**Arıkan**", Ali Fethi Bey'e "**Okyar**", Salih Bey'e "**Bozok**", manevi kızı Sabiha Hanım'a "**Gökçen**", sağlık alanında yaptığı hizmetlerden dolayı Dr. Refik Bey'e "**Saydam**" soyadlarını Atatürk vermiştir.

V. EKONOMİ ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- ✎ Yeni Türk devletinin Kurtuluş Savaşı'ndan sonra öncelik verdiği konuların başında ekonomik kalkınma gelmektedir. Nitekim bu konuya ilişkin Atatürk, "Siyasi, askerî zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devam edemez, az zamanda söner." demiştir.
- ✎ Bu ilke doğrultusunda Millî Mücadele'nin sonrasında ekonomik alanda kalkınma için pek çok inkılap gerçekleştirilmiştir. Bu inkılaplarla; **ekonomik bağımsızlığı** sağlamak, ülkede sanayinin kurulmasını sağlamak, **millî ekonomi** ilkesini hayata geçirmek, **yabancıların elindeki işletmeleri millîleştirmek** ve **özel sektörü güçlendirmek** ekonomiyi kaldırmak amaçlanmıştır.
- ✎ Bu hedefler doğrultusunda öncelikle 17 Şubat 1923'te **İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi** düzenlenmiştir.

1) Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat 1923-İzmir)

- ✎ Kongrenin temel amacı Türkiye'nin ekonomik kalkınmadaki hedeflerini, izleyeceği plânı ve **millî ve bağımsız ekonominin** temel ilkelerini saptamaktır.
- ✎ Kongrenin başkanlığını **Kâzım Karabekir** yapmıştır.
- ✎ Kongre yeri olarak İzmir'in seçilmesinde; Türkiye'nin en önemli ihracat limanlarından ve ticaret merkezlerinden biri olması, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın noktalandığı yer olması etkili olmuştur.
- ✎ Kongreye; **çiftçi, sanayici, tüccar** ve **işçi** kesimin temsilcilerinden toplam 1135 kişi katılmıştır. Katılımın, ekonominin her alanından olması kongrenin **halkçı** yönünü ortaya koymaktadır.
- ✎ Kongrede "**Millî Ekonomi**" ilkesi benimsenmiş ve **Misak-ı İktisadi** kararları kabul edilmiştir. Misak-ı İktisadi ile "kalkınmanın ulusal bağımsızlığımızın içinde kendi kaynaklarımızla gerçekleştirileceği" belirtilmiştir. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda tarım, ticaret ve sanayi alanlarında da çok önemli çalışmalar yapılmıştır.

2) Misak-ı İktisadî Kararları

- Hammaddesi **yurt içinde** bulunan sanayi dalları kurulmalıdır.
- **Yerli sanayinin** gelişmesi için önlemler alınmalı, **yerli malı** kullanımı ve tasarruf özendirilmelidir.
- Yabancı tekellerinden kaçınılmalıdır.
- Demiryolu yapımına önem verilmelidir.
- Sanayinin gelişimi için özel sektör desteklenmelidir.
- Ticaretin gelişmesi için bir banka kurulmalıdır.
- Vergi sisteminde değişiklikler yapılmalı, aşar vergisi kaldırılmalıdır.
- İşçilere sendika ve grev hakkı tanınmalı, "**amele**" yerine "**işçi**" denilmelidir.
- Kabotaj hakkımız kullanılmalıdır.
- Küçük imalâttan hızlı bir şekilde fabrikalara geçilmelidir.

OKUMA BAYRAMI

- Türkiye İktisat Kongresi'nde **ilk kez** harf inkılabının yapılması gündeme gelmiş, ancak gündem konusu olmadığı için kabul edilmemiştir. Kongrede "**Okuma Bayramı**" kabul edilmiştir.

✎ İzmir İktisat Kongresi doğrultusunda;

- ★ 1923-1930 yılları arasında millileştirilen demiryolu hatları şunlardır: Haydarpaşa-Ankara, Eskişehir-Konya, Arifiye-Adapazarı ve Mersin-Adana demiryolu.
- ★ 1924'te **Türkiye İş Bankası** kurulmuştur.
- ★ 9 Aralık 1925'te **Yerli Kumaştan Elbise Giyilmesine Dair Kanun** çıkarılmıştır. Bu kanunla; dışa bağımlılığın azaltılması, yerli üretimin ve sanayileşmenin hızlandırılması durumlarına katkı sağlanmıştır.
- ★ 1927'de **Teşvik-i Sanayi Kanunu** çıkarılmış ancak **başarı sağlanamamıştır**.

VI. TARIM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- ✎ Ekonominin temeli olan tarım alanında düzenleme yapılarak köylünün durumunun düzeltilmesi gerekli görülmüş ve **Köycülük Siyaseti** uygulanmıştır. Buna göre köylü ağır vergi yükünden kurtarılacak, maddi yönden desteklenecek, toprağı olmayan köylülere toprak verilecek ve köylülerin üretim imkânları arttırılacaktır.

✧ Tarım Sektörüyle İlgili Diğer Çalışmalar

- 1925'te **aşar vergisi** kaldırılmış, böylece köylünün üzerindeki ağır vergi yükü ortadan kaldırılmıştır.
- 1925'te yabancıların elindeki "tütün işletme hakkı" satın alınarak **Tütün Reji İdaresi**'ne son verilmiştir.
- 1925'te **Atatürk Orman Çiftliği** açılmıştır. (Modern ve bilimsel tarım metotlarını uygulamak amaçlı)
- 1928'de çiftçinin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla **Tarım Kredi Kooperatifleri** kurulmuştur.
- 1929'da **Toprak Reformu Kanunu** çıkarılmışsa da istenilen başarı elde edilememiştir.
- 1933'te bu alanda uzman yetiştirmek için **Yüksek Ziraat Enstitüsü** kurulmuştur.
- 1938'de **Giresun**'da fındık tarımına yönelik **Fiskobirlik** kurulmuştur.
- 1938'de sermayesi devlete ait olan **Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)** açılmıştır.

VII. TİCARET ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- Yabancılar a ait demiryolları ve ticaret işletmeleri satın alınmış, ticareti geliştirmek için karayolu ve demiryolu yapımına hız verilmiştir.
- 19 Nisan 1926'da kabul edilen ve **1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren Kabotaj Kanunu** ile karasularımızda yolcu ve yük taşıma hakkı ile önemli limanların işletme hakkı **sadece Türk gemicilere** verilmiştir. Bu kanunla kapitülasyonların izi tamamen silinmiş ve ticaret filoları gelişmiştir.
- 1927'de Türkiye Cumhuriyeti'nin **ilk kâğıt parası** tedavüle çıkarılmıştır.
- 1929'da yerli tüccarı korumak için "**Gümrük Tarife Kanunu**" değiştirilmiş ve **ilk kez** tarifeler artırılmıştır.
- 1930'da **Türk Parasını Koruma Kanunu** çıkartılmıştır.

VIII. SANAYİ ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- Atatürk Dönemi'nde ekonomik kalkınma noktasında sanayileşmeye de son derece önem verilmiştir. Bu sektörü desteklemek için bankalar kurulmuş, pek çok sanayi dalında fabrika açılmıştır. Nitekim;
- 1926'da Türkiye'nin **ilk şeker fabrikası olan Uşak Şeker Fabrikası** açılmıştır.
- 1926'da şeker üretimi yapılan **ilk fabrika olan Alpullu (Kırklareli) Şeker Fabrikası** açılmıştır.
- 1926'da **ilk uçak fabrikamız olan Kayseri Uçak Fabrikası** açılmıştır. (TOMTAŞ)
- 1927'de Bursa Dokumacılık Fabrikası açılmıştır.
- 28 Mayıs 1927'de **Teşvik-i Sanayi Kanunu** kabul edilmiş ve özel girişimcilere bazı avantajlar sağlanmıştır. Bu kanun kapsamında yatırımcılara şu sağlanan olanakları; belediye sınırları dışında kurulan işletmelere arazi-nin ücretsiz sağlanması, malzemelerin demir yolları ve deniz yollarında %30 indirimle taşınması ve işletme-lerde kullanılacak ithal malzemenin gümrükten muaf olması şeklinde sıralayabiliriz.
- Teşvik-i Sanayi Kanunu sağlanan bu imkânlarla rağmen **başarısız** olmuştur. Bunun başlıca sebepleri; yeterli sermayenin olmaması, yeterli bilgi, teknik eleman ve tecrübenin olmaması ve 1929 Dünya Ekonomik Bunalı-mının olumsuz etkisidir. Bu yüzden 1930-1938 yılları arasında "**devletçilik**" modeline geçilmiş, böylece büyük sanayi yatırımları devlet eliyle gerçekleştirilmiştir.
- 1928'de Kırıkkale'de Mermi Fabrikası, 1933'te Eskişehir Şeker Fabrikası açılmıştır.
- Özel sektörün yatırım yapamaması nedeniyle 1933'te **I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nı** hazırlanmıştır.

Bu planın hazırlanmasında **dış kredi** ve **teknik yardım** Sovyet Rusya'dan alınmıştır.

- 1934'te yürürlüğe giren **I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nı** uygulama görevi ise **Sümerbank'a** verilmiştir. 1934-1938 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda yatırım yapılması öngörülen sanayi alanları; **ma-den, petrol, dokuma ve kâğıt-selüloz**dur. Bu doğrultuda;
- Kayseri, Malatya, Nazilli ve Bursa'da dokuma, basma ve bez fabrikaları açılmıştır.
- Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası üretime başlamıştır.
- İzmit'teki SEKA fabrikasında ilk kâğıt üretilmiştir.
- İngiltere'nin kredi desteğiyle **Karabük Demir-Çelik Fabrikası** açılmıştır.
- Bursa Merinos Fabrikası faaliyete geçmiştir.
- Bu plan kapsamında 1935'te **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA)** kurulmuştur.
- 1938 yılında **II. Beş Yıllık Sanayi Planı** hazırlanmışa da II. Dünya Savaşı nedeniyle **uygulanamamıştır**.

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE BANKACILIK VE FİNANS

İş Bankası (1924)	- Atatürk'ün girişimiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk özel bankasıdır. - Bankanın ilk genel müdürü Celâl Bayar'dır. - Özel sektöre kredi desteği sağlama ve ticareti canlandırma hedeflenmiştir. 1927'de İtibar-ı Millî Bankası ile birleşmiştir.
Sanayi ve Maadin Bankası (1925)	Bu bankayla Osmanlı'dan kalan kaynakların ve sermayesi tükenmiş tesislerin üretime başlaması amaçlanmıştır.
Emlak ve Eytam Bankası (1926)	İnşaat sektörünü desteklemek, konut kredisi sağlamak ve yetimlerin haklarını korumak amacıyla açılmıştır.
Merkez Bankası (1930)	- Türkiye Cumhuriyeti ilk dış borcu "İktisadi Cihazlanma" adı altında 1930'da ABD'den almış, 1930'da Merkez Bankası kurulmuş, 3 Ekim 1931'de faaliyete başlamıştır. - Merkez Bankası; para basar, parayı korur, kur ayarlar ve ulusal bankalara kredi imkânı sunar. (MB, Osmanlı Bankası'na ait olan para basma yetkisini üstlenmiştir.)
Sümerbank (1933)	- Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kamu yatırım bankasıdır. - Sümerbank, başta tekstil olmak üzere ayakkabı ve kâğıt üretimiyle ilgili fabrikaları da bünyesinde toplamıştır.
Halkbank (1933)	Esnaf ve sanatkârların kredi ihtiyacını karşılamak için kurulan kamu bankasıdır. (Bu banka kaynak yetersizliği nedeniyle 1938 yılında faaliyete geçebilmiştir.)
Etibank (1935)	Madenlerin işletilmesi ve enerji sektörünün desteklenmesi için kurulmuştur.
Denizbank (1937)	Deniz ticaretini ve filoları desteklemek amacıyla kurulmuştur.

IX. BAYINDIRLIK VE ULAŞIM ALANLARINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- 1924'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kamu işletmesi olan Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 1925'te Yol Mükellefiyeti Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre ülkedeki 18-60 yaş arasındaki bütün erkekler yol yapımında çalışacaklardı.
- 1925'te Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. (1935'te Türk Hava Kurumu adını alacaktır.)
- 1925'te Kayseri'de Tayyare Mektebi açılmış, burada uçuş elemanı yetiştirilmiştir.
- 1932'de Vecihi Bey (Hürkuş) tarafından Kalamış'ta ilk sivil tayyare okulu açılmıştır. (Ayrıca 1954'te ilk sivil havayolu şirketi olan Hürkuş Havayolları'nı kurmuştur.)
- 1935'te Ankara'da Türkkuşu kurulmuştur. Bu okulda planörücü ve paraşütçü yetiştirilmiştir.
- 1936'da Motorlu Uçak Okulu açılmış, burada TSK için pilot yetiştirilmiştir.

ÖNEMLİ

- 1936'da Askerî Hava Okulu'nu tamamlayan Atatürk'ün manevî kızı **Sabiha Gökçen** dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmuştur.
- Türkkuşu'nda yetişen paraşütçülerden **Eribe (Hürkuş) Hanım** ise 29 Ekim 1936'da cumhuriyetin 13. yıl dönümü gösterilerinde ilk kadın hava şehidi olmuştur.

X. SAĞLIK ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

- Osmanlı Dönemi'nde (1868) kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin (**Kızılay**) yapısı güçlendirilmiştir.
- 5 Mart 1920 tarihinde Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Bey ve arkadaşları tarafından, Şeyhülislam Haydarîzâde İbrahim Efendi'nin teşvik ve himayesinde halkı ve gençliği uyarmak ve bu yolda mücadele etmek için, merkez İstanbul'da olmak üzere **Hilâl-i Ahdar Cemiyeti (Yeşilay)** kurulmuştur.
- 1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmuştur.
- 1921'de **Himâye-i Eftal Cemiyeti** adıyla **Çocuk Esirgeme Kurumu** faaliyete geçmiştir.
- 1922'de Behçet Uz'un girişimiyle İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti kurulmuştur.
- 1924'te **veremle savaş için** İstanbul'da **Heybeliada Sanatoryumu** kurulmuştur. (2005'te kapatılmıştır.)
- 1924-1928 yılları arasında birçok şehirde numune hastaneleri kurulmuştur.
- 1928'de Dr. Refik Saydam öncülüğünde Ankara'da **Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü** kurulmuş; buradaki sıtma, kolera, veba, tifo gibi bulaşıcı hastalıkların tedavisi ücretsiz sağlanmıştır. Ayrıca bu kurumda aşı serum üretimi de yapılmıştır.
- 1930'da **sağlık hizmetlerinin anayasası** niteliğinde "**Umumî Hıfzıssıhha Kanunu**" çıkartılmıştır.
- 1930'da Atatürk'ün girişimleriyle Etimesgut Numune Dispanseri kurulmuştur. (Sağlık ocaklarının temeli)

XI. NÜFUS POLİTİKASI UYGULAMALARI

- Bu dönemde uygulanan nüfus politikası doğrultusunda;
 - 1926'da **Devlet İstatistik Enstitüsü** kurulmuştur.
 - 1927'de **ilk kez** düzenli nüfus sayımı yapılmış, ülkenin birçok yerinde doğumevleri kurulmuştur.
 - Altı veya daha fazla çocuğu olan ailelere vergi muafiyeti getirilmiştir.
 - Anne ve bebek ölüm oranlarını düşürmek için nüfus komisyonu kurulmuştur.
 - Çok çocuklu ailelere hazineden toprak bağışlanmasına karar verilmiştir.

XII. DİĞER GELİŞMELER

- 1920'de Amerika'ya giden **ilk yolcu gemisi Gülcemal**'dir. (Türkiye'nin **ilk** transatlantik gemisidir.)
- 1921'de **Dr. Safiye Ali** Türkiye'deki **ilk kadın hekim** olmuştur.
- 1924'te **Ferdane Bozdoğan Erberk** Türkiye'deki **ilk kadın dış hekim**i olmuştur.
- 1925'te **Sabiha Bengütaş** Türkiye'nin **ilk kadın heykeltıraşı** olmuştur.
- 1928'de **Süreyya Ağaoğlu** Türkiye'nin **ilk kadın avukatı** olmuştur.
- 1929'da **Feriha Tevfik Hanım** Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği ve Müslüman kadınların **ilk kez** katıldığı "Güzellik Yarışması"nda "**Türkiye Güzeli**" seçilmiştir.
- 1931'de **Suat Rasim Giz** Türkiye'deki **ilk kadın cerrah** olmuştur.
- 1932'de **Keriman Halis** "**Dünya Güzeli**" seçilmiştir.
- 29 Ekim 1933'te Atatürk tarafından **Ankara Hipodromu**'nda "**10. Yıl Nutku**" okunmuştur.
- 1935'te **Pakize İzzet Tarzi** Türkiye'deki **ilk kadın doğum uzmanı** olmuştur.
- 1936'da Türkiye **ilk kez Almanya**'daki Kış Olimpiyatları'na katılmıştır.

UYGULAMALARDAKİ İKİLİKLERİ ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Siyasi Alanda

- Saltanatın kaldırılması
- Halifeliğin kaldırılması
- Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması
- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin kaldırılması
- Şeyhülislamlık makamının kaldırılması

Hukuk Alanında

- Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması
- Mecelle'nin kaldırılması
- Medeni Kanun'un kabul edilmesi
- Şeyhülislamlık makamının kaldırılması
- Patrikhane'nin siyasi yetkilerinin elinden alınması

Sosyal Alanda

- Kılık-Kıyafet ve Şapka Kanunu'nun kabul edilmesi
- Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi
- Uluslararası saat ve takvimin kabul edilmesi
- Uluslararası ölçü birimlerinin kabul edilmesi
- Hafta tatilinin pazar gününe alınması

Eğitim Alanında

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi
- Medreselerin kapatılması

MİLLÎ BAYRAMLARIMIZ

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı

- İlk kez 20 Haziran 1938'de "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutlanmış, 12 Eylül Darbesi'nden sonra "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" olarak değiştirilmiştir.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

- 1921'de çıkarılan bir kanunla Türkiye'nin ilk ulusal bayramı olmuştur.
- 23 Nisan 1921'de resmî bayram olarak kabul edilmiştir.
- 23 Nisan'ın "bayram" olarak kutlanması ilk kez 23 Nisan 1929'da başlamıştır.
- 1933'teki bayramda Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey'in kaleme aldığı "An-dımız" ilk kez okunmuştur.

30 Ağustos Zafer Bayramı

- Zafer Bayramı, ilk kez 30 Ağustos 1923'te Afyonkarahisar, Denizli, Kahramanmaraş, Ankara ve İzmir'de kutlanmıştır. Resmî anlamda "Zafer Bayramı" olarak ilan edilmesi ise 1935 yılında olmuştur.

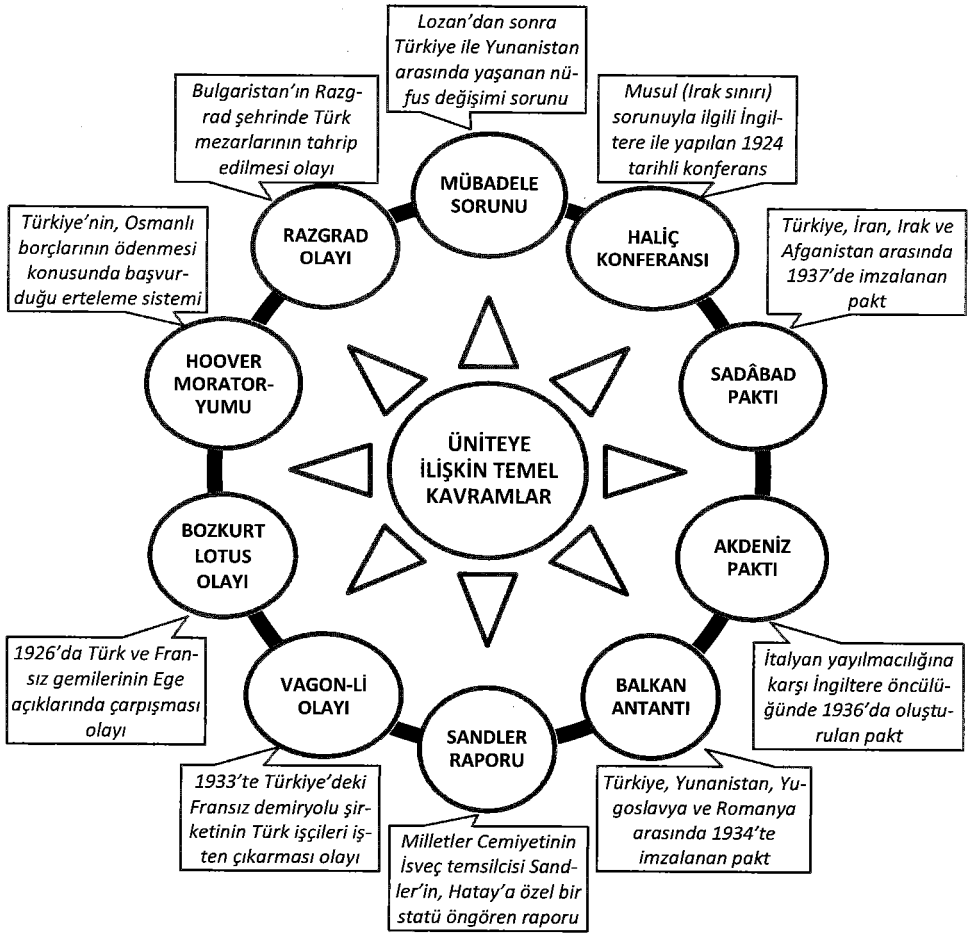
29 Ekim Cumhuriyet Bayramı

- Cumhuriyetin ilanı ilk kez 29 Ekim 1924'te şenliklerle kutlanmıştır.
- 19 Nisan 1925 tarih ve 628 sayılı kanunla 29 Ekim'in "Cumhuriyet Bayramı" olarak kutlanması yasalaşmıştır.

ÖNEMLİ NOTLAR

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

✱ ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1923-1939)

✎ Atatürk Dönemi Türk dış politikasının altı temel ilkesi vardır. Bunlar; **bağımsızlık, barışseverlik, gerçekçilik, güvenlik, akılcılık ve Batıcılıktır.** Öte yandan Atatürk Dönemi Türk dış politikası kendi içerisinde iki ana bölümde incelenir. Şöyle ki;

★ 1923-1930 arası dönem

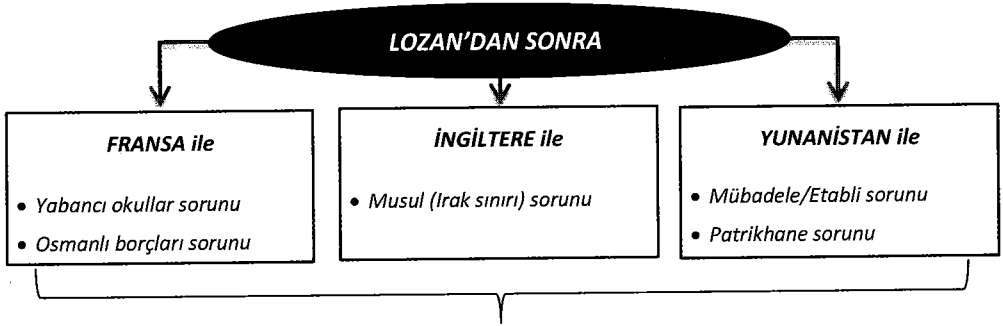
⇒ Lozan'dan kalan sorunların çözülmesi

★ 1930-1939 arası dönem

⇒ Yayılmacı politikalara karşı tedbir ve dünya barışına katkı

A) 1923-1930 ARASI DÖNEM TÜRK DIŞ POLİTİKASI

✎ 1923-1930 arası Türk dış politikasının başlıca faaliyet alanı **Lozan'dan kalan sorunların çözülmesi** ile ilgilidir.

tekrar gündeme gelmiş ve 1923-1930 yılları arasında bu sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.

ÖNEMLİ

• 1923-1930 arası dönemde Türkiye **en sorunsuz ilişkileri Sovyet Rusya** ile yaşamıştır.

1) FRANSA İLE YAŞANAN SORUNLAR

a) Yabancı Okullar Sorunu

✎ Lozan'da alınan karar sonrasında 3 Mart 1924 **Tevhid-i Tedrisat Kanunu** ile bütün okullar Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, yabancı okulların çalışmalarına bazı sınırlandırılmalar getirilmiştir. Başta **Fransa** olmak üzere bazı Avrupa devletleri bu karara karşı çıkmış, konu Türk-Fransız ilişkilerinin gerginleşmesine yol açmıştır.

✎ Türkiye, yabancı okullar meselesinin **kendi iç sorunu** olduğunu ileri sürerek yabancı devletlerle görüşmeyi reddetmiştir. Böylece yabancı okullar sorunu **Milletler Cemiyetine taşınmadan** çözümlenmiştir.

DİKKAT!

• **Yabancı okullar sorunu**, Yeni Türk Devleti'nin Lozan'dan sonra dış politikadaki **ilk siyasi başarısıdır**.

UNUTMA!

• Türkiye'nin yabancı okullar sorununun **kendi iç sorunu** olduğunu ileri sürmesi ve bu konuyu yabancı devletlerle görüşmeyi reddetmesi **ulusal bağımsızlığa** verdiği önemi açıkça göstermektedir.

b) Osmanlı Borçları Sorunu

- Lozan Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin borçlarının ne şekilde ödeneceği karara bağlanmıştı. Bu bağlamda, 1928'de Fransızlarla bir antlaşma yapılarak ödenecek borç miktarı ve şekli belirlenmiştir. (Taksitler halinde, **Frank** ve **TL** cinsinden) Fakat Türkiye, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkisiyle paranın korunması ile ilgili bazı önlemler almış, bu önlemler borçların ödenmesinde güçlük yaratmıştır.
- Bu dönemde ABD Başkanı Hoover bir moratoryum (borç erteleme sistemi) yayımlamış ve borçların ödenmesini geciktiren bir sistemi ortaya atmıştır. **Hoover Moratoryumundan** yararlanan Türkiye de borçların ödenmesinde ek taksitlendirme istemiş, 22 Nisan 1933'te imzalanan antlaşma ile ek taksitlendirme yapılması karara bağlanmıştır. (Türkiye'nin borçları ödemesi **1954**'te bitecektir.)

2) İNGİLTERE İLE YAŞANAN SORUNLAR

* Musul (Irak Sınırı) Sorunu

- Bu sorun **Türkiye ile İngiltere** arasında yaşanan ve Lozan Antlaşması'nda çözümlenemeyen **tek** sorundu. Bu meselenin 9 ay içerisinde iki devlet arasında görüşülmesi, aksi durumda konunun Milletler Cemiyetine havale edileceği kararlaştırılmıştı.
- Meclis Başkanı Ali Fethi Okyar**'ın temsil ettiği Türkiye ile İngiltere arasında 19 Mayıs 1924'te İstanbul'da gerçekleşen **Haliç Konferansı**'nda konuyla ilgili görüşmelere başlanmış, ancak İngiltere'nin "Hakkâri" vilâyetinin Irak sınırları içinde olduğunu ileri sürmesi üzerine konferanstan herhangi bir sonuç çıkmamıştır.
- Haliç Konferansı'nın sonuçsuz kalması üzerine sorun **Milletler Cemiyetine** taşınmıştır. MC'ye bağlı Lahey Adalet Divanı'nda görüşmeler devam ederken, MC'nin bölgeye gönderdiği bir komisyon "Irak sınırı" ile ilgili tespitini yapmış ve hazırladığı **Brüksel Hattı Raporu**'nda Musul'un Irak sınırları içinde olduğunu belirtmiştir.
- Bu süreçte İngiltere, Musul konusunda kârlı çıkabilmek ve Türkiye'nin olası askerî harekâtını engelleyebilmek için, 1924'te Hakkâri'de **Nesturî İsyanı**nı ve 1925'te Diyarbakır'da **Şeyh Said İsyanı**nı desteklemiştir. Bu isyanlar Türkiye'nin hareket alanını sınırlayınca Misakımillî'den taviz sayılabilecek bir adım atılmış ve **Türkiye, İngiltere ve Irak** arasında 5 Haziran 1926'da **Ankara Antlaşması** imzalanmıştır.
- 1926 Ankara Antlaşması'na göre;**
 - Türkiye-Irak sınırı 29 Ekim 1924 tarihli **Brüksel Hattı**'na göre belirlenecek.
 - Musul** ve **Kerkük** Irak'a verilecek, **Hakkâri** ise Türkiye'de kalacak.
 - Irak, petrol gelirlerinin %10'nu 25 yıl süre ile Türkiye'ye verecek.

İngiltere, antlaşmaya koyduğu ek bir protokolle petrol hisseleri karşılığında Türkiye'ye **500 bin pound** ödemeyi teklif etmiştir. Ancak Türkiye 500 bin poundluk öneriyi kabul etmemiş, Musul petrolerinden 25 yıl süreyle **%10 hisse** almayı sürdürmüştür.

DİKKAT!

- 1926 Ankara Antlaşması ile Türkiye-Irak sınırı, **Musul** Misakımillî sınırları dışında kalacak şekilde **son şeklini** almıştır. Irak sınırı, Atatürk Dönemi'nde kesinleşen **son** sınır olmuştur.

UNUTMA!

- Musul sorunu nedeniyle Türkiye **Sovyet Rusya**'ya yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak Türkiye, SSCB ile 17 Aralık 1925'te **Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması** imzalamıştır.

3) YUNANİSTAN İLE YAŞANAN SORUNLAR

a) Nüfus Mübadelesi (Değişim/Etabli) Sorunu

- Lozan Antlaşması'na göre; Türkiye'deki Rumlarla (İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rumlar hariç) Yunanistan'daki Türkler (Batı Trakya'daki Türkler hariç) karşılıklı olarak yer değiştirecekti. Fakat Yunanistan İstanbul'daki Rumları mübadele kapsamı dışında tutmak ve İstanbul'da daha fazla Rum bırakmak isteyince **Etabli (yerleşik)** anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır.
- Konu öncelikle Milletler Cemiyetine bağlı **Lahey Adalet Divanı**'na taşınmış ancak sorun bir çözüme kavuşturulamamıştır. Ayrıca Türkiye bu sorunu çözebilmek için 13 Ekim 1923'te bir **bakanlık kurmuştur. (Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti)**
- Tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin mallarına el koyması sonucu savaşın eşiğine gelmesi üzerine, her iki taraf da anlaşma yoluna gitmiş ve ilk olarak **1926 Atina Antlaşması** ile sorunun bir kısmı çözümlenmiştir.
- Yunan Başbakanı Venizelos** olası bir savaşın Yunanistan'a getireceği sıkıntıları düşünerek tutumunu yumuşatmış ve 10 Haziran 1930'da Ankara'da iki ülke arasında **Ahali Mübadelesi Antlaşması** imzalanmıştır.
- Bu antlaşma ile mübadele sorunu çözülmüş, Venizelos'un Türkiye'ye yaptığı ziyaretle bu dostluk ilişkileri daha da pekişmiştir. Nitekim Venizelos'un davetli olarak Türkiye'yi ziyaretine karşılık, **Başbakan İsmet İnönü** de Ekim 1931'de Türkiye Cumhuriyeti adına Yunanistan'a iade-i ziyaret gerçekleştirmiştir.
- Bu gelişmeler Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olmasına, 9 Şubat 1934'te de **Balkan Antantı**'na ortam hazırlamıştır. Ayrıca Yunan Başbakanı **Venizelos** 1934'te Atatürk'ü **Nobel Barış Ödülü**'ne aday göstermiştir.

b) Fener Rum Patrikhanesi Sorunu

- Lozan Barış Konferansı'ndan sonra Türkiye ile Yunanistan arasında çıkan sorunlardan biri de patrikhane ile ilgili sorundur. Türkiye, 1924 yılında başpapazlığa Arapoğlu Konstantin'in tayin edilmesinden rahatsız olmuş ve Konstantin'in mübadeleyle tâbi olduğunu belirtmiştir.
- Yunanistan'ın duruma itirazı üzerine Muhtelit Mübadele Komisyonu sorunu görüşmüş ve Konstantin'in mübadeleyle tabi olduğuna karar vermiştir. Bunun üzerine Yunanistan konuyu Milletler Cemiyeti ve Lahey Adalet Divanı'na götürmek istemiş ancak Türkiye bu organların bu konuda yetkisiz olduğunu ileri sürmüştür.
- Sorun, Konstantin'in 19 Mayıs 1925'te görevden çekilmesiyle çözüme kavuşmuş ve yerine Vasil Georgiades seçilmiştir. Türk-Yunan ilişkileri aksamadan ve bozulmadan 1954'te **Kıbrıs** sorununa kadar devam etmiştir.

DİKKAT!

- Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan; Kardak Krizi, kara sularının 6 milden 12 mile çıkarılması, Kıta Sahaneliği, Ege Adaları, Balkan azınlıkları, Kıbrıs ve Ege Hava Sahası (Fır Hattı) gibi sorunlar **Atatürk Dönemi**'nde ortaya çıkan gelişmeler değildir.

4) DOĞULU DEVLETLERLE İLİŞKİLER

- Türkiye ile Afganistan arasında 2 Mayıs 1928'de Ankara'da **Türk-Afgan Dostluk ve İş birliği Antlaşması** imzalanmıştır. Ayrıca Afgan Kralı **Amanullah Han** ve eşi 1928'de Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmuştur.

Türkiye'ye ilk resmî ziyareti gerçekleştiren yabancı devlet adamı **Afgan Kralı Amanullah Han**'dır.

- Türkiye ile İran arasında ise sınır uyuşmazlıklarını halletmek ve dostluğu pekiştirmek için 22 Nisan 1926'da **Güvenlik ve Dostluk Antlaşması** imzalanmıştır.

5) 1923-1930 ARASI DÖNEMDE GELİŞEN DİĞER OLAYLAR

a) Bozkurt-Lotus Olayı (2 Ağustos 1926)

- Türk-Fransız ilişkilerinde gerginliğe yol açan bu gelişme; Türk gemisi “**Bozkurt**” ile Fransız gemisi “**Lotus**”un 2 Ağustos 1926’da Ege Denizi’nde çarpışmaları sonucunda, Bozkurt gemisinin batması ve 8 Türk mürettebatın hayatını kaybetmesidir.
- Milletler Cemiyetine bağlı **Lahey Adalet Divanı**’na taşınan bu konu hakkında, **kapitülasyonlar** çerçevesinde 7 Eylül 1927’de **Türkiye lehine** karar çıkmış ve Fransa **haksız** bulunmuştur.

DİKKAT!

- Bozkurt-Lotus Olayı’nda Lahey Adalet Divanının Türkiye lehinde karar almasında 1 Temmuz 1926’da yürürlüğe konulan **Kabotaj Kanunu**’nun da etkisi vardır.

ÖNEMLİ

- Bozkurt-Lotus Olayı ile ilgili Lahey Adalet Divanında Türkiye’yi dönemin **Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey (Bozkurt)** temsil etmiştir.

b) Adana-Mersin Demiryolu Anlaşmazlığı

- Adana-Mersin demiryolu bir Fransız şirketi tarafından idare ediliyordu. Türkiye bu demiryolunu **bağımsızlığa aykırı olduğu düşüncesiyle** satın almak istemiş, bu da Türk-Fransız ilişkilerinde soruna yol açmıştır. Türkiye, kapitülasyonların izlerini silmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlamak için bu demiryolunu **1929’da** yapılan bir antlaşma ile satın almıştır.

Türkiye üye

BARIŞA KATKI AMAÇLI BAZI ULUSLARARASI ÖRGÜTLENMELER

Türkiye üye değil

• Briand-Kellog Paktı (1928)	• Küçük Antant (1921)
• Cenevre Silahsızlanma Konferansı (1928)	• Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı (1922)
• Litvinov Protokolü (1929)	• Locarno Antlaşması (1925)
• Akdeniz Paktı (1936)	
• Nyon Konferansı (1937)	

a) Küçük Antant (1921)

- Almanya’nın oluşturduğu tehdide karşı **Fransa**’nın öncülüğünde Yugoslavya, Yunanistan, Çekoslovakya, Belçika, Polonya ve Romanya arasında imzalanmıştır. Türkiye bu pakta **üye değildir**.

b) Locarno Antlaşması (1925)

- 5-16 Ekim 1925 tarihleri arasında, İsviçre’nin **Locarno** kentinde İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında müzakere edilmiş, 1 Aralık 1925’te de Londra’da imzalanmıştır.
- Anlaşmazlıkların **Milletler Cemiyeti** aracılığı ile çözülmesini öngören bu antlaşmada Türkiye **yer almamıştır**.

c) Briand-Kellog Paktı (1928)

- 27 Ağustos 1928'de ABD Dışişleri Bakanı Frank B. Kellog ile Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand öncülüğünde imzalanan ve "savaşın siyaset aracı olarak kullanılmasından vazgeçilmesi ve barışçı politikaların esas alınması" ilkesine dayanan bir antlaşmadır.
- 1929'da yürürlüğe giren bu pakta barışçı tavrının bir gereği olarak Türkiye de üye olmuştur.

d) Litvinov Protokolü (1929)

- 9 Şubat 1929'da Sovyet Rusya'nın hazırladığı ve "uluslararası sorunların çözümünde barışçı politikaların esas alınması ve silahsızlanmanın sağlanması" gibi ilkelere dayanan özel bir protokoldür.
- Türkiye, barışa katkı sağlamak için hazırlanan bu protokolü 1929'da onaylamıştır.

B) 1930-1939 ARASI DÖNEM TÜRK DIŞ POLİTİKASI

- 1930-1939 yılları arasındaki Türk dış politikasının başlıca faaliyet alanı ise **Almanya** ve **İtalya'nın yayılmacı politikalarına karşı tedbir alınması** ve **dünya barışına katkı sağlanması** ile ilgilidir.

1) TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİNE ÜYELİĞİ (18 TEMMUZ 1932)

- 6 Temmuz 1932 tarihinde **İspanya'nın** teklifi ve **Yunanistan'ın** desteği ile Milletler Cemiyeti tarafından davet edilen Türkiye 18 Temmuz 1932'de cemiyete üye olmuştur.

DİKKAT!

- Türkiye Cumhuriyeti'nin üye olduğu ilk uluslararası örgüt Milletler Cemiyeti olup Türkiye'nin buradaki ilk temsilcisi **Cemal Hüsnü Taray**'dir.

- Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması, dış politikada ilerleyen süreçte "Boğazlar" ve "Hatay" sorunlarının Türkiye lehinde çözülmesinde etkili olmuştur.

2) BALKAN ANTANTI (9 ŞUBAT 1934)

- II. Dünya Savaşı öncesinde İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politika izlemeleri üzerine Balkan devletlerinin sınırlarını güvence altına almak için oluşturdukları topluluktur.
- Balkan Antantı; **Türkiye (Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras)**, **Yunanistan**, **Yugoslavya** ve **Romanya** arasında imzalanmıştır. Balkan Antantı'nın imzalanmasına Türkiye ile Yunanistan arasındaki "mübadele" sorununun 1930'da çözülmesi de zemin hazırlamıştır.
- Balkan Antantına **Bulgaristan** ve **Arnavutluk katılmamıştır**. Çünkü;
 - ★ **Bulgaristan** Ege Denizi'ne inmek ve Romanya'dan Dobruca'yı almak istiyordu.
 - ★ **Arnavutluk** ise İtalya'nın etkisinde kalmıştı ve İtalya'dan çekiniyordu.
- 9 Şubat 1934'te **Atina**'da gerçekleştirilen bu uzlaşmaya göre; bu ülkeler birbirlerinin sınırlarını koruyacak aralarında gizli antlaşma yapmayacaklar ve birbirlerinin varlığına saygı göstereceklerdi. Ancak Balkan Antantı **II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla** geçerliliğini yitirmiştir.

3) AKDENİZ PAKTI (1936)

- İtalya'nın Akdeniz'de oluşturduğu tehdit karşısında İngiltere ve Fransa arasında Ocak 1936'da imzalanan sözleşmedir. Daha sonra pakta Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya da katılmıştır.
- Akdeniz Pakti, İtalya'nın herhangi bir tehdit ya da saldırısına karşı bu devletlerin askerî yardımlaşmasını öngörmüş, Türk-İngiliz ilişkilerinde de bir dönüm noktası olmuş ve iki ülke arasında yakınlaşmayı sağlamıştır.

4) MONTRÖ (MONTREUX) BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936)

- Boğazların yönetimi Lozan Antlaşması'na göre Türklerin başkanlığındaki bir komisyona bırakılmıştı. Boğazlar meselesi, Lozan'da Misakımillî'ye uygun olarak çözülmüş olsa da uluslararası bir Boğazlar Komisyonu'nun varlığı Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini zedelemekteydi.
- II. Dünya Savaşı öncesinde; İtalya'nın Habeşistan'a saldırması, Almanya'nın Ren Bölgesi'ne asker sevk etmesi ve Japonya'nın Mançurya'ya saldırması ve aşırı silahlanma Türkiye'yi oldukça rahatsız etmiştir.
- Yaşanan bu gelişmeler üzerine Türkiye, Boğazlarda güvenliği sağlamak amacıyla 17 Nisan 1935'te Milletler Cemiyetine başvurmuş ve Boğazlarda asker bulundurma hakkı istemiştir.
- Özellikle Sovyet Rusya ve İngiltere bu dönemde Türkiye'nin Boğazlarla ilgili düşüncelerine destek vermiştir.
- Türkiye'nin Boğazlar konusundaki bu isteklerinin başlıca sebepleri şunlardır;
 - Boğazların silahsız olması (ulusal güvenliğin tehlike altına girmesi)
 - Milletler Cemiyetinin güvenlik konusunda verdiği garantinin yetersiz olması
 - İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikaları
- Türkiye'nin bu isteği doğrultusunda Türkiye, İngiltere, Fransa, SSCB, İtalya (2 yıl sonra), Japonya, Yunanistan, Romanya, Belçika, Portekiz, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın katılımıyla 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux kentinde konferans düzenlenmiş ve 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır.
- Yapılan bu sözleşmeye göre;

- Boğazlar Komisyonu kaldırılarak Boğazların yönetimi **tamamen** Türkiye'ye verilecektir.
- Boğazlar **kesin olarak** Türk egemenliği altında olacaktır.
- Türkiye Boğazların her iki tarafını silahlandırabilecektir.
- Barış zamanında ticaret gemileri rahatça geçebilecektir.
- Savaş zamanında boğazlar kapatılacak ve savaş gemilerinin geçişi belli şartlara göre olacaktır.

- Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile millî hâkimiyeti sınırlandıran engellerden biri daha ortadan kaldırılmış, bir anlamda **bağımsızlık** düşüncesi gelişmiştir. Boğazlar meselesi Misakımillî'ye uygun olarak çözümlenmiştir. Öte yandan Sovyet Rusya 1939'da Türkiye'den, Montrö'ye ilişkin, Karadeniz'e kıyası olmayan devletlere savaş gemilerinin kapatılması konusunda değişiklik talebinde bulunmuştur.
- Atatürk, Montrö ile ilgili olarak; "Tarihte birçok defa tartışma ve ihtiras sebebi olan Boğazlar, artık tam anlamı ile Türk egemenliği altında, yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu hâline gelmiştir." demiştir.

ÖNEMLİ

- Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras başkanlığındaki Türk heyeti, Boğazlar konusunda "serbestlik içinde güvenlik" tezini savunmuştur.

5) SADÂBAD PAKTI (8 TEMMUZ 1937)

- ✎ İtalya'nın 1935'te Habeşistan'a saldırması ve yayılmacı politika izlemesi Doğu Akdeniz'de güvenliği tehlikeye düşürmüştür. Bu gelişme üzerine 8 Temmuz 1937'de Tahran'daki Sadâbad Sarayı'nda Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadâbad Paktı imzalanmıştır. 5 yıl süresi olan bu paktın imzalanması ile bir anlamda Ortadoğu'da ilk dayanışma antlaşması yapılmıştır.
- ✎ Bu pakt ile dört devlet; ilişkilerini devam ettireceklerini, Milletler Cemiyeti ile Kellog Paktı'na bağlı kalacaklarını, birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklarını ve birbirlerine karşı saldırıda bulunmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Fakat Sadâbad Paktı, "Şattü'l-Arap" sorunundan kaynaklanan 1980 İran-Irak Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla geçerliliğini yitirmiştir.

ÖNEMLİ

- Türkiye ile arasındaki "Hatay Sorunu" ve Irak ile yaşadığı sınır problemleri nedeniyle bu pakta Suriye katılmamıştır.

6) NYON KONFERANSI VE PAKTI (14 EYLÜL 1937)

- ✎ Akdeniz'deki İtalyan tehdidi karşısında İngiltere, Bulgaristan, Mısır, Fransa, Yunanistan, Romanya, Türkiye, SSCB ve Yugoslavya arasında, İsviçre'nin Nyon kasabasında 14 Eylül 1937'de bir antlaşma imzalanmıştır. Türkiye konferansta İtalya'nın saldırgan politikalarına karşı İngiltere ile birlikte hareket etme kararı almıştır.
- ✎ Hazırlanan pakt Dışişleri Bakanı Tefrik Rüştü Aras tarafından hükûmete gönderilmiş ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından da benimsenerek kabul edilmiştir. Atatürk bu konuda; "Topraklarımızda gözü olan İtalya'ya karşı kuvvetli devletlerin yanında olmak menfaatimiz icabıdır." demiştir.

7) HATAY (SANCAK) SORUNU'NUN ÇÖZÜMLENMESİ (29 HAZİRAN 1939)

- ✎ Sakarya Savaşı sonrası Fransa ile yapılan 1921 Ankara Antlaşması ile Hatay, Fransız himayesinde Suriye'ye bağlı özerk (iç işlerinde serbest) bir yönetime kavuşmuştu. Ancak özellikle Atatürk bu durumu hiçbir şekilde kabullenememiştir. Nitekim Atatürk "Şahsi Meselem" dediği bu konuyla ilgili, 1924'te Adana'ya yaptığı gezi sırasında "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz." sözüyle, Misakımillî doğrultusunda Hatay ve İskenderun'un Türkiye'ye ait olduğunu ifade etmiştir.
- ✎ 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında imzalanan antlaşma ile Suriye bağımsızlığına kavuşmuş ve Hatay Sorunu tekrar gündeme gelmiştir. Nitekim bu antlaşma ile Hatay ve İskenderun (Sancak) Suriye Hükûmeti'ne bırakılmıştır. Türkiye ve Sancak'ta yaşayan Türkler bu gelişmeden son derece rahatsız olmuş ve Türk Hükûmeti 9 Ekim 1936'da Fransa'ya verdiği nota ile bu durumu protesto etmiş ve bölge halkının geleceğini kendisinin belirlemesi gerektiğini belirtmiştir.
- ✎ Türkiye'nin ısrarı üzerine sorunun Milletler Cemiyetine taşınmasına karar verilmiş ve bu konu 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında görüşülmüştür. Bu doğrultuda Milletler Cemiyeti İsveç Temsilcisi Sandler'i bölgede inceleme yapması ve konuyla ilgili bir rapor hazırlaması için raportör olarak görevlendirmiştir.

SANDLER RAPORU

- Sandler Raporu'nda; Hatay ve çevresinde Türk nüfusun çoğunlukta olduğu belirtilmiş ve konyla ilgili olarak bir komisyonun kurulması önerilmiştir. Bu doğrultuda Hatay'da özel bir statünün kurulması ve Sancak'ın ayrı bir varlık olarak sayılması da teklif edilmiştir.

- ✎ Sandler Raporu doğrultusunda Hatay, **2 Eylül 1938'de** ayrı varlık statüsü kazanarak **bağımsız bir devlet** olmuş, yapılan seçimler sonucunda 40 milletvekilliğinden 22'sini Türkler kazanmıştır. Tüm milletvekilleri mecliste Türkçe yemin ederek göreve başlamışlar, Sancak'a Türkçe adıyla "**Hatay Devleti**" adı verilmiştir.
- ✎ 2 Eylül 1938'de kurulan ve bayrağını Atatürk'ün belirlediği;

HATAY CUMHURİYETİ'NİN		
İlk Cumhurbaşkanı	İlk Başbakanı	İlk Meclis Başkanı
TAYFUR SÖKMEN	ABDURRAHMAN MELEK	ABDÜLGANİ TÜRKMEN

- ✎ Bu gelişmeden bir süre sonra Hatay Parlamentosu Türkiye'ye katılmak için karar almış ve 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Türkiye'ye katılmıştır. Böylece;
 - ★ Hatay'ın ana vatana katılmasıyla **en son Suriye sınırı** çizilmiştir.
 - ★ Misakımillî'den verilen tavizlerden birisi daha telâfi edilmiştir. Böylece güney sınırimız çizilmiştir.
 - ★ Misakımillî Kararları doğrultusunda sınırlarımıza katılan **son toprak parçası da Hatay** olmuştur.
- ✎ Hatay'ın bağımsızlığını elde etmesi Atatürk dönemi dış politikasının **en son** gerçekleşen olaydır. (2 Eylül 1938) Fakat Hatay'ın ana vatana katılması **Atatürk'ün ölümünden sonra** (1939) olmuştur.

ÖNEMLİ

- Hatay sorununun çözüme kavuşmasında **Sandler Raporu** ile Atatürk'ün 1924'te söylediği "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz." sözü etkili olmuştur. Ayrıca Atatürk'ün, "**Âsım Us**" takma adıyla **Kurun** gazetesinde yayımladığı İnönü Hükûmeti'ni eleştiren yazıları da hem hükûmetin üzerinde hem de Hatay sorununun çözümünde etkili olmuştur.

8) 1930-1939 ARASI DÖNEMDE GELİŞEN DİĞER OLAYLAR

A) VAGON-Lİ OLAYI (1933)

- ✎ Bu olay **Türkiye ile Fransa** arasında yaşanan bir gerginliktir.
- ✎ Türkiye'de (İstanbul'da) faaliyet gösteren Fransız şirketi **Vagon-Li** firmasında çalışan Türk işçilerin **Türkçe konuşması** üzerine, şirket yönetimi tarafından işlerine son verilmesiyle patlak veren olaydır.
- ✎ Bu olay üzerine İstanbul Üniversitesi öğrencileri şirketi basmışlar ve çevreye Türk bayrakları asarak olayı protesto etmişlerdir. Şirket yönetimi, yaşanan tepkiler üzerine Türk işçileri işe tekrar geri almıştır.

ÖNEMLİ

- Vagon-Li Olayı'na, gerek Türk milleti gerekse İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin **tepki** göstermesi **diline** bilinçli bir şekilde sahip çıktığını göstermektedir.

B) RAZGRAD OLAYI (1933)

- ✎ Bu olay **Türkiye ile Bulgaristan** arasında yaşanan bir gerginliktir.
- ✎ 1933'te Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk mezarlığının tahrip edilmesiyle patlak veren olaydır.
- ✎ İstanbul Üniversitesi öğrencileri bu olayı protesto etmiş ve Bulgar mezarlığına çelenk koymuşlardır.

MİLLETLER CEMİYETİNDE GÖRÜŞÜLEN KONULAR

MUSUL (IRAK SINIRI)	• Türkiye'nin aleyhine çözülmüştür.
MÜBADELE/ETABLI	• Milletler Cemiyetinde çözülemeyen tek sorundur.
BOZKURT-LOTUS OLAYI	• Türkiye'nin lehine çözülmüştür.
BOĞAZLAR SORUNU	• Türkiye'nin lehine çözülmüştür.
HATAY (SURİYE SINIRI)	• Türkiye'nin lehine çözülmüştür.

ATATÜRK DÖNEMİ DIŞİŞLERİ BAKANLARI

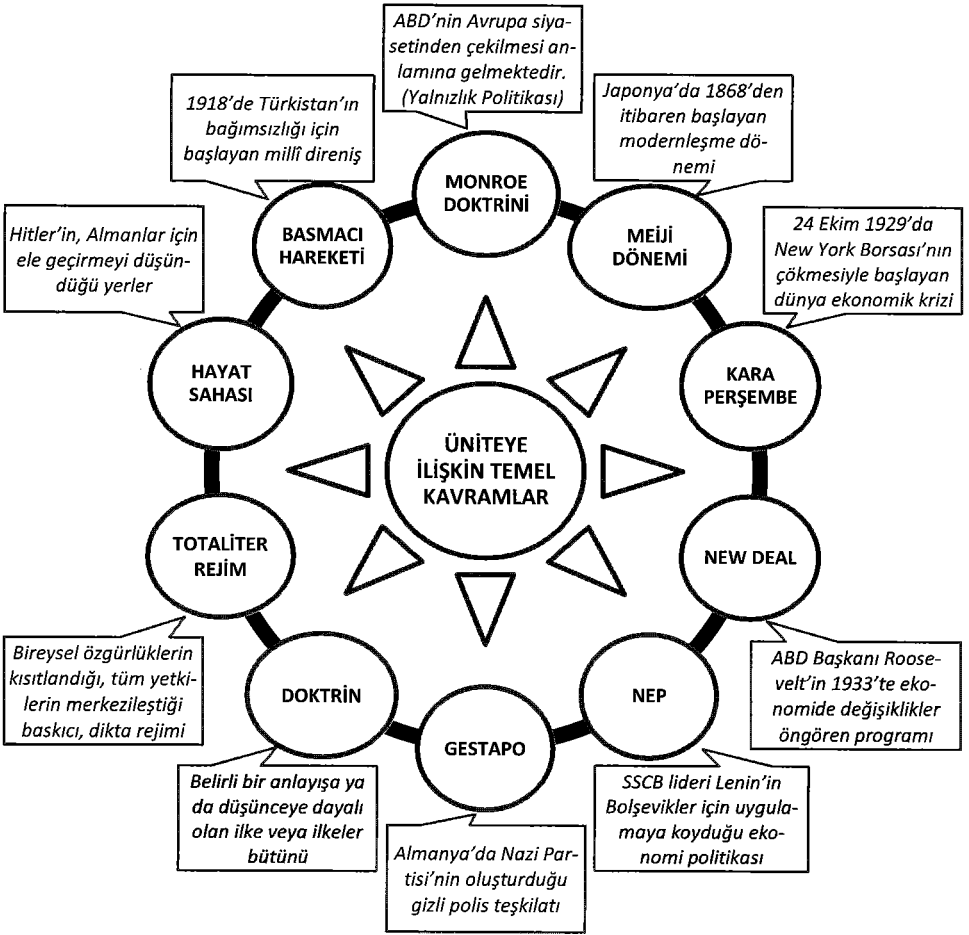
Bekir Sami Bey	03.05.1920-08.05.1921	• Yeni Türk Devleti'nin ilk Dışişleri Bakanı
Yusuf Kemal Tengirşenk	16.05.1921-25.10.1922	
İsmet İnönü	26.10.1922-21.11.1924	• Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Dışişleri Bakanı
Şükrü Kaya	22.11.1924-04.03.1925	
Tevfik Rüştü Aras	04.03.1925-11.11.1938	• Atatürk Dönemi'nin son, ayrıca en uzun süreli Dışişleri Bakanı

ATATÜRK'Ü ZİYARET EDEN YABANCI DEVLET BAŞKANLARI

- Afgan Kralı Amanullah Han (ilk)
 - Irak Kralı Faysal
- Yugoslavya Kralı Alexandre
 - İran Şahı Rıza Pehlevi
- İngiltere Kralı VIII. Edward
 - Ürdün Kralı Abdullah
 - Romanya Kralı II. Carol

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA DÜNYA

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

I. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDAKİ GELİŞMELER

DİKKAT!

- Değerli adaylar; I. Dünya Savaşı'nın gelişimi ve savaş sırasındaki önemli gelişmelere, daha önce "XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ünitesinde I. Dünya Savaşı ve sonuçları başlığı altında değinilmiştir. Bu nedenle bu ünite de Paris Barış Konferansı ve sonrasındaki olaylar üzerinde durulacaktır.

✿ PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)

- ✎ 32 devletin katılımıyla, I. Dünya Savaşı sonunda mağlup olan devletlerin durumlarını belirlemek, bu devletlerle yapılacak barış antlaşmalarının esaslarını tespit etmek ve barışın kalıcılığını sağlamak amacıyla toplanmıştır. Konferansta;
 - ★ **Manda** sistemi resmîleşmiş; buna göre Arap Yarımadası, Irak, Suriye ve Filistin'i manda sistemiyle yönetecek bir devletin atanmasına ve Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasına karar verilmiştir.
 - ★ Almanya ile imzalanmak üzere ağır şartlar taşıyan bir antlaşmanın hazırlanması kararlaştırılmıştır.
 - ★ Wilson İlkeleri doğrultusunda ABD'nin isteği ile **Cemiyet-i Akvam**ın kurulmasına karar verilmiş, dünya barışını sağlamak için 10 Ocak 1920'de **Milletler Cemiyeti** kurulmuştur.
 - ★ Gizli antlaşmalarda İtalya'ya verilmesi gereken İzmir ve çevresi, İngiltere'nin istekleri doğrultusunda Yunanistan'a bırakılmıştır. Bunun nedeni, İngiltere'nin bölgede güçlü bir İtalya yerine, kendi güdümünde olacak zayıf bir Yunanistan'ı tercih etmesidir. (İtilaf Devletleri arasında **ilk görüş ayrılığı** yaşanmıştır.)
 - ★ İtilaf Devletleri, konferansın sonunda Osmanlı Devleti dışında diğer İttifak Devletleri ile imzalanacak barış şartları konusunda anlaşmış, ancak Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda uzlaşma sağlayamadıkları için Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasını ertelemişlerdir.
- ✎ Yenilen devletlerden büyük miktarda toprak alınacağına ortaya çıkması, Wilson İlkeleri'nin göz ardı edileceğini göstermiştir. Bu durum, ABD'nin Avrupalı devletlerle olan ilişkilerini askıya almasına neden olmuş ve ABD yeniden **Monroe Doktrini (Yalnızlık Politikası)**'ne dönerek Avrupa siyasetinden çekilmiştir.

MONROE DOKTRİNİ

- 1817-1825 tarihleri arasında ABD başkanlığı yapan **James Monroe**'nin dış politika ile ilgili görüşleri olup ABD'nin Avrupa siyasetinden çekilmesi anlamına gelmektedir. (**Yalnızlık Politikası**) 2 Aralık 1823 tarihinde kabul edilerek uygulamaya başlanmıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI İMZALANAN BARIŞ ANTLAŞMALARI

ALMANYA	• Versailles (Versay) (28 Haziran 1919)
AVUSTURYA	• Saint Germain (Sen Jermen) (10 Eylül 1919)
BULGARİSTAN	• Neuilly (Nöyyi) (27 Kasım 1919)
MACARİSTAN	• Trianon (Triyanon) (4 Haziran 1920)
OSMANLI DEVLETİ	• Sevres (Sevr) (10 Ağustos 1920)

II. SSCB'NİN KURULUŞU VE DİĞER GELİŞMELER

1) BOLŞEVİK İHTİLALİ VE SONRASI

- 1900'lü yılların başından beri fakir köylülerin ve işçilerin Çarlık rejimine karşı giriştikleri çalışmalar, özellikle **Vladimir İlyiç Lenin**'in çabaları ile ülke geneline yayılmıştı. 1905'te ayaklanan işçiler ve köylüler Petersburg'da ve Moskova'da işçi Meclislerini kurmayı başarmışlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çarlık rejimi ile yönetilmekte olan Rusya, İtilaf Devletleri ile aynı blokta savaşıyordu.
- Rusya'nın İtilaf Devletleri'nden gereken yardımı alamaması ve Çanakkale Savaşları'nın yenilgiyle sonuçlanması üzerine daha da güçlenen muhalefet, 8 Mart 1917'de ayaklanmalar başlatmıştır.
- Çar II. Nikola 16 Mart'ta yönetimden çekilmiş, **Duma** (meclis) tarafından kurulan Sosyalist Hükûmet 14 Eylül 1917'de cumhuriyeti ilan etmiştir. Ancak hükûmetin savaştan çekilmemesi üzerine köylüler ayaklanmış ve Bolşevikler **Trotsky** önderliğinde 7 Kasım 1917'de iktidarı ele geçirmiştir.
- Rusya, **Vladimir İlyiç Lenin**'in başkanlığındaki **Bolşevik Partisi**'nin 1917'de iktidarı ele geçirmesinden sonra 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması ile savaştan çekilmiş, iç politikada ise Bolşeviklerin güçlenmesi için 1921'de **NEP** (Novaya Ekonomiçeskaya Politika) adı verilen ekonomi politikasını ilan etmiştir.
- Bu politika ile küçük esnafa ve tüccara kolaylıklar sağlanmış, küçük sanayi işletmelerinin devletleştirilmesinden vazgeçilmiş ve yabancı sermayeye çeşitli imkânlar sağlanmıştır.
- Bolşevikler Aralık 1917'de **ÇEKA** adıyla bir örgüt kurarak sistemli terör hareketlerine girişmişlerdir. Sonunda muhalif güçlere karşı galip gelen Bolşevikler 1918'de Çar II. Nikola ve ailesini öldürmüşlerdir.
- Moskova, 1920'den itibaren Ruslaştırma siyasetini bırakıp dil ve kültür muhtariyetlerini tanımış; federasyona dönüştürülen devletin adı da 1 Ocak 1923'te **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)** olmuştur.
- Batılı ülkeler Rusya'da kurulan yeni rejimi kendileri için tehdit olarak görmekteydiler. Bu nedenle Bolşevikliğin yayılmasını önlemek için Finlandiya, Baltık Devletleri, Polonya ve Romanya'ya destek vermişlerdir.
- Ocak 1924'te Lenin'in ölümünden sonra iktidar mücadelesini kazanan **Joseph Stalin Dönemi**'nde uygulamaya konulan **Kolektifleştirme Politikası** huzursuzluk yaratmıştır. Nitekim bu politika tarımsal üretimi azaltırken sanayinin ve teknolojinin gelişmesini sağlamış, bu da tepkilere yol açmıştır.

2) SOVYETLER'İN ORTA ASYA POLİTİKASI

- Sovyetler iktidara geldikten sonra Orta Asya'da iki temel politika olarak kültürel ve ideolojik dönüşümle bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmeyi benimsemiştir.
- Sovyetler bu amaçlara ulaşmak için Orta Asya'da; devlet otoritesini gücü tutma, bölgeyi ekonomik bakımdan dışarıya bağımlı hale getirme ve kültürel, dinî, ideolojik vb. baskıcı yöntemlere başvurmuşlardır.
- Sovyetler ayrıca, bölgede "Sovyet Milletleri" anlayışı içinde suni sınırlar meydana getirerek Türkistan'ın parçalanmasını sağlamaya çalışmışlardır. Bunun için de;
 - Bölgeyi Türk ve Müslüman bölgelerinden tecrit etme,
 - Orta Asya Türk kültürü ve tarihine ait izleri silme,
 - Yazar ve şairleri tutuklayarak, fikir hürriyetini yok etme,
 - Farklı alfabeler kullanmalarını sağlayarak birbirleriyle anlaşmalarını engelleme,
 - İslam kültürü ve kurumlarını ortadan kaldırma gibi yöntemlere başvurmuşlardır.
- XX. yüzyılın hemen başında Çarlık yönetiminin baskıcı idaresi diğer milletleri de harekete geçirmiş ve 1905 İhtilali çıkmıştır. İhtilalden sonra Türkler millî kültürlerini geliştirme imkânı bulmuş, **Yusuf Akçura** ve **İsmail Gaspiralı** gibi isimlerin önderliğinde çalışmalar yapılmıştır.

- 15 Ağustos 1905'te gayri resmî olarak "Rusya Müslümanları I. Kongresi" toplanmış, ayrıca Müslüman Birliği Partisi kurularak Duma'ya temsilciler gönderilmiştir. Artan baskılarına karşı siyasi ve kültürel haklarını talep eden Türkler, bu istekleri reddedilince 1916'da **Türkistan Millî İstiklal Ayaklanması**nı başlatmışlardır. Öte yandan politik ve kültürel alandaki çalışmalarını hızlandıran Türkler, 1-11 Mayıs 1917 tarihleri arasında "Bütün Rusya Müslümanlarının I. Kurultayı"nı toplamışlardır.

Ord. Prof. Dr. A. ZEKİ VELİDİ TOGAN

- A. Zeki Velidi Togan, 10 Aralık 1890 tarihinde Başkurdistan'da doğmuş, Basmacı Hareketi'nin içinde yer almıştır. **Türkistan Millî Birliği**'nin kurucusu ve ilk başkanı olup 1939'da davetle Türkiye'ye gelerek İstanbul Üniversitesi'nde **Umumi Türk Tarihi Kürsüsü**'nü kurmuştur.

3) BASMACI HAREKETİ

- Rusya'da Türkistan'ın bağımsızlığı için ortaya çıkan ayaklanma ve ulusal direnişe **Basmacı Hareketi** adı verilmiştir. Basmacı Hareketi, 1918'de **Hokand** şehrinde **Korbaşı Ergaş** liderliğinde başlamış ve kısa zamanda diğer bölgelere de yayılmıştır. 1919'da Basmacılar ile **Kızıl Ordu** arasında çok kanlı savaşlar olmuş, Kızıl Ordu 1920'de Hive Hanlığı'nı ve Buhara Emirliği'ni işgal etmiştir.
- Basmacı hareketi **Enver Paşa**'nın 8 Kasım 1921'de Türkistan'a gelip başa geçmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Bu dönemde Ruslar önemli kayıplar vermiş ve 19 Nisan 1922'de barış istemek zorunda kalmışlardır. Fakat Enver Paşa, barışın Sovyet askerlerinin çekilmesinden sonra yapılabileceğini belirterek bu teklifi reddetmiştir.
- Enver Paşa'nın ölümüyle Basmacı hareketleri devam etmiş de Ruslar 1935'te Basmacı Hareketi'ne kesin olarak son vermiştir. Basmacı Hareketi'nin başarıya ulaşamamasında; "Korbaşı" denen Türkistanlı liderlerin kendi aralarında düzenli bir birlik ve otorite kuramamaları, güçlü Rus ordusuna karşı mücahitlerin yetersiz kalması ve Basmacıların dışardan herhangi bir yardım alamamaları etkili olmuştur.
- 5 Aralık 1936'da Batı Türkistan'da SSCB'ye bağlı, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan cumhuriyetleri kurulmuştur.

III. ORTA DOĞU'DA MANDA REJİMLERİ

- Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme noktasında yer alan Orta Doğu, dünya petrol rezervlerinin %80'ine, doğalgaz rezervlerinin ise yaklaşık %50'sine sahiptir. Öte yandan önemli su yatakları (Fırat, Dicle, Ası) ve su yollarına (Süveyş, Hüzmüz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları) sahip olması ve üç büyük ilahi dinin kutsal kentlerinin bu bölgede bulunması Orta Doğu'nun stratejik ve jeopolitik öneminin artmasına yol açmıştır.
- ABD'nin Monroe Doktrini ile yalnızlık (**infirad**) politikasına dönmesi, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'da rahat olmalarına ve manda yönetimleri kurmalarına ortam hazırlamıştır. Nitekim İngiltere ve Fransa **1920 San Remo Konferansı**'nda mandater yönetimler kurulması konusunda fikir birliğine varmıştır.
- Bu paylaşıma göre; **Fransa Suriye, Cezayir, Tunus ve Lübnan**'ı; **İngiltere ise Arabistan Yarımadası, Ürdün, Irak, Kuveyt ve Filistin**'i manda sistemiyle himayelerine almışlardır. Bunun yanı sıra İngiltere'nin **Mısır** üzerinde hâkimiyet kurma çabası Mısır milliyetçilerinin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Saad Zaglul'un 1919 başlarında kurduğu **Vafd Partisi** bütün memlekette ayaklanma ve gösterilere başvurarak, İngiltere'ye karşı milliyetçi hareketin öncülüğünü ele almıştır.
- İngiltere, 28 Şubat 1922'de yayınladığı bir deklarasyonla Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiş ve Hıdiv I. Fuat bu deklarasyonu kabul ederek "melik" unvanı almıştır. 1937'de ise Mısır'da kapitülasyonlar kaldırılmış ve Mısır, Milletler Cemiyetine üye olmuştur.
- Fransa ise 1930'da Suriye'ye, 1936'da da Lübnan'a bağımsızlığını vermiştir.

IV. UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ: JAPONYA

❖ MEIJİ (AYDIN HÜKÜMET) RESTORASYONU (1868-1912)

- ❖ Japonya'da "**Meiji Dönemi**", 1867'de imparator olan **Mutsuhito**'nun 45 yıllık saltanat dönemine verilen özel bir isimdir. Mutsuhito, birçok alanda Batı'ya açılmanın ve köklü düzenlemelerin yapılmasının gerektiğine inanmıştır. Bu nedenle bu döneme "**Aydın Hükümet Çağı**" anlamına gelen **Meiji Dönemi** denmiştir.
- ❖ 23 Ekim 1868'den 30 Temmuz 1912'ye kadar süren bu dönemde Japonya çağdaşlaşmış ve dünyada güçlü bir statüye yükselmiştir. Ancak bu reformlar önce halk ve aristokrat savaşçı bir sınıf oluşturan **Samuraylar** tarafından tepkiyle karşılanmış, fakat hükümetin kararlı tutumunun sonucunda reformlar hayata geçirilmiştir.
- ❖ Meiji Restorasyonu kapsamında;

- 1870'te **ilk demiryolu** yapımına başlanmış, 1890'da uzunluğu 7.200 kilometreye ulaşmıştır.
- 1871'de "**Daymiyo**" denen derebeylik sistemine son verilmiştir.
- 1871'de **ilk gazete** yayınlanmıştır.
- 1872'de çıkarılan bir kanunla **ilköğretim** zorunlu olmuştur.
- 1873'te mecburî askerlik sistemi kabul edilmiştir.
- 1889'da Alman devlet yapısı ve Fransa Anayasası'na göre yeni anayasa ilan edilmiştir.
- Kast düzeni kaldırılmış, toprak ve vergi düzeltimi gerçekleştirilmiştir.
- Millet Meclisi, siyasal partiler ve Danışmanlar Kurulu oluşturulmuştur.
- Takvim değiştirilmiş, başkent **Tokyo**'ya taşınmıştır.
- Çağdaş ve düzenli bir ordu kurulmuş, subaylar eğitim için Batılı akademilerine gönderilmiştir.

- ❖ Gerçekleştirilen bu reformlarla kısa sürede gelişen fakat hammadde açısından fakir olan Japonya, Asya kıtasına ulaşmak için yayımlacı bir politika izlemeye başlamıştır. Japonya, Çin yönetimindeki **Kore**'yi ele geçirmek isteyince 1894-1895 Savaşı patlak vermiş, Japonya bir süre sonra Kore'yi topraklarına katarak Rusya ve Çin'e karşı elde ettiği başarılarla Uzak Doğu'da yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

V. 1929 DÜNYA EKONOMİK KRİZİ: "KARA PERŞEMBE"

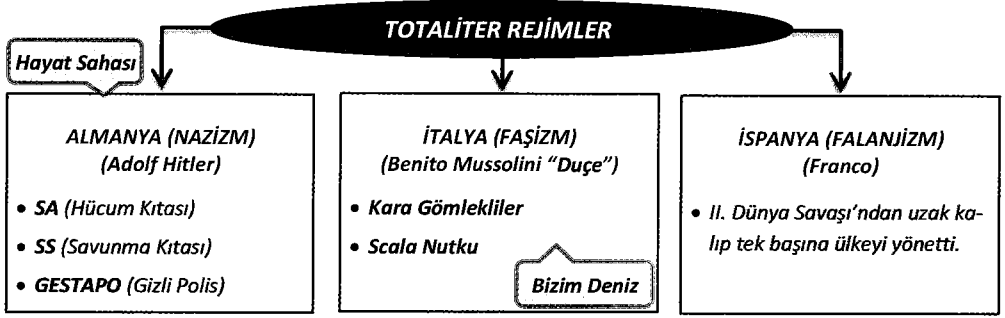
- ❖ I. Dünya Savaşı sonrasında ekonomisi durma noktasına gelen Almanya, ABD'nin istediği savaş tazminatını ödemek için para basınca Almanya'da **hiperenflasyon** ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında ABD, 1924 yılında Almanya'ya **Dawes Planı**'nı önermiştir. (Başarısız)
- ❖ **New York Borsası** 1929 yılı Ekim ayının başına kadar olan süreçte oldukça yüksek bir kazanç getirmişti. Ancak 3 Ekim 1929 tarihine gelindiğinde, ABD'nin Almanya ve İngiltere ile ilgili ekonomik sorunlarının da etkisiyle büyük holdinglerin hisse senetleri düşmüştür. Bu düşüşün etkisiyle "**Kara Perşembe**" olarak anılan **24 Ekim 1929 Perşembe günü** borsa dibe vurmuştur. 21-29 Ekim 1929 tarihleri arasında 4.000 kadar banka batmış, binlerce insanın mal varlığı yok olmuştur. Piyasadaki para bir anda yok olduğu için, insanlar ihtiyaçlarını karşılamada **takas** yoluna gitmişlerdir.
- ❖ 1933'te ABD Başkanı **Roosevelt**, ekonomik sistemde köklü değişiklikler vaat eden **New Deal (Yeni Anlaşma)** projesiyle iş başına gelmiştir. Bu plana göre devlet **ilk kez** ekonomiye müdahale etmiştir. Bu doğrultuda Merkez Bankası kurulmuş, bankacılık sistemini düzeltmek için kanunlar yapılmıştır. Ayrıca devlet bazı alanlarda fiyat dengelemeleri yapmış, altın ve döviz kuru bizzat başkan tarafından kontrol edilmiştir. Fakat **New Deal** programı başlangıçta olumlu yankılar yapsa da beklenen sonuçları vermemiştir.

❁ KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

- ❁ Korumacı-devletçi ekonomi politikalarına yönelen Türkiye, dış ticaret ve döviz üzerinde devlet denetimini artırmış, bir yandan ithalata miktar kısıtlamaları getirirken öte yandan gümrük vergilerini yükseltmiştir.
- ❁ 4 Nisan 1929'da İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen "Yerli Malı Kullanma ve Koruma" konulu toplantının bir sonucu olarak "Yerli Malları Haftası" ilan edilmiştir.
- ❁ Atatürk'ün direktifleriyle, yerli malı kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla 1929'da TBMM Başkanı Kâzım Özalp'ın başkanlığını yürüttüğü "Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" kurulmuştur.
- ❁ 1930'da Devletçilik uygulanmaya başlanmış, 1933'te Planlı Ekonomik Kalkınma modeline geçilmiştir.
- ❁ 1933 yılından itibaren dış ödemelerde "takas" ve "kliring" sistemleri uygulamaya konmuştur.

Kliring Sistemi, "malını alanın, malını almak" ilkesine dayanan ekonomi modelidir.

VI. AVRUPA'DA TOTALİTER REJİMLERİN KURULUŞU

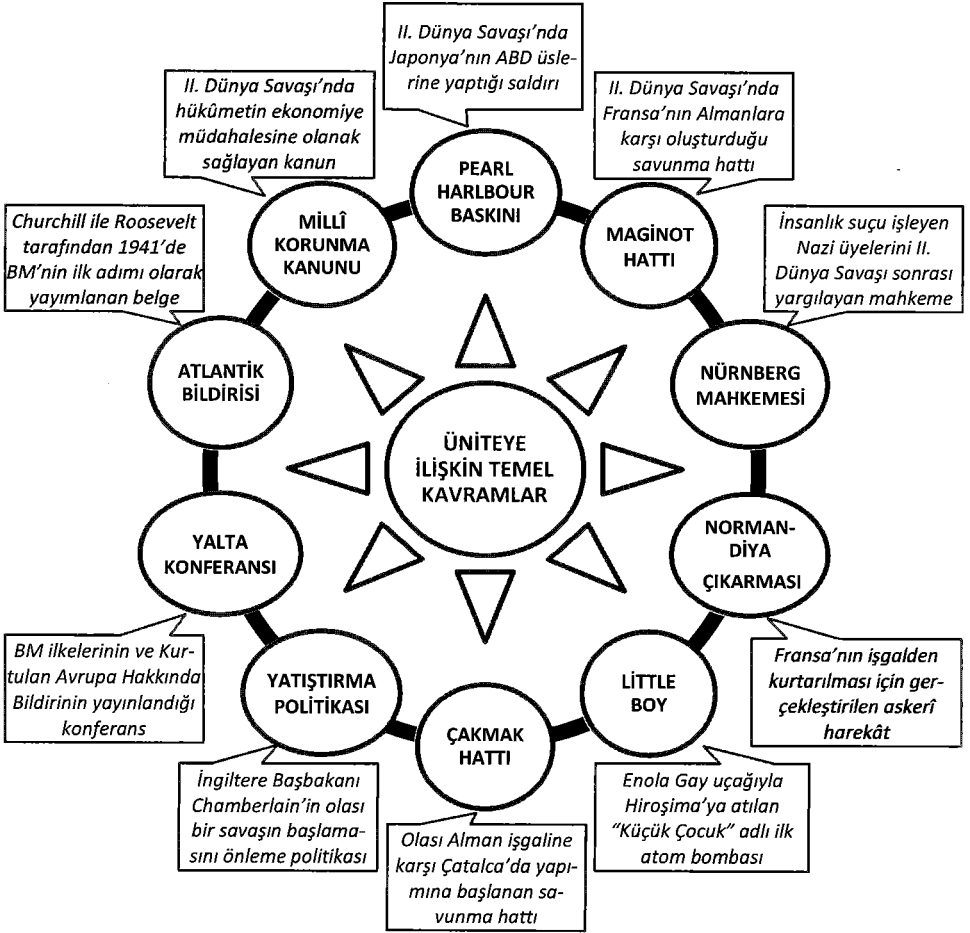

VII. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE DÜNYADAKİ BİLİMSEL VE KÜLTÜREL GELİŞMELER

- 1920'de ABD'de ilk radyo yayını başlamıştır.
- 1923'te ilk buzdolabı üretilmiştir.
- 1928'de C vitamini keşfedilmiştir.
- John Steinbeck'in kaleme aldığı Gazap Üzümleri adlı eser, 1929 Krizi'nden sonra ABD'nin sosyoekonomik durumunu anlatmaktadır.
- 1929'da Alexander Fleming tarafından penisilin bulunmuştur.
- 1932'de James Chadwick tarafından nötron bulunmuştur.
- 1936'da ilk TV yayını İngiltere'de yapılmıştır.
- 1939'da Igor Sikorsky adlı bir Rus mühendis tarafından ilk helikopter yapılmıştır.
- Sürrealizm (Gerçeküstücülük) ve Kübizm ve Ekspresyonizm (Dışavurumculuk) ortaya çıkmıştır. Sürrealizmin en önemli temsilcisi Salvador Dalí'nin "Sivil Savaşın Anlatımı" adlı eseri, Kübizmin en önemli temsilcisi olan Pablo Picasso'nun ise İspanya İç Savaşı'nı konu edinen "Guernica" adlı eseri önemlidir.
- Albert Einstein 1922'de Nobel Fizik Ödülü'nü kazanmıştır.

II. DÜNYA SAVAŞI

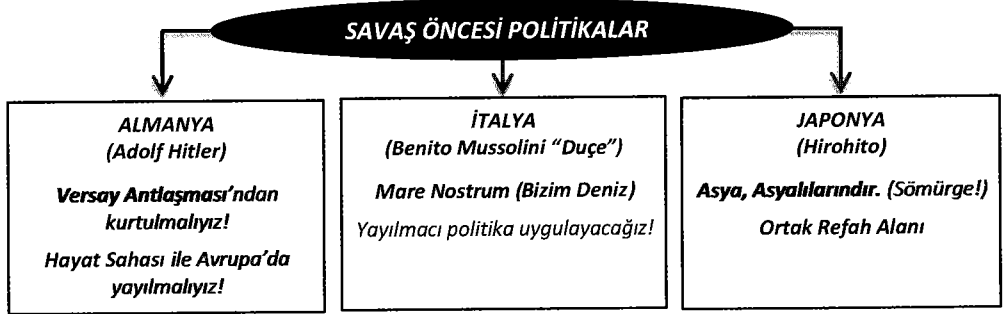
Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

❁ II. DÜNYA SAVAŞI (1939-1945)

❖ II. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

- Almanya'nın **Versay** ve **Nöyyi** Antlaşmalarının yeniden gözden geçirilmesini istemesi
- I. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan barış antlaşmalarının sınır sorunlarının yaşanmasına sebep olması
- İtalya'nın isteklerine ulaşamaması ve iktidara gelen faşistlerin saldırgan politika izlemesi
- Japonya'nın Asya'dan Avrupa Devletlerini çıkararak sömürge alanlarını genişletmek istemesi
- Dünya barışını korumak amacıyla kurulan Milletler Cemiyetinin görevini yerine getirememesi
- Japonya'nın **Mançurya'yı**, İtalya'nın **Habeşistan'ı** işgal etmesine, Almanya'nın da **Rhur Bölgesi'ni** silahlandırmasına Milletler Cemiyetinin herhangi bir yaptırım uygulayamaması
- İtalya ve Almanya'nın İspanya'daki iç savaşta yeni silah ve uçaklarını denemeleri

❖ SAVAŞ ÖNCESİ YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER

1) ALMANYA

- ✎ Hitler, 1933'te iktidara gelince ilk olarak **Versay Antlaşması'yı** getirilen sınırlamalardan kurtulmak, ardından Almanca konuşan nüfusun yaşamakta olduğu bölgelerin Alman topraklarına katmak istemiştir. Bu stratejik evrenin adımları 12 Mart 1938'de Avusturya'nın ilhak edilmesiyle başlamış, ikinci adım olarak **Çekoslovakya** toprakları içindeki **Südet** bölgesine yönelmiştir. Ancak geriye sorunlu bölge olarak bir tek **Danzig** bölgesi kalmıştır. Versay Antlaşması'yla **Polonya'ya** verilen Danzig bölgesi "**Danzig Sorunu**" olarak ortaya çıkmıştır. Almanya öncelikle Orta Avrupa, ardından Doğu ve Batı Avrupa'yı, daha sonra Asya'yı ve Yakın Doğu'daki stratejik noktaları ele geçirmeyi hedeflemiştir.

2) İTALYA

- ✎ Mussolini, Almanya ile yakınlaşarak **Mihver Devletler Bloku'nda** savaşa girmiş, Kuzey Afrika ve Balkanlar'da ilerlemiştir. Dış politikada Akdeniz çevresinde sömürge kurmaya yönelik Mussolini, Akdeniz'i "**Bizim Deniz**" (**Mare Nostrum**) olarak tanımlamıştır. Bu amaçla 6 Kasım 1937'de Roma'da imzalanan bir antlaşmayla Anti-Komintern Pakti'ne katılmış ve "**Berlin-Roma-Tokyo Mihveri**" kurulmuştur.

3) JAPONYA

- ✎ 1931'de **Mançurya'yı** işgal eden, 1937'de **Çin'e** yeniden savaş açan Japonya, Almanya ile ortak tehlike olarak gördükleri Sovyet Rusya'ya karşı birleşmişlerdir. Bunun sonucunda iki devlet arasında Berlin'de 25 Kasım 1936'da **Anti-Komintern Pakti** imzalanmış, böylece Almanya ve Japonya arasında siyasi rejim esasına dayalı bir ittifak yapılarak "**Berlin-Tokyo Mihveri (Ekseni)**" kurulmuştur.

4) İNGİLTERE VE “YATIŞTIRMA POLİTİKASI”

- Yatıştırma Politikası, İkinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere Başbakanı **Neville Chamberlain**’in olası bir savaşın başlamasına engel olmak için yürüttüğü diplomasi olup Fransa da bu politikayı desteklemiştir.
- Chamberlain, Hitler’in SSCB’ye karşı kendileriyle ittifaka gireceğini, hatta Hitler’i Sovyet topraklarına yönlendirebileceğini umut etmişti. Fakat Hitler taleplerini devam ettirerek bu düşüncüyü boşa çıkarmıştır. 15 Mart 1939’da Almanya, hiçbir Almanın yaşamadığı **Çekoslovakya** topraklarının geri kalanını işgale başlayınca, İngiltere yatıştırma politikasının bittiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.

5) ABD

- Savaşın başında tarafsız kalan ABD, Almanya’nın kışkırtmaları sonucunda **Japonya** tarafından **Pearl Harbor**’da saldırıya uğramış ve resmî olarak savaşa girmiştir. ABD’nin savaşa girmesi ile savaşın seyri değişmiş, Almanya genişleme politikası yerine var olan sınırlarını koruma politikası uygulamıştır.

6) SSCB

- Almanya’nın Avrupa’da izlediği yayılcı siyasetini devam ettirmesi İngiltere ve Fransa’yı SSCB ile birlikte üçlü bir ittifak arayışına itmiş ancak aralarındaki görüş farkları buna meydan vermemiştir. Üç devlet arasında görüşmeler sürerken, 23 Ağustos 1939’da Almanya ile Sovyet Rusya bir “**Saldırmazlık Pakti**”nin yapıldığını açıklamıştır. Böylece Almanya Polonya üzerindeki baskısını çoğaltmaya başlamıştır.
- Öte yandan **Sovyetler Birliği** 1 Ekim 1939’da Türkiye’den, **Montrö Boğazlar Sözleşmesi** ile ilgili, Boğazların ortak savunulması ve Karadeniz’e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine kapatılması konusunda **değişiklik talebinde bulunmuştur**.

II. DÜNYA SAVAŞI’NDA BLOKLAR VE LİDERLERİ

MİHFER	ALMANYA	• Adolf Hitler
	İTALYA	• Benito Mussolini
	JAPONYA	• İmparator Hirohito
	İNGİLTERE	• 1940’a kadar Neville Chamberlain • Temmuz 1945’e kadar Winston Churchill • 1945’ten sonra Clement Attlee
MÜTTEFİK	FRANSA	• Vichy Hükûmeti’nin lideri Henry Philippe Petain • İngiltere’deki “Fransız Direniş Hareketi” lideri Charles de Gaulle
	ABD	• Nisan 1945’e kadar Franklin Roosevelt • 1945’ten sonra Harry S. Truman
	SSCB	• Joseph Stalin

❖ SAVAŞIN AVRUPA’DA BAŞLAMASI VE YAYILMASI

- Savaş öncesinde Almanya 1938’de Avusturya’yı, 1939’da ise Çekoslovakya’yı işgal etmişti. 29-30 Ağustos 1939 gecesi Polonya’dan **Danzig** serbest şehrinin kendisine geri verilmesini, koridor bölgesi için halk oylaması yapılmasını ve seferberliğin kaldırılmasını istemiştir.
- Polonya tarafından isteklerinin reddedildiğini açıklamıştır. Ertesi gün, **1 Eylül 1939’da** Alman birlikleri savaş ilan edilmeksizin **Polonya** sınırlarını aşip bu toprakları işgale başlamıştır. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, 3 Eylül 1939’da Almanya’ya savaş ilan etmiş, böylece İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

- ✎ **Almanya, Polonya'dan sonra Nisan 1940'ta Norveç'i; Mayıs 1940'ta Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u işgal etmiştir. Bu süreçte Fransa, Alman sınırında **Maginot Hattı** adıyla anılan savunma hattını kurmuştur.**

MAGINOT HATTI

- **II. Dünya Savaşı'nda Fransa'nın** olası bir Alman saldırısına karşı oluşturduğu yer altı sığınaklarından oluşan **savunma hattıdır**. Ancak Almanlar geçilmez denilen bu hattı geçmeyi başarmışlardır.

- ✎ **14 Haziran'da Almanlar Paris'e girmiş, 22 Haziran'da da Fransızlar ateşkes antlaşmasını imzalamıştır. Böylece Alman güçleri Kuzey Fransa'yı işgal etmiş ve Almanya'nın kontrolünde faşizmi benimseyen **Henry Philippe Petain**, Fransa'nın Vichy şehrinde bir hükümet kurmuştur. (**Vichy Hükümeti**)**

VICHY HÜKÜMETİ

- **Almanya'nın kontrolünde, Fransa'da Faşizmi benimseyen **Henry Philippe Petain** liderliğinde kurulan ve buradaki halkın haklarını korumayı amaçlayan hükümdür.** (**Vichy Fransası**)

✎ SSCB'yi İşgal Planı: (**Barbarossa Harekâtı**)

- ✎ **Hitler, 1940'ta Alman orduları Fransa'yı çökertip İngilizleri Avrupa'dan sürdükten sonra SSCB'ye saldırmaya karar vermiş, hızlı bir harekâtla SSCB üzerinden Orta Doğu'ya inmeyi tasarlamıştı.**
- ✎ **22 Haziran 1941'de başlayan **Barbarossa Harekâtı** başlangıçta Almanlar için oldukça olumlu gelişmişse de kış geldiğinde Alman birlikleri yorulmuş, savaşıma güçleri azalmıştır. Ardından SSCB'nin karşı saldırısı başlayınca, Alman askerlerinin giysileri soğuk kış günlerine uygun olmadığı için büyük kayıp vermişlerdir.**
- ✎ **22 Ağustos 1942'de başlayan **Stalingrad Muharebesi**'nde ağır yenilgi alan Almanlar Şubat 1943'te teslim olmuştur. SSCB'nin II. Dünya Savaşı'nın bu en büyük kara çarpışmasındaki başarısı Almanları Kafkasya'dan çekilmek zorunda bırakmıştır.**

DİKKAT!

- **SSCB, II. Dünya Savaşı'nda en çok can kaybı yaşayan ülke olmuştur. (yaklaşık 25 milyon kişi)**

✎ Kuzey Afrika Cephesi

- ✎ **İtalya savaş öncesinde 1935'te **Habeşistan**'ı, 1939'da da **Arnavutluk**'u işgal etmişti. 10 Haziran 1940'ta ise Almanya'nın yanında savaşa girmiş, Mısır'ı ele geçirmek için taarruza geçmiştir. Ayrıca 28 Ekim 1940'ta Doğu Akdeniz üstünlük sağlamak için Ege Denizi'ne inmeyi planlamışsa da her iki girişim de başarısız olmuştur.**

✎ ABD'nin Savaştığı Cepheleer

- ✎ **Başlangıçta taraflara silah satmayan ABD, savaşın Almanya lehine dönmesi üzerine tarafsızlığını bozmuş ve silah satışını serbest bırakmıştır. Ayrıca ABD, Alman ilerleyişi durdurulamayınca 1940'ta İngiltere'ye para ve silah yardımı da yapmıştır.**
- ✎ **1941'de "**Ödünç Verme ve Kiralama Yasası**"nı çıkaran Amerika, her ülkeye yiyecek ve savaş malzemesi dâhil her türlü yardımı "**bedeli savaş sonunda ödenmek şartıyla**" verecekti. 14 Ağustos 1941 tarihinde ise ABD ve İngiltere bir araya gelerek **Atlantik Bildirisi**'ni yayınlamışlardır.**

ATLANTİK BİLDİRİSİ (1941)

• İngiltere Başbakanı **Winston Churchill** ile o sırada henüz savaşa girmemiş olan ABD Başkanı **Franklin D. Roosevelt** arasında yapılan görüşmeler sonucunda, 14 Ağustos 1941'de yayımlanan bildiridir. Bu maddeler **Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın** ilk nüvesi olarak kabul edilmektedir.

ATLANTİK BİLDİRİSİ

(14 Ağustos 1941)

- Savaştan sonra toprak kazanılmayacaktır.
- İlgili halkın onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacaktır.
- Uluslar kendi geleceklerini kendileri belirleyeceklerdir.
- Uluslararası iş birliği gerçekleştirilip geliştirilecektir.
- Temel ham maddelerden eşit biçimde faydalanılacaktır.
- İnsanlar korku ve açlıktan kurtarılacaktır.
- Açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecektir.
- Mihver Devletler silahtan arındırılacak ve savaştan sonra topyekûn silahsızlanmaya gidilecektir.

Wilson İlkeleri
ile benzerlik
gösterir.

ÖNEMLİ

- Atlantik Bildirisi, Birleşmiş Milletler Teşkilatının ilk adımıdır.

- 7 Aralık 1941'de Japon uçakları Amiral **Soroku Yamamoto**'nun planlamasıyla Hawaii'deki Pearl Harlbour'da bulunan ABD üslerini bombalamıştır. (Pearl Harlbour Baskını)
- Japonlar bombaladıkları 8 savaş gemisinden 6'sını batırmış ya da kullanılamaz hale getirmişse de üssün kendisi pek zarar görmemiştir. Bu olay üzerine ABD Kongresi 8 Aralık 1941'de Japonya'ya, üç gün sonra da Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etmiş ve ABD resmî olarak II. Dünya Savaşı'na katılmıştır.
- Kuzey Afrika Çıkarması**
- General **Dwight D. Eisenhower** komutasındaki İngiliz ve ABD askerlerinden oluşan 100 bin kişilik bir kuvvet Fas ve Cezayir kıyılarına bir çıkarma yapmıştır. 1943 Ocak ayı sonunda Batı Çölü'nü geçerek Tunus'a giren Müttefik orduları zorlu çarpışmalardan sonra Mayıs 1943'te Alman ve İtalyan kuvvetlerini çöktürmüştür.
- İtalya Çıkarması**
- Müttefikler Kuzey Afrika'daki başarılarını 1943 Temmuz'unda Sicilya'yı işgal ederek sürdürmüştür. Sicilya'nın yitirilmesi ve İtalya'nın müttefiklerce bombalanması Benito Mussolini'yi savaştan çekilmeye zorlamıştır.
- Eylül başlarında İtalya teslim olmuş ve Malta'daki donanmasına el konulmuştur. Bu olay İtalya'da müttefikler ile Almanları karşı karşıya bırakmıştır.

❁ İkinci Cephe'nin Açılması (Normandiya Çıkarması)

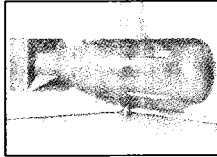
- ✎ Fransa'nın kurtarılması için ABD, İngiliz ve Kanada birliklerinden oluşan Müttefik güçleri **General Eisenhower** komutasında 1944 Mayıs'ında İngiltere'nin güney kıyılarında toplanmıştır. Ayrıca bu birlikleri denizin öbür kıyısına götürmek üzere 4.000 gemi ve savaş gemilerinden oluşan bir filo da hazırlanmıştır.
- ✎ Almanlar, saldırının Dover Boğazı'ndan geleceğini düşünürken çıkarma **Normandiya** kıyısında başlamıştır. 6 Haziran 1944'te Almanları batıya süren Müttefikler, 25 Ağustos 1944'te **Paris**'i kurtarmışlardır.

❁ Almanya'nın Teslim Olması

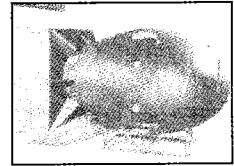
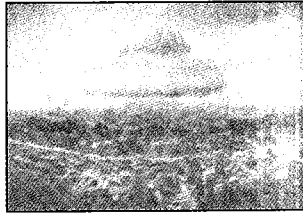
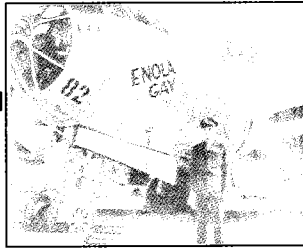
- ✎ İtalya'daki Müttefik güçler 13 Ağustos 1944'te Floransa'yı alınca, Almanlar bunun üzerine **Pisa** ile **Rimni** arasında bir savunma hattı oluşturarak burada tutunmuşlardır. Nisan 1945'te Müttefikler de Po ırmağını geçerek Alp Dağları'na doğru ilerlemiştir. Berlin'e geldiklerinde ise Hitler intihar etmiş, yerini **Amiral Karl Doenitz**'e bırakmıştır. 2 Mayıs 1945'te Berlin teslim olmuş ve böylece Avrupa'daki savaş son bulmuştur.

❁ Japonya'nın Teslim Olması ve Savaşın Sona Ermesi

II. DÜNYA SAVAŞI BİTİYOR: ABD'den (Başkan Truman) → JAPONYA'ya

LITTLE BOY
(Küçük Çocuk)
6 Ağustos 1945
HIROŞİMA

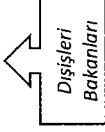

FEAT MAN
(Şişman Adam)
9 Ağustos 1945
NAGAZAKİ

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA ATOM BOMBASI

- "Küçük Çocuk" adlı ilk atom bombası **Enola Gay** isimli uçaktan saat 08:15'te **Hiroşima**'ya atılmış, bu bombanın atılması ile 140.000 kişilik katliam gerçekleşmiştir. Oluşturduğu radyasyonun etkileri ile hayatını kaybeden insan sayısı 230.000 kişiye ulaşmış, kentin %60'ı haritadan silinmiştir.
- Bu olaydan 3 gün sonra "**Şişman Adam**" isimli plütonyum bombası 12:02'de **Nagazaki**'ye atılmıştır. 21 ton patlayıcının gücünde olan bu bombanın etkisiyle 75.000 kişi anında kavrulmuştur. Ne yazık ki 5 yıl içerisinde bir o kadar insan daha ölmüş ve sakat kalmıştır.

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE BARIŞ ORTAMINI HAZIRLAYAN KONFERANSLAR

KONFERANS	TARAFLAR	ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ
Kazablanka Konferansı (Ocak 1943)	- Roosevelt (ABD) - Churchill (İngiltere)	Konferansta; Sicilya'ya çıkarma yapılması ve Mihver Devletlerin kayıtsız şartsız teslim olması kararı alınmıştır.
Washington Konferansı (Mayıs 1943)	- Roosevelt (ABD) - Churchill (İngiltere)	Trident adıyla da bilinen bu konferans, Kuzey Afrika Cephesi'nin tasfiyesi üzerine alınacak tedbirler için toplanmıştır. - Türk hava alanlarından yararlanılması ve İtalya'nın işgal edilerek savaşta saf dışı bırakılması kararı alınmıştır.
Quebec Konferansı (Ağustos 1943)	- ABD Genelkurmayı - İngiliz Genelkurmayı - Churchill (İngiltere)	Mussolini'nin iktidardan düşmesinin ardından toplanan ve Almanya'ya karşı Avrupa'da (Fransa) Normandiya kıyılarından ikinci bir cephe açılması kararının alındığı konferanstır.
I. Moskova Konferansı (Ekim 1943)	- ABD - İngiltere - SSCB - Çin 	Tahran Zirvesi'nin hazırlığı niteliğindeki bu konferans "savaş sonrası düzen" için yapılan ilk toplantıdır. - Savaş suçlularının II. Dünya Savaşı sonunda oluşturulacak bir mahkemede (Nürnberg) yargılanması ve Almanya'da Nazizm'in İtalya'da ise Faşizmin tasfiyesi karara bağlanmıştır.
Kahire Konferansı (Kasım 1943)	- Roosevelt (ABD) - Churchill (İngiltere) - Kai-Shek (Çin)	Konferansta; Uzak Doğu'daki savaşta nasıl hareket edileceği, Japonya'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonra ele geçirdiği topraklardan çıkarılması ve Kore'nin bağımsızlığının sağlanması konuları ele alınmış fakat bir sonuca varılamamıştır
Tahran Konferansı (Aralık 1943)	- Roosevelt (ABD) - Churchill (İngiltere) - Stalin (SSCB)	"Eureka" adıyla da bilinen bu konferansta; İkinci Cephe'nin 1 Mayıs 1944'te açılmasına, Oder Nehri'ne kadar olan Alman topraklarının Polonya'ya verilmesine ve özellikle Türkiye'nin de savaşa katılmasına karar verilmiştir.
II. Moskova Konferansı (Ekim 1944)	- Churchill (İngiltere) - Stalin (SSCB)	Bu konferansta, Almanya için kurulacak Müttefik Kontrol Komisyonu'nda Fransa'ya da yer verilmesi ve Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi kararları alınmıştır.
Yalta Konferansı (Şubat 1945)	- Roosevelt (ABD) - Churchill (İngiltere) - Stalin (SSCB)	- Bu konferansta; BM'nin kurulması kabul edilmiş, ayrıca 1 Mart 1945'e kadar ortak düşmana savaş ilan etmiş olanların BM üyeliğine alınmaları kararlaştırılmıştır. - Konferansta ayrıca "Kurtulan Avrupa Hakkında Bildiri" adıyla bir de bildiri yayımlanmıştır.
San Francisco (BM) Konferansı (Haziran 1945)	Türkiye'nin de olduğu 51 devlet temsilcisi	- Bu konferans, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı belirlemek ve kurucu antlaşmayı imzalamak amacıyla toplanmıştır. - Fransa'nın da katılımıyla ABD, İngiltere, SSCB ve Çin'e BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik ve veto hakkı verilmiştir.
Potsdam Konferansı (Ağustos 1945)	- Truman (ABD) - Churchill (İngiltere) - Stalin (SSCB)	II. Dünya Savaşı sürecinde yapılan son toplantı olup barışın nasıl sağlanacağını konu almıştır. - Müttefik Devletlerin, Almanya ve İtalya ile imzalanacak barış koşullarını belirledikleri bu konferansta ayrıca, Polonya-SSCB sınırının Curzon Çizgisi olması kabul edilmiştir.

UNUTMA!

- Yalta Konferansı'nda alınan "**1 Mart 1945 tarihine kadar ortak düşmana savaş ilan etmiş olanların Birleşmiş Milletler üyeliğine alınmaları**" kararı üzerine Türkiye, 23 Şubat 1945'te hem **Almanya**'ya hem de **Japonya**'ya simgesel olarak savaş ilan etmiştir. Öte yandan İtalya **teslim olarak savaştan çekildiği için** Türkiye İtalya'ya savaş ilan etmemiştir.

DİKKAT!

- 21 Ağustos-7 Ekim 1944 tarihleri arasında ABD, İngiltere, Çin ve SSCB arasında **Dumbarton Oaks Konferansı** düzenlenmiştir. Konferansta **BM'nin kuruluş esasları** üzerinde ön görüşme yapılmış, dört ülkenin temsilcileri kurulacak bir dünya örgütünün hedefleri, yapısı ve işleyişi üzerinde görüş ortaya koymuşlardır. BM Güvenlik Konseyi ile ilgili oylama konusunda taraflar anlaşamamış, bu konu Yalta Konferansı'na bırakılmıştır.

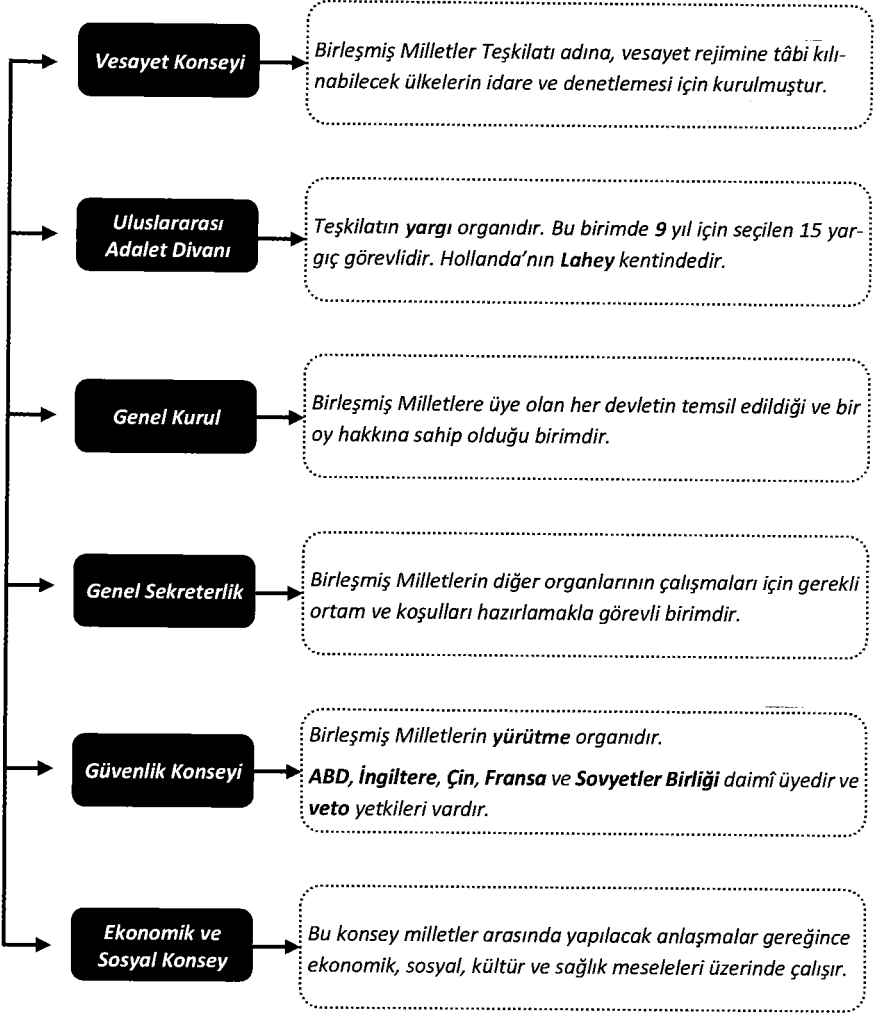
❁ PARİS BARIŞ ANTLAŞMALARI (10 ŞUBAT 1947)

- Müttfikler ile Almanya arasında barış antlaşması imzalanmak üzere 29 Temmuz 1946'da **Paris Barış Konferansı** toplanmış, konferansta kabul edilen esaslara göre Müttfiklerle İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Finlandiya arasında 10 Şubat 1947'de ayrı ayrı **Paris Barış Antlaşmaları** imzalanmıştır.
- Müttfikler, yenilen devletlerle yaptıkları antlaşmalarla onların sınırlarını ya daraltmışlar ya da savaş öncesi durumuna getirmişlerdir. (İtalya, işgal altında tuttuğu Meis ve Oniki Ada'yı **Yunanistan**'a bırakmıştır.)

❖ II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

- Nazizm ve Faşizm gibi rejimler önem kaybederken demokrasi önem kazanmıştır.
- Almanya "Doğu" ve "Batı" olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Sömürge altında yaşayan pek çok ülke bağımsızlık mücadelesine başlamıştır.
- ABD ve SSCB dünyanın iki süper gücü olmuş, "**Soğuk Savaş Dönemi**" başlamıştır.
- **İlk kez atom bombası** kullanılmış, böylece dünya nükleer çağa adım atmıştır.
- 1945'te **BM** kurulmuş, Türkiye de kurucu ülkeler arasında yer almıştır. Milletler Cemiyeti 1946'da yetkilerini bu teşkilata devretmiştir.
- 9 Aralık 1948 tarihinde "**Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme**" BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.
- II. Dünya Savaşı'nda işlenen insanlık suçları "**soykırım**" olarak nitelendirilmiş ve soykırım suçları **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**'nde yer almıştır. Ayrıca **Nürnberg Mahkemeleri** yargılama yapmıştır.
- SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı denge sağlamak için **Kuzey Atlantik Paktı (NATO)** kurulmuştur. (1949)
- SSCB ise NATO'ya karşı 1955'te "**Varşova Paktı**"nı kurmuştur. Sovyet güdümündeki bloka "**Doğu Bloku**" veya "**Demir Perde**" adı verilmiştir.
- Washington'da 45 ülkenin imzasıyla "**Uluslararası Para Fonu**" (IMF) kurulmuştur.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

BM'YE BAĞLI BAZI ÖRGÜT VE KURULUŞLAR

• FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
• HABITAT	BM İnsan Yerleşimleri Merkezi
• IBRD	Uluslararası Bayındırlık ve Kalkınma Bankası
• ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
• IMF	Uluslararası Para Fonu
• UNESCO	BM Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı
• UNICEF	BM Çocuk Fonu
• UNHCB	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
• UNEP	BM Çevre Sorunları Programı
• UNRWA	BM Filistin Mültecilerine Yardım Grubu
• WHO	Dünya Sağlık Örgütü

❖ II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE

1) İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ (1938-1950)

- ✎ Atatürk'ün ölümü üzerine 11 Kasım 1938'de cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 14 Mayıs 1950 tarihine kadar ülkeyi idare etmiştir. Türk siyasî tarihinde bu dönem "**Millî Şef Dönemi**" olarak adlandırılmaktadır.
- ✎ İkinci Dünya Savaşı sürecinde **Refik Saydam** ve **Şükrü Saraçoğlu** başbakanlık yapmış, **İsmet İnönü** ise cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin öncelikli amacı tarafsızlığını korumak ve yıkıcı bir savaşa girmemektir. Türkiye bunu başarmış olmasına rağmen savaştan çok etkilenmiştir.

❖ II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- ✎ İsmet İnönü, cumhurbaşkanı seçilmesinden hemen sonra başlayan II. Dünya Savaşı (1939-1945) sürecinde ülkeyi savaştan uzak tutmaya çalışmıştır. Bu dönemde;

- ★ Bütün illerde hava saldırılarına karşı '**karartma**' uygulaması başlatılmıştır.
- ★ **Çatalca'da** olası bir Alman işgaline karşı **Çakmak Hattı'nın** yapımına başlanmıştır.
- ★ Sıkı fiyat kontrolleri **karaborsayı** artırmıştır.
- ★ 18 Ocak 1940'ta savaşın kötü şartlarından korunabilmek için hükûmete, sanayi ve maden şirketlerini kontrol altına alma ve ürünleri satın alma hakkını veren **Millî Korunma Kanunu** çıkarılmıştır.
- ★ 13 Ocak 1942'de savaş yıllarında "**Ekmek Karnesi**" uygulaması başlatılmıştır.
- ★ Kıtlik nedeniyle undan pasta ve benzeri ürünlerin yapılması yasaklanmıştır.
- ★ İstanbul'da özel otomobillerin ve ticarî araçların trafiğe çıkması yasaklanmıştır.
- ★ Radyo yayınlarında kesintiler yapılmıştır.
- ★ Karadeniz'deki Türk gemi seferleri durdurulmuştur.
- ★ Gece 23:30'dan sonra **sokağa çıkma yasağı** getirilmiştir.
- ★ **II. Beş Yıllık Kalkınma Planı** yürürlüğe konmuş fakat savaş şartları nedeniyle başarı sağlanamamıştır.
- ★ Savaş boyunca yarı seferberlik ilan edilmiş ve yetişkin nüfus askere alınmıştır. Bu durum yerli üretimin azalmasına neden olmuştur.
- ★ 9 Kasım 1942'de, olağanüstü savaş koşullarının yarattığı yüksek kazancı vergilendirmek amacıyla **Varlık Vergisi Kanunu** çıkarılmıştır.

Bu kanun, dünya kamuoyunda **Türkiye'nin aleyhine** yayınlar yapılmasına yol açmıştır.

- ★ 1944'te **Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu** çıkarılmıştır.
- ★ 15 Haziran 1945'te **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** çıkarılmış, ancak bu kanundan beklenen başarı sağlanamamıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili görüşmeler devam ederken, CHP'den **Adnan Menderes**, **Refik Koralan**, **Fuat Köprülü** ve **Celâl Bayar** tarafından "**Dörtlü Takrir**" adı ile bir önerge verilmiştir. Partiden ihraç edilen bu milletvekilleri 7 Ocak 1946'da **Demokrat Parti**'yi kurmuşlardır.

❖ **Bu dönemde ayrıca;**

- 29 Mayıs 1939'da toplanan CHP'nin V. Kurultayı'nda parti içinde siyasî denetim kurabilmek amacıyla "**Müstakil (Bağımsız) Grup**" oluşturulmuştur.
- 17 Nisan 1940'ta **Hasan Âli Yücel** ile **İsmail Hakkı Tonguç** öncülüğünde; halkın kültür seviyesini yükseltmek ve öğretmenleri yetiştirmek amacıyla **Köy Enstitüleri** kurulmuştur. Köy Enstitüleri 1940-1953 yılları arasında faaliyet göstermiş ancak Adnan Menderes Dönemi'nde Halkevleri ile birlikte kapatılmıştır.
- 1945'te Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Almanya ve Japonya'ya simgesel olarak savaş ilan etmiş, bunun sonucunda **Birleşmiş Milletlere** kurucu üye olarak katılmıştır.
- 18 Temmuz 1945'te **Nuri Demirağ** tarafından **Millî Kalkınma Partisi** kurulmuş ve **ilk kez kesintisiz çok partili** hayata geçiş süreci başlamıştır.
- 1946'da **tek dereceli** seçim sistemine geçilmiştir.
- 1946'da Cumhuriyet Dönemi'nin **ilk çok partili seçimleri** yapılmıştır.
- Ayrıca 1946'da Millî Kütüphane faaliyete geçmiştir.

2) II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1939-1945)

a) Adana Görüşmeleri (30 Ocak-1 Şubat 1943)

- 30 Ocak 1943 tarihinde **Churchill (İngiltere)** ile **İsmet İnönü** arasında Adana'da yapılan görüşmelerdir.
- Churchill, II. Dünya Savaşı sürecine Türkiye'yi de dahil etmek adına çok çaba harcamışsa da İsmet İnönü tüm baskılara rağmen Türkiye'yi savaşın uzağında tutmuştur.

b) I. Kahire (Eden-Menemencioğlu) Konferansı (5-6 Kasım 1943)

- İngiltere Dışişleri Bakanı **Anthony Eden** Moskova Konferansı dönüşünde, 5-6 Kasım 1943 tarihleri arasında, **Kahire**'de Türk Dışişleri Bakanı **Numan Menemencioğlu** ile bir araya gelmiştir.
- Eden, Türkiye'den **hava üslerini açmasını** ve **yılsonuna kadar savaşa katılmasını** istemiş ancak bu istekler Menemencioğlu tarafından **reddedilmiştir**. Çünkü hava üsleri verildiği takdirde Almanya Türkiye'nin büyük kentlerini bombalayabilir ve Türkiye savaşa sürüklenebilirdi. Türkiye ise savaşa katılmak için hazırlıklı değildi.

c) II. Kahire Konferansı (4-6 Aralık 1943)

- 4-6 Aralık 1943 tarihlerinde **Churchill (İngiltere)**, **Roosevelt (ABD)** ile **İsmet İnönü** arasında yapılan **Kahire Görüşmelerinde** Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskılar oldukça ağır olmuş ve İnönü, Türkiye'nin **ihtiyacı olan silah ve malzemenin sağlanması şartıyla prensip olarak savaşa katılmayı kabul etmiştir**.
- 1944 yılı başlarında Türkiye'nin askerî ihtiyaçlarının tespiti aşamasında **çalışmaların sonuçsuz kalması** nedeniyle ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye Müttefik Devletlerle ilişkilerini düzeltmek için **2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir**.

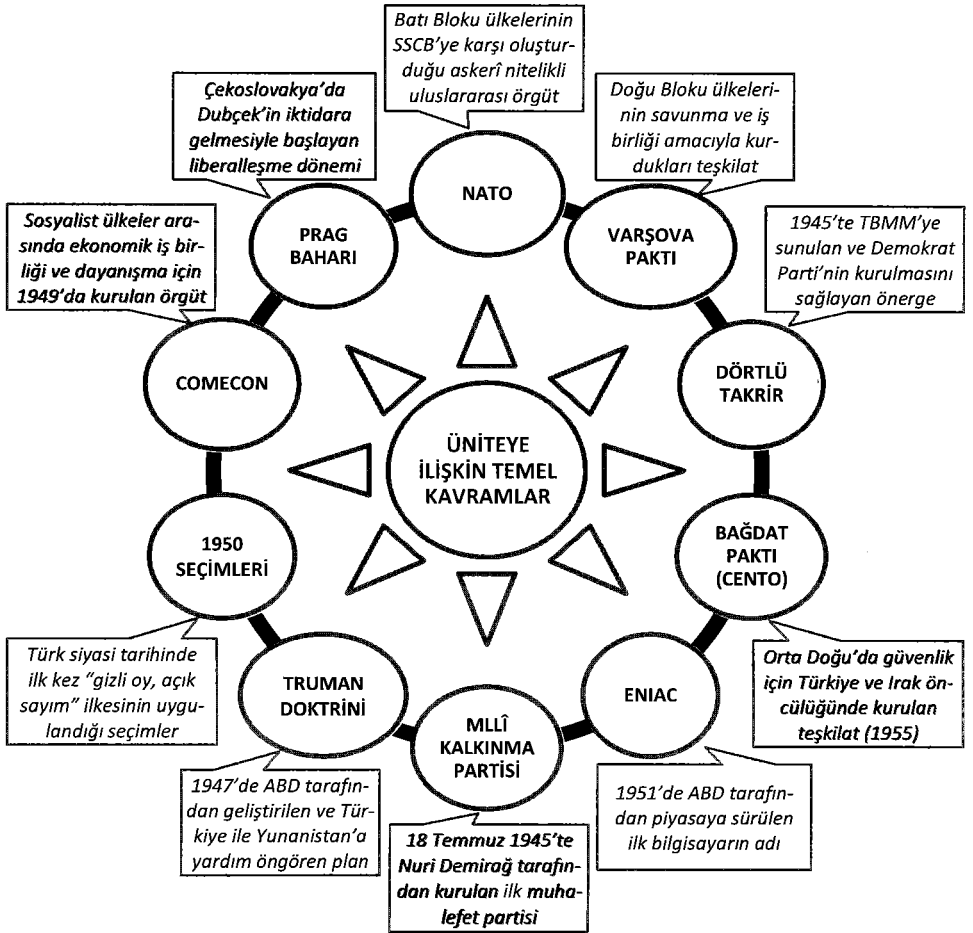
ÖNEMLİ

- Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilî olarak katılmamışsa da bu dönemde savaşan ülkelere silah yapımında kullanılan **krom** madenini satmıştır.

ÖNEMLİ NOTLAR

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

* SOĞUK SAVAŞ KAVRAMI VE DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile SSCB arasında, SSCB'nin dağılmasına kadar dönem dönem görülen gerginlik ve sınırlı çatışmalara genel olarak **Soğuk Savaş** denir. Soğuk Savaş siyasi, psikolojik, ekonomik, bilim ve teknoloji alanlarında görülmüştür.

"Soğuk Savaş" deyimini ilk kez 1947'de ABD'li ekonomist **Bernard Baruch** kullanmıştır.

- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler iki taraf arasında karşılıklı ittifakların ortaya çıkmasına (**NATO** ve **Varşova Paktı** gibi) ve gerginliğin giderek tırmanmasına yol açmıştır.

1) İKİ KUTUPLU DÜNYA DÜZENİ

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya en az yirmi yıl kesin çizgiyle ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevresinde "iki kutuplu" bir nitelik kazanmıştır. Bu iki kutuplu dünya, **Doğu Bloku** ile **Batı Bloku** veya ABD ile SSCB arasında meydana gelmiştir. Bu düzende dünya devletleri ya iki bloktan birisini seçmiş ya da **Bağlantısızlar Hareketi**'nde olacağı gibi her iki bloka da eşit mesafede durmaya çalışmıştır.

2) SOĞUK SAVAŞ'A YOL AÇAN GELİŞMELER

a) Yüzdeler Antlaşması (1944)

- Tarihte "Yüzdeler Antlaşması" olarak geçen bu antlaşma, **Churchill** ve **Stalin** arasında 1944 Ekim'inde gerçekleşmiştir. Amacı, Doğu Avrupa'da etki alanlarının kesin olarak saptanması olan bu antlaşmayla, İngiltere ve Rusya Doğu Avrupa'da sahip olacakları üstünlüğü yüzdelerle belirlemişlerdir.

b) Berlin Buhranı (Soğuk Savaş Dönemi'nin İlk Krizi)

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın tümünde yapıldığı gibi **Berlin** şehri de dört işgal bölgesine ayrılmıştı. SSCB'nin kendi işgal bölgesinden Batılı devletleri çıkarmak istemesi Almanya'nın birleşmesini önlemiş, iki taraf arasında anlaşma bir türlü sağlanamamıştır. Bunun üzerine ABD, İngiltere ve Fransa kendi işgal bölgelerinde **Federal Alman Cumhuriyeti**'ni, SSCB ise **Demokratik Alman Cumhuriyeti**'ni kurmuştur.

c) Nükleer Silah Denetiminde Anlaşmazlık

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD **Baruch Planı**'yla; atom enerjisinin geliştirilmesi ve kullanımının tüm aşamalarını denetleyecek olan uluslararası bir **Atom Geliştirme Kuruluşu**'nun kurulmasını ve ihlallere karşı bu kuruluşa sınırsız denetleme yetkisinin tanınmasını istemiştir. Baruch Planı, **Nükleer Silahsızlanma Konferansları**nda ortaya konan önerilerin temelini oluşturması bakımından önemlidir.
- Bu plan, ABD'nin atom silahı yapabilme yeteneğine sahip tek devlet olarak kalması ve ABD'nin, BM'nin bir kuruluşu olan **Atom Enerji Komisyonu**'nu da etkisi altına alabileceği düşünceleri nedeniyle SSCB tarafından kabul edilmemiş, Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki gerginlik daha da büyümüştür.

3) SSCB'NİN KOMÜNİZM'İ YAYMA ÇABALARI

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin etki alanı içinde kalan sekiz ülkede (**Doğu Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya**) Marksist-Leninist partiler siyasal iktidarı ele geçirmişlerdir. Çekoslovakya, Yugoslavya ve Arnavutluk dışında komünist hareketin zayıf olduğu ülkelerde sosyalist rejimlerin kuruluşunda Sovyet askerî varlığı önemli pay sahibi olmuştur.

- ✎ Savaşın yarattığı güç dengesi ve Sovyetler Birliği ile Batılı güçler arasında gerginleşen ilişkiler, **Yugoslavya** ve **Arnavutluk** dışında bu ülkelerin sürekli olarak Sovyetler Birliği'nin yörüngesinde kalmasına yol açmıştır.
- ✎ **Yugoslavya**, **Tito** yönetiminde 1948'den sonra Sovyetler Birliği'ne karşı çıkmış ve ondan sonra da bağımsızlığını titizlikle korumuştur. Arnavutluk da 1961 yılında Sovyetler Birliği'nden kopacaktır. Öteki altı ülke ise gerek ülke içi sosyalist uygulamalar gerekse dış politika bakımından Sovyetlerin sadık bir izleyicisi olmuş, bu etkiden sıyrılmaya çalıştıklarında da hep Sovyet müdahalesi ile karşılaşmışlardır. (**Demir Perde Ülkeleri**)

ÖNEMLİ

- **Arnavutluk'ta Enver Hoca** önderliğindeki **Millî Kurtuluş Cephesi**, 29 Kasım 1944'te iktidara gelerek komünist idareyi kurmuştur.

- ✎ Sovyetler Birliği 1953'te Doğu Almanya'ya ve 1956'da Macaristan'a askerî birlikler göndermiş, 1968'de ise beş Doğu Avrupa ülkesi **Çekoslovakya**'daki yönetimi askerî bir müdahale ile değiştirmiştir.

4) AVRUPA DIŞINDA KOMÜNİZM'İN YAYILMASI

KÜBA DEVRİMİ

Fidel Castro / 1959'da **Batista**'nın devrilmesiyle sonuçlanmıştır.

ÇİN DEVRİMİ

Mao Tse-Dung / 1949'da **Çin Halk Cumhuriyeti**'ni kurulmuştur.

KUZEY KORE DEVRİMİ

Kim İl Sung / 1950 **Kore Savaşı** sonunda **38. Enlem** sınır olmuştur.

* DOĞU BLOKU'NUN KURULMASI

1) COMINFORM (5 Ekim 1947)

- ✎ **Joseph Stalin**, **Marshall Planı**'na karşılık olarak 5 Ekim 1947'de Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, İtalya ve Fransa komünist parti liderlerini bir araya getiren **Cominform**'un kurulduğunu ilan etmiştir.
- ✎ Cominform, görünüşte Marshall Planı'na karşı atılan bir adım olarak takdim edilmişse de gerçekte amacı, dünya ve özellikle Avrupa Komünist hareketinin koordinasyonu ve Alman-Sovyet Saldırmazlık Pakti sonrasında lağvedilen 3. Enternasyonal'in fonksiyonlarını üstlenmektir. (**IV. Enternasyonal** niteliğindedir.)

2) COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) (1949)

- ✎ Sosyalist ülkeler (**Demir Perde Ülkeleri**) arasında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla, 25 Ocak 1949 tarihinde kurulan ve Batı'da **COMECON** olarak adlandırılan uluslararası örgüttür.
- ✎ Başta Sovyet Rusya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya öncülüğünde kurulan bu örgüte daha sonra Demokratik Almanya, Arnavutluk, Küba ve Moğolistan da katılmıştır.
- ✎ Örgütün temel amaçları; ekonomik gelişme için uzmanlaşma ve iş birliğine dayalı planlar hazırlamak, hammadde üretimi ve dağıtımını yönlendirmek, üye ülkeler arasında ve öbür ülkelerle ticareti geliştirmek için ortak girişimde bulunmak ve bilimsel ve teknik araştırmalarla iş birliği yapmaktır.

3) VARŞOVA PAKTI (14 MAYIS 1955)

- 14 Mayıs 1955'te SSCB, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya ve Arnavutluk (1968'de çekilmiştir.) tarafından kurulan askeri savunma örgütüdür.
- Kuruluş amacı; NATO'nun kurulmasına karşılık Doğu Bloku ülkeleri arasında savunma ve iş birliği gerçekleştirmektir. Kısacası ABD'nin NATO'da üstlendiği rol Varşova Pakti'nda Sovyet Rusya'ya aittir.

SSCB'NİN YAYILMASINA KARŞI TEPKİLER

YUGOSLAVYA	- Mareşal Tito, komünizmi Yugoslavya'nın millî şartlarına göre tatbik etme çabası içerisinde girmiştir. Bu millî komünizmin ilk örneğidir. 1948'de Cominform'dan çıkarılan devlet Doğu Bloku ülkeleri arasından ayrılmıştır. (1961'de Bağılantısızlar Grubu'nda yer alacaktır.)
ÇİN	SSCB'nin 1956'da Cominform'un kaldırılması kararını alması ilişkileri bozmuştur. (1969'da Çin-Sovyet sınırında sıkıntılar yaşanacaktır.)
MACARİSTAN	İmra Nagi liderliğinde SSCB destekli komünist idareyi kaldırmak istemişlerdir.
ÇEKOSLAVAKYA	1968'de Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne Alexander Dubçek'in gelmesiyle "PRAG BAHARI" denilen liberalleşme dönemi başlamıştır. (İnsancıl Komünizm)

* BATI BLOKU'NUN KURULMASI

1) ABD ve ÇERÇEVELEME POLİTİKASI

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Bloku'nu temsil eden en büyük güç olan ABD, Çerçeveleme Politikası kapsamında SSCB'nin yayılmasını paktlar ve askeri anlaşmalar yolu ile engelleyerek sosyalizmin bir çerçeveye hapsedilmesini hedeflemiş ve bu doğrultuda önemli adımlar atılmıştır.

2) TRUMAN DOKTRİNİ (1947)

- ABD Başkanı Truman tarafından Sovyet Rusya tehdidine karşı 1947'de hazırlanmış bir plan olup ABD'nin Monroe Doktrinini terk ederek "komünizm tehdidi" altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapmasını kapsamaktadır. Nitekim ABD bu doktrin ile SSCB'ye karşı aktif bir dış politika izlemiştir.
- Bu doktrin çerçevesinde Türkiye'ye 100 milyon dolar, Yunanistan'a ise 300 milyon dolar yardım yapılmıştır.

3) MARSHALL PLANI (1948)

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall tarafından Avrupa ülkelerine yardımda bulunmak ve komünizmin Batı Avrupa'daki yayılışına engel olmak için hazırlanan yardım programıdır.
- Marshall Yardımı çerçevesinde, aralarında Türkiye'nin de olduğu 16 Avrupa ülkesine toplam 11,4 milyar dolar yardım yapılmıştır. En fazla yardım alan ülkeler İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya olmuştur.
- Avrupa ülkeleri aralarında gerekli iş birliğini gerçekleştirmek ve Marshall yardımlarını dağıtmak üzere Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü (OEEC) kurulmuştur.
- Marshall Planı'na karşılık, Sovyet Rusya tarafından "Demir Perde" ülkelerine yapılan ekonomik yardım ve kalkınma programını kapsayan Molotov Planı hazırlanmış; Türkiye ise bu oluşumda yer almamıştır.

4) BATI AVRUPA BİRLİĞİ (1948)

- 17 Mart 1948 tarihinde Sovyet tehdidine karşı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında kurulmuştur.

ÖNEMLİ

- Batı Avrupa Birliği, Sovyet tehdidine karşı Avrupa'da alınmış ilk askerî tedbirdir.

5) NATO (KUZEY ATLANTİK PAKTİ) (4 NİSAN 1949)

- Senatör Vandenberg'in ABD Senatosu'na sunduğu tasarı doğrultusunda 4 Nisan 1949'da 12 Batılı ülke arasında NATO (Kuzey Atlantik Pakti) adıyla kurulan bir savunma örgütüdür.
- Antlaşmanın başında bu ülkelerin, demokrasi ilkeleri ile kişi hürriyetlerini, hukuk üstünlüğüne dayanan hürriyetlerini ve ortak savunmaları ile barış ve güvenliklerini korumak için birleşmiş oldukları belirtilmiştir.

6) AVRUPA KONSEYİ (5 MAYIS 1949)

- 5 Mayıs 1949'da Belçika, İngiltere, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç tarafından; üye ülkelerin ortak mallarını ve ilkelerini korumak, iktisadi gelişimlerini sağlamak ve aralarında daha sıkı bir iş birliği oluşturmak amacıyla kurulmuştur.
- Konsey esas olarak, üye ülkelerin hükümet temsilcileriyle, parlamento üyelerinden oluşmuştur. Ayrıca buna ek olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile Avrupa İnsan Hakları Divanı da kurulmuş ve konseyin merkezi olan Strazburg'da çalışmalarına başlamıştır.

7) AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU {Schuman Planı} (1951)

* Schuman Planı

- 9 Mayıs 1950'de Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Batı Almanya ve Fransa'da çelik ve kömür üretimini denetleyecek tek bir organ oluşturması ve bu ortaklığın diğer Avrupa ülkelerinin üyeliğine ve Birleşmiş Milletlerin iş birliğine de açık tutulması konusunda önerdiği plandır.
- Bu plan, 18 Nisan 1951'de Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya Dışişleri Bakanlarının katıldığı Paris Konferansı'nda kabul edilmiş ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur.

DİKKAT!

- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, 1957 Roma Antlaşması ile "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu" (EURATOM)'na dönüşmüştür.

8) AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET) (1957)

- Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur.
- 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması, üye ülkeler arasında önce gümrük birliğini, yani malların gümrük vergisi ödenmeksizin üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılmasını öngörmüştür. Ancak Roma Antlaşması'nda sadece ekonomik değil ortak tarım, ulaştırma, rekabet gibi diğer birçok alanda ortak politikalar oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ekonomik ve parasal birlik kurulması, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulması da öngörülmüştür.

❖ ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER

1) İSRAİL'İN KURULMASI VE ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI (1948-1949)

- Yahudilerin Filistin'de bir anavataına sahip olma faaliyetleri, yani **Siyonizm Hareketi**, 1880'lerde Rusya'daki Yahudi aleyhtarlığı karşısında başlamış ve Budapeşteli Yahudi gazeteci **Dr. Theodor Herzl**'in 1896'da yayınladığı "**Yahudi Devleti**" adlı eseriyle hızlanmıştır.
- Theodor Herzl 1897'de **Dünya Siyonist Teşkilatı**'nı kurmuş; Avrupa ve Amerika'daki nüfuzlu ve zengin Yahudiler, büyük devletler nezdinde teşebbüslerde bulunarak Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için çalışmışlardır. Öte yandan İsrail Devleti'nin kurulmasında **Balfour Deklarasyonu** da önemli bir paya sahiptir. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour, 2 Kasım 1917'de Siyonist hareketin liderlerinden **Lord Rothschild**'e bir mektup göndererek, Filistin topraklarında bir "Yahudi Devleti" kurulması konusunda İngiliz hükûmetinin destek vereceğini bildirmiştir.
- İngiltere meseleyi 2 Nisan 1947'de Birleşmiş Milletlere taşımıştır. Konuyu ele alan Genel Kurul Filistin sorununa bir çözüm bulması için BM Filistin Komisyonu'nu kurmuştur. Komisyon, 16 Haziran-24 Temmuz tarihleri arasında Filistin'de bizzat yaptığı incelemelerden sonra oybirliği ile Filistin'in bağımsızlığını teklif etmiştir.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 27 Kasım 1947'de Filistin Komisyonu'nun çoğunluk teklifini benimsemiş ve Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimine karar verilmiştir. Karara göre, Filistin'de kurulacak Yahudi ve Arap devletleri arasında ekonomik birlik kurulacak ve **Kudüs** şehri uluslararası statüye sahip olacaktı.
- Genel Kurul'un taksim kararı bütün Arap dünyasında tepki ile karşılanmış, Filistin'in taksimi kararını önlemek için savaşa gitme kararı almışlardır. BM kararı üzerine İngiltere ise Nisan 1948'den itibaren kuvvetlerini Filistin'den çekmeye başlamıştır. Bu süreçte **David Ben Gurion** başkanlığında 14 Mayıs 1948 günü **Tel-Aviv**'de toplanan Yahudi Millî Konseyi İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir.
- İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte; Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak orduları 15 Mayıs'tan itibaren İsrail'in üzerine yürümeye başlamış, böylece **I. Arap-İsrail Savaşları** da patlak vermiştir. **1948-1949 Arap-İsrail Savaşları** yaklaşık bir yıl kadar sürmüş, İsrail Filistin topraklarının yaklaşık 3/4'ünü ele geçirmiştir. Nitekim taksim kararına göre, Kudüs şehri uluslararası statüye sahip olacağı halde savaşın sonunda yarısı İsrail'in eline geçmiş, yarısı da Ürdün'de kalmıştır. Birleşmiş Milletler bir ateşkes sağlamak için aracılık çabalarına girişmiş, bu çabalar sonucu İsrail; Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye ile ateşkes antlaşması imzalamıştır.

DİKKAT!

- İsrail ile sınırı olmadığı için herhangi bir ateşkes imzalamayan devlet **Irak**'tir.

ÖNEMLİ

- Arap-İsrail Savaşları'ndan sonra Mısır'da **Kral Faruk** rejimi yıkılmış, yerine **Cemal Abdül Nâsir** iktidara gelmiştir. Nâsir iktidara geldikten sonra **Arap milliyetçiliğinin** liderliğini üstlenmeye çalışmıştır.

DİKKAT!

- Amerika, İngiltere ve Fransa 25 Mayıs 1950'de bir deklarasyon yayınlarak Arap ülkeleri ve İsrail'e ancak iç güvenliklerinin gerektireceği kadar silah satacaklarını ve bunu da bu silahların başka bir devlete karşı kullanılmaması şartı ile yapacaklarını bildirmişlerdir. (Orta Doğu'ya **silah ambargosu**)

2) İNGİLTERE-İRAN PETROL ANLAŞMAZLIĞI (1951-1954)

- İran petrollerini Anglo-Iranian Oil Company adlı bir İngiliz şirketi işletmekteydi. Bu işletme hakkını düzenleyen en son antlaşma şirket ile İran hükûmeti arasında 29 Nisan 1933'te imzalanmıştı.
- II. Dünya Savaşından sonra İran bu antlaşmanın değiştirilmesini ve şirketin İran'a ödediği para miktarının artırılmasını istemiştir. Fakat meclisteki Millî Cephe Grubu ve onun lideri **Dr. Musaddık** bu antlaşmaya karşı çıkarak İran petrollerinin millileştirilmesini istemiştir. 28 Nisan 1951'de başbakanlığa getirilen Dr. Musaddık 1953 Şubatı'nda yönetimi ele geçirmiştir. Ancak **General Zahedi** liderliğindeki ordunun 19 Ağustos 1953'te giriştiği darbenin başarılı olması sonucunda Musaddık düşürülerek tutuklanmıştır.
- Başbakan olan Zahedi petrol sorununun çözümü için Amerika'nın aracılığını istemiş, İngiltere ile ABD petrol şirketlerinin oluşturduğu bir komisyon ve İran arasında 5 Ağustos 1954'te bir antlaşma imzalanmıştır.

3) SÜVEYŞ KRİZİ (1956)

- 23 Temmuz 1952'de **Cemal Abdül Nâsır** Mısır'ın yönetimini ele geçirmiştir. Nâsır iktidara geldikten sonra Arap ülkeleri arasında bir kolektif güvenlik paktının, yani bir askerî ittifakın kurulması bir yandan da "İslam Kongresi" adı altında bir birlik kurulması için çalışmıştır. Bu gelişmelerle Nâsır'ın gerçekleştirmek istediği Doğu ve Batı blokları arasında bir "**Üçüncü Blok**"un oluşturulmasıydı.
- Mısır açısından önemli bir proje olan Asvan Barajı için ABD ve Dünya Bankası'ndan istenen kredinin ABD tarafından engellenmesi **Süveyş Buhranı**'nı başlatmıştır. 1956 yılında Nâsır, İngiliz-Fransız ortaklığındaki Süveyş Kanalı'nı **millileştirdiğini** ilan etmiş; bunun üzerine ABD, İngiltere ve Fransa Süveyş'in Mısır'ın kontrolünden çıkarılması için birçok girişimde bulunmuş ancak başarılı olamamışlardır.

4) EISENHOWER DOKTRİNİ (1957)

- ABD Başkanı **Eisenhower** 5 Ocak 1957'de ABD Kongresi'ne gönderdiği ve daha sonra "**Eisenhower Doktrini**" adını alacak olan mesajında; **Orta Doğu ülkelerine ekonomik ve askerî yardım yapılmasını**, bu ülkelere komünist ülkelere bir saldırı gelmesi hâlinde ABD silahlı kuvvetlerinin kullanılmasını ve her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisinin verilmesini istemiştir.
- ABD, Orta Doğu ile ilgisini **ilk kez** Truman Doktrini ile göstermişse de Truman Doktrini sadece Türkiye ve Yunanistan'a askerî yardım yapılmasını öngörmekteydi. Hâlbuki Eisenhower Doktrini bütün bir Orta Doğu bölgesini içine almış ve bölgedeki ülkelerin komünizme karşı savunulmasını da üzerine almıştır.

ÖNEMLİ

- Eisenhower Doktrini'ni Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus ve Fas desteklerken; Mısır, Ürdün, Suriye ve Suudi Arabistan **tepki göstermiştir**.

5) LÜBNAN BUNALIMI (1958)

- 1957'de **Lübnan**'da, cumhurbaşkanlığı görevini uzatan **Camile Chamoun**'un ABD'nin yayınladığı Eisenhower Doktrinini desteklemesi siyasal bir krize sebep olmuştur. Chamoun, ABD, İngiltere ve Fransa'ya başvurarak, bütün bu yapılanların bilhassa Suriye'nin müdahalesinin eseri olduğunu bildirmiş ve bu nedenle Lübnan'a yardım yapılmasını istemiştir. Chamoun, ABD'nin baskıları üzerine cumhurbaşkanlığının süresini uzatmamayı kabul etmiş, Genel Kurmay Başkanı **Şahab**'ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle buhran yatışmıştır.

❖ UZAK DOĞU'DAKİ GELİŞMELER

1) KORE SAVAŞI (1950-1953)

- 1945 Temmuzundaki Potsdam Konferansı'nda Sovyet Rusya Uzak Doğu savaşına katılmaya karar verince, askerî harekât bakımından Kore toprakları **38'inci enlem** çizgisi ile ikiye ayrılmış ve bu çizginin kuzeyi Sovyet, güneyi de ABD askerî harekât sahası olarak kabul edilmişti.
- ABD, 10 Mayıs 1948'de Güney Kore'de seçim düzenleyerek **Güney Kore Cumhuriyeti**'ni, Sovyetler de Kuzey Kore'de bir seçim düzenleyerek 9 Eylül 1948'de **Kore Halk Cumhuriyeti**'ni kurmuştur.
- Kuzey Kore kuvvetleri, ABD'yi Asya'dan atmayı planlayan SSCB'nin desteğiyle 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye savaş ilan etmiş, bunun üzerine Güvenlik Konseyi, Güney Kore'nin yardımına gönderilmek üzere, esas yükü ABD'nin üstlendiği bir **Birleşmiş Milletler Kuvveti** oluşturmuştur. Bu kuvvetin komutanlığına da ABD'li **General Mac Arthur** getirilmiştir.
- 1950'de başlayan Kore Savaşı 1953 Temmuz'unda sona ermiş, imzalanan **Panmunjom Mütarekesi** ile Kuzey ve Güney Kore arasındaki sınır yine **38'inci enlem** olarak belirlenmiştir.

ÖNEMLİ

- Türkiye **Kore Savaşı**'na, Birleşmiş Milletler Kuvveti'ne bir tugay asker göndererek katılmış, böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde **ilk kez** yurt dışına asker yollanmıştır. Ayrıca Türkiye **NATO**'ya katılma yolunda da önemli bir adım atmıştır.

2) HİNDİCİNİ SAVAŞI (1954)

- Fransa II. Dünya Savaşı'ndan sonra Hindicini'ndeki sömürge düzenini devam ettirmek istemiştir. Vietnam, Kamboçya, Laos ve Tayland'da da bu amacını gerçekleştirmek isteyince Fransa'ya karşı bağımsızlık isyanları başlamıştır. Hindicini'nde yaşanan bu gelişmeler 1954'ten itibaren Doğu ve Batı Blokları arasında önemli bir sorun haline gelmiştir. Fransa Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan çekilmiş ve bu devletler bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ayrıca **Vietnam**, "**17. Enlem**" sınır olmak üzere Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmıştır.

3) SEATO'NUN KURULUŞU (8 EYLÜL 1954)

- SEATO ya da **Manilla Paketi** adı verilen **Güney Doğu Asya Antlaşma Teşkilatı**, SSCB'nin Uzak Doğu'da yayılımını engellemek için Çerçeveleme Politikasına uygun kurulan bir savunma örgütüdür.
- Bir kolektif savunma sistemi olan bu örgütlenme, 8 Eylül 1954'te, ABD, İngiltere ve Fransa ile Uzak Doğu ülkelerinden Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ile Pakistan'ın katılması ile kurulmuştur. Böylece ABD, Sovyet Rusya ve müttefikleri Çin etrafında bir ittifaklar çemberi meydana getirmiştir.

❖ GÜNEY ASYA VE AFRİKA'DAKİ GELİŞMELER

1) ASYA

a) Hindistan

- Hindistan Bağımsızlık Hareketi**'nin lideri olan **Mahatma Gandhi**, ilk olarak Güney Afrika'da Hint topluluğunun vatandaşlık hakları için barışçı bir bağımsızlık ve direniş felsefesi benimsemiş, Afrika'dan Hindistan'a döndükten sonra yoksul çiftçi ve emekçileri baskıcı vergilendirme politikasına ve yaygın ayrımcılığa karşı protesto etmeleri için örgütlemiştir.

- ✎ Hindistan Ulusal Kongresi'nin liderliğini üstlenerek ülke çapında yoksulluğun azaltılması, kadınların serbestisi, farklı din ve etnik gruplar arasında kardeşlik, kast ve dokunulmazlık ayrımcılığına son verilmesi, ülkenin ekonomik yeterliliğine kavuşması ve en önemlisi olan "**Swaraj**" yani Hindistan'ın yabancı hâkimiyetinden kurtulması konularında ülke çapında kampanyalar yürütmüştür.
- ✎ Gandhi, Hindistan'da alınan **Britanya Tuz Vergisi**'ne karşı 1930'da yaptığı "**Gandhi Tuz Yürüyüşü**" ile ülkesinin İngiltere'ye karşı başkaldırmasına öncülük etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan oldukça yıpranmış çıkan İngiltere 14 Ağustos 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.

Mahatma GANDHİ (1869-1948)

- **Hindistan Bağımsızlık Hareketi**'nin siyasi ve ruhani önderidir. Hindistan Ulusal Kongresi'nin liderliğini üstlenerek "**Swaraj Politikası**" yani Hindistan'ın yabancı hâkimiyetinden kurtulması konularında çeşitli kampanyalar yürütmüştür. Gandhi, 30 Ocak 1948'de öldürülmüştür.

b) Pakistan

- ✎ 23 Mart 1940'ta Lahor'da, **Muhammed Ali Cinnah** başkanlığında toplanan Müslümanlar Birliği Cemiyeti Kongresi'nde, Hindistan'ın Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında bölünmesi ve ayrı bir Pakistan Devleti kurulması kararı alınmıştır. Muhammed Ali Cinnah 14 Ağustos 1947'de **Pakistan Genel Valisi** olmuş ve Pakistan bağımsızlığını kazanmıştır.

Muhammed Ali CİNNAH (1876-1948)

- **Pakistan**'ın kurucusu ve ilk genel valisidir. Müslüman Milliyetçiliği Hareketi'nin de lideri olan Cinnah, 1947'de **Pakistan Devleti**'ni kurmuş ve ilk devlet başkanı olmuştur. **Keşmir Sorunu**'nda Hindistan'a karşı Pakistan'ın hakları için mücadele eden Muhammed Ali Cinnah 1948'de ölmüştür.

2) AFRİKA

- ✎ II. Dünya Savaşı'ndan sonra milliyetçiliğin güçlenmesi kıtadaki sömürgeciliğin zayıflamasında etkili olmuştur. Bu yönde ilk adımı 1957'de İngiltere'ye karşı bağımsızlığını kazanan **Gana** atmıştır. **Gana**'nın bağımsızlığını Nijerya (1960), Kenya (1963) ve Gambiya (1965)'nin bağımsızlıkları izlemiştir.
- ✎ Fransa'ya karşı Afrika'da başlayan en önemli bağımsızlık hareketi ise **Cezayir**'de olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Cezayir'i direniş merkezi olarak kullanan Fransa, Cezayir'i elde tutmak için 1956'da **Fas** ve **Tunus**'un bağımsızlığını tanımıştır. Fakat Fas ve Tunus'un da desteğini alan Cezayir 1954'te silahlı mücadeleye başlamış, 1962 **Evian Antlaşması** ile **Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti** adıyla bağımsız olmuştur.
- ✎ **Libya**'da da müttefiklerin yardımı ile 1951'de yabancıların idaresi son bulmuş ve **Libya Krallığı** kurulmuştur.

✿ AFRİKA BİRLİĞİ TEŞKİLATI (OAU) (1963)

- ✎ Afrika'da bağımsızlıklarını kazanan ülkeler herhangi bir bloğun içinde yer almamış, kendi aralarında 25 Mayıs 1963'te ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, merkezi Etiyopya olan **Afrika Birliği Teşkilatı (OAU)**'ni kurmuşlardır.
- ✎ 32 üyesi bulunan bu teşkilatın başlıca amaçları; Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını desteklemek, birlik ve beraberliği sağlamak, bölgenin ekonomik ve sağlık sorunlarını görüşmek ve uluslararası ilişkileri geliştirmektir.

AVRUPA KONSEYİNE ÜYELİK	• 1949 – Batıya yakın olma amaçlıdır.
NATO'YA ÜYELİK	• 1952 – Kore Savaşı'na asker gönderilmesi etkili olmuştur.
BALKAN İTTİFAKI	• 1953 – Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır.
BAĞDAT PAKTI VE "CENTO"	• 1955 – Türkiye ile Irak arasında imzalanmış; daha sonra İran, Pakistan ve İngiltere de katılmıştır. ⇒ Irak 1959'da pakttan çekilince merkez Ankara'ya taşınmış, adı da Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) olmuştur.

1) AVRUPA KONSEYİNE ÜYELİK (8 AĞUSTOS 1949)

- 5 Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi'ne Türkiye 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin davetiyle beraber Yunanistan ve İzlanda ile birlikte konseye katılmıştır.
- Türkiye'nin Avrupa Konseyine katılmasında; Batı Bloku'na yakın olma, ABD ile ilişkileri güçlendirme, Avrupalı devlet statüsünde sayılma ve Avrupa ile her türlü alanda bütünleşme sağlama amaçları etkili olmuştur.

2) NATO'YA ÜYELİK (18 ŞUBAT 1952)

- Türkiye'nin bu dönemde Avrupa Konseyi'ne üyeliğinin kabul edilmiş olmasına rağmen, NATO'ya üye olma girişimleri özellikle İngiltere olmak üzere bazı Avrupalı devletler tarafından bazı gerekçelerle reddedilmiştir.
- Bu arada Türkiye'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle beraber liberal eğilimli bir politika izlemesi ABD ile ilişkileri yeni bir istikamete yönlendirmiştir. Bu durumu fırsat bilen DP yönetimi meclis kararı olmadan Tahsin Yazıcı komutasında bir askerî gücü BM kuvvetlerine yardımcı olması için Kore'ye göndermiştir.
- ABD, Kore Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini, Sovyetler Birliği'ne karşı set çekme ve çıkabilecek muhtemel bir savaşta askerî üslere ihtiyaç duyulması sebebiyle desteklemiştir. Nitekim 15-20 Eylül 1951 tarihleri arasında toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmasına oy birliği ile karar vermiştir. TBMM de 18 Şubat 1952'de Kuzey Atlantik Pakti'na katılmayı tasdik etmiş, böylece Türkiye NATO'ya resmen üye olmuştur.

ÖNEMLİ

- Türkiye'nin NATO'daki ilk daimî temsilcisi Fatin Rüştü Zorlu'dur. (1952-1954)

3) BALKAN PAKTI (28 ŞUBAT 1953)

- Balkan Pakti, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında, SSCB'nin Akdeniz ve Balkanlarda yayılmasını engellemek amacıyla kurulmuştur. 28 Şubat 1953'te Ankara'da üç ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından bir "Dostluk ve İş Birliği Antlaşması", 9 Ağustos 1954'te de Bled Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre taraflar, herhangi birine yönelen saldırıyı kendilerine de yapılmış sayarak her türlü önlemi alacaklardı.
- Ancak Yugoslavya'nın ilgisinin azalması ve Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkması nedeniyle pakt, 1960 Haziran'ında resmen sona ermiştir.

4) BAĞDAT PAKTI (1955) ve (CENTO) (1959)

- Fransa ve İngiltere'nin Orta Doğu'daki etkinliğinin azalması üzerine, Sovyet Rusya'nın Orta Doğu'ya sızmasını önlemek amacıyla 24 Şubat 1955'te **Türkiye** ile **Irak** arasında **Bağdat Pakti** imzalanmıştır.
- İngiltere, Pakistan** ve **İran**'ın da katılımıyla genişleyen Bağdat Pakti'na, Irak dışındaki Arap ülkelerinin katılımı ve buna karşı Orta Doğu'nun; **pakta katılanlar** (Irak, İran ve Pakistan), **karşı çıkanlar** (Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen) ve **tarafsız kalanlar** (Ürdün ve Lübnan) olmak üzere gruplaşması SSCB'nin işini kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler ayrıca paktın amacına ulaşmasını da engellemiştir.

ÖNEMLİ

- Bu paktın kurulması ile Orta Doğu liderliğinin Türkiye'ye geçmesi Arap dünyasını kendi çatısı altında toplamak isteyen Mısır lideri **Cemal Abdül Nâsır**'ı endişelendirmiştir. Nâsır, Batı aleyhtarlığını artırmış ve SSCB ile ilişkilerini sıkılaştırmıştır. Bu da **Süveyş Krizi**'ne ortam hazırlamıştır.

- Irak, 14 Temmuz 1958'de monarşinin devrilmesi sonucu 24 Mart 1959'da Bağdat Pakti'ndan çekildiğini resmen açıklamıştır. Irak'ın ayrılmasından sonra, 18 Ağustos 1959'da da Bağdat Pakti'nin adı **CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü)** olarak değiştirilmiş, merkezi de **Ankara**'ya taşınmıştır.
- CENTO'nun ilk toplantısı 7-9 Ekim 1959'da **Washington**'da yapılmıştır. Örgüt aslında savunma amacıyla kurulmuşsa da faaliyetlerini üyeler arasında ekonomik, kültürel ve teknik iş birliği konularına yöneltmiştir.
- Bu şekilde 20 yıl kadar devam eden örgüt, 12 Mart 1979'da Pakistan'ın ve İran'ın ayrılması ile dağılma noktasına gelmiştir. Türkiye, 13 Mart 1979'da bu devletlerin CENTO'dan ayrılması kararlarını saygıyla karşıladığını ve bu durumda örgütün bölgedeki işlevini kaybettiğini açıklamıştır. Böylece Bağdat Pakti'nin bir devamı şeklinde olan CENTO hukuken olmasa bile fiilen sona ermiştir.

5) SURİYE BUNALIMI (1957)

- II. Dünya Savaşı öncesinde Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Suriye'de 1950'li yıllarda art arda hükûmet darbeleri yaşanmış, Mısır ile beraber komşularını rahatsız etmiştir.
- Suriye'nin SSCB'yle yakınlaşması ve 1956'da SSCB ile yardım antlaşması imzalaması Türkiye, Irak, Ürdün, İsrail ve Lübnan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Öyle ki bu ülkelerin inancı Sovyetlerin Suriye'de bir "**köprübaşı**" kurdukları ve Suriye'nin bir "**Moskova Uydusu**" haline geldiğiydi.
- ABD Başkanı **Eisenhower** Başbakan **Adnan Menderes**'e gönderdiği mesajda, Suriye'nin bir saldırısı karşısında Türkiye, Irak ve Ürdün'ün bu ülkeye karşı askerî bir harekâta girişmek zorunda kalması hâlinde Amerika'nın kendilerine derhal silah yardımı yapacağını bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye'nin Suriye sınırına yığınak yaparak askerî tatbikatlar yapması Türkiye-Suriye ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.
- SSCB'nin karşı baskılarını artırdığı dönemde, ABD'nin Türkiye'ye ciddi bir destek vermesi, Suudi Arabistan'ın Türkiye ile Suriye arasında arabuluculuk yapması ve Ürdün Kralı Hüseyin'in Suriye'ye karşı tavrını yumuşatması Suriye Krizi'ni çözüme kavuşturmuştur.

DİKKAT!

- Suriye Bunalımı'nın çözüme kavuşmasında **Suriye ile Mısır**'ın 1 Şubat 1958'den itibaren **Birleşik Arap Cumhuriyeti** adı ile bir birlik kurmaya karar vermeleri de etkili olmuştur.

* SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER

1) SİYASİ GELİŞMELER

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ortamın elverişli olması, Batı'nın demokratik fikirlerinden etkilenmiş bir kuşağın ve halkın demokrasi talepleri, çok partili hayata geçişte etkili olmuştur.
- Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü**, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda (1945) demokratik gelişmelerden bahsetmiş ve "Siyasi hayatımızda demokratik prensipler daha büyük ölçüde hâkim olacaktır." demiştir.
- İnönü'nün bu açıklamalarından sonra Türkiye'de **ilk muhalefet partisi**, 18 Temmuz 1945'te **Nuri Demirağ** tarafından **Millî Kalkınma Partisi** adıyla kurulmuştur. Ancak bu parti siyasi hayatta çok etkin olamamıştır.

a) Demokrat Parti'nin (DP) Kuruluşu (7 Ocak 1946)

- CHP'nin içinde **Çiftçi Topraklandırma Kanunu**'nun kabulü sırasında parti içi muhalefet oluşmuş, bu muhalefetin başını **Celâl Bayar**, **Adnan Menderes**, **Fuat Köprülü** ve **Refik Koraltan** çekmiştir. (C A F e R)
- Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan'ın 7 Haziran 1945'te verdiği "**Dörtlü Taktir**"in reddi üzerine bu kişilerin yeni bir parti kurma çalışmaları başlamıştır. Yazdıkları sert yazılar nedeniyle partiden ihraç edilen Menderes, Köprülü ve Koraltan'a, CHP'den ve milletvekilliğinden istifa eden Celâl Bayar da katılmış, 1 Aralık 1945'te de parti kuracaklarını açıklamıştır. İsmet İnönü'den gerekli destek alındıktan sonra 7 Ocak 1946'da **Demokrat Parti** kurulmuş ve genel başkanlığına da Celâl Bayar getirilmiştir.

b) 1946 Genel Seçimleri

- CHP Milletvekili Seçim Yasası'nı değiştirmiş ve Cumhuriyet tarihinde **ilk kez "tek dereceli"** seçim esasına geçmiştir. Türk siyasi tarihinin **ilk çok partili seçimi** olan 1946 seçimleri, "**açık oy, gizli sayım**" ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılmıştır. Bu usulsüzlüklerinden dolayı 1946 seçimleri "**şaiabeli seçim**" şeklinde anılmıştır. Bu genel seçim ile TBMM VIII. dönem milletvekilleri seçilmiş, yeni hükûmeti **Recep Peker** kurmuştur.
- Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1947'de düzenlenen I. Kongresi'nde, antidemokratik bütün yasaların iptalini ön gören "**Hürriyet Misakı**" yayımlanmıştır. Ayrıca ekonomik konularda DP ile CHP arasında ilişkiler gerginleşmiştir. Bunun üzerine İsmet İnönü taraflar arasındaki gerginliği azaltmak amacıyla iki partinin liderleriyle görüşmeler yapmış ve **12 Temmuz Beyannamesi**'ni yayınlamıştır. İnönü, siyasal partilerin Türk demokrasisinin vazgeçilmez unsurları olduğunu vurgulamış ve iktidar-muhalefet ilişkileri biraz da olsa yumuşamıştır.

ÖNEMLİ

- 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmasından sonra, partinin CHP'ye bağlı güdümlü bir demokrasi yürüttüğünü öne süren **Fevzi Çakmak**, **Yusuf Hikmet Bayur**, **Osman Bölükbaşı**, **Kenan Öner**, **Sadık Aldoğan** ve **Yusuf Kemal Tengirşenk** 20 Temmuz 1948 tarihinde **Millet Partisi**ni kurmuştur.

c) 1950 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti İktidarı

- Türk siyasi tarihinin **ilk demokratik seçimi** olarak kabul edilen 1950 seçimlerinde **ilk kez "gizli oy, açık sayım"** ilkesi uygulanmış, yapılan seçimler sonucunda da **Demokrat Parti** iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara gelmesiyle **Celâl Bayar** 3. Cumhurbaşkanı, **Adnan Menderes** Başbakan, **Refik Koraltan** da Meclis Başkanı olmuştur.
- 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimler Türkiye'de 27 yıllık tek parti devrine son vermiştir. Nitekim Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı halkoyu ile Demokrat Parti'ye devretmiştir. Seçim sonuçlarına göre DP 408, CHP 69, Millet Partisi 1, bağımsızlar ise 2 milletvekiline sahip olmuşlardır.

d) 27 Ekim 1957 Seçimleri

- Demokrat Parti, ekonomide yaşanan darboğaz ve siyasi çalkantılar nedeniyle seçimleri bir yıl önceye almıştır. 27 Ekim 1957 günü yapılan seçimler öncesinde kampanya oldukça sert geçmiş, seçimler iktidarı zayıflatırken muhalefetin gücünü ise artırmıştır. Seçim sonuçlarına göre DP %48,6 oyla 424 milletvekili çıkarabilmiştir. **Celâl Bayar** da yapılan oylamada üçüncü kez cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.
- Bu dönemde ekonomide yaşanan olumsuzluklar hükûmete karşı eleştirileri artırmış, hükûmetin **Vatan Cephesi** kurma ve muhalif gazeteleri kapatma gibi baskıcı politikasının yanı sıra CHP liderlerine de saldırılar başlamıştır. Tüm bu olumsuz hava neticesinde TSK, **27 Mayıs 1960 İhtilali** ile yönetime el koymuş ve 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir.

❖ **ADNAN MENDERES (DEMOKRAT PARTİ) DÖNEMİ (1950-1960)**

- Türkiye bu dönemde Birleşmiş Milletlerin çağrısına uyarak **25 Haziran 1950** tarihinde **Kore Savaşı**'na asker göndermiş ve Türkiye 1952'de **NATO**'ya üye olmuştur.
- Adnan Menderes Dönemi'nde ayrıca;
 - 1950'de Arapça ezan okuma yasağı kaldırılmış, okullarda din dersi almak mecburiyeti getirilmiştir.
 - 1951'de **Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun** çıkarılmıştır. Bu kanun kapsamında, devlet dairelerine sadece Atatürk'ün resminin asılmasını sağlayacak bir genelge de yayımlanmıştır.
 - 1951'de Halkevleri, 1954'te de Köy Enstitüleri kapatılmıştır.
 - 1953'te Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e nakledilmiştir.
 - 1954'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte **Balkan Paketi**'nin kurucuları arasında yer almıştır.
 - 1955'te İstanbul'da bir gazetenin, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin bombalanması ile ilgili yalan haber yayınlaması üzerine **6-7 Eylül Olayları** yaşanmıştır.
 - 1955'te Türkiye, Irak ile birlikte **Bağdat Paketi** (1959'da **CENTO**)'nin kurucuları arasında yer almıştır.
 - 1955'te **Ege Üniversitesi**, 1956'da **ODTÜ** ve 1957'de **Erzurum Atatürk Üniversitesi** açılmıştır.
 - 1959-1960 eğitim öğretim yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okulu açılmış, ayrıca **ilk kez din öğretmeni** yetiştirmek amacıyla **İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü** açılmıştır.

2) **EKONOMİK GELİŞMELER**

- 1947'de **"7 Eylül 1947 Kararları"** ile TL'nin değeri %53,6 oranında düşürülmüş, böylece ithalat kolaylaştırılmıştır. Bu kararlar Türkiye'de devletçilikten liberal ekonomiye geçişin ilk adımı olarak kabul edilmektedir.
- 1947'de **Türkiye İktisadî Kalkınma Planı** hazırlanarak **Marshall Planı** çerçevesinde alınacak yardımlar için gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Bu plan tarım, haberleşme, sulama, enerji, demir-çelik, maden ve sanayi alanlarını temel etkinlik noktaları olarak kabul etmiş ve daha çok tarımsal gelişme üzerinde odaklanmıştır.
- 1948'de Türkiye, Marshall Planı kapsamında **OEEC**'ye (**Avrupa İktisadi İş Birliği Örgütü**) üye olmuştur.
- 1950-1953 arası dönemde gerek tarımda gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Makineleşme, kredi imkânları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır.
- 1958'de ekonomide yaşanan olumsuzluklar ve kötü gidiş nedeniyle **IMF**'den borç alınmıştır. Ayrıca plansız ekonominin ortaya çıkardığı sıkıntılar ve ardından gelen **askerî müdahale** nedeniyle 30 Eylül 1960'ta **Millî Birlik Komitesi** tarafından **Devlet Planlama Teşkilatı** kurulmuş ve tekrar planlı ekonomiye geçilmiştir.

3) SOSYO-KÜLTÜREL GELİŞMELER

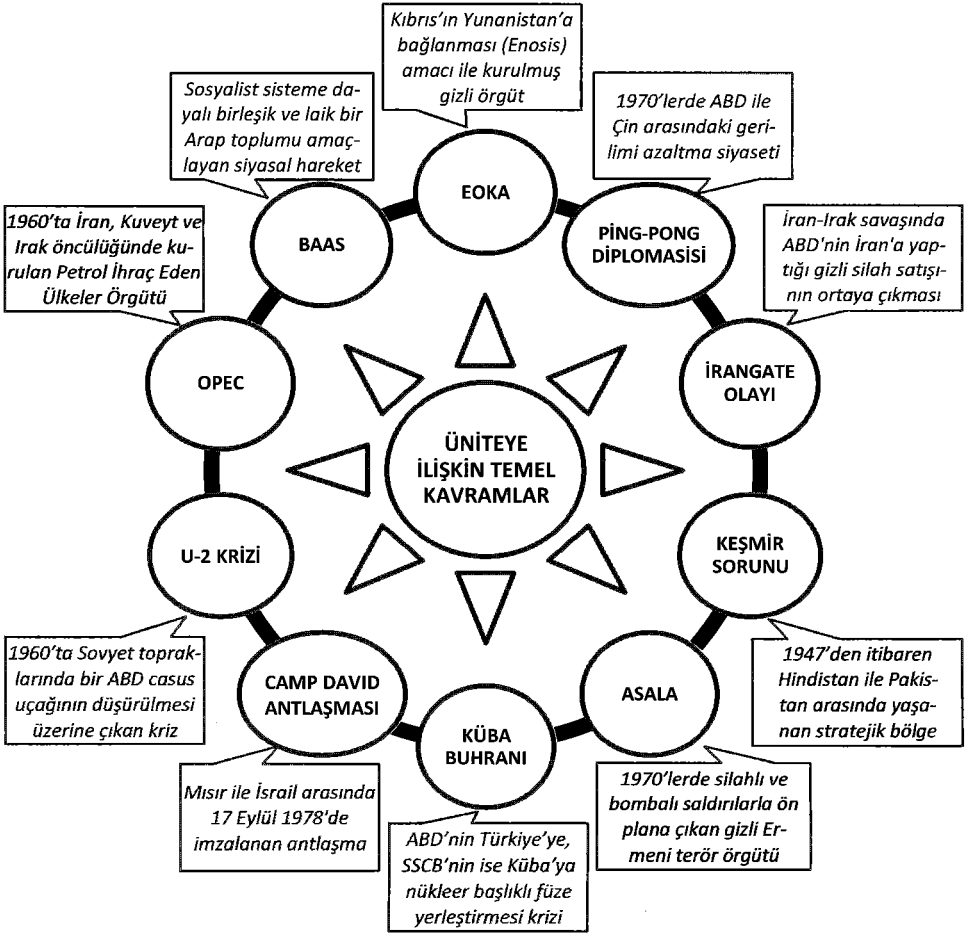
- ✎ Tarımda makineleşmeyle birlikte köyden kente göç hız kazanmıştır.
- ✎ Türkiye'de ilk TV yayını 1952'de **İstanbul Teknik Üniversitesi**'nde başlamıştır.
- ✎ **İlk renkli Türk filmi** olan "**Halıcı Kız**" 1953'te gösterime girmiştir.
- ✎ Bu dönemde başta caz olmak üzere **Rock and Roll** ve diğer müzik türleri Türkiye'yi etkisi altına almaya başlamıştır. Türk müziğinde ise Zeki Müren, Müzeyyen Senar, Neşet Ertaş gibi isimler dönemin ünlü sanatçıları arasında yer almıştır.
- ✎ Edebiyatta Garip Akımı'na karşı "**İkinci Yeniler**" grubu ortaya çıkmış, şiir anlayışının temelini edebî sanatın bolca kullanılmasına dayandığını savunmuştur. Diğer bir edebî akım da Hisarcılar Grubu'dur.
- ✎ Batı etkisi sinemada da hissedilmiş, bu dönemde çevrilen Ömer Lütfi Akad'ın "**Vurun Kahpeye**" filminde Batı sinemasının izleri görülmüştür. Bu dönemde **Hollywood** sineması Türkiye'de de etkisini hissettirmiştir.

* SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE DÜNYADAKİ SOSYO-KÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

- ★ 1942'de ABD'de ilk nükleer reaktör kurulmuştur.
- ★ 1945'te ABD'de ilk atom bombası yapılmış ve kullanılmıştır.
- ★ 1951'de Akdeniz Oyunları ilk kez Mısır'da düzenlenmiştir.
- ★ 1951'de **ENIAC** adlı ilk elektronik bilgisayar piyasaya sürülmüştür.
- ★ 1952'de ilk trafik ışıkları New York'ta kullanılmıştır.
- ★ 1953'te **Francis Crick** ile **James Dewey Watson** DNA molekülünün yapısını çözmüştür.
- ★ 1953'te "**RedStone**" adlı ilk balistik füze geliştirilmiştir.
- ★ 1953'te SSCB ilk hidrojen bombasını patlatmıştır.
- ★ 1953'te ilk renkli televizyon yayını başlamıştır.
- ★ 1954'te nükleer enerjiyle çalışan "**Nautilus**" (**SSN-571**) adlı ilk denizaltı ABD tarafından suya indirilmiştir.
- ★ 1954'te çocuk felci aşısı geliştirilmiştir.
- ★ 1955-1956 sezonunda ilk kez **UEFA Şampiyon Kulüpler Kupası** düzenlenmiştir. (İlk kupa **Real Madrid**'in.)
- ★ 1956'da ilk bilgisayar dili olan **FORTRAN** geliştirilmiştir.
- ★ 1957'de SSCB ilk kıtalararası balistik füzeyi denemiştir.
- ★ 1957'de SSCB, **Sputnik I** uydusunun yörüngeye oturtulduğunu açıklamıştır.
- ★ 1957'de SSCB, uzaya giden ilk canlı olan "**Layka**" adlı köpeği **Sputnik II** uydusuyla başarıyla fırlatmıştır.
- ★ 1958'de ABD **Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA)**'ni kurmuş ve ilk ABD uydusu uzaya gönderilmiştir.
- ★ 1958'de ilk kalp pili icat edilmiştir.
- ★ 1959'da **Xerox** ilk fotokopi makinesini geliştirmiştir.
- ★ 1959'da SSCB **Luna 2** adlı ilk insansız uyduyu Ay'a göndermiştir.
- ★ 1960'ta lazer icat edilmiştir.

YUMUŞAMA (DETANT) DÖNEMİ

Bu üiteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

* YUMUŞAMA'NIN ANLAMI, KÖKENİ VE ORTAYA ÇIKIŞI

- Yumuşama (Detant) Dönemi, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Doğu-Batı ilişkilerinde görülen çatışma ve gerginliğin azaldığı tarihsel bir dönemi ifade etmektedir. 1962 Küba Bunalımı'ndan sonra ABD ile Sovyetlerin nükleer bir savaşın eşiğinden dönmesi, iki devleti birbirlerine karşı gerginliği azaltıcı ve daha yumuşak bir siyaset izlemeye yöneltmiştir. Bu yüzden ABD Başkanı John Fitzgerald Kennedy ile SSCB Başkanı Nikita Kruşçev 1961'de Viyana'da bir araya gelerek "Yumuşama Süreci"ni başlatmışlardır.

1) ABD'NİN PEKİN ZİYARETİ (PİNG-PONG DİPLOMASİSİ)

- 1971'de Başkan Nixon'un ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissinger'in Çin'e yaptığı tarihi ziyaret iki ülke ilişkilerinin normalleşmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Başkan Nixon'un 21-28 Şubat 1972'de yaptığı ziyaret ise iki ülkenin diplomatik ilişkilerinin olmadığı bir ortamda gerçekleşmiştir. Böylece ABD, Çin'i SSCB tehdidine karşı bir denge unsuru olarak kullanmayı amaçlamıştır.

2) STRATEJİK SİLAHLARI AZALTMA GÖRÜŞMELERİ (SALT-I & SALT-II)

- Nükleer silahların sınırlandırılması konusunda 1969'da Helsinki'de ABD-SSCB arasında yapılan SALT-I (Stratejik Silahları Azaltma Görüşmeleri) önemli bir aşama olmuştur. Sadece savunma füzelerinin sınırlandırılmasının kararlaştırıldığı SALT-I Antlaşması ile sorunların barışçıl yollarla çözülmesi süreci başlatılmış, görüşmelerin başladığı 1969 yılı "Yumuşama Dönemi"nin başlangıcı kabul edilmiştir.
- Yumuşama Döneminde SALT-I Antlaşması'ndan sonra nükleer silahsızlanma konusunda birçok antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaların en önemlisi, 1979'da ABD Başkanı Jimmy Carter ile SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev arasında Viyana'da imzalanan SALT-II Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile uzun menzilli nükleer silahlar sınırlandırılmıştır. Ancak SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi nedeniyle ABD kongresi bu antlaşmayı onaylamamıştır.

3) HELSİNKİ NİHAİ SENEDİ (AGİK) (1 AĞUSTOS 1975)

- SALT-I Antlaşması'ndan sonra, Arnavutluk dışında bütün Avrupa devletleriyle ABD ve Kanada'nın katıldığı Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı (AGİK) Helsinki'de toplanmıştır. Uzun görüşmeler neticesinde hazırlanan "Sonuç Belgesi" (Helsinki Nihai Senedi) 1 Ağustos 1975'te imzalanmıştır.
- Helsinki Nihai Senedi'nin en dikkat çekici yönü, 35 imzacı devlet arasındaki ilişkilere rehberlik edecek 10 temel ilkenin ortaya konmasıdır. AGİK'in anayasası sayılan bu ilkeler arasında, kuvvet kullanımından kaçınma, egemenliğe saygı, sorunların barışçı yöntemlerle çözülmesi, devletler arasında iş birliği, içişlerine karışmama ve insan haklarına saygı gibi konular yer almaktadır.

* YUMUŞAMA DÖNEMİ ÇATIŞMALARI

1) NÜKLEER SİLAH YARIŞI VE SOĞUK SAVAŞA SON VERME ÇALIŞMALARI

- Nükleer silahların kullanılacağı bir savaşın yaratacağı büyük tahribatın uyandırdığı endişe ve korku, büyük devletleri Soğuk Savaş'a rağmen yavaş yavaş barış içinde birlikte yaşama çareleri aramaya yöneltmiştir.
- Bu amaçla 16 Mayıs 1960'ta ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Federal Almanya arasında, Paris'te Zirve Konferansı yapılması kararlaştırılmış, ancak bu konferans gerçekleştirilememiştir. Çünkü 5 Mayıs 1960'ta, SSCB lideri Kruşçev ülkesinin sınırları içerisinde bir ABD U-2 casus uçağının düşürüldüğünü açıklayarak Washington Hükümeti'nden özür dilemesini istemiştir. Bu olay ABD-SSCB ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

2) U-2 KRİZİ (1960)

- ABD'nin istihbarat sağlamak için ürettiği U-2 casus uçaklarından biri 1 Mayıs 1960'ta Adana'daki İncirlik Üssü'nden havalanıp Pakistan üzerinden SSCB topraklarına girmiş, ancak alçalmasıyla birlikte Sovyet Rusya tarafından düşürülmüştür. Bu gelişme Zirve Konferansı'nı olumsuz etkilemiştir.
- 5 Mayıs 1960'ta SSCB lideri **Kruşçev**'in bu olay nedeniyle ABD Hükûmeti'nden özür talebi, ABD Başkanı **Eisenhower** tarafından reddedilince, Sovyetler Birliği ile ABD arasında gerginlik yaşanmıştır. U-2 uçağının düşürülmesiyle Washington ile Moskova arasında yaşanan gerginliğin artması, **1962 Küba Krizi** ile bu iki "Süper Devleti" bir savaşın eşiğine kadar getirmiştir.

3) KÜBA KRİZİ (JÜPİTER FÜZELERİ KRİZİ) (1962)

- ABD Başkanı **John Kennedy**, 22 Ekim 1962'de yaptığı bir konuşmada SSCB'nin Küba topraklarına tüm dünyadan habersiz ABD'yi vurabilecek nükleer başlıklı füzeleri gizlice yerleştirdiğini açıklamış ve Kruşçev'den füzelerin hemen sökülmesini istemiştir.
- Gerilimin artmasını istemeyen Sovyet Rusya, Küba'daki füzeleri kaldırmasına karşılık ABD'nin **Türkiye**'deki "Jüpiter" füzelerini kaldırmasını istemiş, ABD'nin bu öneriyi kabul etmesiyle Küba Buhranı çözülmüştür. Ayrıca 20 Haziran 1963'te Sovyet Rusya ile ABD arasında, özellikle buhran dönemlerinde yanlış anlaşılmaları önlemek için "**Kırmızı Telefon Hattı**" kurulmuştur.

4) VIETNAM SAVAŞI

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japon işgalinin son bulmasıyla Fransız sömürgesi olan Vietnam'da komünistlerle milliyetçiler arasında iç savaş başlamıştı. ABD, Fransa Vietnam'dan çekildikten sonra BM ile birlikte bu bölgenin **17. Paralel** sınır olmak üzere Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılmasını sağlamıştı.
- Savaş, Kuzeydeki komünistlerin güneye saldırmasıyla başlamış ABD'nin müdahalesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Kuzey Vietnam birliklerinin güneye girmesiyle ABD bölgeye asker sevk etmiş, bu gelişme ABD kamuoyu tarafından sebepsiz ve anlamsız görülmüştür.

Muhammed Ali CLAY (1942-2016)

- Dünyanın en ünlü boksörlerinden biri olan **Muhammed Ali** Vietnam Savaşı'na çağırılmasına rağmen savaşa gitmeyi reddetmiş ve "Vietkonglar bana hiçbir kötülük yapmadılar ki onlarla savaşayım!" şeklindeki tarihi sözünü söylemiştir. Muhammed Ali 3 Haziran 2016'da hayatını kaybetmiştir.

- ABD Başkanı **Nixon**, ABD askerlerini Vietnam'dan çıkarma kararı almış, Paris'te yapılan görüşmeler sonucunda 27 Ocak 1973'te **Vietnam Barışı** imzalanmıştır. Böylece ABD'nin Vietnam'ı bölme planı suya düşerken, Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam 1975 yılında birleşerek **Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti** adını almıştır.

5) KEŞMİR SORUNU (Pakistan & Hindistan)

- Keşmir**; Pakistan, Hindistan, Afganistan ve Çin'in keşişme noktasında yer alan ve son derece verimli topraklara sahip olan bir bölgeydi. Pakistan'ın bölgeyi ilhak etmesi üzerine **ilk kez 1948'de Hindistan ve Pakistan** arasında çatışmalar başlamıştır.
- BM'nin devreye girmesiyle Keşmir'de **plebisit (halk oylaması)** yapılmasına karar verilmiş ve iki ülke arasında ateşkes sağlanmıştır. Sonraki süreçte yer yer çatışmalar devam etmişse de Sovyetler Birliği'nin girişimleriyle Pakistan ile Hindistan arasında 1966'da **Taşkent Deklarasyonu** imzalanmış ve taraflar anlaşmazlıkları barış yoluyla çözmeyi kabul etmişlerdir. Keşmir sorunu, iki ülke arasında hâlâ devam etmektedir.

6) SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ (1979)

- ✎ Afganistan'da **Kral Davud**'un devrilmesinden sonra iktidara gelen Halk Partisi'nin Marksist ve Leninist politikalarına karşı halkın ayaklanması üzerine SSCB'den yardım istenmiştir. Bu talep üzerine Afganistan'a çok sayıda Sovyet uzmanı ve askeri gelmiş, Afganistan'da iktidar mücadelesinin devam etmesi üzerine SSCB 27 Aralık 1979'da ülkeyi fiilen işgal etmiştir.
- ✎ Devlet başkanı **Hafizullah Amin** öldürülmüş ve yerine **Babrak Karmal** getirilmiştir. Sovyetlerin işgal hareketi, çok sayıda Afganlının Pakistan ve İran'a sığınmasına, bu da mülteciler sorununa sebep olmuştur. Öte yandan ABD, Sovyetlerin bu girişimi üzerine SALT-II Antlaşması'nı onaylamaktan vazgeçmiş ve 5 Ocak 1980'de bu ülkeye yaptığı tahıl ihracatını da durdurmuştur. Ayrıca Sovyet işgaline tepki olarak ABD ve 70'e yakın ülke **Moskova**'da düzenlenen **1980 Yaz Olimpiyatları**'na katılmamıştır.
- ✎ 1982'de Birleşmiş Milletler gözetiminde Afganistan, Pakistan, ABD ve SSCB arasında başlayan görüşmeler sonucunda, 14 Nisan 1988'de **Cenevre Antlaşması** imzalanmış, ancak iç çekişmeler nedeniyle Afganistan'da istikrar sağlanamamıştır. Bölgedeki kaos günümüzde de devam etmektedir.

* BAĞLANTISIZLAR HAREKETİ

- ✎ 1960'lardan itibaren uluslararası alanda yeni bir faktör olarak ortaya çıkan önemli olaylardan biri de Doğu ve Batı Bloklarının dışında "**Bağlantısızlık**" adı ile yeni bir devletler gruplaşmasının ortaya çıkmasıdır. Bu hareketin ortaya çıkmasında etkili olan devletler Kore Savaşı sürecinde bağımsızlıklarını kazanan **Hindistan**, **Yugoslavya** ve **Mısır**'dır.
- ✎ Öte yandan Bağlantısızlık Hareketi'nin başlangıç noktası ise 1955 Nisan'ında Endonezya'nın **Bandung** şehrinde toplanan **Bandung Konferansı**'dır. Konferans'ın amacı; yeni bağımsız olan Afrika ve Asya ülkelerinin, ABD ve SSCB gibi iki büyük nükleer güç karşısında varlıklarını korumak için bir birlik ve dayanışma sağlamaktır.
- ✎ Bağlantısızlık **hiçbir bloğa veya askerî ittifaka bağlı olmama** hareketidir. Bu hareketin ilk teşkilatlanmasına 1961 yılında Yugoslavya lideri **Tito** ile Mısır Devlet Başkanı **Nâsır** öncülük etmişlerdir. Bu iki liderin girişimi ile Eylül 1961'de bir konferans toplanmış ve ABD ile Sovyet Rusya'ya barış çağrısı yapılmıştır. Fakat büyük devletlerin veto silahı, diğer taraftan bu grubun kendi içerisindeki politika farklılıkları Bağlantısızların BM'deki etkisini azaltmıştır.

Jawaharlal NEHRU (1889-1964)

- 1889'da doğan **Nehru**, İngiltere'de eğitimini tamamladıktan sonra Hindistan'a geri dönüp "Hindistan Ulusal Kongresi" adlı siyasi partinin başkanı olmuştur. 1942'de İngilizlere karşı yapılan "Hindistan'ı Terk Edin!" eylemleri sırasında tutuklanmıştır. II. Dünya Savaşı sonuna kadar tutuklu kalan Nehru, 1947'de kurulan Hindistan'ın **ilk başbakanı** olmuş, 1964'te ölümüne kadar bu görevde kalmıştır.

* ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER

1) 1967-1968 ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI (ALTI GÜN SAVAŞLARI)

- ✎ Savaşın başlamasında; İsrail'in mültecilere uyguladığı baskı, 13 Kasım 1966'da bir İsrail Birliği'nin Ürdün sınırını geçip 4000 nüfuslu **Samu Köyü** halkını yok etmesi ve 7 Nisan 1967'de Suriye'ye yapılan İsrail hava taarruzunda 6 Suriye uçağının düşürülmesi gibi sebepler etkili olmuştur.
- ✎ 5 Haziran 1967'de İsrail birliklerinin taarruzuyla başlayan savaşta, İsrail önce Ürdün ve Suriye'ye karşı savunma, Mısır'a karşı saldırı yapmıştır. Mısır'ın yenilmesi ve Süveyş Kanalı'nın ele geçirilmesi üzerine Suriye ve Ürdün'e saldıran İsrail ordusu Suriye'den **Golan Tepeleri**'ni almıştır. BM'nin 10 Haziran 1967'de "ateşkes" çağrısı üzerine çarpışmaya son verilmiş, İsrail Süveyş Kanalı'na kadar olan yerleri ele geçirmiştir.

- İsrail’le baş edemeyen Arap devletleri arasında iş birliğinin önemi ortaya çıkmıştır. Arap ülkeleri genişleyen İsrail sınırının kendi topraklarına da dayanacağı endişesiyle, mümkün gördüğü bütün olanak ve kuvvetlerini Mısır ve Suriye emrine vermiş ancak başarıya ulaşamamıştır. Öte yandan İsrail’in ihtiyacı olan silahları ABD’den sağlaması Arap ülkeleri arasında Batı Bloku’na karşı tepkiyi artırmış, Arapları SSCB ile daha sıkı iş birliğine sevk etmiştir. Bu da Orta Doğu’da SSCB’nin etkisini artırmıştır.

2) 1973 ARAP-İSRAİL SAVAŞI (YOM KİPPUR SAVAŞI)

- 1967-68 Savaşı sonrasında ümitlerini BM’ye ve ABD-SSCB görüşmelerine bağlayan Arap devletleri umduklarını bulamayınca hızla silahlanma sürecine girişmişlerdir. İşgal edilen Arap topraklarının top yekûn bir mücadeleyle kurtarılacağı fikrinde birleşen **Mısır** ve **Suriye** İsrail’e karşı ortak bir harekât düzenlemeyi planlamıştır.
- Mısır ve Suriye ordularının, İsrail’in kutsal bayramını kutladığı gün (**Yom Kippur**), yani 6 Ekim 1973 günü başlattığı taarruzda, İsrail önce Suriye ordusunu bertaraf etmiş daha sonra Mısır’a yönelmiştir. Süveyş’in batısına asker çıkarmayı başaran İsrail 26 Ekim’de BM Barış Gücü’nün gelmesiyle ateşkese uymuştur.
- Taraflar arasında barış antlaşması imzalanması için ABD Dışişleri Bakanı **Henry Kissinger**’in gerçekleştirdiği **Mekik Diplomasisi** sonucunda 18 Ocak 1974’te **Sina Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşmayla İsrail Sina’nın bir bölümünden çekilmiştir.

ÖNEMLİ

- Savaşın hemen ardından başlayan, başını **Suudi Arabistan**’ın çektiği ve İsrail’i destekleyen ülkeleri hedef alan **petrol ambargosu** Mart 1974’e kadar sürmüştür. Bu ambargo sonucu petrol fiyatları yükselirken, dünya çapında benzin sıkıntısı baş göstermiştir.

3) CAMP DAVID ANTLAŞMASI (İSRAİL & MISIR) (17 EYLÜL 1978)

- 1973 Yom Kippur Savaşı’ndan sonra ABD Dışişleri Bakanı **Henry Kissinger** Mısır’la İsrail arasında bir mekik diplomasisi başlatmıştı. Bu diplomasinin ürünü de ABD Başkanı **Jimmy Carter**’in arabuluculuğu ile Mısır Devlet Başkanı **Enver Sedat** ve İsrail Başbakanı **Mehanem Begin**’in 17 Eylül 1978 tarihinde **Camp David Antlaşması**’nı imzalaması olmuştur.
- Antlaşmaya göre; İsrail 1967-68 savaşlarında işgal ettiği Sina Yarımadası’ndan çekilecek, buna karşılık Mısır da İsrail’i resmen tanıyacak ve onunla diplomatik ilişkileri başlatacaktı. Böylece **ilk kez** bir Arap ülkesi (**Mısır**) İsrail’i resmen tanımış ve işgal ettiği topraklar üzerindeki varlığını meşru olarak kabul etmiştir. Arap ülkeleri başlangıçta Camp David Antlaşması’na tepki göstermiş ve Mısır’la ikili ilişkileri kesme kararı almışlardır.

ÖNEMLİ

- Camp David Antlaşması ile İsrail’i resmen tanıyan **ilk Arap devleti Mısır** olmuştur.

- 26 Mart 1979’da karşılıklı toprak bütünlüğü ve bağımsızlık düşüncesine saygı duymayı esas alarak bugünkü İsrail-Mısır sınırlarını çizen “**İsrail-Mısır Barış Antlaşması**” ise Washington’da imzalanmıştır. Bu antlaşma, İsrail’in güneyde güvenliğini garantilerken Mısır’ın Arap dünyası ile ilişkilerinin kopmasına yol açmıştır. Arap ülkelerinden Mısır’a yapılan ekonomik yardım kesilirken, ABD Mısır’a ekonomik yardımda bulunmuş, İsrail de 27 Nisan 1982’de **Sina**’dan tamamen çekilmiştir.
- Bu barış antlaşmaları, İsrail’in muhtariyet vaat edilen Batı Şeria’da devamlı olarak Yahudi yerleşim merkezleri kurması, Kudüs’ü başkent yapması, Golan Tepeleri’ni ilhak ettiğini açıklaması ile amacına ulaşamamış ve bölgedeki gerginliğin artmasını engelleyememiştir.

4) İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ (İSLAM İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI) (1969)

- ✎ **Dennis Michael Rohan** adında “Church of God” adlı tarikata bağlı Avustralyalı bir Hristiyan’ın, 21 Ağustos 1969 tarihinde Mescid-i Aksa’yı kundaklamayı denemesinden sonra, İslam ülkeleri başkanları tarafından 25 Ağustos 1969’da **Kahire**’de kurulmuştur.
- ✎ Örgütün merkezi **Cidde**’dir. Amacı, İslam ülkeleri arasında iktisadî, sosyal, kültürel, bilimsel alanlarda iş birliğini güçlendirmek ve uluslararası örgütlerle dayanışmayı yürütmektir. Nitekim toplanan İslam Konferansları, İsrail meselesi dışında İslam dünyasının sorunlarını tartışıp bunlara çözüm getirmeye de çalışmıştır.
- ✎ Teşkilatın 1973’te yapılan **Cidde** toplantısında üye ülkelerin maliye bakanları mali teşkilatlanmanın üzerinde durmuşlar, Ekim 1975’teki toplantıda ise **İslam Kalkınma Bankası**’nın kuruluş planını onaylamışlardır.

Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU (1943-...)

- İslam Konferansı Teşkilatının ilk **Türk genel sekreteridir**. 1943’te Kahire’de doğan İhsanoğlu, 1974’te Ankara Üniversitesinde çalışmalar yapmış, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü ile Türk Bilim Tarihi Kurumunun Başkanlığı ve İ.Ü. Bilim Tarihi Müze ve Dokümantasyon Merkezi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 2005’te **İslam İş Birliği Teşkilatının Genel Sekreterliği**’ne seçilen İhsanoğlu 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de aday olmuştur.

5) OPEC VE 1973 PETROL BUNALIMI

- ✎ **Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)** 9-14 Eylül 1960 tarihleri arasında Bağdat’ta toplanan konferans sonucunda kurulmuştur. OPEC’in kurucu üyeleri arasında; **Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezüella** vardır. Kuruluşa sonradan Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Gabon ve Ekvador da katılmıştır.
- ✎ 1967-68 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra sorunun çözümünde istediğine ulaşamayan Arap ülkelerinin, petrolü Batı’ya karşı bir baskı aracı olarak kullanmak istemeleri krizin çıkmasına yol açmıştır. OPEC ülkeleri, 1970-71 yıllarında kendi aralarında imzaladıkları antlaşmalarla petrol fiyatlarını kendi tekellerine almışlardır.
- ✎ 1973 Savaşı’ndan sonra **OAEPC’in (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı)** petrolü bir silah olarak kullanıp, ABD ve bazı Batı ülkelerine ambargo uygulaması ve petrol üretimini kısması üzerine, dünya üzerinde petrol fiyatları kısa zamanda dört katına çıkmıştır. 17 Ekim 1973’te verdikleri fiyatları yükseltme kararı ile İsrail’in 1967’de işgal ettiği Arap topraklarından çekilinceye ve Filistinlilerin yasal hakları güvenceye kavuşturuluncaya kadar, petrol üretimini her ay %5 oranında kısma kararı alınması dünya çapında krize dönüşmüştür.
- ✎ Bu gelişme üzerine **Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (OECE)** 6 Kasım 1973’te yayınladığı bir bildiriye, İsrail’in 1967’de işgal ettiği topraklardan çekilmesini; bununla beraber, bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı ile “güvenlikli ve tanınmış sınırlar içinde” barış içinde yaşama hakkına saygı gösterilmesi gerektiğini ilan etmişlerdir.

✿ Krizin Sonuçları

- ✎ Arapların petrol silahına karşı ABD’nin öncülüğünde 1974’te **Milletlerarası Enerji Ajansı** kurulmuştur.
- ✎ 1980’lerin başında OPEC’in dünya petrol fiyatları üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Batının sanayileşmiş ülkeleri artan petrol fiyatlarını kolaylıkla kendi sanayi mamullerine ve teknolojilerine uyarlamışlar, OPEC ülkelerinde üretilen petrole bağımlılığı azaltmışlardır.
- ✎ OPEC 1982’de petrol fiyatlarını düşürmek ve üretimini kısmak zorunda kalmıştır. Batı’nın petrol talebini düşürmesi örgütün kendi içinde anlaşmazlıklara ve İran-Irak Savaşı nedeniyle zayıflamış olan iç bütünlüğünün daha da bozulmasına neden olmuştur.

6) İRAK'TA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ

- ✎ Irak'ta, 1958'de gerçekleşen askerî müdahale ile cumhuriyet rejimine geçilmiş, 17 Temmuz 1968 tarihinde ise **Baas Partisi** gerçekleşen kansız bir darbenin ardından iktidarı tamamen ele geçirmiştir.

BAAS PARTİSİ

- Baas, Arapça “yeniden diriliş” anlamına gelmektedir. 1940'ta Şam'da kurulan bu parti Ortadoğu'da **sosyalist, birleşik ve laik bir Arap devleti** oluşturmayı hedeflemiştir. Birlik, özgürlük ve sosyalizm sloganıyla ön plana çıkan parti özel mülkiyet, gelir adaleti, kaynakların millileştirilmesi ve planlı kalkınmayı benimsemiştir.
- ✎ Hükûmet programı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle, Baas yanlısı **Saddam Hüseyin**'in başında bulunduğu bir grup subay devlet başkanlığı ve başbakanlığa **El-Bekir**'i getirmiştir.
- ✎ Irak'ın SSCB ile yakınlaşarak bu ülkeden ekonomik ve askerî yardım almaya başlaması İran ile arasındaki ilişkileri zayıflatmış, İran'ın Basra Körfezi'ne tek başına hâkim olmak istemesi iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Ancak 1975'te Cezayir'in arabuluculuğu ile imzalanan **Cezayir Antlaşması**'yla, Irak ile İran arasındaki **Şattü'l-Arap Su Yolu**'nun en derin yeri sınır kabul edilmiş ve ilişkiler bir süreliğine düzelmiştir.

7) İRAN'DA REJİM DEĞİŞİKLİĞİ

- ✎ 1953'te yönetime gelen **Şah Muhammed Rıza Pehlevî**'nin 1962'de hayata geçirmek istediği “**Ak Devrim**”e ve bununla başlayan reformlara karşı, başta ulema olmak üzere birçok kesim muhalefeti artırmıştır.
- ✎ Ocak 1978'de ekonomik sıkıntı yaşayan büyük bir kesimin ulemanın da yönlendirmesiyle Şah'a karşı başlatıldığı isyan hareketi 1979 Şubatı'na kadar devam etmiştir. Grevler ve gösterilerin ekonomiyi felç ettiği ülkede Şah çareyi ülkeden kaçmakta bulmuş, bunun üzerine Fransa'da sürgün hayatı yaşayan **Ayetullah Humeynî** büyük bir halk desteğiyle İran'a geri dönmüştür.

ÖNEMLİ

- İran İslam Devrimi'nin lideri ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu **Ayetullah Humeynî** 1962'de başlayan “**Ak Devrim**” reformlarına karşı gelen kesim içinde önemli bir siyasi önder olarak sivrilmiş, ancak Şah Humeynî'yi sürgüne gönderme kararı alınca kendisi Fransa'ya gitmişti.
- ✎ Humeynî'nin İran'a dönmelerinden sonra, 1 Nisan 1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulmuş, Aralık 1979'da ülke teokratik bir anayasayı ve Humeynî'nin ülkenin dinî lideri olmasını da onaylamıştır. Bu süreçte **Beni Sadr** cumhurbaşkanı olmuş, genel af çıkarılmış, belirli bir süre için müzik ve gazete yasağı getirilmiştir. Humeynî lider olduktan sonra hem ABD hem de SSCB'ye karşı uzlaşmaz bir tutum izlemiş, Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'ndeki rehine krizinden sonra İran-ABD ilişkileri kopmuştur.

8) İRAN-IRAK SAVAŞI (1980-1988)

- ✎ 1973'te tekrar kurulan ilişkilerin sonucunda 1975'te imzalanan **Cezayir Antlaşması**'yla Irak ile İran arasındaki **Şattü'l-Arap Su Yolu**'nun en derin yeri sınır kabul edilmiş ve ilişkiler bir süreliğine düzelmişti. Ancak 1979'da İran'da Humeynî'nin iktidara gelmesi ve Irak'ta büyük bir Şii çoğunluğun bulunması, Şiilerin Humeynî tarafından kışkırtılacağını düşünen Irak devlet başkanı **Saddam Hüseyin**'i endişelendirmiştir.

- ❖ Saddam Hüseyin, İran'ın iki ülke arasında anlaşmazlık konusu olan bölgeden askerlerini çekmeyi reddetmesi üzerine, 16 Eylül'de antlaşmayı feshettiğini açıklamış ve 22 Eylül 1980'de Irak ordusu sınırı geçmiştir.
- ❖ Savaşın ilk günleri, avantajını koruyan Irak'ın üstünlüğü ile geçmişse de zamanla İran'ın direnişinin artması ile savaş karşılıklı yıpratma sürecine girmiştir. İran-Irak Savaşı, Körfez ülkeleri için de bir güvenlik sorunu haline gelmiş, bu ülkeler de bir araya gelerek 26 Mayıs 1981'de **Körfez İş Birliği Konseyi**'ni kurmuşlardır.
- ❖ Sekiz yıl süren savaş 1988 Ağustos ayında yapılan ateşkes ile sonlanmış, ancak Birleşmiş Milletler gözetiminde yapılan barış görüşmelerinden sonuç alınamamıştır. İran görüşmeler için ön koşul olarak topraklarındaki tüm Irak askerlerinin çekilmesini isterken, Irak Şattü'l-Arap Su Yolu üzerinde ortak denetim kurulmasında ısrar etmiştir. İki ülke arasındaki barış Irak'ın Kuveyt'i 1990 Ağustos ayında işgali ve İran'dan aldığı toprakları geri vermesiyle gerçekleşmiştir.

İRANGATE SKANDALI (1986)

• **İranganate Skandalı** adıyla bilinen bu olay, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Üyesi Yarbay **Oliver North**'un İsrail üzerinden İran'a silah satması ve bu olayın 1986'da ortaya çıkmasıdır. Bu süreçte Oliver North suçlu bulunarak yargılanmış, ABD Başkanı **Reagen**'nin ise suçlu olmadığı kanaatine varılmıştır.

❖ YUMUŞAMA DÖNEMİ'NDE DÜNYADAKİ GELİŞMELER

1) EKONOMİK GELİŞMELER

- ❖ II. Dünya Savaşı sonrasında bilim ve teknolojiye ilerlemelerin sanayide kullanılması ile büyük bir verimlilik elde edilmiştir. Özellikle telefon ve televizyonun yaygın olarak kullanılması insan hayatını kolaylaştırmış; petrol, elektrik ve otomotiv sektörlerinde önemli üretim artışı olmuştur.
- ❖ Sanayideki büyüme, enerji tüketimini artırırken enerji kaynağı olarak kömürün yerini alan petrol, kimya sanayinde yeni ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ekonomik kalkınmada önemli bir hız yakalanmış bundan dolayı bu döneme "**Muhteşem Otuzlar (1945-1975)**" denmiştir.
- ❖ Ekonomideki büyümeye bağlı olarak uydu teknolojisi de gelişmiş, televizyon programları uluslararası boyut kazanmıştır. Nitekim "**1964 Tokyo Olimpiyatları**" ilk kez canlı televizyon yayını ile dünyaya ulaştırılmıştır.

2) BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELER

- ❖ 1961'de Rus kozmonot **Yuri Gagarin** "**Vostok-1**" uzay aracı ile uzaya giden ilk insan olmuştur.
- ❖ 1963'te ilk kadın kozmonot **Valentina Tershkova** uzaya gönderilmiştir.
- ❖ 1965'te ilk uzay yürüyüşünü **Alexei Leonev** gerçekleştirmiştir.
- ❖ 1965'te **Christian Bernard** tarafından ilk kalp nakli gerçekleştirilmiştir.
- ❖ 1969'da ABD'li astronot **Neil Armstrong**'un "**Apollo-11**" adlı uzay aracı ile Ay'a inmiştir.
- ❖ 1969'da ABD'de bilim adamları tarafından **internetin** temeli olan "**ARPANET**" kurulmuştur.
- ❖ 1970'te kişisel bilgisayarlar üretilmiştir. 1978'de üretilen **APPLE** ile birlikte bilgisayar sanayi alanına girmiştir.
- ❖ 1975'te **Hepatit B** aşısı bulunmuştur.
- ❖ 1977'de nötron bombası üretilmiştir.
- ❖ 1978'de ilk tıbbî görüntüleme (**MR**) gerçekleştirilmiştir.
- ❖ 1979'da compact disk (**CD**) ve PC ev bilgisayarı üretilmiştir.

* YUMUŞAMA DÖNEMİ'NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1) TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

a) Kıbrıs Sorunu

- İngiliz yönetimi altındaki Kıbrıs'taki Rumların, "Enosis" adı verilen ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a katma idealinin ilk önemli ayaklanması 1931'de görülmüştür.

ENOSİS (İLHAK)

- **Enosis, Megali İdea** hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade etmektedir. Kelime anlamı **ilhak** demek olan Enosis, 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. 18 Ekim 1828'de İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota veren Yunanistan, resmen **ilk kez** Enosis fikrini ortaya atmış ve Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını istemiştir.
- Yunanistan 1951'de Kıbrıs'ın kendisine verilmesi için İngiltere'ye resmen başvurmuş, bu girişimi olumsuz karşılanınca meseleyi 1954'te BM'ye taşıyarak uluslararası bir konu hâline getirmiştir. Kıbrıs'ta self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını isteyen Yunanistan'ın bu girişimi BM tarafından reddedilmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda harekete geçmesinde önemli rol oynamış, böylece Kıbrıs Sorunu, Türk dış politikasının en önemli konularından birisi hâline gelmiştir.
- Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, diplomatik girişimlerden bir sonuç alamayınca 1955 yılında **Yorgo Grivas** önderliğinde **EOKA** adlı terör örgütünü kurarak Enosis'i gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

EOKA (Kıbrıs Mücadelesi Rum Örgütü)

- **EOKA**, 1950'li yılların başlarında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (**Enosis**) hedefine ulaşmak amacı ile **Yorgo Grivas** liderliğinde "gerilla savaşı" yapmak için kurulmuş gizli bir örgüttür. Grivas, 1951'de Kıbrıs'ta gönüllüler toplayarak Yunanistan'a eğitime götürmüştür. 1954'te Yunanistan'dan getirdiği silahlar ve terör eğitimi alan savaşçılar ile Kıbrıs'a geri dönen Grivas, İngiliz askerî ve sivil kesime terör saldırıları yapmıştır. Grivas 1958'den sonra Kıbrıslı Türkleri hedef seçmiştir.
- EOKA'ya karşı Türkler de **Rauf Denktaş** öncülüğünde 1958'de **Türk Mukavemet Teşkilatı**nı kurmuşlardır.
- 1959'da Türkiye ve Yunanistan başbakanları öncülüğünde Kıbrıs anlaşmazlığını çözmek için Zürih'te görüşmeler başlamış, 11 Şubat 1959'da Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması kararı alınarak **Zürih Antlaşması** yapılmıştır.
- Daha sonra konu Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında tekrar ele alınmış ve 23 Şubat 1959'da imzalanan **Londra Antlaşması** ile Zürih Antlaşması esas alınarak bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasına karar verilmiştir. **Zürih** ve **Londra** Antlaşmaları doğrultusunda, 16 Ağustos 1960'ta bağımsız **Kıbrıs Cumhuriyeti** ilan edilmiş; cumhurbaşkanlığına Rum lider **Makarios**, yardımcılığına da Türk lider **Dr. Fazıl Küçük** getirilmiştir.

Dr. Fazıl KÜÇÜK (1906-1984)

- 1906 yılında Lefkoşa'da doğan Fazıl Küçük, Lozan'daki tıp eğitiminin ardından Kıbrıs'a dönmüş ve Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1959'da yapılan antlaşmaları Türk tarafının temsilcisi olarak imzalamıştır. 1960'ta kurulan **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı yardımcılığı** görevini üstlenen Küçük, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra siyasetten çekilmiş, 1984'te vefat etmiştir.

- ✎ Makarios'un 1963'te Türk toplumu lideri Fazıl Küçük ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye önerdiği anayasa değişikliğinin Türkiye tarafından reddedilmesi iki toplum arasındaki gerginliği artırmıştır. Öyle ki Türkiye'de İnönü Hükümeti'nin istifasıyla yaşanan bunalımdan yararlanan Makarios, Türklerin imhasını ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını öngören **Akritas Planı**'nı uygulamaya koymuştur.
- ✎ Bu plan çerçevesinde Rum çeteleri Türk köylerini yakıp yıkmış, pek çok Türk'ü de öldürmüştür. 24 Aralık 1963'te "**Kanlı Noel**" olarak bilinen ve 24 Türk'ün şehit edildiği olay üzerine Türk savaş uçakları Lefkoşa üzerinde ilk uyarı uçuşunu yapmıştır.

Pilot Yüzbaşı Cengiz TOPEL (1934-1964)

- 1964 yılında gerçekleşen uyarı uçuşunda **Pilot Yüzbaşı Cengiz TOPEL**'in uçağı düşmüş ve kendisi Kıbrıs'ta ilk **Türk hava harp şehidi** olmuştur. Rumlar tarafından hastanede öldüğü belirtilen Topel'in naaşı sonrasında iade edilmiştir.

- ✎ 1964'te Yunanistan'ın Ada'ya daha çok asker ve silah göndermeye başlaması üzerine olayların büyümesinden endişelenen BM Güvenlik Konseyi, Barış Gücü kurulması kararı almıştır. Ancak Rum çetelerinin saldırıya geçmesi Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı almasına yol açmıştır. 7 Haziran 1964'te Kıbrıs'a çıkarma yapılması kararı alınmışken 5 Haziran 1964'te "**Johnson Mektubu**" olayı patlak vermiştir.

JOHNSON MEKTUBU (1964)

- ABD Başkanı Johnson tarafından imzalanan ve "**Johnson Mektubu**" olarak tarihe geçen ünlü mektup 5 Haziran 1964'te **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü**'ye iletilmiştir. Mektupta, Türkiye'nin adaya tek taraflı müdahalesinin Türk ve Yunan tarafları arasında savaşa yol açabileceği ve NATO üyesi olan bu iki ülkenin savaşmasının kabul edilemez olduğu ifade edilmiş, Türkiye'nin müdahale kararı almadan önce müttefiklerine danışması gerektiği anımsatılmıştır.

- ✎ Johnson Mektubu'nun ardından Türkiye müdahale kararından vazgeçmiş, konu Mayıs 1965'te Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerle çözülmeye çalışılmışsa da sonuç alınamamıştır. Türkiye, 1967'de **Rum Millî Muhafız Birlikleri**'nin saldırıya geçmesi üzerine Yunanistan'a bir nota vermiştir.
- ✎ Kıbrıs Türkleri 28 Aralık 1967'de "**Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi**"ni kurmuşlar; başkanlığına **Dr. Fazıl Küçük**, başkan yardımcılığına da **Rauf Denktaş** seçilmiştir.
- ✎ 1968'de meselenin çözümü için Kıbrıs Türk Toplumu lideri Rauf Denktaş ve Rum toplumu lideri Glafkos Klerides arasında görüşmeler başlamış, ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. 1968'den sonra başlayan Kıbrıs görüşmelerinde Rum tarafının Kıbrıs Türk halkının haklarını görmezden gelerek Türkleri azınlık statüsünde yaşatma politikası 1974'e kadar devam etmiştir.

ÖNEMLİ

- 1974 yılı Türk-Yunan ilişkilerinde **Kıta Sahanlığı** sorunu çerçevesinde yeni bir dönem başlatmıştır. Türkiye'nin "**Çandarlı**" adlı araştırma gemisinin Mayıs 1974'te, Ege Denizi'nin milletlerarası sularında ve Türkiye'ye göre de Türkiye'nin kıta sahanlığı içinde petrol araştırmalarına başlaması üzerine, Yunanistan bu suların kendi kıta sahanlığı içinde bulunduğu iddiası ile ortaya çıkmıştır.

- ✎ Enosis'in hemen gerçekleştirilmesini isteyen EOKA üyeleri, Yunanistan'dan aldıkları destekle 15 Temmuz 1974'te Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirmiştir. **Nikos Sampson** cumhurbaşkanlığına getirilirken "**Kıbrıs Elen Cumhuriyeti**" ilan edilmiştir.

- ✎ Türkiye Sampson darbesini anayasa düzeninin yıkılması, gayri meşru bir idarenin kurulması ve Kıbrıs konusundaki antlaşmaların ihlali saymış ve yeni idareyi tanımadığını bildirmiştir. Ayrıca Türkiye, Garanti Antlaşması'nın 4'üncü maddesinin verdiği yetkiye dayanarak İngiltere ile beraber Kıbrıs'a müdahale etmeye karar vermiş ve Başbakan Bülent Ecevit 17 Temmuz'da Londra'ya gitmiştir.
- ✎ Yunan cuntasının ABD'nin baskıları ve NATO müzakerelerine rağmen Sampson'u adadan geri çekmemesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri; Enosis'e engel olmak, barışı yeniden kurmak ve bölgedeki Türklerin güvenliğini sağlamak amacıyla 20 Temmuz 1974 sabahı **I. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı** başlatmıştır. Kıbrıs'taki çıkarmanın askerî durumu dolayısıyla Türkiye 22 Temmuz 1974'te ateş kesmiştir.
- ✎ 25 Temmuz 1974'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları Cenevre'de toplanmış ve 30 Temmuz 1974'te **Cenevre Deklarasyonu**'nu yayınlamışlardır. Ancak görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Nitekim bu deklarasyona rağmen Rum ve Yunan kuvvetleri, Türk bölgeleri etrafındaki kuşatmayı kaldırmadıkları gibi ateşkese de uymamışlar ve çarpışmalar devam etmiştir.
- ✎ **II. Cenevre Konferansı** 8 Ağustos'ta başlamışsa da 14 Ağustos'ta bir sonuç alınmadan dağılmış ve akabinde Türkiye **II. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı** başlatmıştır. II. Kıbrıs Barış Harekâtı 16 Ağustos 1974'te Türkiye'nin, Birleşmiş Milletlerin kararına uyarak ateşkese kabul etmesiyle sona ermiş, TSK adanın %38'ini ele geçirmiştir.

DİKKAT!

- II. Kıbrıs Barış Harekâtı, ilkinin aksine dünya kamuoyunda Türkiye'nin aleyhine bir havanın doğmasına sebep olmuştur. I. Harekât bir hukukî müdahale olarak algılanmışken, II. Harekât bir toprak kazanımı ve **işgal** olarak görülmüştür. II. Kıbrıs Barış Harekâtı'na Yunanistan dışında en büyük tepkiyi **ABD** ve **SSCB** göstermiştir. Örneğin ABD, 1975'te Türkiye'ye **silah ambargosu** uygulanması kararı almıştır.

- ✎ Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk dış politikasını olumsuz etkilemiştir. Nitekim **ABD Kongresi** 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra misilleme olarak 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren Türkiye'ye **silah ambargosu** uygulanması kararı almış ve Türkiye'ye silah yardımıyla bulunmayı kesmiştir. Bunun üzerine Türkiye 1975'ten itibaren Türkiye'deki bütün ABD üs ve tesislerine el koymuştur. 1978'de silah ambargosunun kalkması ile Türkiye-ABD ilişkileri normale dönmeye başlamıştır.
- ✎ Barış Harekâtı sonrasında siyasi şartların zorlaması üzerine, Kıbrıs Türk Yönetimi 1 Ekim 1974 tarihinde **Otonom Türk Yönetimi**'ne dönüştürülmüştür. Toplumlar arası görüşmeler sonucunda ise 13 Şubat 1975'te **Rauf Denktaş** liderliğinde **Kıbrıs Türk Federe Devleti** kurulmuştur. BM Güvenlik Konseyi, 12 Mart 1975 günlü kararında bu kuruluşu kınamış ve iki toplumu "eşitlik içinde" görüşmelere çağırmıştır. Ancak görüşmelerden herhangi bir sonuç elde edilememiştir.
- ✎ KTFD Başkanı Rauf Denktaş'ın teklifi üzerine, 27 Ocak 1977'de **Denktaş-Makarios** zirve toplantısı yapılmış, bu toplantıyı 12 Şubat 1977'de ikinci bir zirve toplantısı takip etmiştir. Bu ikinci zirveye BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim de katılmış ve onun da uzlaştırma çabaları ile 12 Şubat 1977'de Denktaş ile Makarios arasında bir anlaşma imzalanarak iki topluma dayalı "**federal bir cumhuriyet**" esası kabul edilmiştir.
- ✎ 5 Ağustos 1981'de Kıbrıs-Türk toplumu, toprak ve anayasa hakkındaki tekliflerini içeren paketi Rum tarafına vermiştir. Fakat 18 Ekim 1981'de Yunanistan'da yapılan genel seçimler sonunda **Sosyalist Pasok Partisi**'nin iktidara gelmesi ve **Papandreou**'nun başbakanlığı ile bir yandan Türk-Yunan münasebetleri bir gerginlik içine girerken, Kıbrıs meselesi ve toplumlar arası görüşmeler de yavaşlama içine girmiştir.
- ✎ BM Genel Kurulu, 13 Mayıs 1983'te Kıbrıs Rumlarını "**Kıbrıs Hükûmeti**" olarak tanıma kararı almış, bu gelişme karşısında Türk toplumu da 15 Kasım 1983'te "**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**"ni kurmuştur.

ÖNEMLİ

- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurulduğu gün tanıyan **ilk devlet Türkiye'dir**.

- 1924'te Kıbrıs'ın Baf kentinde doğmuştur. Kıbrıs'ta Enosis fikrine ve EOKA'nın faaliyetlerine karşı 1958'de **Türk Mukavemet Teşkilatı**nı kurmuş, Türk direnişinin önderliğini yapmıştır. Kıbrıs Geçici Yönetimi Başkan Yardımcılığı'nı da yapan Denktaş, 13 Şubat 1975'te **Kıbrıs Türk Federe Devleti**'ni kurmuş ve **devlet başkanı** olmuştur. **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**'nin **ilk cumhurbaşkanı** da olan Denktaş KKTC'nin ilanından 2005 yılına kadar bu görevi yürütmüş, 2012'de hayatını kaybetmiştir.

b) Ege Adalarının Silahlandırılması

- ✎ Yunanistan 1947'de İtalya'dan aldığı **Meis** ve **Oniki Ada**'yı Lozan Antlaşması'na aykırı olarak gizlice silahlandırmaya başlamış, bunun üzerine Türkiye konuyla ilgili Yunanistan'a nota vermiştir. Fakat Yunanistan 1974'ten itibaren Ege adalarını silahlandırmaya devam etmiş ve adaları NATO tatbikatları kapsamına alarak silahlanma faaliyetlerini meşrulaştırmak istemiştir. Öte yandan Yunanistan, 1980'de tekrar NATO'nun askeri kanadına dönmüş ve **Limni Adası**'nı NATO savunma sistemi kapsamına aldirtmayı amaçlamıştır. Türkiye ise Limni Adası'nın statüsünün değiştirilmesine karşı çıkmıştır.

c) Kıta Sahanlığı Sorunu

- ✎ Yunanistan, 1970 başlarında petrol arama ruhsat alanını Doğu Ege'yi kapsayacak şekilde genişletmiş, bunun üzerine Türkiye de 1973'te **Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı**'na Ege'nin açık deniz sularında ve kendi kıta sahanlığında petrol arama ruhsatı vermiştir. Yunanistan'ın bu duruma itirazı iki ülke arasında "**Kıta Sahanlığı Sorunu**"nu ortaya çıkarmış, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.
- ✎ 1976'da Türkiye'nin **Sismik-1** adlı araştırma gemisi ile Ege Denizi'nde araştırmalar yapması üzerine Yunanistan, BM Güvenlik Konseyi ve Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuş, Uluslararası Adalet Divanı ise Yunanistan'ın Ege'nin uluslararası sularında Türkiye'nin petrol arama girişimlerinin durdurulması isteğini reddetmiştir. İki ülke temsilcilerinin Bern'de yaptıkları görüşmeler sonunda **Bern Deklarasyonu** imzalanmış, böylece taraflar Ege Denizi'nde kıta sahanlığı ile ilgili hiçbir faaliyette bulunmayacaklarını kabul etmiştir.

d) Karasularının 12 Mile Çıkarılması Sorunu

- ✎ Lozan Antlaşması'nda Ege Denizi'nde karasuları genişliği 3 mil olarak belirlenmişti. Bu genişlik 1936'da Yunanistan, 1964'te ise Türkiye tarafından **6 mile** çıkarılmıştır. Fakat Yunanistan 1974'te sınırı 12 mile çıkarmak isteyince bu durum gerginliğe neden olmuştur. Türkiye, Yunanistan'ın karasularını 6 milin üzerine çıkarmasını hiçbir zaman kabul etmeyeceğini ve böyle bir girişimin savaş nedeni olacağını açıklamıştır.

e) Ege Hava Sahası (FIR Hattı-Uçuş Bilgi Bölgesi) Sorunu

- ✎ Yunanistan 1931'e kadar 3 mil olan hava kontrol sahasını 10 mile çıkarmış fakat Türkiye iki ülke arasındaki iyi ilişkilerden dolayı tepki göstermemiştir. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Türkiye'nin Ege karasuları sınırını "**FIR Hattı**" olarak kabul edince hava sahasının kontrolü büyük ölçüde Yunanistan'a geçmiştir.
- ✎ FIR Hattı, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye'nin güvenliğini tehdit edince Türkiye 6 Ağustos'ta yayınladığı **NOTAM (Havacılara İhtar Bildirimi)** ile yeni bir FIR hattı oluşturmuştur. Buna göre Türkiye yönünde uçuş yapan her uçak Türk kıyılarına 50 mil kala durumunu ve uçuş planını Türk yetkililerine bildirecekti. Öte yandan Yunanistan ise Ege Denizi'nin tümünü "**tehlikeli bölge**" ilan edip bölgede FIR hizmetlerini durdurarak Ege semalarını uluslararası hava trafiğine kapatmıştır. NATO'nun devreye girmesiyle her iki taraf da daha önceden aldığı Ege hava sahası ile ilgili kararları yürürlükten kaldırmış ve sorun çözülmüştür.

2) ERMENİ TERÖR OLAYLARI VE ASALA (ERMENİ GİZLİ ORDUSU)

- Ermeniler, iddialarını dünyaya duyurmak ve Türkiye'ye kabul ettirmek, Türkiye'den tazminat ve toprak almak ve büyük Ermenistan hayalini gerçekleştirmek amacıyla propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Bu bağlamda Ermeni faaliyetlerini asıl yönlendiren terör örgütü ise **ASALA** olmuştur.

ASALA (Ermeni Gizli Ordusu)

- 1970'li yılların başlarında Lübnan'ın **Beyrut** şehrinde kurulan **ASALA** (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) (Ermenistan Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) kendisini Uluslararası Devrim Hareketi'nin bir parçası olarak görmüş, Türkiye ile müttefiklerini düşman olarak kabul etmiş ve Ermeni Davası'nın ancak silahlı mücadeleyle çözümlenebileceği görüşünü savunmuştur.
- Örgüt ilk eylemini Dünya Kiliseler Birliği'ne yaptığı bir bombalı saldırıyla başlatmış fakat eylemlerini daha çok Avrupa'daki Türk diplomatlarına yönelik gerçekleştirmiştir. Nitekim ASALA'nın 1973'ten 1994'e kadar devam eden terör faaliyetlerinde çoğu diplomat 35 Türk öldürülmüştür.
- ASALA, **1983 Paris Orly Havaalanı Saldırısı**ndan sonra birçok ufak gruba bölünmüştür. Zamanla örgüt içinde anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, kurucularından Agop Agopyan öldürülmüş ve tarih sahnesinden çekilmiştir.

❖ TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN GELİŞMELER (1960-1983)

1) SİYASİ GELİŞMELER

a) 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Sonrası

- İktidar-muhalefet arasında yaşanan çekişme, hükûmetin muhalif düşüncede olanları tutuklamasına kadar geniş yetkilere sahip bir **Tahkikat Komisyonu** kurmasına yol açmıştır. Mecliste yaşanan gerginlik sokağa da yansımış, İstanbul ve Ankara'da çıkan olaylar bu şehirlerde sıkıyönetimin ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır.
- Bütün bu gelişmeler sonucunda **Millî Birlik Komitesi**, TSK adına ülke yönetimine el koymuş ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Cemal Gürsel** başkanlığında bir hükûmet kurulmuştur. Ayrıca Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve TBMM Başkanı Refik Koraltan başta olmak üzere Demokrat Partililer tutuklanmış, Demokrat Parti de 29 Eylül 1960'ta kapatılmıştır.
- Millî Birlik Komitesi idam cezalarından üçünü onaylamış, Maliye Bakanı **Hasan Polatkan** ve Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu** 16 Eylül 1961'de, Başbakan **Adnan Menderes** ise ertesi gün İmralı Adası'nda idam edilmiştir. Celâl Bayar ve Refik Koraltan ile 11 kişinin idam cezası ise ömür boyu hapse çevrilmiştir.
- 12 Ocak 1961'de Millî Birlik Komitesi siyasi partilerin kurulmasına izin vermiş ancak kapatılan Demokrat Parti lehine propaganda yapılması yasaklanmıştır. Bu karar doğrultusunda;

DP'nin devamı

Ragıp Gümüşpala başkanlığında

Adalet Partisi (AP)

Ekrem Alican başkanlığında

Yeni Türkiye Partisi (YTP)

Kemal Türkler ve Rıza Kuas önderliğinde

Türkiye İşçi Partisi (TİP)

kurulmuştur.

- ✎ 9 Temmuz 1961'de Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni anayasası (1961 Anayasası) yapılan referandumla %60,4 oy alarak kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir.
- ✎ 26 Ekim 1961'de TBMM Cemal Gürsel'i cumhurbaşkanlığına seçmiş, sonrasında cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen Cumhuriyet Halk Partisi lideri İsmet İnönü, Adalet Partisi ile anlaşarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükûmetini kurmuştur. (CHP-AP Koalisyonu) Ancak 1962'de siyasi çekişmelerin sonucu olarak CHP-AP koalisyon hükûmeti dağılmıştır.
- ✎ 1965 seçimlerine kadar koalisyon hükûmetleriyle yönetilen Türkiye'de, 1965'te yapılan genel seçimleri Adalet Partisi kazanmıştır. 27 Ekim 1965'te Süleyman Demirel'in başbakanlığı ile başlayan Adalet Partisi iktidarı, 12 Mart 1971 Askerî Muhtırası'na kadar devam etmiştir.
- ✎ 12 Mart Muhtırası'ndan sonra Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiş, daha sonra ise partisinden istifa edip bağımsız olan Nihat Erim başbakanlığında, meclis dışından ve farklı partilerin milletvekillerinden oluşan geniş tabanlı ve hiçbir siyasi partiyle doğrudan ilişkili olmayan bir hükûmet kurulmuştur.
- ✎ 25 Aralık 1973'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü vefat etmiş, üç gün sonra da devlet töreniyle Anıtkabir'e defnedilmiştir.
- ✎ 1974'ten 1980 yılına kadar Türkiye'de koalisyon hükûmetleri dönemi yaşanmış, siyasi istikrarsızlık ekonomik ve toplumsal gelişmeyi olumsuz etkileyerek ülkede iç huzursuzluk, siyasi anlaşmazlık ve ekonomik sıkıntıların artmasına neden olmuştur.

b) 12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi ve Sonrası

* Nedenleri

- 1979-80 yıllarında siyasi amaçlı faili meçhul cinayetlerin gerçekleşmesi (Abdi İpekçi, Nihat Erim...)
- TBMM'de birçok turun ardından yeni bir cumhurbaşkanı seçilememesi
- Konya'da şeriat içerikli Kudüs Mitingi'nin yapılması
- Dış ticaret açığı, döviz darboğazı, işsizlik ve ekonomik sıkıntıların artması
- Sağ-sol gerginliğine dayanan siyasal ve toplumsal şiddet olaylarının yoğunlaşması

- ✎ Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren liderliğindeki ordu mensuplarının 12 Eylül 1980 günü devlet yönetimine el koyması sonucunu doğurmuştur. Müdahale sonucunda Süleyman Demirel'in başbakanı olduğu hükûmet görevden alınmış, TBMM lağvedilmiş, anayasa yürürlükten kaldırılmış ve Türkiye siyasetinin yeniden tasarlandığı bir askerî dönem başlamıştır.
- ✎ 24 Kasım 1983'e kadar devam eden ve "12 Eylül Dönemi" olarak anılan bu dönemde siyasi partiler kapatılmış ve parti liderleri yargılanmıştır. Böylece demokratikleşme süreci bir kez daha kesintiye uğramıştır.
- ✎ Askerî müdahalenin ardından Millî Güvenlik Konseyi (MGK) oluşturulmuş, Kenan Evren de devlet başkanlığı görevini üstlenmiştir. Bülent Ulusu başkanlığında oluşturulan Bakanlar Kurulu da çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca bu dönemde Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında kurulan komisyonun hazırladığı anayasa (1982 Anayasası) 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunulurken kabul edilmiştir.
- ✎ 6 Kasım 1983'te yapılan seçimlere Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) katılmış, seçimler sonucunda birinci olan ANAP Turgut Özal başkanlığında tek başına iktidara gelmiştir. 1960 ve 70'li yıllarda koalisyon hükûmetleri ile bunalımlar yaşayan Türkiye Turgut Özal iktidarı ile ülke yönetiminde siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda köklü kararlar almıştır.

2) EKONOMİK GELİŞMELER

- ❖ Ekonomi alanında 1960'lı yıllardan itibaren planlı ve hızlı bir ekonomik kalkınma hedeflenmiştir. Nitekim 1960 yılında **Devlet Planlama Teşkilatı** kurulmuş ve beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlamıştır.
- ❖ **1963-1967** yıllarını kapsayan **I. Beş Yıllık Kalkınma Planı** ile 1968-1972 yıllarını kapsayan **II. Beş Yıllık Kalkınma Planı** istikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanması amacıyla uygulamaya konmuştur. Bu gelişmelerle; yılda %7'lik bir büyüme sağlanması ve istihdam sorunun çözülmesi hedeflenmiştir.
- ❖ 1970'lerin sonuna doğru ulusal tasarruflar ve yatırımlar arasındaki uçurum genişlemiştir. Öyle ki Kamu İktisadi Teşebbüslerinin dengesi çarpıcı bir şekilde bozulmuş, bunun sonucunda bütçe açığı büyümüş ve enflasyonda hızlı bir artış olmuştur. Bu ekonomik dengesizlikler sonucunda karma ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayan **24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları** alınmıştır.
- ❖ **24 Ocak Kararları ile;** devletin ekonomideki payını küçültlen önlemler alınmış, %32,7 oranında yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş, tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış; gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmıştır.

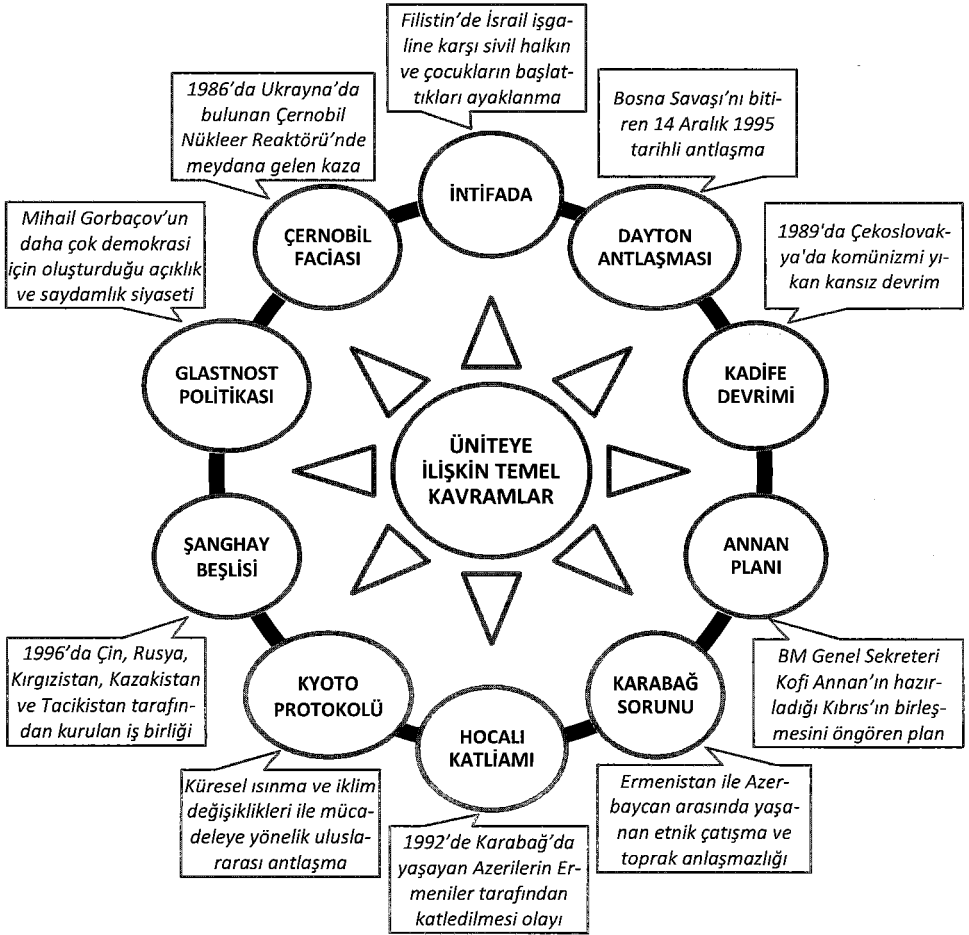
3) SOSYAL VE KÜLTÜREL GELİŞMELER

- ❖ 1960-1980 yılları arasında Türkiye'de sanayileşmeyle artan köyden kente göç çarpık kentleşmenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.
- ❖ **1960'ta ilk bilgisayar Karayolları Genel Müdürlüğü'nde kullanılmıştır.**
- ❖ Kalkınma planları doğrultusunda bilimsel araştırmalar yapmak ve bu araştırmalar arasında eş güdüm sağlamak amacıyla 17 Temmuz 1962'de **TÜBİTAK** kurulmuştur.
- ❖ 31 Ocak 1968'de **TRT ilk televizyon yayınına başlamış**, zamanla renkli televizyon yayınlarının başlaması her eve bir televizyonun girmesi sosyal ve kültürel değişimlere yol açmıştır.
- ❖ Edebiyatıta "İkinci Yeni Akımı" 1960'ların ortalarına kadar etkisini devam ettirmiştir. Edip Cansever, İlhan Berk, Cemal Süreya, Turgut Uyar ve Sezai Karakoç bu akımın önemli temsilcileri arasındadır. Öte yandan daha önceki dönemlerde başlayan "**köy romancılığı**" Fakir Baykurt'un "**Yılanların Öcü**", Şevket Süreyya Aydemir'in "**Toprak Uyanınca**" eserleriyle ön plana çıkmıştır.
- ❖ **Dormen Tiyatrosu** ve Kent Oyuncularının oluşturduğu **Birleşik Sanatçılar Topluluğu** 60'lı yıllarda Batı modelindeki özel topluluklara öncülük etmiştir. Gülriz Sururi-Engin Cezzar, Nisa Serezli-Tolga Aşkıner toplulukları ön plana çıkmıştır. Zeki Alaysa ve Metin Akpınar tarafından kurulan **Devekuşu Kabare Tiyatrosu** ise günlük konuların eleştirel bir biçimde ele alındığı müzikli güldürülerle tanınmıştır.
- ❖ Türk sinemasında genellikle toplumsal sorunlar ele alınmıştır. Metin Akpınar, Zeki Alaysa, Münir Özkul, Adile Naşit, Şener Şen ve Kemal Sunal toplumsal sorunları güldürü yoluyla sergilemişlerdir. Cüneyt Arkın, Kartal Tibet, Ediz Hun, Tarık Akan, Tanju Gürsu, Tanju Korel, Filiz Akın, Türkân Şoray, Fatma Girik ve Hülya Koçyiğit dönemin önemli sinema sanatçıları arasındadır.
- ❖ 1963'te **Metin Erksan**'ın "**Susuz Yaz**" filmi Berlin Film Festivali'nde "**Altın Ayı**" ödülünü kazanmış, Türk sinemasının gelişmesiyle **ilk kez 1964'te Antalya Film Festivali** düzenlenmeye başlanmıştır.
- ❖ 1965'te Türk müziğine yeni sesler kazandıran **Altın Mikrofon Yarışması** düzenlenmeye başlanmıştır. 1965'te düzenlenmeye başlanan Altın Mikrofon Yarışması'nda birinciliği **ilk kez** kendi bestesi olan "**Gençliğe Veda**" ile **Yıldırım Gürses** almıştır. Ayrıca bu dönemde Cem Karaca, Erkin Koray, Moğollar ve Barış Manço öncülüğünde "**Anadolu-Rock**" adı altında yeni bir müzik tarzı oluşturulmuştur.
- ❖ 1970'lerden itibaren kır-şehir kültürünün kaynaşması "**arabesk**" adı verilen yeni bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Özellikle Orhan Gencebay ile tanınan arabesk müzik Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses, Hakkı Bulut ve İbrahim Tatlıses ile yaygınlaşmıştır.

ÖNEMLİ NOTLAR

KÜRESELLEŞEN DÜNYA

Bu üniteden ortalama "1" soru sorulmaktadır.

* SSCB'DE YAŞANAN DEĞİŞİM VE SONUÇLARI

✎ 1985'te iktidara gelen **Mihail Gorbaçov** Sovyet komünizminin yapısını değiştirmeye karar vermiştir. Bu değişim hem devlet yapısında hem de ekonomik yapıda önemli ve köklü değişiklikleri içermekteydi. Gorbaçov'un temel amacı, komünist iktidarın tepki çeken baskıcılığını demokratik bazı uygulamalarla halk egemenliğine yaklaştırmaktı. Bu amaç doğrultusunda **Perestroika** (Yeniden Yapılanma) ve **Glastnost** (Açıklık-Saydamlık) adını verdiği politikaları uygulamaya koymuştur.

❖ **Perestroika (Yeniden Yapılanma)**

✎ 1980'li yıllardan itibaren Sosyalizmin artık işleyemez hale gelmesi üzerine, ekonomiyi biraz serbestleştirerek devletin bütünlüğünü korumaya çalışan Mihail Gorbaçov tarafından uygulanmış bir politikadır. Gorbaçov'un temel amacı; devleti hantallıktan kurtarmak, kaynakları ekonomik refah için kullanmak ve ABD ile silahsızlanma anlaşmaları yapmaktır. Bu amaçla, devlet kurumları ve işletmelere özerklik vermek, kâr amaçlı üretime odaklanmak gibi çeşitli faaliyetlere yönelinmiştir.

❖ **Glastnost (Açıklık/Saydamlık)**

✎ SSCB'nin demokratikleşmesine doğru değişim amacıyla Gorbaçov tarafından uygulanmış politikaların tümüne verilen isimdir. Gorbaçov'un bu politikadaki amacı ise; toplumun her düzeyinin katılabileceği, herkese söz hakkı tanınacak olan bir tartışma ortamını sağlamaktır.

✎ Gorbaçov bu politikaları gerçekleştirmek için halkın desteğini istemiş ve bu amaçla halkın seçtiği üyelerden oluşan "Halk Temsilcileri Kongresi" kurulmuştur. Böylece halk ilk kez devlet yönetimine doğrudan katılma imkânı bulmuştur. Ancak Perestroika ve Glastnost politikaları başarıya ulaşamamış, buna bir de 1989'da Afganistan'dan çekilme eklenince SSCB'nin "süper güç" imajı zedelenmiştir.

1) SSCB'NİN DAĞILMASI

✎ Mihail Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu politikalar nedeniyle SSCB'ye bağlı ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamıştır. Gorbaçov, ülkede başlayan bağımsızlık hareketlerine çözüm bulmak ve SSCB içindeki cumhuriyetler arasında iş birliğini geliştirmek amacıyla 1990'da "Egemen Devletler Birliği Antlaşması" fikrini ortaya atmıştır. Fakat Gorbaçov'un gerekli önlemleri almadığını düşünen ve ayrıca politikalarına da karşı çıkan komutan, bakan ve KGB liderinin aralarında bulunduğu bir grup, 18 Ağustos 1991'de Gorbaçov'a karşı bir darbe yapmıştır. Boris Yeltsin darbeye karşı halkı gösteri ve grev yapmaya çağırmış, bu çağrı hem halktan hem de Batılı devletlerden büyük destek görmüştür. Gorbaçov, 24 Ağustos'ta Sovyetler Birliği Komünist Partisi liderliğinden, 25 Aralık'ta da devlet başkanlığından istifa etmiş ve yerine **Boris Yeltsin** geçmiştir.

SSCB'NİN DAĞILMA SÜRECİ (KRONOLOJİK)

1. Gürcistan	6. Moldova	11. Tacikistan
2. Estonya	7. Azerbaycan (İlk Türk Cumhuriyeti)	12. Ermenistan
3. Letonya	8. Kırgızistan	13. Türkmenistan
4. Ukrayna	9. Özbekistan	14. Kazakistan
5. Beyaz Rusya	10. Litvanya	15. Rusya Federasyonu

2) SSCB'NİN DAĞILMASININ DOĞU AVRUPA'YA ETKİLERİ

- ✎ Gorbaçov'un, "Her ulus istediği kalkınma yolunu seçme, kendi kaderini tayin etme, topraklarını ve insan kaynaklarını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir." açıklaması Doğu Avrupa'da da etkisini göstermiştir. Nitekim Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya başta olmak üzere Doğu Avrupa'daki tüm Sovyet uydusu ülkelere aydın ve milliyetçi kesimler harekete geçmiştir.
- ✎ Bu devletler öncelikle kendi ülkelerindeki sosyalist yönetimleri tasfiye etmiş, daha sonra da SSCB'ye karşı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu devletlerden **Çekoslovakya** hiçbir çatışma olmadan, **1989 Kadife Devrimi** sonrasında 1993'te Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır.

1989 KADİFE DEVRİMİ (Çekoslovakya)

- 17 Kasım-29 Aralık 1989 tarihleri arasında meydana gelen ve "Kadife Devrimi" olarak nitelendirilen olay **Çekoslovakya**'da yaşanmıştır. Bu kansız devrimin ardından Çekoslovakya demokrasiye geçmiş ve devrimin öncülerinden **Václav Havel**, 1990'da yapılan seçimler sonucunda cumhurbaşkanı olmuştur. 1993'te ise Çekoslovakya, **Çek Cumhuriyeti** ve **Slovakya** olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

ŞANGHAY BEŞLİSİ (1996)

- 1996'da **Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan** tarafından kurulan iş birliği yapılanmasıdır. Bu oluşumun adı, 2001'de **Özbekistan**'ın da katılımıyla "**Şanghay İş Birliği Örgütü**" olarak değişmiştir. Bu örgütlenmeye Hindistan, Pakistan, İran ve Moğolistan **gözlemci devlet** olarak destek vermektedir.

* TÜRK CUMHURİYETLERİNİN BAĞIMSIZ OLMALARI

1) AZERBAYCAN (Ebulfeyz Elçibey)

- ✎ Azerbaycan, 1918'de Mehmet Emin Resulzâde önderliğinde bağımsızlığını ilan etmiş fakat bir süre sonra SSCB Azerbaycan'ı tekrar yönetime bağlamıştır. Gorbaçov Dönemi'ndeki politikalar ise bağımsızlık hareketlerine zemin hazırlamıştır. Nitekim **Ebulfeyz Elçibey** önderliğinde kurulan Halk Cephesi, 30 Ağustos 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir.

DİKKAT!

- 1991'de bağımsız olan Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke **Türkiye**'dir. (İlk tanınan devlet)

- ✎ Atatürk'ün, "Azerbaycan'ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir." sözü ile Ebulfeyz Elçibey'in "İki kardeşin yan yana ayrı devletler kurduğu nerede görülmüştür. Kısa zamanda birleşmeliyiz." ve 1993'te Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in "Biz bir millet, iki devletiz." sözleri ülkeler arasındaki bağı güçlendirmiştir.

* Dağlık Karabağ Sorunu (Azerbaycan & Ermenistan)

- ✎ Çarlık Rusya, XIX. yüzyıldan itibaren nüfus bakımından Türklerin çoğunlukta olduğu **Karabağ**'a Ermenileri yerleştirmeye başlamış, bu politikanın SSCB döneminde de devam etmesiyle Ermeniler bölgede çoğunluk haline gelmiştir. Ermenistan, bölgedeki nüfus çoğunluğundan faydalanarak bu bölgenin kendisine bağlanmasını istemiş, 1988'de çoğunluğu Ermenilerden oluşan Karabağ parlamentosunun Ermenistan'a katılma kararı ile Ermenilerle Azeriler arasında çatışmalar başlamıştır.
- ✎ Süreç içerisinde Karabağ Ermenistan tarafından işgal edilmiş, **Hocalı** başta olmak üzere birçok kentte çok sayıda sivil öldürülmüş veya göçe zorlanmıştır. **Dağlık Karabağ Sorunu** günümüzde de devam etmektedir.

HOCALI KATLAMI (1992)

- 1992’de Karabağ’daki Azeri sivililerin Ermeni kuvvetleri tarafından katledilmesi olayıdır. Kimi ülkeler bu olayı katliam olarak değerlendirirken başta Azerbaycan olmak üzere birçok ülke soykırım olarak kabul etmektedir.

- ✎ Zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olan Azerbaycan’ı Rusya, ABD ve Batılı devletler bir nüfuz mücadelesi alanı olarak görmüştür. Azerbaycan da Türkiye’nin aracılığıyla ABD ve Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak **Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı** hayata geçirilmiştir. Bu boru hattı ile Azerbaycan petrolü Batı ülkelerine aktarılmaktadır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Projesi’ne İran, Rusya ve Ermenistan karşı çıkmıştır.

2) KAZAKİSTAN (Nursultan Nazarbayev)

- ✎ 22 Haziran 1989’da Kazakistan Komünist Partisi başkanlığına getirilen **Nursultan Nazarbayev**, parlamento tarafından 24 Nisan 1990’da cumhurbaşkanı seçilmiş, 16 Aralık 1991’de Kazakistan’ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Kazakistan Cumhuriyet Partisi kurulmuştur.
- ✎ Nazarbayev’in öncülüğünde özellikle dil, edebiyat, sanat, kültür alanlarında ulusalcılık hız kazanmıştır. Kazak okulları yeniden açılıp, Kazakistan tarihi yeniden incelenmeye ve öğrenilmeye başlanmıştır. Ayrıca 1993’te Türkiye ve Kazakistan’ın ortak katkılarıyla Kazakistan’ın Türkistan kentinde **Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi** kurulmuştur.

3) KIRGIZİSTAN (Asker Akayev)

- ✎ Kırgızistan Demokrasi Hareketi lideri **Asker Akayev**, Komünist Kırgız Partisi’nin muhalefetine rağmen 31 Ağustos 1991’de Kırgızistan’ın bağımsızlığını ilan etmiştir.
- ✎ Akayev liberal ekonomiye geçişi sağlayacak yasal düzenlemeler yapmış, eğitim dilini Kırgızca’ya çevirerek toplumun ulusal kültürünü geliştirmesine ve ulusal kimliğini tanımasına yardımcı olmuştur. Öte yandan dünyaca ünlü Kırgız edebiyatçı ve yazar **Cengiz Aytmatov** “Selvi Boylum Al Yazmalım” adlı eseriyle ün salmıştır.

4) ÖZBEKİSTAN (İslam Kerimov)

- ✎ 1989’da Özbekistan Komünist Partisi I. Sekreterliğine **İslam Kerimov**’un getirilmesi ile bağımsızlığa doğru giden yol açılmıştır. İslam Kerimov, Özbekçeyi resmî dil ilan etmiş ve Özbek ulusçuluğunun geliştirilmesine önem vermiştir. 31 Ağustos 1991’de Özbekistan’ın bağımsızlığını ilan eden ve 29 Aralık 1991’de de cumhurbaşkanı seçilen Kerimov 2016’da hayatını kaybetmiştir.

5) TÜRKMENİSTAN (Saparmurad Niyazov)

- ✎ SSCB açısından ham madde kaynağı olarak görülen Türkmenistan, **Saparmurad Niyazov** (Türkmenbaşı) önderliğinde 27 Ekim 1991’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Niyazov ulusal ve kültüre sahip çıkmış, ayrıca 12 Nisan 1993’ten itibaren Kiril harflerinin bırakılıp Latin harflerine geçilmesi kararlaştırılmıştır.
- ✎ Orta Asya Cumhuriyetleri arasında en büyük doğalgaz rezervine ve yıllık üretim kapasitesine sahip olan ülke Türkmenistan’dır. Öyle ki, 1999 yılında 22,9 milyar m³ gaz üretmeyi başarmıştır.

❖ BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU (ALMATI ZİRVESİ-1991)

- ❖ **Bağımsız Devletler Topluluğu** adı ile de bilinen bu zirve, 21 Aralık 1991'de Kazakistan'ın o zamanki başkenti Alma Ata'da; Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Tacikistan, Ermenistan ve Moldova'nın katılımıyla toplanmıştır.
- ❖ Alma Ata Zirvesi ile 21 Aralık 1991'de SSCB fiilen sona ermiş, topluluktaki 11 cumhuriyet (her cumhuriyetin bağımsızlığı ve eşitliği ilkesi saklı kalmak şartıyla) aralarında yeni bir yapılanma yoluna gitmişlerdir.

ÖNEMLİ

- Alma Ata Zirvesi'ne 1993'te **gözlemci** olarak katılan **Gürcistan**, Güney Osetya Savaşı'ndan sonra 15 Ağustos 2008'de topluluktan ayrılmıştır. Ayrıca 2005'te üyelikten ayrılan **Türkmenistan** da topluluğa **gözlemci** olarak destek vermektedir.

❖ TİKA (TÜRK İŞ BİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI) (24 OCAK 1992)

- ❖ Başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak; bu ülkelerle ekonomik, ticarî, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında iş birliği sağlamak amacıyla 24 Ocak 1992'de kurulmuştur.
- ❖ **Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na** bağlı olarak faaliyet gösteren **TİKA'nın** görev ve sorumlulukları arasında; gelişmekte olan ülkelerle iş birliği sağlamak, bu ülkeler için gerekli proje ve programları hazırlamak, gelişmekte olan ülkelerin bağımsız devlet yapılarının geliştirilmesi, bankacılık, sigorta, vergi sistemi gibi alanlarda ihtiyaç duyacakları yardımları sağlamak, eğitim ve kültür alanlarındaki programlar için gerekli düzenlemeleri yapmak ve ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerekli iş birliği ve koordinasyonu sağlamak gösterilebilir.
- ❖ TİKA'nın proje ve programlarının koordinasyonunu sağlamak üzere, günümüzde 60 ülkede toplam 62 Program Koordinasyon Ofisi bulunmakta ve toplam 150 ülkede faaliyet göstermektedir. Türkiye, TİKA aracılığı ile dost ve kardeş ülkelere yönelik olarak yaptığı çalışmalarla bir barış kuşağı oluşturma çabası içerisinde.

❖ DOĞU BLOKU'NDAN SONRA AVRUPA

- ❖ Mihail Gorbaçov'un 1985'te iktidara gelmesiyle başlayan değişim ve gelişmeler Orta ve Doğu Avrupa'daki SSCB'ye bağlı devletleri de etkilemiştir.
- ❖ Doğu Avrupa'daki devletler önce kendi ülkelerindeki komünist partilerin idaresinden kurtulmuşlar, daha sonra demokratik eylemler ve seçimler yoluyla sistemlerini değiştirmişlerdir. Ancak **Romanya'da** demokratikleşmeye karşı direnen Devlet Başkanı **Nikolay Ceausescu (Çavuşesku)**, halkın yönetime karşı ayaklanması sonucu görevinden uzaklaştırılmış ve 1989'da infaz edilmiştir.
- ❖ 1990'da birçok Doğu Bloku ülkesi bağlı bulundukları Bloktan kopmaya başlamış; önce COMECON, sonra da Varşova Pakti'na son verilmiştir. (1991)

❖ BERLİN DUVARI'NIN YIKILMASI

- ❖ 1961'de inşa edilen **Berlin Duvarı** 1989 yılı başlarında Alman Demokratik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin, isteyen Doğu Almanya vatandaşlarının SSCB dâhilindeki diğer Doğu Bloku ülkelerine geçiş yapabilmesine izin vermesiyle önemini kaybetmiştir. 14 Ocak 1990'dan itibaren Berlin Duvarı'nın yıkılmaya başlamasıyla birlikte aynı yıl birleşme görüşmeleri de başlamış ve 3 Ekim 1990 tarihinde iki Almanya resmen birleşmiştir.

❖ AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDAN (AET) AVRUPA BİRLİĞİ'NE (AB)

- ✎ Avrupa Birliği'nin temelleri **1951 Paris Antlaşması** ile **1957 Roma Antlaşması**'na dayanmaktadır. O dönemden bu yana birlik yeni üyelerin katılımlarıyla boyut olarak büyümüş, var olan yetkilerine yeni görev ve sorumluluk alanları ekleyerek de gücünü artırmıştır.
- ✎ **1951 Paris Antlaşması** ile altı ülkenin katılımıyla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, **1957 Roma Antlaşması** ile "**Avrupa Ekonomik Topluluğu**"na dönüşmüştür. Bu örgütün amacı; atom enerjisinin barışçı amaçlar için kullanılmasını sağlamak, nükleer endüstrinin gelişmesi için gerekli koşulları yerine getirmektir.
- ✎ Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 7 Şubat 1992'de imzalanan ve 1993'te yürürlüğe giren **Maastricht Antlaşması**'nın imzalanmasıyla **Avrupa Birliği** adını almıştır.
- ✎ **1985 Schengen Antlaşması** ile AB'ye üye ülkeler arasında pasaport kontrolünün kaldırılması, 2002'de de ortak para birimi olarak **Avro** kullanılmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca 2007 Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin o güne kadar yaptığı tüm antlaşmaları güncellenmiştir.

ÖNEMLİ

- Avrupa Birliği'nin üye sayısı 1 Temmuz 2013'te **en son Hırvatistan**'ın katılımıyla 28'e ulaşmış, ancak 31 Ocak 2020'de **İngiltere**'nin birlikten çekilmesiyle örgütün toplam üye sayısı 27 olmuştur.

✿ Maastricht Kriterleri (7 Şubat 1992)

- ✎ Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan Avrupa Birliği (Maastricht) Antlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin aşamaları konusunda "**Maastricht Kriterleri**" olarak adlandırılan yakınlaşma kriterleri belirlenmiştir.
- ✎ Maastricht Antlaşması ile üye devletler;
 - Ekonomik ve Parasal Birlik
 - Avrupa Vatandaşlığı
 - Ortak Dışişleri ve Güvenlik
 - Adalet ve İçişlerikonularında anlaşmışlardır.

✿ Kopenhag Kriterleri (22 Haziran 1993)

- ✎ 22 Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, AB'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin karşılaması gereken kriterleri belirtmiştir.
- ✎ Siyasi, ekonomik ve topluluk kazanımına uyum olmak üzere üç grupta toplanan bu kriterler; hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygı gösteren bir demokrasi anlayışını, AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlanmasını, birlik üyeleriyle rekabet edebilecek seviyede sağlam bir ekonomiye sahip olunmasını ve AB'nin siyasi, ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin kabul edilmesini gerektirir.

UNUTMA!

- Avrupa Birliği'ne giden süreçte;
 - 1951 Paris Antlaşması** ile (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur.)
 - 1957 Roma Antlaşması** ile (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, AET'ye dönüştürülmüştür.)
 - 1992 Maastricht Antlaşması** ile (Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüştürülmüştür.)

- AB'nin başlıca kurumları şunlardır: Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Sayıştay, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Avrupa Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası.

❖ TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ

- Türkiye-AB ilişkilerinin başlangıcı Türkiye'nin 1959'da AET'ye üyelik için başvuruda bulunmasıyla başlamıştır. Ancak AET'nin Türkiye hakkında ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan yetersiz olduğu kararı vermesi üzerine, Avrupa devletleri Türkiye'ye tam üyelik şartları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir antlaşma önermiştir. Bu teklife sıcak bakan Türkiye ile 12 Eylül 1963'te **Ankara Antlaşması** imzalanmıştır.

ÖNEMLİ

- Türkiye Cumhuriyeti'nin AET ile imzaladığı ilk antlaşma 1963 Ankara Antlaşması'dır.

- Ankara Antlaşması'nı 1973 yılında imzalanan **Katma Protokol** izlemiş, ancak hem AET hem de Türkiye'deki hükümetler üzerlerine düşen görevleri yerine getirmemişlerdir. Akabinde 12 Eylül Askerî Darbesi'nin yaşanması ve Yunanistan'ın AET'ye üye olması nedeniyle 1980 yılı Türkiye-AB ilişkileri açısından olumsuz geçmiştir.
- 14 Nisan 1987'de Türkiye **Başbakan Turgut Özal Dönemi**'nde AB'ye **tam üyelik** başvurusunda bulunmuş, AB Türkiye'nin gerekli şartlara sahip olduğunu fakat gümrük birliği için zaman gerektiğini belirtmiştir.
- Bu sürecin tamamlanmasını takiben Avrupa Birliği'yle bütünleşmenin **ilk aşaması** olarak, **Başbakan Tansu Çiller Dönemi**'nde 1 Ocak 1996'da Türkiye ile AB ülkeleri arasında **Gümrük Birliği Antlaşması** imzalanmıştır.
- 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan AB Zirvesi'nde Türkiye'nin **tam üyeliği** bazı şartlara bağlanmıştır. Buna göre; Türkiye siyasi ve ekonomik reformları sürdürmeli, Yunanistan ile ilişkilerini düzeltmeli ve Kıbrıs sorununun çözümü için BM müzakerelerini desteklemelidir.
- 15-16 Haziran 1998 tarihinde gerçekleşen AB Cardiff Zirvesi'nde, **tam üyeliğe** hazırlanma durumunda olan ülkeler arasına Türkiye de dahil edilmiş, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için belirlenen "Avrupa Stratejisi" onaylanmıştır.
- 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Zirvesi'nde Türkiye oy birliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmiştir.
- 2001 yılında aday ülkelerin katılım hazırlıklarını hızlandırmak amacıyla AB tarama süreçlerini ortaya koymuş; Türkiye'den de Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesini istemiştir.
- 17 Aralık 2004'te Brüksel'de toplanan AB Zirvesi'nde, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005'te başlanması kararlaştırılmıştır. Fakat 2005'te AB ile Türkiye arasında **tam üyelik müzakereleri** başlamışsa da Türkiye'nin **tam üyeliği** hâlâ kabul edilmemiştir.

❖ NATO'NUN AVRUPA'DA GENİŞLEMESİ

- Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra Doğu Avrupa ülkeleri, güvenlik sorunları nedeniyle NATO'ya girip ABD ve Batılı ülkelerle siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirmeyi hedeflemişlerdir.
- Bu amaçla Ocak 1999'da ilan edilen "**Barış İçin Ortaklık**" adıyla bir ortaklık programı uygulamaya konulmuş, NATO ile yakınlaşmaları ve farklı tarihlerde üye olma imkânı sağlanmıştır.
- Nisan 2008'de Bükreş'te yapılan **NATO Zirvesi**'nde, Rusya'nın tüm karşı çıkımlarına rağmen, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olacakları karar altına alınmıştır. Ayrıca Arnavutluk ve Hırvatistan 2009'da üye olma hakkı kazanırken Makedonya **Yunanistan**, Kıbrıs Rum Yönetimi de **Türkiye** tarafından veto edilmiştir.

❖ YENİ OLUŞUM SÜRECİNDE BALKANLAR

❖ YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI

- ❖ 1945'te yapılan seçimleri kazanan **Tito**, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni kurarak ülkedeki monarşi yönetimine son vermişti. Tito'nun dış politikada izlediği SSCB'den uzaklaşıp Batılı devletlere yakınlaşma siyaseti, Yugoslavya'nın 1948'de Cominform'dan ihraç edilmesine neden olmuştur.
- ❖ 1980'de Tito'nun ölümünden sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucu aşırı milliyetçilerin faaliyetleriyle de Yugoslavya parçalanma sürecine girmiştir. Nitekim 1987'de bir darbeyle Sırp Komünist Partisi'nin başına geçen **Slobodan Miloseviç**, Yugoslavya Federal Ordusu'nu (**JNA**) kontrol altına alarak Kosova ve Vojvodina'ya verilen özerklik hakkını reddetmiştir.
- ❖ Bu gelişmeler karşısında **ilk kez 2 Temmuz 1990'da Slovenya**, ardından Hırvatistan bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece Yugoslavya'da parçalanma süreci başlamıştır.

ÖNEMLİ

- Bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya'dan kopan **ilk devlet Slovenya'dır**.

- ❖ 1991'den itibaren ülkede başlayan Sırp-Hırvat çatışmaları beraberinde Yugoslavya'da iç savaşın başlamasına yol açmıştır. Aynı süreçte Makedonya ve Bosna-Hersek de bağımsızlıklarını ilan etmiş ancak Sırbistan Bosna-Hersek'in bağımsızlık kararına karşı çıkmıştır.
- ❖ "**Küçük Yugoslavya**" olarak anılan **Bosna-Hersek**'in bağımsızlık kararı, Bosnalı Sırp'ların seçimi boykot etmelerine rağmen referandumla onaylanmıştır. Bu durumu kabul etmeyen Sırbistan Boşnaklara karşı acımasız bir savaş başlatmış ve kısa sürede Bosna topraklarının büyük kısmını ele geçirmiştir.
- ❖ 1992'de Sırbistan ve Karadağ **Yugoslavya Federal Cumhuriyeti**'ni, sonrasında da Bosnalı Hırvatlar **Bosna-Hersek Cumhuriyeti**'ni kurmuşlardır. Fakat Boşnak ve Bosnalı Hırvatların anlaşmazlığa düşüp kendi aralarında savaşılmaya başlamasıyla Sırp'ların işi daha da kolaylaşmıştır.
- ❖ Belli bir süre Sırp'ların bölgedeki etnik temizlik harekâtına kayıtsız kalan Avrupa devletleri, 1993'te Saraybosna, Gorajde, Srebrenitsa, Tuzla, Zepa ve Bihaç bölgelerini güvenli bölge ilan etmiş ve BM Güvenlik Konseyi tarafından bu bölgelere Barış Gücü askeri gönderilmiştir.
- ❖ 1994'te **ABD** ve **Rusya**'nın arabuluculuğu ile başlayan Boşnak-Hırvat görüşmeleri sonucunda Bosna-Hersek topraklarında bir Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kurulması kararlaştırılmış ve böylece Hırvat-Boşnak mücadelesi sona ermiştir.
- ❖ **Srebrenitsa** 'güvenli bölge' olarak ilan edilmiş olmasına rağmen 11 Temmuz 1995'te **General Ratko Mladić** komutasındaki Sırp güçlerinin eline geçmiştir. Bunun sonucu binlerce sivil Bosnalı öldürülmüş ve II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da görülmeyen bir soykırım gerçekleşmiştir. (**Srebrenitsa Katliamı**)

KATLİAM GERÇEĞİ: "MAVİ KELEBEĞİN İZİNDE"

- Sırp'lar, **Bosna Savaşı** sırasında katlettikleri Boşnakların cesetlerini gizlemek amacıyla toplu mezarlar oluşturmuş, bu mezarların tespitini zorlaştırmak için de her mezara metal parçalar yerleştirmişlerdir. Fakat mezarlar üzerinde yetişen Artemis çiçeği ve bu çiçekle beslenen "**Mavi Kelebek**" sayısında artış gözlemlenince yüzlerce toplu mezar tespit edilmiştir. Her geçen gün bulunmaya da devam etmektedir.

- ❖ 14 Aralık 1995'te Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franyo Tucman ve eski Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı **Aliya İzzetbegoviç** tarafından **Dayton Anlaşması**'nın imzalanmasıyla **Bosna Savaşı sona ermiştir**. Bu gelişmede ABD'nin girişimleri etkili olmuştur.

BİLGE LİDER: Aliya İZZETBEGOVİÇ (1925-2003)

•1925'te Bosna Hersek'in Aziziye kasabasında doğan İzzetbegoviç, II. Dünya Savaşı sırasında Hırvat ve Sırp çetelerine karşı Boşnakların varlığının korunmasında önemli rol oynayan "**Genç Müslümanlar Teşkilatı**"na üye olmuştur. 1990 yılında kurduğu "Demokratik Hareket Partisi"nin ilk başkanı olan İzzetbegoviç, 1990'da Bosna-Hersek'in ilk devlet başkanı seçilmiş ve bu görevi 2000 yılındaki üçlü devlet başkanlığı dönemine kadar sürdürmüştür. Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kazanmasında büyük rol oynayan "**Bilge Lider**" İzzetbegoviç 19 Ekim 2003'te vefat etmiştir.

❖ ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'DAKİ GELİŞMELER

1) KÖRFEZ SAVAŞLARI

a) I. Körfez Savaşı (1990-1991)

- 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan "Körfez Krizi" sonucunda gerçekleşen ve ABD öncülüğünde, İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır gibi 28 devletin askerî koalisyonuyla Irak Devleti arasında meydana gelmiştir.
- Irak lideri **Saddam Hüseyin** Kuveyt'in kendisine ait petrolü çaldığını ve üretimi yüksek tutarak petrol fiyatlarının düşmesine neden olduğunu ve bunun da Irak'ı zarara uğrattığını ileri sürmüş ve bu ülkeye olan borcunun silinmesini istemiştir. Ancak bu isteği reddedilen Saddam Hüseyin 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir.
- BM Güvenlik Konseyi Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmemesi hâlinde kuvvete başvurulmasını öngören bir karar almış ve savaş, 16 Ocak 1991'de ABD öncülüğünde Irak'a karşı girişilen ve **Çöl Fırtınası (Desert Storm) Operasyonu** adı verilen geniş çaplı hava saldırısıyla başlamıştır.
- 23 Ocak 1991'de, kara harekâtını deniz yönünden bekleyen Irak ise petrol vanalarını açarak Basra Körfezi'nin kuzeyini petrol kuyusu hâline getirmiş, bunun üzerine ABD yönetimi 19 Nisan 1991'de Irak'a uyarıda bulunmuştur. Bu çerçevede Irak'ın ateşkes şartlarına uyup uymadığının kontrol edilmesi amacıyla, merkezi Türkiye'deki **İncirlik Üssü** olan "**Çekiç Güç**" adında uluslararası askerî bir güç bölgeye yerleştirilmiştir.

❖ Türkiye'nin Savaş Sürecindeki Tutumu

- Türkiye, Cumhurbaşkanı **Turgut Özal**'ın aktif bir politika izleme yöntemine karşın I. Körfez Savaşı'na fiilen **katkılamamıştır**. Ancak ülkedeki ABD üslerinin (**İncirlik**) kullanımına izin vermiş, güvenlik amaçlı Irak sınırına asker yığmış ve Çöl Fırtınası Operasyonu sırasında topraklarını ABD'nin kullanımına açmıştır.
- BM'nin Irak'a ambargo kararlarına uyularak 8 Ağustos 1990'da **Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı** kapatılmıştır. Türkiye'nin bu girişiminden kaynaklanan ekonomik kaybı savaş sonrasında telâfi edilmeye çalışılmışsa da bu zararın karşılanmasında yetersiz kalmıştır.

b) II. Körfez Savaşı (2003-2011)

- 7 Aralık 2002'de Irak elindeki kitle imha silahlarının listesini BM'ye sunmuş, silah denetçilerinin Şubat 2003'te verdikleri raporda Irak'ın iş birliği konusunda önceki döneme göre daha istekli olduğu ve kitle imha silahlarıyla ilgili bir bulguya henüz rastlanmadığı belirtilmiştir. Ancak buna rağmen **ABD, İngiltere ve İspanya** Irak'a karşı güç kullanımını öneren bir tasarıyı BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur.
- Almanya, Rusya, Çin, Fransa, Belçika ve Suriye başta olmak üzere Güvenlik Konseyi üyelerinin çoğunun karşı çıktığı bu tasarı onaylanmamışsa da ABD 150.000 civarında askeri bölgeye sevk etmiştir. BM Güvenlik Konseyinde Irak'a zaman tanınması yönünde tartışmalar yaşanırken 20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiltere tarafından Irak'a saldırı başlatılmıştır.

- ✎ Irak yönetimi fazla direnememiş, yöneticilerin bir bölümü teslim olurken bazıları kaçmıştır. 13 Temmuz 2003 tarihinde “Geçici Irak Yönetim Konseyi” oluşturulmuş ve bu geçici yönetim 2005’e kadar görev yapmıştır. 30 Ocak 2005’te yapılan seçimler sonucunda cumhurbaşkanlığına **Celâî Talabani** seçilmiş ve yeni anayasa referandumuna sunularak kabul edilmiştir. Saddam Hüseyin ise 30 Aralık 2006’da idam edilmiştir. II. Körfez Savaşı’nın ardından Irak’ta etnik ve dinî gruplar arasında iç çatışmalar günümüzde de devam etmektedir.

DİKKAT!

- **Fransa ve Almanya**, 2003 Körfez Savaşı’nda ABD’ye destek vermemişlerdir. Bu yüzden dönemin ABD Savunma Bakanı Rumsfeld tarafından “**Eski Avrupa**” olarak nitelendirilmişlerdir.

2) FİLİSTİN SORUNU VE ORTA DOĞU’DA BARIŞ GÖRÜŞMELERİ

- ✎ 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail savaşları sonrasında, İsrail sınırlarını oldukça genişletmiştir. Arap devletlerinin İsrail’e karşı fazla etkin olamaması Filistin’i kurtarmak amacıyla çeşitli örgütlerin kurulmasına yol açmıştır. Bu örgütlerin içinde 1964’te **Yaser Arafat** önderliğinde kurulan **Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)** en önemlisidir.
- ✎ 1987 yılı sonlarına doğru işgal altındaki Filistin topraklarında FKÖ’nün yönlendirmesiyle “**intifada**” (**harekete geçme**) adı verilen ayaklanmalar başlamıştır.

İNTİFADA

- Kelime anlamı “**harekete geçme**” olan intifada, İsrail işgalindeki topraklarda sivil halkın ve FKÖ lideri **Yaser Arafat**’ın “**küçük generallerim**” dediği çocukların başlattıkları ayaklanmalara verilen isimdir.

- ✎ Filistin’de çocukların tanklara karşı sapanlı mücadelesi ve İsrail’in insan hakları ihlalleri dünyada büyük yankı uyandırmış, bu da İsrail’i zor durumda bırakmıştır. 14 Kasım 1988’de Filistin Ulusal Konseyi bağımsız Filistin Devleti’nin kurulduğunu ilan etmiş, 1989’da da **Yaser Arafat** Filistin Devlet Başkanlığı’na seçilmiştir.
- ✎ İsrail ile Filistin **ilk kez** 1991’de düzenlenen **Madrid Konferansı**’nda bir araya gelmiş; 1993’te FKÖ lideri **Yaser Arafat**’la İsrail Başbakanı **İzak Rabin** arasında imzalanan geçici **Otonomi Antlaşması (OSLO-I)** ile İsrail FKÖ’yü, FKÖ de İsrail’i tanımıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak 1994’te **Yaser Arafat**, **İzak Rabin** ve İsrail Dışişleri Bakanı **Şimon Perez** **Nobel Barış Ödülü**’ne layık görülmüştür.

OTONOMİ

- Merkezî bir teşkilat içinde kendi kendini idare etme hakkıdır. (Özerklik)

- ✎ 4 Mayıs 1994’te ise **Arafat** ve **Rabin**, Kahire’de **Gazze-Eriha Antlaşması**’nı imzalamış ve böylece “**Otonomi Dönemi**” başlamıştır. 29 Eylül 1995’te Washington’da bir araya gelen **Arafat** ve **Rabin**, Batı Şeria’da Filistin otonomi bölgesinin genişletilmesine yönelik **Batı Şeria Antlaşması**’nı (**OSLO-II**) imzalamıştır. Fakat İsrail ile Filistin arasındaki bu barış dönemi İsrail Başbakanı **İzak Rabin**’in fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmesi ve **Benyamin Netanyahu**’nun iktidara gelmesiyle sekteye uğramıştır.
- ✎ 2004’te İsrail’in Gazze’ye yönelik başlattığı “**Refah Operasyonu**” adı verilen saldırılar, **Yaser Arafat**’ın ölümü sonrasında Filistin Devlet Başkanı olan **Mahmut Abbas** ile İsrail arasında imzalanan ateşkes ile son bulmuştur. İsrail’in 2008’de Gazze üzerine başlattığı “**Dökme Kurşun Operasyonu**” sonucunda çoğunluğu sivil yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ateşkes ilan edilmesine rağmen Filistin sorunu Orta Doğu’daki önemli sorunlardan biri olarak günümüzde de devam etmektedir.

3) AFGANİSTAN'DAKİ GELİŞMELER

- 1989'da SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra **Molla Muhammet Ömer** liderliğindeki **Taliban** (Öğrenciler) grubu, 1996'da Kâbil merkez olmak üzere ülkenin yaklaşık %70'ini kontrolü altına almıştır. Taliban yönetimine karşı olanlar da Ahmet Şah Mesut liderliğinde "Kuzey İttifakı" adı altında örgütlenmiştir.
- ABD, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi (İkiz Kuleler)'ne ve ABD Savunma Bakanlığı'na yapılan saldırılardan Afganistan'daki **El-Kaide Örgütü**'nü sorumlu tutmuştur. El-Kaide lideri **Usame Bin Laden**'in kendisine teslim edilmesini isteyen ABD, Taliban yönetimi olumsuz cevap verince Afganistan'a hava taarruzu başlatmış, Özbek General **Raşid Dostum** ve Kuzey İttifakı da harekâta karadan destek vermiştir.
- Operasyonlar karşısında çaresiz kalan Taliban yönetimi 2001'de devrilmiş ve Afganistan'da **Hamid Karzai** liderliğinde yeni bir hükûmet oluşturulmuştur. Bu hükûmetin ülkede güvenliği sağlamasına destek olmak amacıyla BM Güvenlik Konseyi tarafından "**Uluslararası Güvenlik Destek Gücü**" (**ISAF**) kurulmuştur.
- 2002'de Türkiye'nin devraldığı ISAF'ın komutası 2003'te NATO'ya geçmiş, 2004'te ise komuta tekrar Türkiye'ye verilmiştir. ISAF, Afgan halkının güvenliğini sağlamanın yanı sıra Taliban ile mücadelede önemli rol üstlenmiş, 2014'te faaliyetlerini durdurmuştur.

4) ORTA DOĞU'DA "SU" SORUNU

- "Su Sorunu", Orta Doğu'da güvenliği ve barışı etkileyen önemli etkenlerden biridir. Bu sorun, su kaynaklarına sahip olma ya da bunlardan daha fazla yararlanma amacıyla yapılan girişimlerden dolayı ortaya çıkmıştır.
- Bölgenin önemli su kaynakları **Dicle, Fırat, Asi, Şeria** ve **Nil** nehirleri olup, bu nehir kaynaklarının ve denizlere döküldükleri yerlerin farklı ülkelerin sınırları içinde yer alması "Su Sorunu"nun büyümesine yol açmıştır.
- 1970'ten itibaren Türkiye'nin **GAP**'i (Güneydoğu Anadolu Projesi) uygulamak üzere çalışmalara başlaması Suriye ve Irak tarafından tepkiyle karşılanmış, hatta bu iki devlet Türkiye'nin bu projesini engellemek için çalışmalar yapmıştır. Dicle ve Fırat üzerindeki egemenlik haklarından taviz vermeyeceğini vurgulayan ve sorunu barışçı yollarla çözmeye çalışan Türkiye, 1987'de Şam'da imzalanan "Ekonomik İş Birliği Protokolü" çerçevesinde, Fırat Nehri'nden Suriye'ye saniyede 500 metreküp su bırakmayı kabul etmiştir.
- "Su Sorunu"na çözüm yolları arayan Türkiye, ayrıca Fırat ve Dicle'nin suyunun Arap Yarımadası'na ulaşmasını sağlayacak "**Barış Suyu Projesi**"ni ortaya atmış ancak yine Suriye'nin uzlaşmaz tutumu nedeniyle bu proje de gerçekleştirilememiştir.

❖ DÜNYA'DAKİ BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELER

- Günümüzde insanları etkileyen, bilimsel alanda devrim niteliğindeki en önemli gelişme "**nanoteknoloji**"dir. Bu teknolojinin ana teması, bir maddenin en küçük ölçüde kontrolüdür ve yine bu uzunluk ölçüsünde cihazların üretimidir. **Nanoteknoloji**; makine yapımında, tıp, elektronik, tarım, fizik, havacılık, uzay araştırmaları, çevre ve enerji üretimi başta olmak üzere birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır.
- 1986'daki **Çernobil** kazası çevre sorunlarına duyarlılığı artırmış, ABD ve Batı Avrupa ülkeleri; yağ kullanımını azaltmak, çöpleri yeniden işlemek, su ve enerji tüketiminde tutumlu davranılmasını sağlamak için "**Yeşil Dostu**" politikalar izlemeye başlamışlardır. Mimarlık alanındaki gelişmeler de doğa dostu, çevreye zarar vermeyen kendine yeterli yapılarla "**Yeşil Mimarlık**" adı verilen yeni bir anlayışı ortaya çıkarmıştır.
- Tıp dünyasında yeni bir dönem başlatan 1954'teki ilk başarılı böbrek nakli sonrasında organ ve doku nakliyle ilgili çalışmalar 1980 sonrasında hız kazanmıştır. Bunların içinde dünyada en fazla ilgi çeken çalışma ise 1996'da "**Dolly**" adı verilen koyunun kopyalanması olmuştur. Ülkemizde ise 2007 yılında "**Oyalı**" adı verilen ilk koyun kopyalanmıştır. Canlıların kopyalanması soyları tükenmekte olan canlı türlerinin soylarının devamı, doku ve organ nakli ile hastaların tedavi edilmesi imkânı sunmuştur.

- 1990'lerden sonra dünyada internet kullanıcı sayısı da hızla artmış, 1991'de ABD'de internetin, ticarî amaçla kullanılmasını engelleyen tüm kısıtlamalar kaldırılmıştır. Öte yandan 1992'de grafik web tarayıcı "**Mozaik**" devreye girmiş ve internetin bir alt kümesi olan "**World Wide Web**" (Geniş Dünya Ağı)'ın yıllık büyüme hızı artmaya başlamıştır. Tüm dünyayı kapsayan ve bilgisayar ile telefonun iş birliğine insanın bilgisinin de eklenmesiyle ortaya çıkan internet günümüzde de önemli bir yere sahiptir.
- Bu dönemde ABD ve SSCB ortak uzay araştırmaları yapmaya başlamıştır. 1990'da **Venüs** yüzeyine inilerek araştırmalar yapılmış, 1994'te ise Venüs yüzeyinin haritası çıkarılmıştır. Ayrıca **Mars** gezegeni üzerinde de çalışmalar artmıştır. ABD'ye ait **Anka Kuşu (Phoenix)** adlı uzay aracı 2008'de Mars'ta hayat iziyle ilgili delil aramak amacıyla gönderilmiş ve 90 gün boyunca dünyaya çok önemli bilgiler göndermiştir.

❖ DEĞİŞEN DÜNYA VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

- SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla Türkiye'nin temel dış politikasında büyük bir değişim yaşanmıştır. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'daki gelişmelerden etkilenen Türkiye, dış politikada barış içinde istikrarlı, iş birliğine dayalı bölgesel ve uluslararası bir ortam meydana getirmeyi hedeflemiştir.

1) TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ

- SSCB'nin dağılmasından sonra eski gücünü tekrar kazanmak isteyen Rusya Federasyonu Doğu Avrupa'yı Batılı ülkelerin etkisine bırakmak zorunda kalmış, kendisine de hareket sahası olarak Kafkasya ve Orta Asya bölgeleri kalmıştır. Öte yandan Türkiye'nin Orta Asya Türk cumhuriyetleri ve diğer Türk topluluklarıyla yakın-dan ilgilenmesi Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin azalmasına neden olmuştur.
- Avrupa devletleri, Rusya'nın Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla **Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye** üzerinden bir enerji koridoru oluşturma politikası izlemiş, böylece Türkiye'nin bölgedeki önemi artmıştır.
- 2000'li yıllardan itibaren Türkiye-Rusya ilişkileri hızlı bir şekilde gelişme göstermiş, Özellikle Rus doğal gazının Karadeniz'in altından döşenecek bir boru hattı ile Samsun'a ulaşmasını sağlayacak **Mavi Akım Projesi**, Türkiye-Rusya ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.

2) TÜRKİYE'NİN KAFKASYA VE ORTA ASYA POLİTİKASI

- Türkiye, siyasi açıdan Kafkasya'daki yeni bağımsız cumhuriyetleri desteklemiş ve toprak bütünlüklerini korumasına öncelik vererek ekonomik açıdan da bölge ülkeleriyle ticarî ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Türkiye, Kafkasya'da siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutu olan bir politika izlemiştir.
- Türkiye ve Azerbaycan'ın birçok konuda ortak çıkarlara sahip olması iki ülkeyi yakınlaştırmıştır. Özellikle Dağlık Karabağ sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında yer alması ilişkileri daha da geliştirmiştir.
- Azerbaycan** petrollerinin taşınması amacıyla 2002'de yapımına başlanan "**Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı**", boru hattı projeleri içinde ilk kez gündeme gelmiş ve 2005'te tamamlanmıştır.
- Bunun dışında Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile paralel olarak geliştirilen **Güney Kafkasya Boru Hattı** ile de Azerbaycan doğal gazının **Şah Deniz Projesi**'yle Gürcistan ve Türkiye üzerinden dünyaya pazarlanması hedeflenmiştir.
- Trans-Hazar Boru Hattı (THB) Projesi** ile Türkmenistan doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması amaçlanmakta olup, bu konuda gelişmeler devam etmektedir.
- Türkiye Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla ise kuruluşunda öncü olduğu **Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (KEİ)**'na üye olarak davet etmiştir. Ancak Türkiye, 1915 olaylarını sürekli gündemde tutması ve Azerbaycan topraklarından çekilmemesi nedeniyle bu devlete kısmî ambargo uygulamıştır.

❁ Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (KEİ) (1992)

- ❖ 25 Haziran 1992'de Türkiye'nin öncülüğünde **İstanbul**'da düzenlenen Zirve Toplantısı'nda imzalanan antlaşma ile kurulmuş olup teşkilatın temel amacı; üye devletlerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanılarak, ekonomik, bilimsel ve teknolojik ilişkileri geliştirmele-
rini sağlamak ve Karadeniz'in bir barış, iş birliği ve refah bölgesi hâline gelmesini sağlamaktır.
- ❖ **Üye ülkeler:** Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan, Kuzey Makedonya'dır.
- ❖ **Gözlemci ülkeler:** Almanya, ABD, Avusturya, Belarus, Çekya, Fransa, Hırvatistan, İsrail, İtalya, Mısır, Polonya, Slovakya, Tunus'tur.

❁ Türk Kültürü ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) (1993)

- ❖ 12 Temmuz 1993 tarihinde Azerbaycan, Kazakistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye kültür bakanları tarafından Almatı'da kurulmuştur.
- ❖ Temel amacı; Türk dili konuşan ülkeler arasında bilim, kültür ve sanat alanlarında iş birliği sağlamak ve bu alanlarda çalışmalar yapmak olan örgütün genel merkezi **Ankara**, resmî dili ise **Türkçedir**.
- ❖ 2009'da adı "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı" olarak değiştirilen TÜRKSOY'un günümüzde 6 asil, 8 gözlemci olmak üzere 14 üyesi bulunmaktadır. 2021 yılı "**Yunus Emre ve Türkçe Yılı**" kabul edilmiştir.

❁ Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) (1993)

- ❖ 1993 yılında kurulan **TÜBA**'nın başlıca görevleri; Türkiye'deki bilim adamları ve araştırmacıların toplumsal statülerini ve yaşam düzeylerini korumak, bilimsel araştırmaları özendirmek, toplumda bilimsel düşüncenin yayılmasını sağlamak, gençleri araştırma alanlarına yönlendirmek ve araştırma standartlarını uluslararası düzeye çıkarmaktır.
- ❖ TÜBA Akademi Konseyi 2020 yılı için; **COVID-19** ile ilgili ulusal düzeyde hastalıkla mücadele ile teşhisten tedaviye tüm aşamalara yönelik özgün yöntem ve ürün geliştiren araştırmacılara ödül programı hazırlamıştır.

3) TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

- ❖ Türkiye, 1990'da Basra Körfezi ve Irak'ta meydana gelen gelişmelerde askerî müdahaleye destek vermiş, Irak'a uygulanan ambargodan olumsuz etkilenmiştir. 2003'te ABD liderliğinde Irak'a askerî müdahale yapılmamasıyla Irak'ta bir otorite boşluğu oluşmuş, Kuzey Irak'tan Türkiye'ye yönelik terör olaylarını tetiklemiştir.
- ❖ Türkiye ile Suriye arasındaki "Su Sorunu" ve Suriye'nin Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerine destek vermesi 1990'lı yıllarda iki ülke ilişkilerini bozmuştur. 2000'li yıllarda ise Suriye'nin politikasında görülen değişim iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesini sağlamıştır.
- ❖ Türkiye-İran ilişkileri, 1990'lı yıllarda İran'ın terör olaylarına destek vermesi ve Orta Asya cumhuriyetlerindeki enerji nakil hatlarının kendi topraklarından geçmesini istemesi nedeniyle gerginleşmiştir. 2000'li yıllarda İran'ın Türkiye'ye yönelik teröre desteğini kesmesi ve ABD'nin İran'a yönelik politikalarına Türkiye'nin destek vermemesi ilişkilerin düzelmesini sağlamıştır. Öte yandan İran ve Türkmenistan doğal gazlarının Türkiye üzerinden Batı ülkelerine ulaştırılması için anlaşmalar yapılması da ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur.
- ❖ Türkiye-İsrail ilişkileri ise 1991'den itibaren karşılıklı iş birliği çerçevesinde gelişmeye devam etmiştir. Ancak 2000'li yıllarda İsrail'in Filistin'e yönelik saldırıları ve İsrail'in Kuzey Irak'taki oluşumu desteklemesi Türkiye-İsrail ilişkilerini bozmuştur. 2004'ten sonra ilişkiler kısmen düzelmeye başladıysa da istenilen düzeyde değildir. Özellikle yakın bir dönemde yaşanan **Mavi Marmara Gemisi Olayı** ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

4) TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKASI

- ✎ Türkiye, Balkanlar'da istikrar ve güvenliği sağlamaya yönelik bütün faaliyetlere katkı sağlamış, Birleşmiş Milletler ve NATO'nun Balkanlar'da oluşturduğu barış gücü içinde görev almıştır.
- ✎ Türkiye Boşnaklara yönelik saldırıların durdurulması için BM, NATO, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, İKÖ ve Avrupa Konseyi gibi tüm uluslararası örgütleri harekete geçirmiş; NATO'nun Kosova harekâtında, Makedonya'nın bağımsızlık mücadelesinde ve Arnavutluk'taki iç karışıklıklarda aktif olarak rol almıştır.
- ✎ Türkiye-Bulgaristan ilişkileri, 1980-1990 yılları arasında Bulgaristan'ın Türk azınlığa karşı uygulamaya koyduğu asimilasyon politikası nedeniyle gerginleşmiştir. Bulgaristan'ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle Türkiye, sorunu uluslararası platforma taşıması; Helsinki İzleme Komitesi, Milletlerarası Af Örgütü, Avrupa Konseyi ve İslam Konferansı Örgütü'nün konu ile yakından ilgilenmeleri sağlanmıştır. Ancak Bulgaristan bu kuruluşların da uyarılarına kulak asmayınca, Türkiye 1989'da soydaşlarımızı kabule hazır olduğunu açıklamış ve 300 bin soydaşımız Türkiye'ye göç etmiştir.
- ✎ İlişkilerdeki bu gergin durum 1989'da Cumhurbaşkanı **Jivkov**'un iktidardan uzaklaşmasına kadar devam etmiş, yeni Devlet Başkanı **Mladenov**'un bu uygulamalardan vazgeçtiğini açıklamasıyla sorun çözülmüştür.
- ✎ Türkiye-Yunanistan ilişkileri ise 1990 sonrası Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerine destek olması nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini veto etmesi ilişkileri daha da gerginleştirmiş, 1996'da patlak veren **Kardak Krizi** iki ülkeyi savaşın eşiğine kadar gelmiştir.

Gri Bölgeler Krizi olarak da adlandırılan **Kardak Krizi**, ABD'nin **arabuluculuğu** ve Yunanistan'ın geri adım atmasıyla çözülebilmektedir.

- ✎ Türkiye ile Yunanistan arasında yıllardır süren **Batı Trakya Sorunu** bu dönemde de devam etmiştir. Yunanistan'ın Batı Trakya'da yaşayan Türklerin haklarına kısıtlama getirmesi, 26 Ocak 1990'da Batı Trakya Türkleri liderlerinden **Dr. Sadık Ahmet**'in "Türk" kelimesini kullandığı için cezalandırılması ve Rodop'ta Türklere yönelik saldırılar Türkiye'nin Yunanistan ile diplomatik ilişkilerini kesmesine yol açmıştır.
- ✎ Türkiye ile Yunanistan arasında yıllardır devam eden sorunlardan biri de "**Kıbrıs Sorunu**"dur. 1992 sonlarına kadar yapılan görüşmelerde bir çözüm sağlanamayan Kıbrıs Sorunu'na, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi**'nin AB'ye yaptığı tam üyelik başvurusunun kabul edilmesiyle AB müdahil olmuştur.
- ✎ Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik en önemli gelişme ise, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri **Kofi Annan**'ın hazırladığı plandır. **Annan Planı**'na göre; Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti kurulacak ve bakanlıkların en az 1/3'ü Türk olacak, devlet başkanı ve başbakan 10 ayda bir dönüşümlü olarak değişecektir.
- ✎ 2004'te referanduma sunulan Annan Planı'na Türkler (%65) 'evet' derken, Rumlar (%76) 'hayır' demişlerdir. Ancak GKRY 'hayır' oyu kullanmasına rağmen 1 Mayıs 2004'te AB'ye tam üye olmuş ve bu gelişme ile Kıbrıs, AB ile Türkiye arasında bir sorun hâline gelmiştir.

❖ KIZILAY'IN YURT DIŞI YARDIM FAALİYETLERİ

KIZILAY'IN YURT DIŞI YARDIM FAALİYETLERİ	
Endonezya, Tayland ve Sri Lanka (2004)	Irak (2007)
Pakistan (2005)	Gürcistan (2008)
Lübnan (2006)	Filistin (2008)
Sudan (2006)	Irak (2014)

❖ TÜRK ORDUSU VE DÜNYA BARIŞINA KATKILARI

- ❖ Türkiye dünya barışını korumak ve barışa katkı sağlamak amacıyla BM, NATO ve AB liderliğindeki çeşitli uygulama harekâtlarına barış gücü olarak katılmıştır.

TSK'NIN YURT DIŞI GÖREVLERİ

Kore (ilk görev)	Kosova	Lübnan
Somali	Makedonya	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
Bosna-Hersek	Afganistan	Libya
Arnavutluk	Sudan	Katar

❖ 1980 SONRASI TÜRKİYE

1) SİYASİ GELİŞMELER

- ❖ 1980 Askerî Darbesi sonrasında siyasi partiler kapatılmış, eski politikacıların çoğuna siyaset yasağı getirilmişti. 1982'de anayasa halk oylaması ile kabul edilmiş ve Kenan Evren cumhurbaşkanı olmuştu.
- ❖ 1983 yılı seçimleri sonucunda Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) iktidara gelmiştir.
- ❖ ANAP 1987 genel seçimlerinde tekrar birinci parti olmuş, 12 Eylül Darbesi ile siyaset yasağı getirilen Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş'in yasakları da kaldırılmıştır. 31 Ekim 1989'da Turgut Özal TBMM kararıyla cumhurbaşkanı seçilmiş, yerine Yıldırım Akbulut başbakan olmuştur.
- ❖ 1991 seçimlerini kazanan Doğru Yol Partisi lideri Süleyman Demirel, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile birlikte DYP-SHP Koalisyon Hükûmeti'ni kurmuştur.
- ❖ Turgut Özal'ın 1993'te ölümü üzerine Süleyman Demirel cumhurbaşkanı olmuş, Süleyman Demirel'in yerine Doğru Yol Partisi genel başkanlığına Tansu Çiller getirilmiştir.

Tansu Çiller, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanıdır.

- ❖ Çiller Dönemi'nde AB standartlarına uyum sağlamak amacıyla 1995'te anayasada siyasi partilerle ilgili bazı yasaklar kaldırılmış, ayrıca AB ile "Gümrük Birliği Antlaşması" imzalanmıştır.
- ❖ 1995-2001 yılları arasında Türkiye'yi Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit başkanlığındaki koalisyon hükûmetleri yönetmiş, bu dönemde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için önemli çalışmalar yapılmıştır.
- ❖ Mayıs 2000'de Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2007'de görev süresi dolan Ahmet Necdet Sezer'in yerine Abdullah Gül cumhurbaşkanı seçilmiş olup, 2014 yılında yapılan halkoylamasıyla bu görevi Recep Tayyip Erdoğan'a bırakmıştır.

2) SOSYO-KÜLTÜREL VE SANATSAL GELİŞMELER

- ❖ Köyden kente göç sonucunda şehirli nüfus oranı 2007 yılında %70'lere çıkmıştır. Bu göç hareketinde özellikle tarımda makineleşme ve sanayileşmeyle birlikte iş gücüne duyulan ihtiyacın artması önemli faktörlerdir.
- ❖ Bu dönemde arabesk müzik Orhan Gencebay, Müslüm Gürses ve Ferdi Tayfur ile geniş kitlelere ulaşmış, ayrıca arabesk tarzı sinema da gelişmiştir.
- ❖ Türk Pop Müziği ise Sezen Aksu, Erol Evgin, Barış Manço gibi isimlerle birlikte 1990 yılı sonrasında ilgiyle takip edilmiştir. Tarkan ile geniş kitlelere ulaşan Türk Pop Müziği, Sertab Erener'in 2003'te Eurovision Şarkı Yarışması'nı kazanmasıyla uluslararası alanda da önemli bir başarı kazanmıştır.

- ✎ Türkiye’de **1984’te ilk renkli televizyon** yayını başlamış, 1990’da **ilk özel televizyon** kanalı açılmış, 1994’te de Özel Radyo ve Televizyon Yasası çıkarılarak birçok özel radyo ve televizyon yayın hayatına başlamıştır.
- ✎ 1990’lı yıllarla birlikte Türk sineması tekrar canlanma sürecine girmiştir. 2008 yılında düzenlenen 61. Cannes Film Festivali’nde “**Üç Maymun**” adlı filmiyle en iyi yönetmen ödülünü **Nuri Bilge Ceylan** almıştır.
- ✎ Bu dönemde toplumsal sorunları konu alan filmler de çekilmiştir. Kırsaldan büyük şehirlere göç eden insanların yaşadığı sorunları mizahî bir şekilde anlatan Kemal Sunal filmleri döneme damgasını vurmuştur.
- ✎ Edebiyat alanında ise **Orhan Pamuk** 2006’da **ilk kez Nobel Edebiyat Ödülü’nü** alan edebiyatçı olmuştur.
- ✎ Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığı’nın başlattığı “**Haydi Kızlar Okula**”, “**Ana-Kız Okuldayız**” gibi kampanyalarla kız çocuklarının ve kadınların eğitime daha çok katılmaları hedeflenmiştir.
- ✎ 1981’de tüm yükseköğretim kurumları **Yükseköğretim Kurulu (YÖK)** çatısı altında toplanmıştır.

3) DÖNEMİN DİĞER ÖNEMLİ GELİŞMELERİ

- ✎ **ODTÜ’de ilk internet bağlantısı** kurulmuş, bilgisayar kullanıcı sayısı hızla artmıştır.
- ✎ 1988 Seul Olimpiyatları’nda **Naim Süleymanoğlu** altın madalya kazanmıştır.

CEP HERKÜLÜ: Naim SÜLEYMANOĞLU (1967-2017)

- 1967’de Bulgaristan’da doğan ve “**Cep Herkülü**” olarak anılan Naim Süleymanoğlu bütün otoritelere göre tüm zamanların en iyi haltercisidir. Bulgaristan’da Türklere yönelik baskılar nedeniyle 1986’da Türkiye’ye sığınmış 1988 Seul Olimpiyatları’nda 9 dünya, 6 olimpiyat rekoru kırarak ülkemize olimpiyat tarihinde güreş dışında **ilk altın madalya** kazandıran sporcu olmuştur. Uluslararası Halter Basın Komisyonu tarafından “**Dünyanın En İyi Sporcusu**” seçilen ve 1996 Atlanta Olimpiyatları’nda 3. kez madalya kazanan Naim Süleymanoğlu 2017’de hayatını kaybetmiştir.

- ✎ **Mehmet Akif Pirim** 1992 Barcelona Olimpiyat Oyunları’nda grekoromen güreşte 24 yıl aradan sonra şampiyon olmuş, 1992 Barcelona Olimpiyatları’nda judoda ise **Hülya Şenyurt** üçüncü olarak Türkiye’ye bayanlarda **ilk madalyayı** kazandıran sporcu olmuştur.

4) EKONOMİK GELİŞMELER

- ✎ 1980’de alınan “**24 Ocak Kararları**” doğrultusunda ihracatı artırmak için özel sektöre düşük faizli kredi, vergi iadesi ve ucuz döviz bulmada yardım gibi kolaylıklar sağlanmışsa da dış ticaret açığı kapatılamamıştır.
- ✎ 1997, 1998, 2001 ve 2008’de yaşanan ekonomik krizler Türk ekonomisini olumsuz etkilemiş, dış ticaret açığını kapatabilmek için **IMF** (Uluslararası Para Fonu) ile anlaşmalar imzalanmıştır.
- ✎ **2005’te** Türk lirasından **altı sıfır** silinmiştir.
- ✎ Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin hayat standardını yükseltmek ve tarımda verimliliği ve iş imkânlarını artırmak amacıyla **GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)** geliştirilmiştir.

ÖNEMLİ

- 1980 yılında başlayan **GAP; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Kilis, Siirt** ve **Şırnak** illerini kapsamakta olup bu proje özellikle **Irak ve Suriye’yi** rahatsız etmiştir.

❖ KÜRESEL SORUNLAR

1) KÜRESEL ISINMA

- ❖ Atmosferdeki doğal sera etkisinin, insan faaliyetleri sonucunda daha da artarak küresel boyutta aşırı ısınmaya neden olmasına küresel ısınma denir.
- ❖ Fosil yakıtların ve endüstri gazlarının atmosfer dengesini bozması, CO₂, metan gibi sera gazlarının kontrolsüz olarak atmosfere salınması, aşırı kirlenmenin artarak devam etmesi, yeterli derecede önlem alınmaması, her yıl milyonlarca ton "Karbon"un atmosferde birikmesi küresel ısınmanın belli başlı gerekçeleridir.

2) KYOTO PROTOKOLÜ (11 Aralık 1997)

- ❖ Kyoto Protokolü, **küresel ısınma** ve **iklim değişikliği** konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik olarak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne bir ek niteliğindeki uluslararası tek çevre anlaşmasıdır.
- ❖ Kyoto Protokolü'ndeki amaç, atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun iklime tehlikeli etki yapmayacak seviyelerde "dengede" kalmasını sağlamaktır. Protokolü imzalayan ülkeler, karbondioksit ve sera gazı salınımını azaltmaya veya bunu yapamıyorlarsa salınım ticareti yoluyla haklarını artırmaya söz vermişlerdir.
- ❖ Protokole göre; atmosfere salınan sera gazı miktarı %5'e çekilecek, bu miktarı azaltmaya yönelik mevzuat yeniden düzenlenecek, çevrecilik temel ilke olacak ve güneş enerjisinin önü açılacaktır.
- ❖ 11 Aralık 1997'de Japonya'nın **Kyoto** şehrinde imzalanan Kyoto Protokolü, **2005** yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 30 Mayıs 2008'de bu protokolü imzalayacağını açıklamış ve 13 Mayıs 2009'da imzalamıştır.

3) ÇERNOBİL NÜKLEER KAZASI (1986)

- ❖ 1986'da **Ukrayna**'daki Çernobil Nükleer Güç Reaktörü'nün 4. ünitesinde meydana gelen bu kazayla büyük miktarda ortaya çıkan radyoaktif serpinti tüm Avrupa'ya ve Türkiye'ye (Karadeniz Bölgesi'ne) yayılmış, milyonlarca insan etkilenmiştir.
- ❖ Çernobil kazasının Türkiye üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı şeklindeki açıklamalarına karşın, radyoaktif değeri 600 Bq/kg'ın altında olduğu belirtilen ve İngiltere'ye ihraç edilen fındığın İngiltere tarafından iade edilmesi, Karadeniz'deki radyoaktif kirliliğinin etkilerini göstermesi açısından önemli bir veridir.

4) YOKSULLUK VE AÇLIKLA MÜCADELE

- ❖ Küresel ısınma, kuraklık, nüfus artışı ve bölgesel çatışmalar nedeniyle dünyada giderek artan bir açlık sorunu yaşanmaktadır.
- ❖ Yoksulluk ve açlıkla mücadele etmek için; BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Gıda Programı (WFP), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) çalışmalar yapmaktadır.
- ❖ Açlıkla mücadele için üretilen projelerden biri de **biyoteknoloji**dir. Bu yolla hayvan ve bitkilere farklı genler aktararak yeni hayvan ve bitkiler üretilmektedir.

5) NÜFUS ARTIŞI VE İŞSİZLİK

- ❖ Dünya nüfusu Sanayi İnkılabı sonrasında yaşam standartlarının da etkisiyle büyük bir hızla artmaya başladı. Bu artış, daha çok az gelişmiş ülkelerde yaşanmaktadır. Nüfus artış hızında görülen bu gelişmeler sınırlı kaynakları olan az gelişmiş ülkelerde işsizlik ve şiddet olaylarına da zemin hazırlamaktadır.

6) SALGIN HASTALIKLAR

SALGIN HASTALIKLAR	
AIDS (HIV)	• 1981'de ABD'de ortaya çıkan bu hastalığın hâlâ bilinen bir tedavisi yoktur. • Cinsel ilişki ve kan yoluyla bulaşan bir hastalık olup AIDS ile Mücadele Programı'na göre her yıl milyonlarca insan bu hastalığa yakalanmaktadır.
Kırım-Kongo Ateşi	• İlk kez 1944 yılında Kırım'da tanımlanmış bir hastalıktır. • Keneden bulaşan bu hastalığa 2002'de Türkiye'de de rastlanmıştır.
Kuş Gribi (H5N1)	• Kanatlı hayvanlarda toplu ölümlere yol açan H5N1 virüsü kaynaklı hastalıktır. İnsanlarda da ölüme neden olmaktadır.
SARS	• İlk kez 2003 yılında Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa'da saptanan bu hastalığın sebebi henüz bilinmemektedir. • Daha çok öksürük yoluyla bulaştığı tespit edilmiştir.
Hepatit	• Karaciğerde hassasiyet, büyüme ve iltihaplanmaya neden olan bu hastalık ülkemizde sarılık adıyla bilinir. • Virüsler, bakteriler ve aşırı alkol tüketimi hepatite neden olan etkenlerdir. Cinsel ilişki ve kan yoluyla da bulaşmaktadır.
Sıtma	• Dişi anofel sivrisineğinden bulaşan ateşli bir hastalıktır. • Orta ve Güney Amerika, Afrika ülkeleri, Orta Doğu, Afganistan, Pakistan ve Hindistan ile birçok Uzak Doğu ülkesinde yaygındır.
Domuz Gribi {A(H1N1)}	• A(H1N1) adlı virüsün neden olduğu bu hastalık öksürme, hışırtı ve virüslü alanlara temas etme yollarıyla bulaşabilir. • Domuzlarda rastlanan grip virüsüne benzetildiği için bu isimle anılmaktadır.

Sınavlarınızda ve yaşamınızda başarılar dilerim.

İsmail ADIGÜZEL
Tarihçi/Araştırmacı-Yazar